

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА І СОЦІАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
VIII Всеукраїнської науково-практичної
конференції молодих учених і студентів**

(м. Чернігів, 18-19 травня 2021 р.)

Чернігів 2021

УДК 342.7

П78

*Друкується за рішенням вченої ради Національного університету
«Чернігівська політехніка» (протокол № 5 від 31 травня 2021 р.).*

Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина : матеріали
П78 VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів,
18-19 травня 2021 р.). – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. – 280 с.

Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів містять тези доповідей на тему: «Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина» з врахуванням особливостей таких галузей права, як трудове право, право соціального забезпечення, цивільне, господарське, кримінальне право та правосуддя, конституційне та адміністративне право.

Видання може бути корисним студентам, аспірантам, ученим та практичним працівникам у сфері права.

Голова оргкомітету: *Остапенко Л. А.*, канд. юрид. наук, доц.

Заступник голови оргкомітету: *Селецький О. В.*, канд. юрид. наук, доц.

Члени оргкомітету:

Коломієць Н. В., доктор юрид. наук, проф.;

Пузирний В. Ф., доктор юрид. наук, проф.;

Козинець О. Г., канд. іст. наук, доц.;

Колодій І. М., канд. юрид. наук, доц.;

Литвиненко В. М., канд. юрид. наук, доц.

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій несуть автори наукових доповідей і повідомлень. Погляди авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами редколегії збірника.

УДК 342.7

© Національний університет
«Чернігівська політехніка», 2021

ЗМІСТ

Секція трудового права, права соціального забезпечення, адміністративного права та процесу

Агєєва А. І. Правове регулювання надомної, дистанційної праці в Україні	7
Буглак Ю. В. Страховий стаж у солідарній системі пенсійного забезпечення.....	10
Візір А. І. Кадрова служба: завдання та напрями роботи.....	11
Галета Ю. В. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.....	13
Давиденко С. Р. Можливості імплементації досягнень зарубіжного досвіду правового регулювання часу відпочинку.....	15
Давиденко С. Р. Неповнолітній як суб'єкт адміністративної відповідальності.....	17
Дзюбенко С. Д. Правове регулювання дистанційної та надомної роботи: переваги і недоліки.....	20
Дрозд А. С. До питання пенсійного забезпечення державних службовців	22
Дрозденко Р. М. Гендерна рівність у трудових відносинах в Україні та ЄС.....	24
Єрьома Ж. О. Зайнятість: поняття, форми та види	26
Жук П. В. Роль кадрової служби та її функції.....	28
Іванок Д. В. Інститут типових та зразкових справ в Україні: результати впровадження ...	31
Ісакова А. В. Електронні докази в адміністративному судочинстві.....	33
Карповець В. С. Безробіття молоді як актуальна проблема сучасного ринку праці	35
Кириленко В. М. Гарантії та проблеми для працевлаштування особам, які відбули покарання в закладах позбавлення волі	37
Коновал В. В. Поняття та види зайнятості в Україні	39
Кулик К. І. Правове регулювання праці жінок: національний та міжнародний досвід.....	41
Козинець І. Г., Комар К. С. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією	43
Козинець І. Г., Плевако О. О. Принцип гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України	45
Кот В. В. Деякі аспекти виконання постанови про конфіскацію речей, предметів та грошей.....	47
Костюченко Н. Д. Принцип свободи праці і свободи трудового договору	50
Кравченко О. В. Сучасний стан та перспективи вступу України в Європейський Союз ...	52
Крошка І. С. Проблеми визначення відповідальності юридичних осіб за адміністративним законодавством.....	54
Новик Ю. С. Статус свідка в адміністративному судочинстві	56
Пальона А. В. Правова основа державної кадрової політики	58
Паньковець Т. В. Право на допомогу по безробіттю: актуальні питання.....	60
Песік Я. В. Дисциплінарна відповідальність державних службовців.....	63
Піхур Ю. В. Гендерна нерівність на ринку праці в Україні - це міф чи реальність?	65
Похилова А. О. Охорона праці неповнолітніх за законодавством України та зарубіжних країн.....	67
Приступа А. Р. Зловживання правами в адміністративному процесі: до питання про поняття та види.....	69
Приходько Т. О. Крайня необхідність в адміністративному праві України.....	72
Ричик А. О. Дещо про управління персоналом	74
Рожкова С. О. Конкуренція у трудових правовідносинах.....	76
Ромашенко К. Ю. Поняття та ознаки трудових правовідносин	77
Сидоренко Є. В. Переваги ведення підприємницької діяльності в мережі Internet	80
Сурай А. О. Проблеми визначення поняття банківської таємниці	81
Труба В. М. Сторони трудових правовідносин	84

Чічкань М. В., Кривенко В. О. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям: окремі правові аспекти.....	86
Чумаченко В. Ю. Трудовий договір як підстава виникнення трудових правовідносин.....	88
Щербатенко А. В. Регулювання соціальних відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами за законодавством України та зарубіжних країн	91

Секція цивільного, господарського права та процесу

Notra K. O. Protecting personal data online: regulatory issues	94
Барабаш А. Г., Жернова М. Г. Джерела міжнародного приватного права	95
Барабаш А. Г., Мазко Р. М. Кваліфікація колізійної норми	98
Вахно В. Д. Особливості укладення електронних правочинів	100
Губар Ю. М. Особливості правового статусу повного товариства	101
Деркач Є. В. До питання про сутність правочину в цивільному праві	103
Іванок Д. В. Висновки Верховного Суду в цивільному судочинстві: проблеми забезпечення єдності судової практики	105
Керноз Н. Є., Лавенецька А. К. Суміжні поняття дисципліни «Судоустрій України»: уніфікація та розмежування.....	108
Кугук Н. С. Трудові права громадян України, які працюють за кордоном.....	110
Макогін Н. О. Право інтелектуальної власності на «ноу-хау».....	112
Мишаєва К. Б. Новели законодавчого закріплення принципів цивільного судочинства	115
Никипорець І. О. Поняття строків в господарському процесі	117
Паїн Р. Д. Відмінність торгівельної марки від промислового зразка	119
Патук А. А. Шлюбні відносини в мусульманських країнах.....	121
Питель О. В. Сучасний погляд на правову природу договору дарування.....	123
Позднякова Ю. Ю. Шлюб у країнах мусульманського права.....	125
Ричик А. О. Особливості правового регулювання спадкового договору	127
Степанець Ю. О. Зловживання суб'єктивними цивільними правами	129
Сурай А. О. Правова природа зобов'язань, які виникають з публічної обіцянки винагороди.....	131
Тарасенко Д. В. Поняття строків (термінів) у цивільному праві та порядок їх обчислення.....	133
Трошко А. В. Способи створення юридичних осіб.....	135
Хименко А. О. Проблема евтаназії в контексті біоетики	137
Щербак К. А. Податкові знижки та податкові соціальні пільги для фізичних осіб: сучасна практика застосування.....	139
Щербак К. А. Новели цивільного судочинства щодо об'єднання та роз'єднання позовів.....	141
Ющенко М. С. Щодо проблемних моментів окремого провадження.....	144

Секція кримінального права та правосуддя

База К. Т. Проблеми законодавства щодо судової експертизи в Україні	147
База К. Т. Правова природа здійснення адвокатом представництва.....	148
Бондарчук Т. С. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство	150
Волковська А. А. Відповідальність юридичних осіб в Україні.....	152
Жернова М. Г. Специфіка призначення та проведення судових експертиз під час розслідування домашнього насильства	154
Жук П. В. Закон про домашнє насильство: національний і зарубіжний досвід.....	156
Кот В. В. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей.....	159

Кравченко О. В., Менджул К. В. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні.....	162
Кугук Н. С. Державний підхід до лікування психічно хворих осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння.....	164
Лозицька Я. А. Загальна характеристика та проблемні питання одорологічної експертизи.....	166
Мазко Р. М. Організація судово-психіатричної експертизи неповнолітніх.....	169
Макогін Н. О. Психологічні аспекти пред'явлення до впізнання.....	171
Маслюк К. С. Загальна характеристика форм протестної діяльності адвоката в кримінальному процесі.....	173
Мишаста К. Б. Недоторканність житла чи іншого володіння особи як засада кримінального провадження.....	175
Мишаста Т. Б. Вдосконалення системи суддівського самоврядування в Україні.....	177
Несен О. В. Особливості розгляду прокурором скарг як засобу забезпечення прав особи у кримінальному провадженні.....	180
Никипорець І. О. Тактичні особливості розслідування корупційних злочинів.....	182
Пивовар М. А. Розмежування складів злочинів «шпигунства» та «державної таємниці».....	184
Пророченко В. В. Правова природа принципу незалежності у професійній діяльності адвоката.....	186
Роліна О. С. Правова характеристика жорстокого, нелюдського, принижуючого гідність поводження.....	188
Стеченко К. Л. Забезпечення принципу незалежності та недоторканності суддів у кримінальному провадженні.....	190
Щербак К. А. Адвокат у кримінальному провадженні: вітчизняний та зарубіжний досвід.....	193

Секція історії та теорії держави і права, конституційного права

Буряк В. Ю. Прогалини в українському праві: причини виникнення, способи подолання та усунення.....	196
Веремієнко С. В., Пальона А. В. Міжнародно-правове регулювання статусу осіб без громадянства.....	198
Желай В. М. Перша поправка до Конституції США 1787 р.....	200
Кальян А. В. Значення Березневих статей у процесі розбудови Української держави.....	201
Карповець В. С. Правове становище жінки за Статутом 1529 року.....	203
Коновал В. В. Становлення та розвиток юридичної деонтології.....	205
Косенко В. С. Поняття та юридичні властивості нормативно-правових актів.....	207
Крес Н. О. Порівняльна характеристика шлюбно-сімейних відносин за юридичними пам'ятками на території Київської Русі та Великого Князівства Литовського.....	209
Кузьменко В. І. Особливості Конституції Великої Британії.....	211
Ольховик М. М. Державно-правові питання в програмних документах декабристів.....	213
Паін Р. Д. Ринок земель сільськогосподарського призначення: іноземний досвід та перспективи для України.....	215
Павлова С. Л. Проблеми форми державного правління в Україні.....	218
Пекур Д. Л. Міжнародні стандарти професійної діяльності юристів.....	220
Переверза А. М. Поняття «спір» та «ситуація» у міжнародному праві.....	222
Пивовар М. А. Співвідношення понять «народ» і «нація» у міжнародному праві.....	224
Пономаренко В. А. Особливості державного устрою Російської Федерації.....	226
Пророченко В. В. Поділ влади як елемент принципу верховенства права.....	228
Рубець В. В. Порівняльно-правовий аналіз прав і обов'язків громадян за Конституціями УРСР 1919 та 1937 рр.....	229

Самосюк Ю. К. Реформа П. Столипіна та її наслідки на українських землях.....	231
Томаш О. О. Демократичний державний режим. Загальна характеристика.....	233
Філон С. Ф. Роль юридичної деонтології в системі гуманітарних наук	235
Федоренко Д. В. Форми здійснення адвокатської діяльності	236
Чумаченко В. Ю. Культура мови юриста	238
Щербінін М. Ю. Століпінська аграрна реформа: цілі та наслідки	240
Янченко Я. В. Роль та місце органів державної влади у системі забезпечення безпеки дорожнього руху	242

Секція «Проблеми теорії та практики правоохоронної діяльності»

Антонян О. С. Проблема визначення адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції.....	244
Берднік І. В., Гарига М. М. Застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки у кримінальних правопорушеннях проти довілля: аналіз судової практики.....	246
Боклаг І. Я. Практика Європейського суду з прав людини щодо забезпечення поваги до приватного і сімейного життя.....	249
Ботвинко А. В. Окремі проблемні аспекти доказування мети та засобів її досягнення, викладені в правових позиціях Європейського суду з прав людини.....	251
Будлянський В. І. Діяльність судових і правоохоронних органів із забезпечення прав людини при обмеженні права на свободу та особисту недоторканність	254
Внукова А. О. Працівник правоохоронного органу як суб'єкт злочину, передбаченого ст. 365 КК України	256
Воєдило А. В. Особливості призначення покарання за торгівлю людьми.....	258
Кравченко В. Я. Функціонування органів прокуратури в Україні та зарубіжних країнах.....	261
Максименко М. І., Полегешко Ю. В. Досудове розслідування злочинів та кримінальних проступків: порівняльна характеристика.	264
Мосін А. В. Місце і роль державної лісової охорони в системі правоохоронних органів України.....	267
Слиш М. В. Кримінально-правове значення рецидиву кримінального правопорушення.....	269
Старчун Я. М. Реалізація принципів рівності, толерантності і недискримінації у правоохоронній діяльності.....	272
Тищенко С. В. Інститут кримінальних проступків в кримінальному праві.....	273
Хамула А. М. Значення принципів правоохоронної діяльності в сучасних умовах.....	277

Секція трудового права, права соціального забезпечення, адміністративного права та процесу

УДК 349.2

Агеєва А. І., студентка 3 курсу 20 групи

Науковий керівник: Андрій В. В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Київський національний торговельно-економічний університет

(м. Київ, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДОМНОЇ, ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній час у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) потребують дослідження і упорядкування відносини у сфері праці, що склалися між працівниками і роботодавцями.

Для уникнення поширення гострої респіраторної хвороби, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, в Україні активно вживаються обмежувальні заходи відповідно до Указу Президента України від 13.03.2020 № 87 [5], постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 №211 [6], Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 18 [4], якими регламентовано гнучкі форми організації праці та дистанційну роботу, які дають можливість роботодавцю доручати працівникам виконання роботи вдома, дотримання загальних правил не є обов'язковим. Такі форми створюють додаткові можливості для зайнятості, сприяють оптимізації процесу праці та належному поєднанню працівниками сімейних та трудових обов'язків.

Кожному гарантується право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, що зазначається в статті 43 Конституції України [1]. Але у період карантину та застосування жорстких обмежувальних заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) (обмеження руху громадського транспорту, міжміського сполучення, пересування містом та комунікацій тощо), коли працівники не можуть дістатися місця роботи, а роботодавці забезпечити належний рівень їх захисту, то запровадження такого режиму потребує удосконалення регулювання трудових відносин. Неявка працівників на роботу у період карантину, встановлення якого не залежить від сторін трудового договору, спричинена проведенням обмежувальних заходів, не може ставати підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, зокрема, звільнення. Під час карантину більшість офісних працівників перейшли на дистанційну роботу, а деякі компанії навіть вирішили залишити працівників на «віддаленці» й надалі. Оскільки в нас досі чинний ще радянський Кодекс про працю, народні депутати змушені були внести деякі зміни до трудового законодавства (ст.60), щоб унормувати застарілі положення.

Дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [2]. Часто дистанційну працю ототожнюють з надомною роботою. Проте це не так, бо дистанційно особа може працювати будь-де, а не тільки вдома, що є однією із відмінностей. Тобто, законодавство дає право працівнику самостійно обирати місце для виконання роботи та не містить особливих вимог до нього. Тоді як надомна робота - це форма організації праці, за якої робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються

наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими чи робочими приміщеннями власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу [2].

Стаття 24 КЗпП України містить вимогу щодо письмової форми укладення договору про дистанційну (надомну) роботу. Виключенням з цього правила є запровадження такого режиму роботи у період загрози поширенню епідемії, пандемії та (або) на час загрози військового, техногенного, природного чи іншого характеру, коли умову про таку роботу достатньо зазначити у наказі (розпорядженні) керівника [2]. Однак, слід пам'ятати, що умову про дистанційну або надомну роботу може прописати указом роботодавець без укладання трудового договору. З таким наказом йому треба ознайомити працівників протягом двох днів з дня видання наказу, але до запровадження дистанційної, надомної роботи.

В той же час, при запровадженні дистанційної роботи мають бути обумовлені умови, що визначають взаємні обов'язки сторін. Сторони трудового договору мають самостійно домовитися про систему оплати праці (почасову чи відрядну), строки виконання робіт, способи контролю за її виконанням, питання охорони праці, відповідальності сторін тощо. Статтею 125 КЗпП України передбачено, що працівники, які використовують свої інструменти для потреб підприємства, установи, організації, мають право на одержання компенсації за їх зношування (амортизацію) [2]. Розмір і порядок виплати цієї компенсації визначаються роботодавцем за погодженням із працівником. Також можна домовитись про компенсацію витрат за використання електроенергії та води, зв'язку та обслуговування обладнання тощо.

При дистанційній роботі працівники розподіляють робочий час на свій розсуд, правила внутрішнього трудового розпорядку на них не поширюються і оплата праці здійснюється за фактично виконану роботу. Але роботодавцю необхідно забезпечити облік виконаної роботи з використанням будь-яких методів обліку, щодо яких сторони дійшли згоди.

Оскільки під час карантину виникли ситуації, коли працівники змушені були припинити роботу на певний час, парламентарії уточнили в ст. 113 КЗпП України умови оплати за простій [2]. За час простою, коли виникла виробнича ситуація, небезпечна для життя чи здоров'я працівника або для людей, які його оточують, і докільля не з його вини, за ним зберігається середній заробіток. Час простою не з вини працівника, в тому числі на період оголошення карантину, оплачується з розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу).

Тривалість робочого часу «дистанційників» не може перевищувати норм, передбачених ст. 50 і 51 КЗпП України (40 або менше годин на тиждень) [2].

Окремі умови застосування дистанційного режиму роботи можуть бути узагальнені у колективному договорі. Наприклад, у колективному договорі можна передбачити переважне право окремих категорій працівників на встановлення такого режиму роботи (неповнолітні, працівники з сімейними обов'язками, похилого віку, особи з інвалідністю тощо).

Під час карантину зазвичай ті, хто перейшов на дистанційну роботу працюють за звичним графіком. Однак Кодекс Законів про працю України передбачає, що за погодженням між працівником і роботодавцем для працівника може встановлюватися гнучкий режим робочого часу на визначений строк чи безстроково як під час прийняття на роботу, так і згодом. Працівники розподіляють робочий час на свій розсуд, якщо інше не передбачене трудовим договором. При цьому тривалість робочого часу не може перевищувати загальних норм. Водночас роботодавець зобов'язаний вести облік усіх надомників, яким він надає роботу, та вести реєстраційні листи робочих завдань, доручених надомнику.

Гнучкий режим робочого часу - це форма організації праці, якою допускається встановлення режиму роботи, що є відмінним від визначеного правилами внутрішнього трудового розпорядку, за умови дотримання встановленої денної, тижневої чи на певний обліковий період (два тижні, місяць тощо) норми тривалості робочого часу (ст.60 КЗпП України). Гнучкий режим робочого часу може передбачати:

- фіксований час, протягом якого працівник обов'язково повинен бути присутнім на робочому місці та виконувати свої посадові обов'язки (може бути поділ робочого дня на частини);

- змінний час, протягом якого працівник на власний розсуд визначає періоди роботи в межах встановленої норми тривалості робочого часу;

- час перерви для відпочинку і харчування.

Зміни у трудове законодавство, яке регулює звільнення працівників, у зв'язку з введенням карантину по всій території України, не вносились. Адже, карантин - це адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб (ст.1 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб») [3], а не підстава для звільнення. Звільняти працівників у період карантину роботодавець може без ризику бути притягнутим до відповідальності, якщо таке звільнення є законним.

Незалежно від введення карантину та обмежувальних заходів, примушування працівника до написання заяви на звільнення за власним бажанням, є незаконним.

Важливий момент, який слід врахувати при написанні заяви на звільнення за власним бажанням, - це отримання допомоги по безробіттю. Так, звільнення працівника за власним бажанням не дає права останньому в перші 3 місяці з моменту реєстрації у центрі зайнятості отримувати допомогу по безробіттю. Проте варто зауважити, що на період карантину статус безробітного надається особам з першого дня їх реєстрації у центрі зайнятості, виплати по безробіттю призначаються також з першого дня. Особисто відвідувати центр зайнятості не потрібно, достатньо підтвердити свій статус безробіття за допомогою будь-якого доступного засобу комунікації.

Таким чином, на «дистанційників» в повній мірі поширюється законодавство про працю з урахуванням специфіки та особливостей застосування дистанційного режиму роботи, які обумовлюються у трудовому договорі. Виконання дистанційної (надомної) роботи не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників. Отже, запровадження дистанційного режиму роботи є запобіжником для масового звільнення працівників, сприяє належній та більш ефективній організації роботи, збереженню кадрового потенціалу підприємства та налагоджених технологічних і виробничих процесів в умовах пандемії.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. № 30. Відомості Верховної Ради України. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top>.

2. Кодекс законів про працю України ВВР, 1971, додаток до від 10.12.1971 р. додаток до № 50. Відомості Верховної Ради України. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

3. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000. № 29. Відомості Верховної Ради України. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 року № 18. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>.

5. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13.03.2020."Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2"» від 13 березня 2020 року № 87. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87/2020#Text>.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020. №211. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>

7. Конвенція Міжнародної організації праці «Про надомну працю» від 20.06.1996. №177 Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327#Text.

УДК 364.35

Буглак Ю. В., студентка гр. СР-181

Науковий керівник: Чічкань М. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СТРАХОВИЙ СТАЖ У СОЛІДАРНІЙ СИСТЕМІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Відповідно до положень чинного законодавства страховий стаж є однією з передумов виникнення правовідносин у сфері пенсійного забезпечення. Поняття страхового стажу, а також дослідження його сутності та юридичного значення стало предметом наукових досліджень багатьох науковців у сфері права соціального забезпечення.

Розглядаючи страховий стаж, як одну з умов надання соціальних виплат та послуг у системі соціального страхування Н. Б. Болотіна зауважує, що з часу набрання чинності відповідними законами про види соціального страхування трудовий стаж замінюється на страховий стаж, який згідно із законом визначається як період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню та сплачуються внески (нею, роботодавцем) на страхування, якщо інше не передбачено законодавством», а «особливості обчислення страхового стажу з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування визначаються відповідними законами України [1, с. 227].

Таким чином, визначення поняття страхового стажу зустрічається у ряді нормативно-правових актів, присвячених регулюванню системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. У даному випадку мова йде про такі закони як: «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». Поняття страхового стажу, які наводяться у вищезазначених законах, є аналогічними та не мають суттєвих розбіжностей.

Аналізуючи поняття «страховий стаж» важливо зазначити що він обчислюється в місяцях за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку, а за періоди до її впровадження - на підставі законодавства, що діяло раніше.

На думку В. Л. Костюка до основних ознак страхового стажу можна віднести такі: виступає ознакою ідентифікації застрахованої особи у соціальному страхуванні; виступає юридичним фактом, що посвідчує можливість реалізації застрахованими особами прав у соціальному забезпеченні; сприяє виникненню, зміні, припиненню правовідносин з соціального забезпечення; включає періоди трудової або іншої суспільно корисної діяльності особи; передбачає сплату застрахованою особою або за неї страхових внесків до фондів соціального страхування; може нараховуватися застрахованим особам на обов'язковій та добровільній основі; обчислюється за спеціальними формулами; допускає можливість виокремлення коефіцієнта страхового стажу; підтверджується уповноваженими органами соціального страхування; нараховується та обчислюється, як правило, у місяцях; включає трудовий стаж відповідно до закону; підлягає нагляду, контролю та юрисдикційному захисту [2, с. 65].

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» страховий стаж складається з певних періодів, а саме:

1) період, протягом якого особа підлягала державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок;

2) для обчислення розміру пенсії за віком, з якого обчислюється розмір пенсії по інвалідності або у зв'язку з втратою годувальника, крім наявного страхового стажу, також зараховується на загальних підставах відповідно період з дня встановлення інвалідності до досягнення застрахованою особою загального пенсійного віку, та період з дня смерті годувальника до дати, коли б годувальник досяг би загального пенсійного віку;

3) час добровільної участі особи у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, на умовах та в порядку визначеному законодавством;

4) період, протягом якого особа, яка підлягала загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню на випадок безробіття, отримувала допомогу по безробіттю (крім одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності), допомогу по частковому безробіттю, допомогу по частковому безробіттю на період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом та матеріальну допомогу у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації, включається до страхового стажу;

5) трудова діяльність та інші періоди, що враховуються до стажу роботи до 1 січня 2004 року, також зараховується до страхового стажу, але в порядку та на умовах які передбачені раніше діючим законодавством;

6) окремі періоди які включаються до страхового стажу для визначення права на призначення пенсії у солідарній системі визначені у Прикінцевих положеннях Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (див. п. 3, п. 3¹); у зв'язку із заходами запровадженими щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), для окремих категорій осіб передбачено можливість зарахування до страхового стажу періодів за які страхові внески не були сплачені (див. п. 14⁵, 14^{5.1.}, 14⁷) [3].

Також слід відмітити, що останніми роками вимоги щодо необхідного страхового стажу для призначення пенсії в солідарній системі постійно підвищуються. До 31 грудня 2017 для призначення пенсії за віком особа мала набути не менше 15 років стажу, а починаючи з 1 січня 2018 року дану вимогу було збільшено до 25 років з подальшим щорічним збільшенням кожного року на один рік до 1 січня 2028 року – до 35 років. У 2021 році вимагається не менше 28 років стажу. Так само відбуваються підвищення вимог до тривалості страхового стажу при призначенні пенсії по інвалідності й вразі втрати годувальника в солідарній системі [4].

Отже, з 1 січня 2004 року законодавець надає страховому стажу юридичне значення, а наявність страхового стажу впливає на розмір та на можливість отримати пенсію взагалі. Важливо, що періоди, які зараховуються до страхового стажу чітко визначені законодавством.

Список літератури

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. / Н. Б. Болотіна. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 227 с.
2. Костюк В. Л. Страховий стаж: поняття, ознаки, види й тенденції удосконалення. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. - 2017.- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2017_193_14
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2148-VIII// Відомості Верховної ради України. – 2017.

УДК 349.2

Візір А. І., студентка гр. КЮ-191

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КАДРОВА СЛУЖБА: ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМИ РОБОТИ

Діяльність кадрової служби в умовах сучасного ринку праці України є дуже актуальною. Саме зараз кадрова служба набуває важливого значення в управлінні персоналом та вимагає від працівників нових знань, навичок і вмінь. Насправді для реалізації завдань керівництво підприємства, установи чи організації чітко встановлює напрями роботи та визначає цілі, які й координують діяльність такої структури як кадрова служба.

Щоб детальніше ознайомитися з проблематикою, слід визначити саме поняття «кадрова служба». Загалом, кадрова служба – це сукупність спеціалізованих структур та підрозділів разом із зайнятими в них посадовими особами, які керують персоналом у межах кадрової політики. Кадрова служба – це та структура, завдяки якій громадяни укладають трудові договори, ознайомлюються з правилами внутрішнього розпорядку, умовами праці, а також із можливостями професійного зростання. Крім того, кадрова служба має завдання – діяти відповідно до інтересів кадрової політики підприємства, установи та організації з урахуванням трудового законодавства [1, с. 42].

Як відомо, на практиці існують такі види кадрових служб: управління розвитку трудових ресурсів, управління соціального планування, департамент управління персоналом, відділ роботи з персоналом та відділ кадрів.

Особливістю складу кадрової служби є те, що він визначається організаційно-штатними структурами й статутом підприємства, установи чи організації. Структура кадрової служби може бути різною в залежності від специфіки та діяльності підприємства. Наприклад, для невеликого підприємства є характерне виконання роботи кадрової служби одним працівником чи поєднання посади кадровика з якою-небудь іншою [2, с. 78].

У своїй роботі працівники кадрової служби мають керуватися Конституцією України, Кодексом законів про працю, актами Президента України, актами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, а також правилами внутрішнього трудового розпорядку.

У цілому, діяльність кадрових служб здійснюється за такими напрямками як: управління кадровою політикою; планування розкладу штату; підбір персоналу; управління кадрами; організація навчання і підвищення кваліфікації кадрів; навчання практикантів; розв'язання соціальних питань; соціальне забезпечення працівників похилого віку; медичне обслуговування на виробництві тощо [3, с.144].

Зважаючи на це, можна виокремити певні завдання кадрових служб. Насамперед вони передбачені в таких проявах як: реалізація кадрової політики в питаннях управління персоналом; прогнозування і визначення потреби в кадрових працівниках та джерелах поповнення; планування професійного й кваліфікаційного розвитку персоналу; визначення критеріїв оцінки праці співробітників; ефективне використання матеріального або морального стимулювання працівників відповідно до їх трудової діяльності, а також соціальної активності; проведення конкурсів на заміщення вакантних посад; забезпечення професійного, економічного навчання, підготовки й перепідготовки кадрів, (планування цієї роботи з урахуванням потреб виробництва, направлення працівників у навчальні заклади та передові підприємства, на стажування); навчання керівників нижчого рівня; організація роботи з професійною орієнтацією молоді, адаптація молодих спеціалістів; аналіз професійних, ділових, особистих якостей працівників на основі атестації та соціологічних дослідів; реалізація заходів формування трудового колективу з метою сприяння досягненню спільної стратегічної мети; контроль за дотриманням трудової дисципліни та за виконанням виробничих завдань [1, с. 48].

До того ж кадрова служба готує проекти наказів із кадрових питань особового складу (про прийняття на роботу, звільнення, надання відпустки, відрядження тощо) на підставі доповідних записок керівників структурних підрозділів, заяв працівників, трудових договорів та інших документів [4, с. 66].

Також, не менш важливим завданням кадрової служби є ведення кадрового діловодства, що виявляється у створенні, використанні та зберіганні документів. І звісно, коли ми аналізуємо поняття «кадрова служба», то можемо зрозуміти, що одним з основних її завдань є саме задоволення попиту підприємства працівниками в якісному і кількісному відношенні. Тут виділяють два варіанти поповнення підприємства працівниками: внутрішній (зі своїх працівників) і зовнішній (із людей, котрі не мали ніякого відношення до підприємства) [5, с. 52].

Отже, дане дослідження дозволяє зробити певні висновки: по-перше, слід сказати, що кадрова служба визначається як самостійний структурний підрозділ, діяльність якого зосереджена на сфері підбору та управління персоналом; по-друге, завдання кадрової служби дуже різноманітні, однак основними її завданнями є реалізація заходів добору персоналу,

визначення особистих та професійних якостей працівників, а також організація підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та атестації персоналу. На даний час кадрова служба набуває актуального значення в аспекті діяльності підприємства, установи чи організації. Насамперед це виявляється в напрямках її роботи, які стосуються управління працівниками, працевлаштування населення та профорієнтації молоді. В умовах сучасного ринку праці дійсно зростає попит в конкурентоспроможному персоналі, тож саме зараз кадрова служба має змогу реалізувати свої завдання повною мірою.

Список літератури

1. Палеха Ю. І. Кадрове діловодство : навч. посібник (зі зразками сучасних ділових паперів). 5-те вид., доп. Київ : Ліра-К, 2009. 475 с.
2. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 468 с.
3. Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. Управління персоналом : навч. посіб. 2-ге вид., Київ : Центр учбової літератури, 2009. 502 с.
4. Кадровий менеджмент: навчальний посібник. Київ : ЦП "КОМПРИНТ", 2017. 323 с.
5. Кадрове діловодство: навч. посіб. Київ : Каравела, 2006. 240 с.

УДК 340. 13:341

Галета Ю. В., студентка гр. МКПРп-201

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Під час євроінтеграції для України важливого значення набуває визначення критеріїв та умов, якими повинна володіти держава для повноправного членства в Європейському Союзі (далі – ЄС). На сьогодні гострим залишається питання, що стоїть перед нашою державою, про адаптацію норм національного законодавства до законодавства ЄС, ці питання відносяться як до нормативних, так і до практичних аспектів.

До переліку науковців та експертів, що досліджували питання реформування законодавства України та приведення їх до європейських стандартів належать: В. Авер'янов, Д. Аракелян, І. Грицяк, Н. Гнидюк, В. Білоус, О. Задорожній, В. Забігайло, П. Добров, І. Кравчук, І. Куровська, Л. Луць, В. Мармазова, В. Стрельцов, Т. Серета, М. Пархоменко, І. Проценко, О. Трагнюк, І. Яковюк та інші.

Перед з'ясуванням проблем адаптації національного законодавства слід визначити саме поняття адаптації. Отже, адаптація законодавства – це процес приведення національного законодавства до норм і стандартів міжнародного права, шляхом удосконалення національного законодавства [1, с.338].

Згідно Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 року, головною метою адаптації національного законодавства до законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* (правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу, враховуючи критерії, які висуваються Європейським Союзом [2]).

Acquis communautaire – це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства, прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [3]. Дане поняття не має визначення у внутрішньому законодавстві України, що у свою чергу значно ускладнює процес адаптації національного законодавства.

Адаптація законодавства України до норм ЄС – це складова загальної правової реформи в нашій державі, а не лише виконання взятих на себе державою зобов'язань. Адаптація законодавства як процес приведення нормативно-правових актів України відповідно до норм ЄС здійснюється у двох формах: шляхом внесення змін до законодавства та розроблення проектів нормативно-правових актів з урахуванням норм ЄС. В Україні необхідно здійснити реформу правового регулювання в цілому та враховувати оновлення принципів, що лежать в основі правового регулювання. Оскільки принцип правового регулювання, що втілений в українському законодавстві не відповідає або суперечить європейському.

Адаптація національних нормативно-правових актів до законодавства ЄС є важливою не тільки для процесу інтеграції, а й для розвитку економічних зв'язків України та Європейського Союзу. Проте існує ряд проблем, що потребують розв'язання для прискорення даного процесу.

Згідно зі ст.1 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 01.09.2017 року, однією з цілей асоціації є запровадження умов для посилених економічних та торговельних відносин, що приведуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, завдяки створенню поглибленої зони вільної торгівлі та підтримка зусиль України відносно завершення переходу до діючої ринкової економіки, шляхом адаптації її законодавства до законодавства ЄС.

Таким чином, адаптація вітчизняного законодавства повинна здійснюватися одночасно з проведенням правових реформ в Україні та оновленням законодавства відповідно до міжнародних принципів та стандартів. Також не малозначною проблемою є недосконалість, іноді незрозумілість та велика кількість колізій у нормативно-правових актах України, що негативно впливає на процес реалізації прав та обов'язків суб'єктів правовідносин.

Важливою проблемою адаптації українського законодавства до законодавства ЄС є недостатність дієвих механізмів для реалізації існуючих правових норм. На думку О. В. Прилипчука лише прийняття необхідних норм права ще не означає їх ефективного функціонування, оскільки для цього необхідно встановлення належних механізмів реалізації [4]. Тому доцільно виділяти два аспекти адаптації законодавства: формальний, що передбачає приведення національного законодавства у відповідність до *acquis communautaire*, та практичний, що полягає у створенні умов, необхідних для застосування адаптованого законодавства.

Прикладом є проведення в Україні судової реформи, внесення відповідних змін до Конституції України та законів, що відповідають вимогам ЄС, але більшість нововведень залишилися не реалізованими, оскільки немає механізмів для їх забезпечення.

Під час приведення законодавства України у відповідність із правом ЄС обов'язково також потрібно враховувати конкретні часові межі, які відведені для виконання певних завдань ЄС, що ставляться перед Україною. У даному випадку проблемою є те, що наша держава не завжди дотримується цих строків, тому деякі заходи з адаптації законодавства проводяться не вчасно, що значно гальмує сам процес адаптації.

Існують проблеми і стосовно встановлення точного змісту актів ЄС, до яких потрібно узгодити українське законодавство. Справа в тому, що ці акти офіційно може тлумачити тільки Суд ЄС. Через це зміст актів може частково змінюватися. Країна, що адаптує своє законодавство, не може належним чином слідкувати за такими змінами і вчасно їх враховувати шляхом внесення змін до свого законодавства. Все це може призводити до невідповідності національних норм права ЄС та зниження ефективності реалізації положень права ЄС у внутрішньому правопорядку України [5, с.500].

Також варто зазначити, що під час приведення у відповідність законодавства України із правом ЄС необхідно враховувати, що акти інститутів ЄС діють у відповідному правовому полі ЄС. Практично адаптація приводить до імплементації певної частини актів до правової системи іншої країни, що функціонує за власними закономірностями. Тому

вітчизняний законодавець може не завжди об'єктивно врахувати всі тонкощі відповідного компонента *acquis communautaire*, враховуючи повне розуміння юридичної термінології, яка використовується в ньому та особливості реалізації. Наслідком є ситуація, коли відбувається перекручення змісту національних норм, що підлягають адаптації.

Не менш важливою проблемою, що потребує вирішення є проблема впорядкування юридичної термінології, тому що вона є вихідним пунктом адаптації права України до права Європейського Союзу. Без уніфікації термінології, яка використовується в цих двох правових системах, практично неможливо досягти взаєморозуміння в правовій сфері. Тому процес адаптації законодавства слід розпочинати саме з юридичної термінології, понятійного апарату.

Підсумовуючи, варто зазначити, що адаптація законодавства – це послідовний процес наближення правової системи держави, включаючи законодавство, правозастосування, практику, до правової системи ЄС, згідно критеріїв, що висувуються Європейським Союзом. Проблеми, що стоять на шляху адаптації, такі як недосконалість нормативно-правових актів, недостатність дієвих механізмів для реалізації існуючих правових норм, недотримання часових меж для адаптації законодавства, проблеми зі встановленням точного змісту актів Євросоюзу, невпорядкованість юридичної термінології та інші, можуть бути вирішені, якщо не нехтувати і іншими складовими інтеграційного процесу. Тому до процесу адаптації законодавства необхідно підходити більш широко та орієнтуватися на досвід нормотворчої діяльності членів ЄС, щоб максимально визначити та реалізувати правові норми та принципи національної правової системи, з урахуванням норм та принципів європейського права.

Список літератури

1. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи. Часопис Київського університету права. 2012. №1. 338 с.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. №1629-IV. Відомості Верховної Ради України.
3. Зеркаль О. В. Інституційний механізм адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Міністерство юстиції України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/4748>.
4. Прилипчук О. В. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Державне будівництво, 2015. №1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2015-1/doc/4/02.pdf>.
5. Муравйов В. І. Право Європейського Союзу: підручник. Юрінком Інтер, 2011. 500 с.

УДК 349.2

Давиденко С. Р., студентка 10 групи ФМТП

Науковий керівник: Андрій В. В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Київський національний торговельно-економічний університет

(м. Київ, Україна)

МОЖЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ

В сучасних умовах реформування національної законодавчої бази відповідно до міжнародних стандартів та з урахуванням досвіду розвинутих країн і зважаючи на дещо застаріле законодавство про працю України, важливим є приділенням значної уваги саме галузі трудового права, а зокрема створення нових підходів до регулювання часу відпочинку.

Будь-яка тривала праця без передбаченого належного відпочинку є неефективною та порушує право людини на позаробочий час. Ст. 45 Конституції України проголошує: «Кожен, хто працює, має право на відпочинок» [1]. Також, окрім Конституції України, положення про час відпочинку, його види та особливості забезпечення містяться у Кодексі законів про працю України [2], Законі України «Про відпустки» [3] та частково в ряді інших законодавчих документів. Проте чітке визначення поняття часу відпочинку не дає жоден із цих нормативно-правових актів.

Досліджуючи законодавчу базу у сфері праці, можемо дійти висновку, що дефініція «час відпочинку» протиставляється «робочому часу». Можемо вважати, що часом відпочинку є певний часовий проміжок, протягом якого особа є вільною від виконання своїх трудових обов'язків. В. В. Готра, дослідивши низку українських та міжнародних нормативно-правових актів а також відмінні трактування науковцями категорії «час відпочинку», робить висновок, що відпочинок необхідно розглядати у двох значеннях: «вузькому, як певний проміжок часу, протягом якого людина звільняється від виконання своїх трудових обов'язків і може використовувати його з власними потребами» та «широкому, конституційне право кожного працюючого, яке регламентоване законодавством України та міжнародними нормативно-правовими актами» [4, с. 238]. На нашу думку, доречним було б внесення поняття «час відпочинку» у трудове законодавство України для уникнення певних труднощів та непорозумінь, які можуть виникати з цього приводу.

Чинний Кодекс законів про працю України передбачає такі види часу відпочинку: святкові та неробочі дні (ст. 73); щоденний відпочинок (ст. 59); щотижневі дні відпочинку (ст. 67-69); перерви упродовж робочого дня для відпочинку та харчування (ст. 66), для обігрівання та відпочинку (ст. 168), для годування дитини (ст. 183); відпустка (ст. 74) [2].

А. С. Новосад та О. В. Підплетько вказують, що «центральним у системі прав на відпочинок у зарубіжних країнах є право на відпустку» [5, с. 49]. В розвинених країнах щорічна відпустка триває від одного тижня до восьми. Тривалість відпустки відрізняється в залежності від країни, а також може бути обумовленою віком робітника, трудовим стажем, умовами праці тощо. Варто зазначити, що лише в Конституції Грузії не містяться положення про час відпочинку, Конституції ж інших країн в певній мірі згадують право особи на відпочинок і надають йому високий рівень правового захисту [5, с. 49].

Досить цікавим щодо надання відпусток є досвід Франції. У даній країні, окрім законодавчого закріплення, порядок надання відпусток уточнюється у колективних договорах. Визначено, що період з 1 травня по 31 жовтня виділяється під відпустки для несільськогосподарських галузей, вони надаються або одночасно всім працівникам і тоді підприємство закривається на даний проміжок часу, або відповідно до графіку відпусток по черзі [5, с. 49].

Вважаємо, що для деяких українських підприємств це було б вдалим рішенням, яке б дозволило одночасно реалізовувати право робітників на відпочинок та економити ресурси підприємства під час його закриття. При цьому варто зважати на галузь, у якій діє така фірма.

В. М. Завгородня у своїй публікації зазначила особливості відпусток у країнах Європи, відмінні від українських реалій. Так, в деяких європейських країнах поняття «відпустка» включає також і невихід на роботу у зв'язку з хворобою. Дана практика є характерною для Нідерландів та Угорщини. Також в країнах Європи існують відпустки, які носять заохочувальний характер. Наприклад, для робітників, які не запізнюються та добросовісно виконують свою роботу [6, с. 3].

Деякі дослідники, беручи до уваги період літньої спеки, вважають доречним введення в Україні такого традиційного післяобіднього виду відпочинку як сієста, що наразі притаманний ряду країн: Іспанії, Італії, Греції, Мексиці, Португалії, Бразилії, Аргентині. О. В. Тихонюк у своїй статті, присвяченій даній проблемі, вказує, що сієста наразі законодавчо не закріплена, а отже не є ні забороненою, ні дозволеною, тому сієстою умовно можна вважати перерви упродовж робочого дня [7, с. 64]. Проте варто зазначити, що роботодавець повинен так організувати робочий час та скорегувати час відпочинку працівників, щоб забезпечити їх перегрівання, вносячи відповідні зміни у Правила внутрішнього трудового розпорядку та колективний договір [7, с. 65]. На нашу думку, сієста також як і перерви на обігрів має право бути в українському законодавстві. Враховуючи кліматичні особливості України, час для сієсти може бути встановлений лише у дні, коли температура вдень досягає певної температурної позначки (яка буде визначена законодавцем) та для тих працівників, які виконують свою роботу на відкритій місцевості у літній період. Так законодавець зможе забезпечити робітників від шкідливого для їхнього здоров'я тривалого перегрівання, що може бути спричиненим недобросовісною організацією роботодавцем оптимального режиму праці та відпочинку.

Питанням правового регулювання часу відпочинку за законодавством України та зарубіжних країн присвячена дисертація К. І. Дмитрієвої. У своїй роботі автор зазначає про такий вид спеціальної відпустки як батьківська у розвинутих країнах. Ст. 25 Закону України «Про відпустки» [3] передбачено, що за бажанням працівника відпустка надається в обов'язковому порядку чоловікові, дружина якого перебуває в післяпологовій відпустці, тривалістю до 14 календарних днів. Проте відмінністю є те, що в зарубіжних країнах вона триває від 3 до 18 днів і є, як правило оплачуваною. Українським законодавством не передбачаються виплати під час такої відпустки [8, с.9].

Отже, викладене вище дає змогу дійти висновку, що в деяких питаннях правове регулювання часу відпочинку в Україні є більш сприятливим для найманих працівників, а в деяких аспектах потребує модернізації та імплементації іноземного досвіду нормативно-правового регулювання у забезпеченні правом на відпочинок. На сьогоднішній день стимулююча функція відпусток в Україні недостатньо враховується як на законодавчому, так і локальному рівнях, що в свою чергу сприяє послабленню ролі відпусток як засобу підвищення продуктивності праці та як одного з найбільш ефективних регуляторів управління персоналом підприємства.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2021).
2. Кодекс законів про працю України: закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 28.04.2021).
3. Про відпустки: закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2021).
4. Готра В. В. Сучасний стан реалізації права на відпочинок в Україні. Форум права. 2010. № 4. С. 235-240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення 29.04.2021).
5. Новосад А. С., Підплетько О. В. Особливості механізму регулювання права на щорічну відпустку працівника в розвинених країнах світу: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., ДДУВС, 2018. С. 49-51.
6. Загородня В. М. Правове регулювання часу відпочинку в трудовому праві Європейського союзу та країн-членів. Міжнародне право та порівняльне правознавство. 2011. №2 (5). С. 1-6. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/57190> (дата звернення 29.04.2021).
7. Тихонюк О. В. Сієста як можливий вид часу відпочинку в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 4. С. 62-65. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/17.pdf (дата звернення 29.04.2021).
8. Дмитрієва К. І. Правове регулювання часу відпочинку за законодавством України та зарубіжних країн: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.05/ Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 22 с.

УДК 349.92

Давиденко С. Р., студентка 10 групи ФМТП

Науковий керівник: Тімашов В. О., д.ю.н., доцент, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Київський національний торговельно-економічний університет

(м. Київ, Україна)

НЕПОВНОЛІТНІЙ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Щорічно серед неповнолітніх зростає число адміністративних правопорушень. Так, по-перше, неповнолітні особи мають законодавчо закріплений спеціальний статус, а отже стосовно них не можуть застосовуватися надто суворі заходи адміністративного впливу та значні адміністративні стягнення. По-друге, збільшення адміністративних правопорушень вимагає перегляду законодавцем закріплених норм для їх попередження та запобігання. Тому питання ідентифікації неповнолітньої особи як суб'єкта адміністративного

правопорушення та характеру притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності актуальним.

Однією з головних умов застосування до таких осіб адміністративної відповідальності їх вік. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) не дає визначення категорії «неповнолітній», проте у ст. 13 КУпАП зазначено, що заходи впливу щодо неповнолітніх застосовуються до осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення [1]. Це обумовлено тим, що адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку (ст. 12 КУпАП) [1].

Водночас ст. 184 КУпАП закріплює положення про настання відповідальності у вигляді накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, у разі вчинення їхніми неповнолітніми дітьми у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років адміністративного правопорушення [1]. Тобто у даному випадку має місце адміністративна відповідальність батьків або осіб, які їх замінюють, за неправомірні дії неповнолітніх. Такі заходи, на думку, Іванової Т. М. та Братусь А. В., непрямим впливом на неповнолітніх, показуючи на прогалину у вихованні осіб, що у свою чергу допомагає здійснювати профілактику повторних правопорушень [2, с. 163].

Також вік неповнолітніх осіб, щодо яких суди розглядають справи про вчинення адміністративних правопорушень, згадується у Законі України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [3]. Так, у ст. 6 вказано, що суди розглядають справи щодо неповнолітніх, які вчинили адміністративні правопорушення у віці від 16 до 18 років, за участю представників служб у справах дітей, крім випадків, передбачених законом [3].

У ст. 24-1 КУпАП перераховані заходи впливу на неповнолітніх, що вчинили протиправні дії. Так, у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років за вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх застосовуються такі заходи впливу: зобов'язання у будь-якій формі або публічно вибачитися перед потерпілим; попередження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [1]. Найменш суворим засобом впливу зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого і застосовується у тих випадках, коли «орган адміністративної юрисдикції дійшов висновку про те, що неповнолітній визнав неправомірність своєї поведінки, суспільну шкоду скоєного діяння і покався в цьому» [2, с. 163].

Шестак Л. В. та Щербак К. А. вважають, що притягнення суб'єкта адміністративного правопорушення до відповідальності саме із 16 років є неефективним та здатним викликати відчуття безкарності у тих осіб, що усвідомлюють протиправність власних дій, проте не досягли шістнадцятирічного віку. Тому дослідники пропонують знизити мінімальний вік для застосування заходів адміністративного впливу, передбачені ст. 24-1 КУпАП [1], до 14 років замість 16 років. Таке визнання їхньої відповідальності перед суспільством повинна сприяти попередженню поширення адміністративних правопорушень серед неповнолітніх [4, с. 211].

Також автори вважають передбачені чинним законодавством заходи адміністративного впливу не досить ефективними та такими, що не виконують виховну функцію повною мірою. А тому пропонують замінити їх на такі заходи: застосування зовнішнього осуду суспільством, шляхом оприлюднення інформації про вчинене правопорушення; обмеження дозвілля порушника, перебування поза місцем проживання у певний час доби, виїзду в іншу місцевість без відповідного дозволу уповноваженого державного органу; «зобов'язання відвідувати навчальні програми правоохоронного спрямування зі встановленням днів, тривалості та часу початку та закінчення занять, а також установ» [4, с. 212].

Резнік О. М. у своїй статті вважає за необхідне поділити особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх на матеріальні та процесуальні. Так, на

думку науковця, до матеріальних належать такі особливості адміністративної відповідальності: вік настання адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб; головним чином виховний характер адміністративної відповідальності та її мета, що полягає у менших обсязі та ступені адміністративної відповідальності неповнолітнього порівняно з особою, яка досягла вісімнадцятирічного віку. Автор пов'язує процесуальні особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб із розглядом її у судовому порядку; участю законних представників і представників, що представляють інтереси неповнолітніх; обов'язковим повідомленням батьків, або осіб, що їх замінюють про затримання їхніх неповнолітніх дітей та можливістю застосування щодо них засобів адміністративної відповідальності; відсутність можливості застосування заходів адміністративного стягнення замість кримінальної відповідальності [5, с. 56].

Проаналізуємо практику національних судів у справах про адміністративну відповідальність неповнолітніх.

У справі № 206/1551/19 Самарського районного суду м. Дніпропетровська розглядалося питання про притягнення неповнолітнього до адміністративної відповідальності за куріння тютюнових виробів у забороненому місці. Суд визнав винним неповнолітню особу у вчиненому адміністративному правопорушенні, застосувавши захід впливу у вигляді попередження [6].

У справі № 755/14186/18 Дніпровського районного суду м. Києва було постановлено: неповнолітню особу визнати винною у вчиненні адміністративного правопорушення передбаченого, а саме вживання алкогольних напоїв у громадському місці та застосувати до даної особи захід впливу у вигляді попередження [7].

В обох випадках суд застосував до неповнолітніх осіб попередження як захід впливу за вчинення адміністративних правопорушень, що передбачений п. 2 ст. 24-1 КУпАП [1], виходячи з того, що порушники вчинили казані у справах адміністративні правопорушення у віці від 16 до 18 років.

Отже, викладене вище дає змогу дійти висновку, що актуальне законодавство притягує неповнолітніх осіб за скоєння правопорушення з шістнадцятирічного віку. Тому під час притягнення неповнолітнього до адміністративної відповідальності необхідно враховувати вікові особливості особи, яка вчинила протиправну дію. Проте дискусійним залишається питання зниження вікового цензу до 14 років для притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності. Сама адміністративна відповідальність неповнолітніх має на меті більшою мірою виховний характер і превентивну функцію, тобто профілактику повторних правопорушень неповнолітніми особами.

Список літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 28.04.2021).
2. Іванова Т. М., Братус А. В. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. 2015. № 2. С. 162-166. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/vdujn_2015_2_31.pdf (дата звернення 28.04.2021).
3. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2021).
4. Шестак Л. В., Щербак К. А. Проблемні аспекти адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 2. С. 210-213. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/52.pdf (дата звернення 29.04.2021).
5. Резнік О. М. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Право і Безпека. 2019. № 2. С. 53-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2019_2_10 (дата звернення 29.04.2021).
6. Рішення Самарського районного суду м. Дніпропетровська у справі № 206/1551/19 від 9 квітня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81050320> (дата звернення: 29.04.2021).
7. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва у справі № 755/14186/18 від 8 жовтня 2018 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77066043> (дата звернення: 29.04.2021).

УДК 349.2

Дзюбенко С. Д., студентка 3 курсу 11 гр. ФМТП

Науковий керівник: Андрій В. В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Київський національний торговельно-економічний університет

(м. Київ, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТА НАДОМНОЇ РОБОТИ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

За останнє десятиліття формат дистанційної роботи став дуже поширеним у всьому світі, зокрема і в Україні. У зв'язку із подіями останнього року, а саме стрімким поширенням пандемії COVID-19, можливість віддаленої роботи не просто зацікавила багатьох людей, а стала необхідністю. Так, за даними дослідження Соціологічної групи «Рейтинг», станом на березень 2020 року 29% дорослого населення України працювали дистанційно. Серед користувачів Інтернету частка працюючих удома була дещо вищою — 31%. У квітні серед жителів українських міст із населенням понад 50 тис. працювали з дому неповний чи повний робочий день вже 40% [1]. Попри активне функціонування формату дистанційної роботи, до березня 2020 року дане питання не було належним чином врегульоване українським законодавством.

Законом України № 540 від 30 березня 2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)» [2] законодавець вперше з дня ухвалення Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України) [3] вніс зміни до поняття трудового договору, закріпивши та розмежувавши поняття дистанційної і надомної роботи, а також гнучкого режиму робочого часу. Проте, дане питання потребувало подальшого доопрацювання та регламентації, тому у лютому 2021 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [4]. Розглянемо детальніше нововведення названого нормативно-правового акта і проаналізуємо переваги та недоліки.

Варто зазначити, що законом [4] розмежовано поняття дистанційної та надомної роботи. Так, під час дистанційної роботи працівник сам обирає, де і за яким графіком працювати, а також сам відповідає за безпеку умов праці. Надомна робота, навпаки, передбачає, що співробітник працює за графіком компанії, але поза офісом у чітко зафіксованому місці. Це може бути житло чи інше місце, яке роботодавець забезпечує всіма необхідними для роботи технічними засобами. Проте, в обох випадках загальна тривалість робочого часу має відповідати визначеним законодавством та внутрішніми правилами підприємства нормам, тобто не має перевищувати 40 годин на тиждень. Сподіваємося, що після ухвалення змін до законодавства про працю цьому приділятимуть більше уваги, оскільки наразі можна спостерігати невтішну тенденцію збільшення робочого часу дистанційних працівників. Так, за даними досліджень компанії NordVPN Teams, що спеціалізується на підтримці бізнесу, співробітники, яких через пандемію перевели на дистанційну роботу, працюють з дому на дві години довше, ніж в офісі [5]. Тепер у працівників з'явиться більше законодавчо обґрунтованих можливостей казати «ні» у відповідь на «понаднормові вимоги» керівництва.

На нашу думку, правова регламентація дистанційної роботи взагалі є очевидною перевагою. Вона надає можливість вивести з тіні значний сегмент ринку праці завдяки офіційному оформленню працівників з віддаленою роботою. Значна кількість співробітників зможе перейти з цивільно-правових угод на трудові договори, що в свою чергу забезпечить більшу захищеність працівників та надасть їм додаткові гарантії. Крім того, враховуючи масштаби всесвітньої діджиталізації, офіційне впровадження дистанційної роботи допоможе українським компаніям функціонувати на належному рівні, йдучи в ногу з часом.

Проте, у новоприйнятому законодавчому акті наявні також і певні недоліки. Так, запроваджується типова форма трудового договору про дистанційну роботу, яка затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин [4]. Вважаємо, що це є не зовсім доречним, оскільки кожна робота має свої особливості, специфіку та вимоги, які не можуть врегульовуватися одним договором. Варто виділити певні умови як обов'язкові, а інші залишити на розгляд сторін договору.

Також з'являється ряд додаткових обов'язків у роботодавця. Так, тягар забезпечення необхідним для надомної роботи обладнанням лежить на роботодавцеві, якщо інше не передбачається трудовим договором. При дистанційній роботі у трудовому договорі має зазначатися порядок забезпечення працівника інструментами та засобами, необхідними для виконання дистанційної роботи. У разі відсутності даного положення у договорі, таке забезпечення покладається на власника або уповноважений ним орган, який організовує встановлення та технічне обслуговування відповідних засобів, а також оплачує витрати, пов'язані з цим [4]. Варто зазначити, що КЗпП України передбачає право працівника на одержання компенсації за зношування (амортизацію) своїх інструментів, які він використовує для потреб підприємства, установи, організації [3]. При дистанційній роботі дане питання є важливим, оскільки найчастіше працівники використовують саме свої особисті інструменти та обладнання для роботи, не варто забувати й про витрати на електроенергію, телекомунікаційні послуги та інше. На нашу думку, питання відшкодування амортизаційних витрат працівника необхідно закріпити як обов'язкову умову трудового договору про дистанційну (надомну) роботу. Також новим законом передбачається, що при використанні працівником наданим йому для роботи обладнанням, укладається додатковий договір про повну матеріальну відповідальність, а отже, працівник сам несе ризик пошкодження та несправності обладнання. Попри це, на практиці більшість надомних та дистанційних працівників сьогодні змушені самотійно забезпечувати себе необхідним обладнанням. Таким чином, дистанційна (надомна) робота потребуватиме додаткових матеріальних витрат роботодавця, а інколи й працівника.

Не менш важливим, проте не врегульованим, є питання здійснення роботодавцем контролю над працівником, який працює поза межами офісу. Звісно, у випадку, коли працівник виконує завдання, результати якого очевидні (наприклад, виготовлення конкретної кількості товару), то необхідності у контролі процесу роботи не виникає, оскільки вона оцінюється за отриманими результатами. Проте, в окремих випадках такий контроль все ж необхідний. Вважаємо, з цією метою можуть застосовуватися такі сучасні технології, як інформаційні комп'ютерні мережі, також мобільний зв'язок та електронна пошта, в деяких випадках можливе відеоспостереження.

На нашу думку, за дистанційною формою роботи майбутнє, саме тому даний напрям потребує належної регламентації та удосконалення для комфортного співробітництва сторін трудового договору. Про схильність суспільства до дистанційної форми праці кажуть і показники соціологічних опитувань. Так, за результатами опитування понад 10 тис. користувачів платформи онлайн-оголошень OLX щодо форми роботи під час карантину, проведеного у серпні 2020 р., 58 % працівників не проти і надалі працювати віддалено, при чому 26 % готові робити це в нинішньому форматі, понад 30 % – з певними корективами, а 2 % навіть хочуть змінити роботу, щоб постійно працювати віддалено [6, с. 5].

Отже, у сучасних умовах відбувається стрімка трансформація формату трудових відносин. Внесення змін до трудового законодавства назрівало протягом багатьох років і стало вимушеним та логічним кроком українського законодавця. Легалізація дистанційної та надомної роботи має на меті посилити захист працівників, а роботодавцям надати можливість офіційно оформлювати віддалену роботу. Загалом правове регулювання даного питання потребує подальшого вдосконалення, проте внесені зміни дещо спрощують співробітництво роботодавця з працівником і є вагомим кроком для майбутнього реформування трудового законодавства.

Список літератури

1. Соціологічна група «Рейтинг»: Україна на карантині: моніторинг суспільних настроїв: квітень 2020 року. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/ukraine_na_karantine_monitoring_obschestvennyh_nastroeniy.html?fbclid=IwAR3Ige1LaAFAA7gtP5wMJ7_vvdtPNoEVWpHthPhg2p19HXpQ1DIZHjllA_Q
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019) : Закон України від 30 березня 2020 р. № 540-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу : Закон України від 4 лютого 2021 р. № 1213-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-IX#Text>
5. Bloomberg: Working From Home Means Working Longer Hours for Many: 23 March 2020. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-23/working-from-home-means-working-longer-hours-for-many-chart>
6. Беззуб І. Дистанційна форма зайнятості: українські та зарубіжні реалії. Громадська думка про правотворення. 2020. № 16 (201). С. 4–11. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2020/16.pdf>.

УДК 349.3

Дрозд А. С., студентка гр. АЮ-181

Науковий керівник: Чічань М. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Професія державного службовця залишається однією із найпрестижніших й до сьогодні. На нашу думку, це обумовлено рядом особливостей, які характеризують державну службу, а саме: держава надає держслужбовцям певні матеріальні та соціально-побутові гарантії за ефективне та якісне здійснення ними своєї професійної діяльності, також державний службовець наділяється державно-владними повноваженнями та має певну професійну стабільність. Така професійна діяльність є доволі складною, адже передбачає низку обмежень деяких конституційних прав держслужбовців та покладає на них високу відповідальність за виконання їх повноважень. Окрім того, для здійснення державної служби потребуються висококваліфіковані спеціалісти, що зможуть компетентно вирішувати справи державного значення, витримувати інтелектуальні, фізичні та психологічні навантаження. Таким чином, специфіка такої діяльності зобов'язує державу надавати державним службовцям певні економічні, правові та соціальні гарантії, які передбачають формування системи соціального захисту.

З цього приводу, Калініченко З. Д. зазначає, що система соціального захисту державних службовців є єдиною для всіх осіб, які набули такого статусу, незалежно від організаційно-правового рівня органу, де здійснюються їхні повноваження, та обсягу і характеру компетенції на конкретній посаді [1 с. 243].

Система соціального захисту державних службовців має свої форми та напрями, що передбачені в Законі України від 10.12.2015 року «Про державну службу». У зазначеному нормативно-правовому акті вказано, що розміри, випадки та порядок надання такого соціального захисту визначаються Кабінетом Міністрів України.

Безусий В. В. зазначає такі напрями соціального захисту державних службовців: 1) матеріальний напрям; 2) соціально-побутовий напрям; 3) оздоровчо-рекреаційний напрям; 4) пенсійний напрям [2 с. 174].

Пропонуємо розглянути останній, виділений напрям соціального захисту держслужбовців – пенсійний. На відміну від інших напрямів соціального захисту

держслужбовців, такий вид соціального захисту як пенсія, надається вже після припинення професійної діяльності державного службовця.

Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р., що набрав чинності 1 травня 2016 року, скасував право державних службовців на призначення пенсії у розмірі 60% від розміру їх заробітної плати, що було передбачено у статті 37 Закону України «Про державну службу» від 16.12.1993 р. та встановив, що пенсійне забезпечення державних службовців здійснюється на загальних засадах відповідно до положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Проте, у Прикінцевих та перехідних положеннях Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. законодавець визначає та зберігає право на призначення пенсії відповідно до статті 37 Закону України від 16.12.1993 р. виключному колу осіб, а саме:

а) відповідно до п. 10 Прикінцевих та перехідних положень Закону України № 889-V-III державні службовці, які станом на 01.05.2016 р. обіймали посади державної служби та мали не менш як 10 років стажу на посадах, віднесених до відповідних категорій посад державних службовців;

б) відповідно до п. 12 Прикінцевих та перехідних положень Закону України № 889-V-III особи, які станом на 01.05.2016 р. мали не менш як 20 років стажу на посадах, віднесених до відповідних категорій посад державної служби [3].

Такі особи мають право на пенсійне забезпечення відповідно до ст. 37 Закону України «Про державну службу» від 16.12.1993 р. у порядку, визначеному для осіб, які мають не менше як 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців.

Порядок обчислення стажу державної служби, який затверджений Кабінетом Міністрів України від 25.03.2016 р. визначає посади та органи, час роботи в яких зараховується до стажу державної служби. Відповідно до цього порядку до стажу державної служби зараховується час перебування на таких посадах: народного депутата України, працівників дипломатичної служби, в органах місцевого самоврядування, передбачених Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування», суддів, прокурорів, на посадах, яких присвоюються військові та спеціальні звання, час професійного навчання державного службовця з відривом від служби, якщо не пізніше 75 днів після його завершення така особа повернулася на державну службу, крім випадків, установлених законом, період, коли державний службовець не працював з поважних причин, але залишався у трудових відносинах з державним органом, перебування державного службовця у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а в разі, коли дитина потребує домашнього догляду, - у відпустці без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у медичному висновку, але не більш як до досягнення дитиною шестирічного віку, перебування на посадах радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України, помічників-консультантів народних депутатів України, помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, помічників суддів, а також на посадах патронатних служб в інших державних органах [4].

Відповідно до Порядку підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій зазначається, що визначати право особи на призначення пенсії згідно із Законом України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. слід за записами у трудовій книжці, копії послужного списку, військовому квитку або за допомогою інших документів, які зазначає законодавець, що підтверджують стаж роботи. Основним критерієм, за яким визначається можливість зарахування того чи іншого періоду роботи особи на посаді державного службовця до стажу, який дає право на призначення – є встановлення за посадою, яку вона обіймає, відповідного рангу. У випадку, якщо до трудової книжки помилково не внесено запису про присвоєння особі рангу встановити такий факт можна за допомогою перевірки документів бухгалтерського обліку [5].

Право набути пенсію державного службовця може особа за умови досягнення пенсійного віку для чоловіків – 62 роки, для жінок – 60 років та за наявності страхового

стажу станом на 2021 рік не менше 28 років, а з 01.01.2028 року мінімальний стаж становитиме 35 років (відповідно до статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»).

Таким чином, на сьогодні, проблема пенсійного забезпечення державних службовців залишається відкритою, адже не зважаючи на вищезазначені положення Законів, органи Пенсійного Фонду України відмовляють у праві на призначення пенсії, що передбачена ст. 37 Закону України «Про державну службу» від 1993 року. У такому випадку, дане питання слід вирішувати в судовому порядку.

Підсумовуючи вищесказане, можна дійти висновку, що чинний Закон України «Про державну службу» передбачає пенсійне забезпечення державних службовців на загальних засадах відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Разом з тим продовжує діяти і спеціальне пенсійне забезпечення державних службовців, проте для обмеженого кола осіб, що визначене законодавством.

Список літератури

1. Калініченко З. Д. Основні засади правового забезпечення соціального захисту державних службовців. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2018. С. 242 – 244.
2. Безусий В. В. Напрями соціального захисту державних службовців в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 4, том 2. 2019. С. 172–179.
3. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
4. Про затвердження Порядку обчислення стажу державної служби : Постанова Кабінету Міністрів від 25 березня 2016 р. № 229. Режим доступу : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2016-п#Text>
5. Про затвердження Порядку підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній : Постанова Кабінету Міністрів від 12 серпня 1993 р. № 637. Режим доступу : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-93-п#Text>

УДК 349.2

Дрозденко Р. М., студентка 3 курсу 20 групи

Науковий керівник: Андрій В. В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

*Київський національний торговельно-економічний університет
(м. Київ, Україна)*

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ ТА ЄС

За останні роки Україна приділяє значну увагу проблемам гендерної рівності та має певні здобутки в цьому напрямку. Але більшість жінок у наш час працює на менш оплачуваних посадах, жінки в більшості не мають доступу до ухвалення важливих рішень, є менш економічно активними. Сьогодні практично не аналізуються роботодавцями соціальні проблеми гендерного характеру в трудових правовідносинах на підприємствах, установах, організаціях.

Наразі у країнах ЄС спільною метою щодо регулювання праці є додержання принципів заборони дискримінації, рівності чоловіків і жінок.

Питання є дискусійним, тому що одна країна надає виключні пільги й певні обмеження для жінки та роботодавця, а інші країни майже повністю не відрізняють працю чоловіків та жінок, не надаючи ніяких привілеїв за ознакою статі. Здебільшого це залежить від сформованих історично у суспільстві певної країни соціально-етичних норм.

Україна на шляху євроінтеграції удосконалює національне законодавство згідно зі стандартами, рекомендаціями ЄС, тому доцільним буде розглянути європейський досвід регуляції жіночої праці. Перед тим як, розглянути, основні тенденції у сфері регулювання праці жінок ЄС, потрібно визначити основні проблеми, які виникають при такому аналізі.

Першою проблемою можна виокремити, як вважає І.О. Шульженко є те, що підприємницька діяльність спрямована на постійне зростання прибутку, підприємці не зацікавлені у прийнятті на роботу жінок, які мають трудові пільги, змушені перебувати в тривалих відпустках у зв'язку з вагітністю та пологами, доглядом за дитиною. Праця жінок стала не вигідною нинішньому роботодавцю [1, с.1].

Також хоч конституційно і закріплена гендерна рівність, проте обмеження, щодо певних видів робіт (наказ щодо переліку заборонених професій містить близько трьох ста найменувань) через охорону державою жінки, як матері, дискредитує право жінок на такий самий доступ до праці та професійної підготовки на рівні з чоловіками.

Разом з тим існує різниця в оплаті праці при однаковій кваліфікації співробітника. Ознайомившись зі статистичними даними Європейської економічної комісії ООН розрив за 2019 рік становить 22,8 процента [2].

Українське законодавство регулює працю жінок статтею 174 КЗпП України, згідно з якою забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт по санітарному та побутовому обслуговуванню). Забороняється також залучення жінок до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми [3].

М. М. Грекова у своїй роботі зазначає, що наразі йде процес переусвідомлення заборон на залучення жінок до певних категорій професій. Також більш поширеною думкою стає те що пільги, працюють проти їх конкурентоспроможності, й мають негативний вплив на зайнятість жінок. Разом з тим багато членів ЄС денонсують деякі Конвенції МОП, наприклад як Конвенція МОП № 89 «Про нічну працю жінок у промисловості» (1948 р.), вважається, що вона вже є застарілою, та суперечить принципам гендерної рівності й заважає зайнятості жінок [4, с.141].

Міжнародний центр перспективних досліджень (далі МЦПД) виклав у своєму дослідженні найкращі практики країн, у рамках проектів «Європейська інтеграція України» й «Збільшення можливостей жінок». МЦПД розглядає концепцію «дружнього до сім'ї робочого середовища», згідно з яким вирішуються питання гармонійного сумісництва кар'єри жінки та сімейних обов'язків. Й хотілось би виокремити цікаві практики таких країн, як Швеція, де гендерна рівність має свій прояв у заохоченні батька до виховання дитини, у вигляді популяризації можливості використання та впровадженні таких самих відпусток для догляду за дитиною, як і у жінок, за даними 41 відсоток відпусток за сімейними обставинами використовують саме чоловіки. Бельгією було впроваджено систему «часового кредиту» який дозволяє взяти відпустку усім працівникам до 1 року або перейти на часткову роботу без втрати соціальних виплат та робочого місця. Також ця система надає можливість скоротити робочий тиждень до чотирьох діб строком до п'яти років [5].

Німеччина за думкою багатьох дослідників є однією з найпрогресивніших й чітко визначених країн в питаннях врегулювання трудових відносин. Наприклад роботодавцям у Німеччині забороняється при розміщенні вакансій про прийняття на роботу зазначити стать працівника, який потрібен. При прийнятті на роботу не можна дізнаватись інформацію щодо планування вагітності та одруження. Федеративний закон з оглядом на Європейське прецедентне право забезпечує захист жінок під час пологів та після. Тому вагітна жінка або тільки що народила працівниця має ряд гарантій з оплати праці і розвитку кар'єри, щодо збереження здоров'я і безпеки в процесі праці. Працівниця не повинна зазнавати дискримінації з точки зору просування по службі через декретні відпустки. На противагу досить чіткої охорони жінки німецьким законодавством, позиція Скандинавських країн виражається в майже відсутній нормативній базі, яка б мала заборонувальний, обмежувальний чи пільговий характер, тому що це суперечить принципам дискримінації за ознакою статі [3, с.142].

Таким чином, проаналізувавши міжнародно-правові тенденції особливостей регулювання праці жінок, можна визначити, що українське законодавство, яке регулює трудові відносини є застарілим та таким, що за своєю суттю має дещо дискримінуючий

характер. З боку невизначеності в ЄС єдиної системи, як гармонізувати регулювання жіночої праці з оглядом на материнство, кар'єру та фізичні особливості, Україна має відстежувати усі впровадження до європейського трудового законодавства, та удосконалювати власне з дотриманням «золотої середини» відповідаючи соціальним запитам.

Список літератури

1. Шульженко І. В. Правове регулювання праці жінок (національні та міжнародно-правові аспекти). URL : http://elibrary.donnuet.edu.ua/962/1/Shulzhenko_2_Prav%20reg%20pac.pdf.
2. Gender pay gap in monthly earnings // UNECE Statistical Database. – 2019. –URL: https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__10-CountryOverviews__01Figures/ZZZ_en_CoSummary_r.px/table/tableViewLayout1/?rxid=51e5f200-106a-45c8-abebed6595babde1.
3. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 26.02.2021).
4. Грекова М. М. Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання праці жінок / М. М. Грекова // Форум права. 2012. № 3. С. 139-145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_26
5. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. // Міжнародний центр перспективних досліджень. 2015. URL: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/files/genderna_pol_tika_s.pdf.

УДК 331.5

Єршова Ж. О., студентка гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., професор, завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗАЙНЯТІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ТА ВИДИ

Використання трудови ресурсів характеризується показником зайнятості. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення», зайнятість - це не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно[1].

Щодо суті зайнятості, то слід сказати, що вона відображає потребу людини самовиражатися, а також полягає у задоволенні своїх як матеріальних так і духовних потреб через дохід, який людина отримує за свою роботу [2, с.105].

Закон України «Про зайнятість населення» також чітко визначає осіб які належать до зайнятого населення, зокрема особи, які працюють за наймом на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, особи, які забезпечують себе роботою самостійно (у тому числі члени особистих селянських господарств), проходять військову чи альтернативну (невійськову) службу, на законних підставах працюють за кордоном та які мають доходи від такої зайнятості, а також особи, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти та поєднують навчання з роботою. До зайнятого населення також належать: непрацюючі працездатні особи, які фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю, особою з інвалідністю І групи або за особою похилого віку, яка за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досягла 80-річного віку, та отримують допомогу, компенсацію та/або надбавку відповідно до законодавства; батьки - вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства; особа, яка проживає разом з особою з

інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, та одержує грошову допомогу на догляд за нею відповідно до законодавства (ст. 4).

Існують такі форми зайнятості: 1) повна, 2) неповна, 3) часткова, 4) первинна, 5) вторинна зайнятість.

Повна зайнятість- це діяльність протягом повного робочого дня (тижня, сезону, року), яка забезпечує дохід у нормальних для даного регіону розмірах [3, с.25].

Неповна зайнятість характеризує зайнятість конкретної особи або протягом неповного робочого часу або з неповною оплатою чи недостатньою ефективністю. В свою чергу неповна зайнятість може бути двох видів явною або прихованою.

Явна неповна зайнятість зумовлена соціальними причинами, зокрема необхідністю здобути освіту, професію, підвищити кваліфікацію тощо. Неповну зайнятість можна виміряти безпосередньо, використовуючи дані про заробіток, відпрацьований час, або ж за допомогою спеціальних відбіркових обстежень.

Прихована неповна зайнятість пов'язана, зокрема, зі зменшенням обсягів виробництва, реконструкцією підприємства і виявляється в низьких доходах населення, неповному використанні професійної компетенції або в низькій продуктивності праці.

Законодавством України прихована неповна зайнятість поки що не регламентована. Але слід зауважити, що водночас прихована неповна зайнятість у нашій країні набула глобальних загрозливих розмірів.

Часткова зайнятість- це добровільна неповна зайнятість.

Первинна зайнятість характеризує зайнятість за основним місцем роботи. Тобто основну зайнятість на основному місці роботи. Вона є основним джерелом доходів для робітника. Якщо крім основної роботи чи навчання ще є додаткова зайнятість, вона називається вторинною.

Види зайнятості характеризують розподіл активної частини трудових ресурсів за сферами використання праці, професіями, спеціальностями тощо.

Під час їх визначення враховують: характер діяльності; соціальну належність; галузеву належність; територіальну належність; рівень урбанізації; професійно-кваліфікаційний рівень; статеву належність; віковий рівень; вид власності.

Існують ще так звані нетрадиційні види зайнятості, до яких належать: сезонна, поденна та тимчасова зайнятість, зайнятість неповний робочий день.

Ці види зайнятості сьогодні охоплюють велику частку населення в Україні.

Зайнятість неповний робочий час - це робота неповну робочу зміну у зв'язку з неможливістю забезпечити працівника роботою на повну норму робочого часу, або за бажанням працівника відповідно до його соціальних потреб, а також у зв'язку з модернізацією або реконструкцією виробництва.

Тимчасова зайнятість - це робота за тимчасовими контрактами. До категорії тимчасових належать працівники, які наймаються за контрактами на певний строк.

Сезонна зайнятість - це зайнятість, яка пов'язана з сезонними особливостями виробництва. Робота надається на деякий період на умовах повного робочого часу й оформляється це все відповідним контрактом.

В умовах перехідної економіки в Україні досить поширена не регламентована форма зайнятості, яка функціонує і як первинна, і як вторинна зайнятість громадян.

Нерегламентована зайнятість - це діяльність працездатного населення працездатного віку, яка виключена зі сфери соціально-трудова норм та відносин і не враховується державною статистикою.

Розширення нерегламентованої зайнятості супроводжується подальшим знецінюванням робочої сили, зниженням мотивації до праці, насамперед у державному секторі, зростанням інфляції та цін [4, с.144-145].

Доходи від такої діяльності не оподатковуються, тому держава зазнає збитків. Водночас через вищі заробітки та зовнішню привабливість нерегламентованої діяльності у людей формується ставлення до неї як до престижної.

Незважаючи на позитивні зрушення в економіці, рівень безробіття в Україні залишається на високому рівні, так, зокрема в 2020 році вона складала 9,9%, замість 8,1% прогнозованих раніше [5].

Ми підтримуємо позицію окремих авторів, про те для підвищення ефективності форм зайнятості необхідно зробити такі дії: 1) розширити форми діяльності державних служб зайнятості, зокрема, запровадити консультативну роботу з роботодавцями з приводу підтримання економічної стабільності підприємств з тим, щоб уникнути необхідності скорочення штатів або виробництва (для цього доцільно утворити спеціальний підрозділ в державній службі зайнятості з питань підтримки економічної стабільності підприємств); 2) постійно підвищувати професійний рівень працівників державних служб зайнятості, які безпосередньо взаємодіють з безробітними, підтримувати їх інформаційну обізнаність про стан на ринку праці, перспективу його розвитку тощо; 3) підвищувати рівень індивідуалізації роботи з громадянами та роботодавцями, зокрема, розробити систему визначення їх потреб, особливих вимог, причин незайнятості або бажання працевлаштування тощо; 4) підвищувати рівень інформаційної взаємодії між державними службами зайнятості та комерційними кадровими агентствами, роботодавцями [6, с. 113].

Такі заходи, на нашу думку сприятимуть покращенню організації роботи державної служби зайнятості та її територіальних підрозділів, а також інших органів, які реалізують державну політику в сфері зайнятості населення, підвищать довіру громадян до державних служб зайнятості та стимулюватимуть їх активне звернення саме з метою пошуку підходящого виду зайнятості, прискорять інформаційний обмін між різними структурами, в тому числі комерційними, які в тій чи іншій формі сприяють забезпеченню зайнятості громадян та захисту їх в цій сфері.

Враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що форми та види забезпечення реалізації прав громадян в сфері зайнятості складають цілісну систему, за допомогою якої досягаються такі результати, як зниження рівня безробіття, розширення форм зайнятості, захист трудових прав громадян, забезпечення ефективної та тривалої зайнятості населення тощо.

Список літератури

1. Про зайнятість населення : Закон України 5 липня 2012 року № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 24. Ст. 243.
2. Карлицький С. М. Трудове право України: Навч. посіб. К.: Прецедент, 2006. 210 с.
3. Завіновська Г. Т. Економіка праці : Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2000. 200 с.
4. Мерзляк А. В., Михайлов Є. П., Корецький М. Х. Економіка праці і соціально-трудові відносини : навч. посіб. / Під ред. проф. Є. П. Михайлова. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 240 с. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>.
5. Завіновська Г. Т. Економіка праці : навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 300 с.

УДК 349.2

Жук П. В., студентка гр. КЮ-192

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ КАДРОВОЇ СЛУЖБИ ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ

Діяльність кожного сучасного підприємства, установи або організації перш за все спрямована на досягнення найбільш вдалого і вигідного результату. Будь-який суб'єкт господарювання являє собою складну соціотехнічну систему, в якій чітко виділяються матеріальний і людський фактори розвитку виробництва. Підприємство можна порівняти з організмом, тому що воно включає в себе різноманітні служби, органи, відділи, які сукупністю своєї діяльності забезпечують можливість його існування. Одним із таких є

кадрова служба. Спираючись на розвиток усіх сфер життя в останні роки, можемо стверджувати, що роль кадрової служби все більш зростає. Це пов'язано, перш за все, із необхідністю досягати високих результатів, бажанням створювати жорстку конкуренцію на ринку, чого неможливо досягти без наявності кваліфікованого персоналу. Зрозуміло, що хтось на підприємстві має відповідати за навчання, перекваліфікацію, атестацію та, власне, підбір працюючих. Так само, при наборі випускників закладів вищої або середньої професійної освіти, перед підприємством стоїть питання: як розпізнати в кандидата на посаду потенціал, як зрозуміти, на що він здатен, як оцінити моральні і професійні якості? Всі ці завдання виконує кадрова служба, тому нині існує необхідність більш точного дослідження її функцій та ролі у діяльності різних суб'єктів господарювання.

Вивченням даного питання так чи інакше цікавилися у своїх працях такі спеціалісти і науковці, як Авер'янов В. Б., Базаров Т. Ю., Дубенко С., Ленська І. Ю., Луговий В., Малиновський В., Нижник Н., Олуйко В., Павленченко П., Тесленко І. Б., Шеметова П. В., Ширяєва В. А. та інші.

Визначення поняття кадрової служби у різних науковців дещо відрізняються, проте можна відстежити загальні ознаки у різних трактуваннях. Так, наприклад, Прус Д.В. акцентує, що кадрова служба – поєднання спеціалізованих структурних частин у сфері управління організацією, які потрібні для управління персоналом у виборі кадрової політики підприємства [1, с. 34]. А от на думку іншої групи науковців, кадрова служба підприємства – це сукупність спеціалізованих структурних підрозділів у сфері управління підприємством разом із зайнятими у них посадовими особами (керівниками, фахівцями, виконавцями), покликаними управляти персоналом у межах обраної кадрової політики [2, с. 167]. Розглянувши тільки два наведених визначення, ми можемо виділити найбільш загальні ознаки, притаманні кадровій службі – це спеціалізовані підрозділи підприємства, установи або організації, головним завданням яких є підбір кадрів і управління працюючим персоналом для досягнення встановлених кадровою політикою цілей. Варто зазначити, що кадрова служба повинна керуватися не тільки встановленим кадровою політикою напрямом роботи, а й поєднувати свою діяльність із вимогами чинного трудового законодавства, інших нормативно-правових актів і відповідних соціальних програм.

Організаційна структура та чисельність персоналу кадрової служби залежить від специфіки та масштабів діяльності організації і визначається переліком наданих функціональних обов'язків. Великі організації створюють, як правило, потужні підрозділи, що займаються досить широким спектром кадрових питань. В організаціях з невеликим трудовим колективом підрозділ з управління персоналом може взагалі не створюватись, а питаннями роботи з кадрами опікується або керівник особисто, або уповноважена ним особа. Варто зазначити, що досить часто трапляються ситуації, коли керівники, особливо приватних фірм, не приділяють належної уваги проблемам формування та розвитку персоналу. Вони відмовляються від створення служб персоналу не з об'єктивних причин, а намагаючись зекономити фінансові ресурси організації [3, с. 172].

На нашу думку, розвиток кар'єрного потенціалу будь-якого працівника буде успішним лише у випадку визначення можливих маршрутів для його просування, забезпечення необхідних ресурсів, включення механізмів саморегуляції та саморозвитку, здійснення регулювання і корегування процесу кар'єрного зростання з боку відповідної кадрової служби. Для цього існує необхідність у визначенні завдань і функцій кадрових служб.

Соколова Т.А. називає пріоритетним завданням кадрової служби організацію кар'єрного простору. Реалізації цієї умови перешкоджають, перш за все, так звані вікові "кар'єрні пробки", пов'язані із наявністю службовців, що мають схожий кар'єрний потенціал на посаді, на яку претендує особа. Їх подолання залежить від уміння працівників кадрових служб визначити альтернативні напрями реалізації кар'єрного потенціалу службовців [4, с. 145].

Прус Д.В. виділяє такі функції кадрових служб: оформлення прийому потенційних працівників та звільнення з посад за основними правилами трудового кодексу; зустріч персоналу; допомога з адаптацією, підготовка пропозицій з поліпшення розстановки та використання працівників; заохочення працівників; підвищення класифікації фахівців;

створення мотивації для працівників; турбування за безпеку та здоров'я працівників; вивчення руху кадрів, аналіз плинності кадрів; створення резерву на висування; ведення всієї документації із кадрових питань; поліпшення умов праці [1, с. 35].

Вважаємо за необхідне звернути увагу на найбільш важливі, на нашу думку, функції. Перш за все, не варто випускати з виду таку функцію, як оформлення прийому працівників та їх звільнення. Вона означає, що кадрова служба підприємства має в точності додержуватися законодавства про працю, а також розробити інструкцію для кожної спеціальності, де вказуватимуться необхідні базові знання при прийомі працівників на окрему посаду, що значно спростить процедуру підбору кадрів.

Друга, не менш важлива функція, на яку варто звернути увагу – зустріч персоналу та допомога з адаптацією. Ці два питання між собою нерозривно пов'язані, і означають, що для того, щоб діяльність суб'єкта господарювання не припинялася за необхідністю навчання нових працівників, кадрова служба повинна розробити план, відповідно до якого новий працівник може швидко зрозуміти цілі і завдання організації, а також «влитися» у трудовий колектив.

Неможливо не оцінити функцію створення резерву. Це означає, що для того, щоб організація не втрачала дорогоцінний для неї час роботи, кадрова служба завжди повинна мати кандидатів на швидке заміщення тієї чи іншої посади у разі необхідності. І, зрозуміло, що таким кандидатом має бути не будь-хто, а висококваліфікований і освічений працівник.

Четвертою функцією, яка на нашу думку є найбільш важливою, є заохочення працівників. Для того, щоб працівник зміг принести компанії якомога більше коштів, його необхідно мотивувати на плідну працю. Це можуть зробити різного виду, подяки, нагородження, як матеріального, так і морального характеру. Такі дії потрібні не тільки для подальшого розвитку професійних навичок працівника, але і для розвитку компанії.

Вважаємо за необхідне виділити власні, на нашу думку, не менш важливі стратегічні функції кадрових служб: стимулювання у службовців кар'єрного інтересу, активності у службовому просуванні, підтримці процесу індивідуальної самоорганізації кар'єри. Підкреслимо, що залучення працівника до побудови кар'єри, що полягає у проведенні кадровими службами необхідної роз'яснювальної роботи щодо вигоди кар'єрного зростання на даному підприємстві, відіграє не менш важливу роль у процесі управління кадрами.

На основі вищевикладеного, ми можемо зробити певні висновки. Роль кадрової служби простежується у розглянутих нами функціях, які вона виконує. Їх спектр досить широкий: кадрова служба займається справами від підбору персоналу і до заохочень, стягнень і звільнень. На жаль, на багатьох підприємствах України побудова якісної системи управління кадрами за багатьма причинами залишається досить складною проблемою, що в кінцевому варіанті призводить до банкрутства цих підприємств, тому питання побудови ефективної системи управління кадрами залишається відкритим й потребує подальшої розробки й удосконалення. Кадрові служби мають бути укомплектовані високопрофесійними спеціалістами, які здатні успішно вирішувати широкий спектр питань діяльності підприємства і разом з іншими службами активно впливати на ефективність роботи власної установи. Від того, як у кадровій службі організована робота з працівниками, документацією, вмінням забезпечити правильне управління кадрами організації, складається враження безпосередньо і про підприємство, і про його керівника, і про власника, тому не приділяти уваги вивченню можливих шляхів удосконалення роботи служби управління персоналом було б безглуздом у сучасному світі.

Список літератури

1. Прус Д. В. Роль кадрової служби на підприємстві, її функції, завдання та структура. InterConf № 1(34). 2020. С. 33-37.
2. Волянська-Савчук, Л. В. Функціональні обов'язки кадрової служби на підприємствах [Текст] / Л. В. Волянська-Савчук, Д. В. Модіна, М. І. Толсток // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2018. – №2. – С. 167-170.
3. Кадрова служба та кадрове діловодство. – [Електронний ресурс] – URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/8468/4/5%20%D0%93%D0%9B%D0%90%D0%92%D0%90.pdf>
4. Соколова Т. А. Підвищенні ролі кадрових служб у процесі реалізації кар'єрного потенціалу державних службовців України. / Т. А. Соколова // Економіка та держава. - 2011. - № 3. - С. 143-146. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_3_42

УДК 342.9.03

Іванок Д. В., студент гр. КЮ-181

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ІНСТИТУТ ТИПОВИХ ТА ЗРАЗКОВИХ СПРАВ В УКРАЇНІ: РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Призначення функціонування в Україні адміністративних судів як спеціалізованих проголошено в ч. 5 ст. 125 Основного Закону – захист прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин [1] від порушень з боку суб'єктів владних повноважень – та конкретизовано у ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України [2].

Законом України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII було докорінно оновлено всі національні процесуальні кодекси. Лише в адміністративне судочинство введено виключно йому притаманну новелу – процесуальний інститут типових та зразкових справ, результат впровадження якого мав дати змогу зменшити навантаження на суддів, забезпечити єдність судової практики та сприяти швидкому розгляду великої кількості однотипних справ [3] – спрямовану на виконання завдань адміністративного судочинства: справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом адміністративних справ.

З огляду на це, виникла необхідність у хронологічному дослідженні результатів впровадження інституту типових та зразкових справ на відповідність проголошеним цілям та виправданість законодавчих нововведень в умовах гострої потреби забезпечення єдності та сталості судової практики.

Після системного аналізу п. п. 21, 22 ч. 1 ст. 4, ст. 290, ст. 291 КАС України можна узагальнено сформулювати основні ознаки досліджуваного інституту через нерозривний зв'язок типової справи із зразковою як необхідної її передумови:

- 1) відповідачем виступає однаковий суб'єкт владних повноважень;
- 2) спір виник з аналогічних підстав;
- 3) відносини регулюються однаковими нормами;
- 4) заявлені аналогічні вимоги (п. 21 ч. 1 ст. 4 КАС);
- 5) у провадженні одного або декількох адміністративних судів перебуває достатня кількість типових справ для ухвалення зразкового рішення;
- 6) дискреційне повноваження суду першої інстанції звернутися до Верховного Суду (далі – ВС) з поданням про розгляд ним однієї з типових справ як зразкової (ч. 1 ст. 290 КАС);
- 7) у разі доцільності ВС формує зразкову справу, за результатами розгляду якої ухвалює рішення, яке містить правові висновки, що мають враховуватися судами при розгляді типових справ (ч. 3 ст. 291 КАС);
- 8) рішення ВС у зразковій справі може бути переглянуто Великою Палатою ВС за правилами апеляційного провадження (ч. 11 ст. 291 КАС) [2].

Згідно з Аналітичним оглядом судової практики ВС у зразкових справах 2020 року станом на 16.02.2020 року до ВС надійшло 87 подань про розгляд справ як зразкових, з яких: у 64 справах було постановлено відмову про відкриття провадження; 12 справ були закінчені ухваленням рішення у зразковій справі, яке набрало законної сили (станом на 08.05.2021 нараховується 21 зразкове рішення [4]). Найбільша кількість подань стосувалася справ щодо реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян – 49, а також щодо відносин з публічної служби – 19, в інших категоріях справ – не більше 4 подань [5, с. 4].

Наразі кількість рішень у зразкових справах наступна: з приводу реалізації публічної політики у сфері праці та соціального захисту – 18 (в т. ч. з питань перерахунку, припинення виплати, підвищення пенсії – 14 рішень), щодо захисту громадських прав – 1, з

приводу адміністрування податків, зборів, платежів, контролю за дотриманням вимог податкового законодавства – 2 [4].

Чи позитивно вплинув інститут зразкових та типових справ на загальний рівень навантаження на суддів, швидкість розгляду справ та ефективність здійснення правосуддя в адміністративних справах пересвідчимося за допомогою статистичних даних, викладених в Таблицях 1, 2, 3.

Таблиця 1

Справ і матеріалів на розгляд 1 суддю	2017 рік [6]	2018 рік [6]	2019 рік [7]	2020 рік [8]
Надійшло	319	450	452	640
Перебувало	400	525	546	768
Розглянуто	307	412	408	515
Справ і матеріалів				
Розглянуто судом	225 029 (78%)	236 865 (79%)	250 414 (76%)	291 041 (69%)
Не розглянуто судом	62 697 (22%)	62 128 (21%)	79 127 (24%)	133 260 (31%)

Відповідно до Таблиці 1 спостерігається різке збільшення кількості справ та матеріалів у розрахунку на 1 суддю у 2018 р. порівняно з 2017 р. та у 2020 р. – з 2019 р. Водночас, навантаження на одного суддю у 2018 та 2019 роках було приблизно однаковим, хоча кількість нерозглянутих справ та матеріалів збільшилася на 3 %. У 2020 році продовжується значне накопичення справ та матеріалів.

Рівень оперативності розгляду справ та матеріалів, який мав підвищити інститут типових справ за рахунок того, що вони розглядаються в порядку спрощеного провадження та з урахуванням правових висновків, викладених у зразковому рішенні ВС, зображений за допомогою Таблиці 2.

Таблиця 2

Термін розгляду	2017 рік [6]	2018 рік [6]	2019 рік [7]	2020 рік [8]
Днів на справу	61	69	74	79
Розглядалися < 3 міс.	173001(78%)	181524 (77%)	193 055 (77 %)	204469 (70%)
Розглядалися > 3 міс.	= 2018 р.	45 291 (19 %)	48 624 (19 %)	72 539 (25 %)
Розглянуто справ у порядку				
Письмового провадження	52 506	48 937	65 918	106 232
Спрощеного провадження	19 734	47 749	87 769	131 263

Всупереч прогнозованим очікуванням середня кількість днів, необхідних для розгляду однієї справи, поступово збільшувалася, хоча співвідношення справ, розглянутих у порядку письмового провадження, до справ, розглянутих у порядку спрощеного провадження, кардинально змінилося на користь останнього; суттєво зріс % кількості справ, що розглядалися більше 3 місяців.

Про поступове зниження ефективності роботи адміністративних судів (Таблиця 3) свідчить і показник % розгляду справ відповідно до Системи оцінювання роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи (далі – СОРС), який враховується до критеріїв оцінки продуктивності роботи суду: 84 % і нижче – тривожний показник; 85-95 % – насторожуючий показник; 96-102 % – нейтральний показник; 103 % і більше – передова практика.

Таблиця 3

СОРС	2017 рік [6]	2018 рік [6]	2019 рік [7]	2020 рік [8]
Показник % розгляду справ	96 %	92 %	90 %	80 %

Показник відсотка розгляду справ знизився на 16 % з нейтрального у 2017 році до тривожного у 2020 році рівня. Зазначене вказує на те, що судді встигають розглядати лише

80 % справ, які надходять до суду за рік, що призводить до перенавантаження судів старими справами.

Вище ми зазначали, що 18 із 21 зразкового рішення були ухвалені у справах зі спорів, що виникають у соціальній сфері. Варто врахувати, що частка справ цієї категорії у місцевих адміністративних судах найбільша серед усіх інших: 38 % у 2018 році; 41% у 2019 році, 45 % у 2020 році, що свідчить про значний вплив інституту типових та зразкових справ на загальну ефективність роботи адміністративних судів.

Підсумовуючи результати аналізу дослідженої статистики, уявляється можливим констатувати: рівень навантаження на суддів надмірно зростає, швидкість розгляду ними справ сповільнюється, а справи продовжують накопичуватися в адміністративних судах. Таким чином, інститут типових і зразкових справ у сучасному вигляді його законодавчого врегулювання неспроможний досягати цілей, які були на нього покладені. Однак, на початку березня 2021 року чинна влада анонсувала можливі модифікації цього інституту у Проекті Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: 1) внесення у рішення Верховного Суду у зразкових справах особливостей їх виконання; 2) запровадження інституту пілотного (модельного) рішення ВС, яке ухвалюється Великою Палатою ВС за зверненням Касаційних судів ВС [9]. Результативність таких потенційних нововведень, за умови їх впровадження у національне законодавство, буде перевірена часом.

Список літератури

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 04 грудня 2020 р.: Офіц. текст. Київ: Алерта, 2020. 80 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 09.05. 2020).
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: пояснювальна записка до проекту Закону від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення: 09.05. 2020)
4. Зразкові справи (аналітичний огляд). Київ, 2020. Вип. 2. 30 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zrazkovi_spravi_1.pdf(дата звернення: 09.05. 2020)
5. Зразкові справи. Веб-портал «Судова влада України». URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/insh/zrazkovi_spravu/(дата звернення: 09.05. 2020)
6. Аналіз стану здійснення правосуддя при розгляді адміністративних справ у 2018 році. Київ, 2019. 42 с. URL: <http://surl.li/tgju> (дата звернення: 09.05. 2020)
7. Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами у 2019 році. Київ, 2020. 65 с. URL: <http://surl.li/tgjt> (дата звернення: 09.05. 2020)
8. Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами у 2020 році. Київ, 2021. 65 с. URL: <http://surl.li/tgjr> (дата звернення: 09.05. 2020)
9. Проект Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. Комісія з питань правової реформи при Президентові України. URL: <http://surl.li/tgjs> (дата звернення: 09.05. 2020).

УДК 342.565.4:347.94

Ісакова А. В., студентка гр. КЮ-181

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

В умовах сьогодення динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво вплинув на суспільно-правову інституцію – судочинство. Завдяки такому розвитку інформаційних технологій в Україні запроваджено електронне судочинство, здатне он-лайн реалізувати право на захист юридичних та фізичних осіб.

Таким чином, ще в кінці 2017 р. у результаті запровадження судової реформи та значного оновлення процесуальних кодексів була запроваджена низка новел у процедуру доказування. Одним із таких нововведень стали електронні докази. Їх включення до переліку доказів, за допомогою яких сторони доводять ті обставини, на яких ґрунтуються їхні вимоги та заперечення, було нагальною потребою, зумовленою судовою практикою. Проте на сьогодні поняття, природа електронних доказів, процедура їх подання та дослідження все ще недостатньо вивчені та не зовсім зрозумілі для учасників адміністративного.

Розглядаючи поняття електронних доказів, слід відмітити, що не було досягнуто однаковості у даному питанні: одні науковці стверджували, що електронними доказами є абсолютно всі електронні документи без винятку, а інші, навпаки, доводили, що електронні докази не обмежуються лише електронними документами.

А. Ю. Каламайко визначав електронні докази як передбачені законом процесуальні форми залучення текстової, звукової та візуальної інформації, яка створена та збережена за допомогою технічних та програмних засобів [2]. На думку О. П. Вершиніна, «відомості, які містяться в електронних документах, являють собою людську думку щодо існуючої дійсності, тому електронні документи необхідно відносити до письмових доказів» [3].

Стаття 99 КАС України визначила, що електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [1]. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). Як бачимо, під час окреслення поняття «електронні докази» законодавець зосередився на формі подання інформації та значно розширив визначення електронних доказів порівняно з письмовими.

Електронні докази в першу чергу повинні відповідати поняттю доказів та вимогам до них, тому сторонам особливу увагу слід приділяти їх правильному отриманню та фіксації.

Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність фактів, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для її вирішення. Звісно, такі дані чи обставини може бути встановлено також і за допомогою електронних доказів.

Власне, електронні, як і будь-які інші докази, є прийнятними в кожній без винятків категорії адміністративних справ. Суд не може надавати перевагу одним засобам доказування над іншими, тому використання електронних доказів, перш за все, є вибором сторони у справі. Найчастіше їх застосовують у податкових спорах, справах за позовами до митної служби та ін. [4].

Законодавець вказує на те, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, а процес доказування в адміністративному судочинстві визначає як процедурний механізм учасників адміністративного процесу, в тому числі суду щодо збирання, закріплення, перевірки та оцінки доказів, надалі – винесення рішення. Процедура доказування врегульована нормами процесуального законодавства та визначається як необхідна стадія судового процесу.

Визнання електронного доказу в якості джерела доказування є досить нелегким процесом, оскільки необхідно ідентифікувати джерело походження такого доказу. В разі, якщо копію електронного доказу скріплено електронним підписом, необхідно застосовувати додаткові засоби підтвердження, такі, як посилений сертифікат ключа. Слід зазначити, що електронні докази досить складно досліджувати та надавати оцінку в судовому процесі.

Позиція Верховного Суду (ухвала № 9901/43/19 від 14 лютого 2019 року) у справі щодо відсутності електронного підпису в документах полягає в такому: якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, то такі документи скріплюються електронним цифровим підписом учасника справи. В ухвалі Верховного Суду чітко висвітлена позиція щодо відсутності в електронному документі цифрового підпису особи [5].

Існують особливості документів, які мають ознаки електронних доказів, але фактично такими не є. Учасники справи також мають право подавати письмові докази в електронних копіях. Це твердження підтверджується положенням ст. 94 КАС України: “учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, посвідчених електронним цифровим підписом”. При цьому зазначений різновид доказів не належить до категорії електронних, він вважається письмовим доказом, але переведним у цифрову форму.

Важливо зазначити, що електронні докази мають бути належними, допустимими, достовірними і достатніми. Якщо буде відсутня хоча б одна із перерахованих особливостей доказів, то суд має право відмовити у прийнятті доказу. В свою чергу, учасники справи мають можливість подавати та витребувати докази, оглядати докази за їх місцезнаходженням, оглядати речові докази, які швидко псуються.

Відповідно до ч.7.ст.81 КАС України передбачає, що суд може з власної ініціативи або за заявою учасника справи оглянути веб-сайт або інші місця в мережі Інтернет, де зберігаються дані, аби встановити та зафіксувати їх зміст самостійно або, за необхідності, залучити спеціаліста [1].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що використання електронних доказів у адміністративному судочинстві є досить складним процесом. Електронні докази знаходяться на одній сходинці з іншими видами доказів (речові докази, покази свідків, висновки експертів) та мають рівноцінну доказову спроможність. Варто зазначити, що поняття електронних доказів чітко зафіксовано на законодавчому рівні (зокрема, у ст. 99 КАС України), що підтверджує самостійність цього різновиду доказів в адміністративному судочинстві та їх рівноцінну доказову спроможність і юридичну силу як і будь-якого іншого виду доказу, передбаченого КАС України. Безумовно, запровадження інституту електронних доказів є важливим кроком для покращення процедури судового доказування та механізму реалізації права на справедливий суд і права кожного учасника на доступ до правосуддя.

Список літератури

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 11.04.2021 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 6.05.2021).
2. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. Право та інновації. 2015. № 2 (10).
3. Вершинин А. П. Электронный документ: правовая форма и доказательство в суде: учеб.-практ. пособие. Москва: Прогресс, 2000.
4. Арсірій Р. Про електронні докази в адміністративному судочинстві. URL: <http://oask.gov.ua/node/4524> (дата звернення: 6.05.2021).
5. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 14 лютого 2019 року, справа № 9901/43/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/798833856> (дата звернення: 6.05.2021).

УДК 331.56-053.6

Карповець В. С., студентка гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., професор, завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

БЕЗРОБІТТА МОЛОДІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Забезпечення соціальної гармонії в країні безпосередньо пов'язано з вирішенням державою найгостріших проблем суспільства – зайнятості населення й підвищення рівня його життя. Зайнятість населення має бути гарантом у забезпеченні кожним працівником свого добробуту, відповідного до трудового вкладу знань і здібностей [1, с. 3].

Невирішеність проблем у сфері зайнятості молоді (за чинним українським законодавством – особи віком від 14 до 35 років [2]), що в Україні становить одну четверту від загальної кількості працездатних громадян, стає причиною втрати та погіршення якості державного трудового потенціалу, робить неможливим встановлення динамічного економічного зростання, посилює соціальну напруженість, спричиняє зміну ціннісних орієнтацій у бік розповсюдження такого явища, як тіньова зайнятість.

В Україні проблема безробіття молоді зростає досить швидко. За даними Державного комітету статистики України у 2020 році рівень безробіття молоді (за методологією Міжнародної організації праці складає 36,2 %: від 15 до 24 років – 19,3 %, від 25 до 29 років – 8,7 %, від 30 до 34 років – 8,2 % [3].

Умовно ринок молодіжної праці можна розділити на три категорії:

- молодь, що ніде не навчається і намагається знайти роботу відразу після школи;
- молодь, що влаштовується на роботу після закінчення вищого навчального закладу;
- молодь, що намагається сполучити навчання і роботу, однак у загальній масі таких дуже мало.

Кожна з цих груп під час пошуку роботи зіштовхується з певними труднощами. Дуже часто молодих працівників не хочуть брати на роботу через відсутність досвіду та навичок професійної адаптації, соціальну незрілість та незахищеність, невідповідність першого робочого місця рівню та якості отриманих професійних знань, високі вимоги роботодавців до професійних компетенцій молоді, невідповідність запитів перших реальним професійним обов'язкам тощо.

По закінченні навчального закладу у процесі пошуку роботи молодь проходить декілька етапів: вихід на ринок праці, ознайомлення з пропозицією робочих місць, визначення власних можливостей, потреб та бажань, пошук першого робочого місця, працевлаштування на перше робоче місце, набуття першого робочого досвіду та необхідних навичок, розвиток та становлення особистості [4, с. 195]. Під час проходження цих етапів молоді особи стикаються із численними проблемами, серед яких можна виділити:

- завищені очікування молоді відносно заробітної плати та умов праці, престижу професії, змісту праці і водночас низька офіційна заробітна плата в умовах вакансій, що пропонуються для молодих працівників;

- відсутність професійного досвіду;

- висока плінність кадрів, що зумовлена невідповідністю освіти та рівня кваліфікації реальному робочому місцю;

- недосконалість законодавчого регулювання молодіжного ринку праці та недостатність ефективних стимулів для роботодавців при наймі молодих людей [5, с. 244-245].

Враховуючи вищевикладене, для зменшення темпів зростання безробіття молоді, державі, закладам освіти, місцевим органам державної влади і роботодавцям, на наш погляд, необхідно активніше проводити певні заходи. Так, держава має забезпечувати молодих осіб гарантованим першим робочим місцем, поліпшувати систему профорієнтації, посилити спеціалізацію вишів та належним чином їх фінансувати та створювати додаткові стимули для роботодавців. Зкладам освіти необхідно надавати якісну сучасну освіту молодим особам, сприяти розвитку технічних спеціальностей, брати участь у соціальному партнерстві в рамках держави, а також поліпшувати систему стажування та забезпечувати прямі договори з роботодавцями на навчання фахівців необхідних спеціальностей. Місцеві органи державної влади повинні розширювати мережі професійного навчання молоді та сприяти підприємницькій діяльності молодих осіб. Роботодавці мають забезпечувати оплачуване стажування молоді особи та відкривати їй трудову книжку, впроваджувати гнучкі форми зайнятості та проводити літні програми працевлаштування.

Молодь, в свою чергу, повинна з відповідальністю ставитися до вибору своєї майбутньої спеціалізації, саморозвиватися, активно брати участь в молодіжних організаціях закладах вищої освіти та бути готовою до територіальної мобільності в межах України, а також волонтерства й іншої зайнятості.

Список літератури

1. Бублій М. П. Соціальний захист молоді як однієї з категорій економічно активного населення // Державне будівництво. 2010. № 2. С.1-11.
2. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 року № 2998-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 16. Ст. 167.
3. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами. Держстат України, 1998-2021. Дата останньої модифікації: 25.03.2021. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_bnsmv_u.htm (дата звернення: 07.05.2021).
4. Батюк А. Державне сприяння реалізації трудового потенціалу молоді. Ефективність державного управління: зб. наук. праць. 2015. Вип. 44. С. 191-197.
5. Митрофанова А. С. Аналіз причин, факторів та проблем безробіття серед молоді в Україні. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2018. Вип. 28. С. 239-250.

УДК 343.843:349.2

Кириленко В. М., студент 3 курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Науковий керівник: Дараганова Н. В., д.ю.н., доцент, професор
кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Київський національний торговельно-економічний університет
(м. Київ, Україна)

ГАРАНТІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ДЛЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСОБАМ, ЯКІ ВІДБУЛИ ПОКАРАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Особи, які відбули покарання в закладах позбавлення волі, часто зіштовхуються з проблемами працевлаштування і це є вельми актуальною для держави і суспільства проблемою. За неофіційною статистикою близько 50% осіб, які відбули покарання в закладах позбавлення волі, не можуть влаштуватись на бажану роботу. І потім, коли колишні в'язні виходять з виправного закладу, вони розуміють, що в нашій державі неможливо працевлаштуватися і саме цей факт підштовхує їх на кримінальні діяння і навіть перебування в групах організованої злочинності. Тобто після відбуття покарання чи примусового лікування на сьогодні немає комплексної Національної програми соціальної реабілітації. А самостійно адаптуватися їм майже не можливо, звідси виникають певні психологічні проблеми. Як тут не погодитись з вченим П. П. Горбенком, який пише: «Колишні засуджені мають велику проблему з мовленням. Одна справа спілкуватися на підворітті чи на вокзалі у своєму колі, інша – з фірмою». Без реабілітації ці особи не можуть пройти навіть просту як для пересічної людини співбесіду. А саме це невміння спілкуватися діловою мовою та адекватно реагувати на поставлені питання в період співбесіди частіше всього відлякують роботодавців. Звісно проблема криється не тільки в невмінні спілкуватися. У роботодавців за період незалежності виробилися певні побоювання щодо такого кола осіб, яке ми розглядаємо. І саме це побоювання підштовхує роботодавців до порушення закону, а саме ч.1 ст. 22 КЗпП, тобто до необґрунтованої відмови. Підтвердженням цьому є результати соціологічного опитування, згідно в якими більшість респондентів не бажають встановлювати соціальні контакти з такими особами. Так поставилися до можливості спільної праці з колишніми ув'язненими: «проти» - 42%, «за» - 30%. Отже, у суспільстві все ще існує негативне ставлення до звільнених осіб. Ще у 2009 році В. С. Батиргарєєва звертала увагу на те, що найсуттєвішою проблемою для особи після звільнення є її працевлаштування, адже без постійної роботи неможливо існувати в рамках закону, але як бачимо, керівництво країни не надає значення словам цього вченого.

Також слід зазначити, щороку з установ виконання покарань звільняється близько 50 тис. осіб, зокрема протягом 2007 року було звільнено 48,8 тис., з них близько 3 тис. не мають робітничої спеціальності, і з них близько 21,5 тис. повторно вчиняють злочин, і кількість рецидивів з року в рік зростає. На основі цієї статистики журналісти провели своє журналістське розслідування, в якому брали інтерв'ю з особами, які вчинили повторний

злочин. Із цього інтерв'ю ми почули (цитую одного із в'язнів): «Нам нема чого більше робити, як вчиняти повторно злочин, адже нас більше не сприймають за людей, ми для них другий сорт, який не заслуговує на повагу і тим паче на законну та справедливо оплачувану працю, але ми теж живі істоти яким потрібно банально харчуватись, тож ми заручники нашого не легкого становища, і в нас нема іншого виходу як і надалі жити за злочинськими законами».

Тож, виходячи з вищевказаної статистики та журналістського розслідування, ми бачимо, що за останні роки, спостерігається нестабільність показників кількості рецидиву злочинів, зокрема рівень рецидиву злочинів має тенденцію до підвищення. Особливо гострою проблемою є явище підліткового рецидивізму, а підлітки – це особи які приблизно через кілька років змогли б вступати до технікумів для отримання робітничої професії, які змогли б покрити нестачу кадрів та вирівняти багато важливих показників для нашої держави.

Серед основних напрямів активної підтримки молоді, що потребують більш досконалого правового регулювання, можна виділити такі як: професійна орієнтація, професійне навчання, стимулювання діяльності роботодавців. Якщо вже підліток потрапив до місць позбавлення волі, то ми вважаємо, що треба протягом строку відбування покарання провести з такою особою професійну орієнтацію та професійне навчання для того, щоб ця особа розуміла, що після закінчення строку відбування покарання він вже буде обізнаний у справі, яку йому прищепили, що він не приречений і ще на щось здатний. Але з практики ми бачимо, що до ув'язнених не застосовується практика, яку ми навели. І така ситуація пояснюється тим, що немає відпрацьованої дієвої соціальної адаптації, яка б використовувалася у державі до звільнених і ув'язнених осіб.

До законодавчих актів, які регулюють питання працевлаштування громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних конкурувати на ринку праці із звичайними працівниками, відноситься Кодекс Законів про Працю України, Закон України «Про зайнятість населення». Якщо КЗПП є комплексним, кодифікованим нормативним актом, що регулює відносини у сфері праці загалом, то зазначені закони є спеціальними і регулюють безпосередньо процес працевлаштування таких осіб. Так, Кодекс законів про працю України встановлює рівність трудових прав громадян України. Відповідно до положень статті 2-1 КЗпП України забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей. Проте непряма дискримінація громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних конкурувати на ринку праці із звичайними працівниками, все ж таки на практиці існує. Тому, КЗпП України встановлює певні особливості щодо працевлаштування наших категорій громадян, а Закон України «Про зайнятість населення» уточнює ці особливості, зокрема передбачає чіткий перелік таких категорій громадян у статті 14, зокрема і звільнених з місць позбавлення волі осіб.

Підсумовуючи все вищевказане, можна зробити висновки: треба продумати такий державно-правовий механізм, аби вище перелічені громадяни мали реальну можливість працевлаштування. Так, на нашу думку, слід на законодавчому рівні закріпити можливість особам, які відбули покарання, одержати державну дотацію, тобто після відбування покарання надати грошову гарантію та право безкоштовного вступу до технікумів, якщо особа не здобула освіти. Також слід збільшити податкові квоти для того, аби роботодавець, який бере таких осіб на роботу, приміром сплачував на 30–40% менше ЄСВ. Це покращить вирішення питання працевлаштування таких осіб, адже суттєво не відобразиться на надходженнях до державного бюджету.

Отже, у майбутньому політика зайнятості в Україні повинна бути більш спрямована на формування необхідних організаційних і соціальних умов для забезпечення гарантій зайнятості категоріям громадян, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштування; здійснення заходів, спрямованих на попередження безробіття.

Список літератури

1. Ярошенко О. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді // Вісник Академії правових наук України. Х.: Право, 2004. С. 205-213.
2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10 грудня 1971 року / Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.

3. Тимошенко Н. І. Активна соціальна підтримка молоді в сфері працевлаштування як напрям діяльності центрів зайнятості в Україні / Н. І. Тимошенко // Вісник Приазовського державного технічного університету = Reporter of the Priazovskyi State Technical University : зб. наук. праць / ДВНЗ «ПДТУ». – Маріуполь, 2019. – Вип. 4. – С. 71–74. – (Серія : Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування = Section : Socially-humanitarian sciences and public administration).

4. Амелічева Л. П. Прекарізація як чинник трансформації інституту трудового права "зайнятості і працевлаштування" в умовах дефіциту гідної праці / Л. П. Амелічева, О. В. Нефьодов // Правничий часопис Донецького університету. - 2017. - № 1-2. - С. 13-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2017_1-2_4.

5. Прилипка С. М. Правове регулювання зайнятості населення / С. М. Прилипка // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. – Харків, 2001. – Вип. 49. – С. 104–113.

6. Про схвалення Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк / Концепція Кабінету міністрів України від 30.10.2008 № 1385-р.

7. Богатирьов І. Г. Неживець О. М. Проблеми соціальної адаптації жінок, звільнених з місць позбавлення волі. - К., 1998. - № 3. - 12 с.

8. Плахова О. М. Постпенітенціарна соціальна адаптація : фактори ефективності / О. М. Плахова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2010. – № 16. – С. 617-620.

УДК 349.2

Коновал В. В., студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Як відомо, праця є основною умовою функціонування життя людини, суспільства та країни. Вона дає людям впевненість у собі та своїх силах, є одним з головних способів заробітку на життя, заснованим на інклюзивності людського суспільства. Водночас, праця є рушійною силою людства та матеріальним зв'язком, що об'єднує всіх членів суспільства з усіма соціальними групами в єдиний соціальний суб'єкт і визначає взаємодію між його елементами.

Сьогодні поняття «зайнятості» є предметом дослідження різних суспільних наук: економіки, соціології, політології та права. Відповідно зміст поняття зайнятості формується через сукупність вищезазначених суспільних наук.

Щодо визначення самого поняття «зайнятості», варто звернути увагу на думки науковців. Так на думку П. І. Закерничного, з економічної точки зору зайнятості має два значення: 1) співвідношення правових, економічних та соціальних понять, пов'язаних із забезпеченням праці та соціальною роботою працездатних людей; 2) співвідношення населення до кількості робочих місць [1, с. 100]. За словами Б. Н. Ягодкіна зайнятості полягає у забезпеченні праці для всього працездатного населення в різних сферах та галузях суспільного виробництва чи соціальної діяльності [2, с. 118]. Деякі науковці дотримуються єдиної думки, вона полягає в тому, що зайнятості визначається як громадська діяльність яка не суперечить законодавству, пов'язана із задоволенням власних і суспільних потреб і є джерелом трудового доходу [3, с. 30].

Тому, зайнятості є сукупністю соціальних відносин, що пов'язані з можливістю реалізації населенням свого права на працю, яке реалізується трудовою дієздатністю, в результаті чого індивід задовольняє свої особисті та суспільні потреби, метою чого є забезпечення матеріальної та моральної самовизначеності, що забезпечується державою.

До того ж зайнятості тлумачиться, як у широкому розумінні, так і у вузькому. У широкому розумінні це категорія, що вмщує всі види суспільно-корисної діяльності

індивіда яка приносить трудовий дохід, крім цього, поняття зайнятості охоплює всі відносини стосовно реалізації права на працю [4, с. 162]. У вузькому розумінні зайнятість тлумачиться як трудова діяльність за наймом, або на інших підставах, що приносить регулярний дохід [5, с. 99].

Однак більшість науковців-юристів використовують визначення поняття «зайнятість», яке закріплене у Законі України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 року, згідно якого зайнятість – це не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно». Крім цього Закон передбачає, що кожен має право безперешкодно займатися діяльністю, яка задовольняє всі потреби особи. Закон передбачає порядок працевлаштування та забезпечення сприятливих умов праці, медичного обслуговування та прав і свобод працівників.

Зайнятість як правова категорія класифікується законодавством України на певні види. Так, в статті 1 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 року передбачені 3 основні види зайнятості: 1) неповна зайнятість - зайнятість працівника на умовах робочого часу, що менший від норми часу, передбаченої законодавством, і може встановлюватися за договором між працівником і роботодавцем з оплатою праці пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку; 2) повна зайнятість - зайнятість працівника за нормою робочого часу, передбаченою згідно із законодавством, колективним або трудовим договором; 3) продуктивна зайнятість - зайнятість, що дає змогу забезпечити ефективне суспільне виробництво та задовольнити потреби працівника на рівні не менше встановлених законодавством гарантій [6].

Слід зазначити, що в літературі наводяться різні класифікації зайнятості. Одна з розповсюджених класифікацій зайнятості - її поділ на повну і не повну.

Крім того, зайнятість класифікують за характером діяльності; соціальною та галузевою належністю; територіальною ознакою; професійно-кваліфікаційною ознакою та за видами власності. Так за характером діяльності зайнятість може бути наступною: робота на підприємствах, в організаціях, установах, фірмах усіх форм власності й господарювання; робота за кордоном і на спільних підприємствах; виконання державних і громадських обов'язків; служба у військових формуваннях; ведення домогосподарства й підсобного господарства та інші види діяльності, які не заборонені законом. Класифікації піддаються і форми зайнятості: за формою організації робочого часу; за статусом діяльності; за стабільністю трудової діяльності; за характером організації робочих місць і робочого часу; за формою правового регулювання робочої сили [7]. Деякі науковці, вважають, що види і форми зайнятості складають одне ціле і не варто їх розглядати окремо.

На основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки: зайнятість - це діяльність осіб, яка не заборонена законодавством та пов'язана із задоволенням їх особистих та соціальних потреб з метою отримання доходу.

До основних видів зайнятості можна віднести:

- повну (діяльність протягом повного робочого дня (тижня, сезон, року), що забезпечує дохід у зазначеному розмірі);
- неповну (зайнятість протягом неповного робочого дня з відповідною грошовою винагородою, яка залежить від виробітку);
- продуктивну (зайнятість, яка може забезпечити ефективне суспільне виробництво та задовольнити потреби найманих працівників на рівні, не нижчому від передбачених законодавством гарантій);
- первинну (зайнятість за основним місцем роботи) та вторинну зайнятість (коли крім основного місця роботи особа має додаткову зайнятість);
- постійну (зайнятість визначається відносною стабільністю місця роботи);
- тимчасову (зайнятість пов'язана з тимчасовим, епізодичним або сезонним характером роботи);

- сезонну (зайнятість, що пов'язана із сезонною специфікою виробництва);
- стандартну (є обов'язково зареєстрована, що характеризує стабільність трудових відносин, стабільністю робочого місця й повною нормою робочого часу) та нестандартну (нерегламентована, тобто зайнятість, що незареєстрована).

Список літератури

1. Закерничний П. І., Поняття та форми зайнятості. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Право. 2014. Вип. 25. С. 100 - 103.
2. Болотіна Н. Б., Трудове право України: підручник. 2-ге вид. К.: Вікар. 2004. С. 775.
3. Рофе А. И., Збышко Б. Г., Ишин В. В. Рынок труда, занятость населения, экономика ресурсов для труда: учеб. пособие. М.: МИК. 1997. С. 160.
4. Нургалиева Е. Н. Механизм правового регулирования трудовых отношений в условиях многоукладной экономики: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Санкт-Петербург. 1993. С. 280.
5. Пашкова А. С., Трудовое право России: учебник. Санкт-Петербург. 1994. С. 289.
6. Про зайнятість населення: Закон України від 05. 07. 2012. Відомості Верховної Ради. №24. Ст. 243.
7. Петюх В. М. Ринок праці: навч. посіб. КНЕУ. 1999. С. 288.

УДК 349.2

Кулик К. І., студентка гр. 3-6 ФМТП

Науковий керівник: Андрій В. В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Київський національний торговельно-економічний університет

(м. Київ, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

За останні роки у всьому світі все більше приділяється уваги правам жінок, зокрема рівності в оплаті праці, відпочинку і забезпеченні гарантій та рівних умов праці з чоловіками. Але звертаючи увагу на особливості поєднання жінками трудових і сімейних обов'язків, нагальною є потреба у забезпеченні деяких пільг, які пов'язані безпосередньо із поєднанням соціальних і трудових функцій та обов'язків (суміщення догляду за дитиною та виконання своєї роботи тощо). Таким чином, на тлі проблем пов'язаних з демографічною кризою в нашій державі, постають питання щодо зміни та вдосконалення правового регулювання трудових відносин жінок і чоловіків.

Важливим фактором, який впливає на правове регулювання суспільних відносин, що виникають між людьми у цілому світі, є міжнародно-правове регулювання праці. Сьогодні неможливо розглядати національне трудове право окремо від загальносвітових закономірностей і тенденцій, і не звертати увагу на зарубіжний досвід і міжнародно-правове регулювання процесу праці, універсалізацію механізмів визнання та захисту трудових прав і свобод.

Важливо підкреслити, що в сучасних умовах доволі часто звертають увагу саме на спеціальні, окремі права працівників, які через певні фізіологічні, соціальні або вікові особливості не можуть повноцінно конкурувати на ринку праці та мають деякі труднощі із реалізацією загальних прав та свобод. Задля вирішення проблем, що виникають у цій сфері, треба застосовувати комплексний підхід, який містить в собі як належне законодавче закріплення, створення ефективних способів засобів, так і забезпечення умов для їх реалізації [1, с. 139].

За умов глобалізації проблеми регулювання праці жінок є одним із найбільш актуальних напрямків діяльності Міжнародної організації праці (МОП). Основним завданням цієї організації є подолання стереотипів, що мають місце при виконанні трудових і сімейних функцій жінками. Законодавчою базою, що регулює такі питання є ряд конвенцій МОП, а саме: №3 «Про захист материнства», №4 «Про працю жінок в нічний час», №100 «Про рівну винагороду», №189 «Про гідну працю домашніх працівників» та інші. Охорона праці жінок полягає у встановленні норм, що спрямовані на обмеження тривалості робочого

часу, заборону або обмеження використання їх праці на шкідливих, небезпечних роботах, у нічний час, на підземних роботах, встановлення різних граничних норм тощо [1, с. 141].

Але за останній час багато країн переглядають ряд заборон і переваг, що надаються жінкам і зазначають, що вони негативно впливають на зайнятість жінок, а також скасування їх підвищить конкурентоспроможність жінок на ринку праці. Таким чином, у країнах Західної Європи деякі роботодавці відмовляються від надання спеціальних пільг та особливих переваг у сфері праці. Тобто, законодавчі органи влади розвинутих країн все більше займаються питаннями перегляду нормативно-правових актів, що регулюють сферу праці жінок та послаблюють виключення або взагалі їх скасовують на підставі заборони будь-якої дискримінації за ознакою статі. Такі пільги визнаються несумісними з питанням рівності праці чоловіків та жінок.

Розглянемо сучасний стан правового регулювання трудових відносин Німеччини, суб'єктом в яких є жінка. Потрібно зазначити, що трудове законодавство в країні найбільше спрямоване на захист прав працівників-жінок. Прикладом може слугувати Закон «Про втілення в життя вимог про рівні правомочності жінок і чоловіків». Стаття цього закону зазначає, що роботодавцям у Німеччині забороняється зазначати в оголошеннях про прийняття на роботу стать особи, яка запрошується, якщо це не обумовлено специфікою роботи, котру працівник повинен буде виконувати [2]. Також існує заборона на вияснення питань щодо планування вагітності та одруження у майбутніх працівниць. Окрім перелічених вище норм, усі жінки в Німеччині мають право на оплачувану відпустку по догляду за дитиною, в незалежності від того чи був укладений трудовий договір. Ще одним прикладом захисту прав жінок є Закон «Про охорону материнства» та Федеральний Закон «Про допомогу по догляду за дитиною», які регулюють питання звільнення вагітних жінок у Німеччині. Відповідно до норм таких законодавчих актів, при вчасному повідомленні роботодавця про вагітність, останній не має право звільнити особу у перші чотири місяці після народження дитини.

Наступною країною європейського простору є Іспанія, яка досить суворо регулює питання права жінок на працю. Так, якщо роботодавець відмовить у прийнятті на роботу жінці, яка самостійно виховує дитину, а в свою чергу, жінка зможе довести, що така відмова спричинена наявністю малолітньої дитини, то винна сторона може зазнати покарання навіть до тюремного ув'язнення.

В національному законодавстві питання рівності чоловіків та жінок визначаються у таких актах як Конституції України, Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», певні пільги та гарантії передбачені окремою Главою Кодексу законів про працю України. Але в повсякденному житті, все ж таки існує певна дискримінація, наприклад, в оплаті праці, в зайнятті керівних посад і т.д. За даними МОП, в Україні заробітна плата жінок в середньому на 30% нижча від заробітної плати чоловіків.

Національне законодавство не в повній мірі закріплює положення Конвенції №100 МОП, а саме не визначає концепцію «роботи рівної цінності», що перешкоджає прогресу у подоланні дискримінації в оплаті праці жінок, яка ґрунтується на гендерному принципі [3].

Під час проведення соціального опитування «Жінка та чоловіки на ринку праці України» було встановлено, що жінка заробляє близько 73% від заробітної плати чоловіка, а 80% кандидатів на посади управлінської ланки – чоловіки [4].

Також слід зазначити, що в деяких випадках (зокрема щодо тривалості відпустки по вагітності та пологах, гарантій при розірванні трудового договору) українське законодавство встановлює більш високі стандарти, ніж ті, що передбачені нормами міжнародного та зарубіжного права. Таким чином, національне законодавство не відмовляється від всеохоплюючих та високих пільг, на відміну від країн Західної Європи.

Отже, проаналізувавши міжнародно-правове регулювання праці жінок та порівнявши його з нормативно-правовими актами України, можна зробити висновок, що з розвитком світових соціальних відносин та появою нових тенденцій, правове поле повинне пристосовуватися та вдосконалюватися відповідно до нових умов життя, зокрема долати прояви дискримінації та бути направленим на установлення рівності за ознаками статі, раси

тощо. А використання досвіду добре розвинутих країн Україною покращить умови праці жінок та буде корисним для нашої держави, з метою захисту та забезпечення рівних можливостей у сфері трудових відносин.

Список літератури

1. Грекова М. М. Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання праці жінок. Форум права. 2012. №3. С. 139-145.
2. Права, обов'язки та соціальний захист трудової діяльності в Німеччині. URL: http://german-embassy.e-konsulat.if.ua/a_rabota/prava/index.html
3. МОП нагадує Україні про Конвенцію №100. URL: <http://www.unian.net/ukr/news/news-378882.html>
4. Три чверті українських компаній порушують трудові права жінок. URL: <https://delo.ua/lifestyle/tri-chetverti-ukrainskih-kompan-160082/>

УДК 342.92

Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу,

Комар К. С., студентка гр. ЦГЮ-191

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ

Всім відомо, що корупція в наш час роз'їдає владу та управління та має досить негативний вплив на розвиток економіки та соціальної інфраструктури. Через корупцію значної частини державних та муніципальних службовців більшість державних та адміністративних послуг стають небезкоштовними для громадян нашої країни.

Корупція дозволяє уникати юридичної відповідальності за незаконні дії, що загрожують конституційним правам людини і громадянина, верховенству права та утвердженню демократії, підриває довіру до влади, порушує соціальну справедливість, правові та моральні принципи суспільства, створює негативний імідж України на міжнародному рівні тощо.

На жаль, сьогодні немає жодної держави, в якій би абсолютно не було корупції. Однак хотілося б зазначити, що багато промислово розвинених країн створюють безліч систем, які намагаються боротися з корупцією та створюють атмосферу нетерпимості суспільства до цього небезпечного явища. А в Україні корупція як соціально-масове явище в системі державної влади та управління, на жаль, ще не засуджена належним чином [1, с. 29].

Перш за все необхідно зупинитися на змісті поняття “корупція”. Чіткого визначення корупції українські вчені-правознавці не виробили. Найважливіші підходи до розуміння корупції можна узагальнити так: корупція розуміється як підкуп державних службовців; корупція розглядається як зловживання владою або службовим становищем, вчинене з певних особистих інтересів або в інтересах інших. Під корупцією розуміють використання посадових повноважень, статусу посади та авторитету для задоволення особистих інтересів або інтересів третіх осіб [2, с. 7].

Закон України “Про запобігання корупції” закріплює наступне визначення: “корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей” [3].

Законодавець розрізняє корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане з корупцією. На думку законодавця, корупційне правопорушення слід розуміти як “діяння, яке містить докази корупції, скоєні особою, зазначеною у частині 1 статті 3 цього Закону, і за яке Закон встановлює кримінальну, дисциплінарну та / або цивільну відповідальність (ч. 1 ст. 1 Закону України “Про запобігання корупції”).

Отже, основна відмінність між цими видами правопорушень полягає в тому, що обов'язковою ознакою першого є наявність ознак корупції, а другого - відсутність таких ознак, але останній застосовується лише у разі порушення визначених Законом України “Про запобігання корупції” вимог, заборон та обмежень. Вони також відрізняються залежно від виду юридичної відповідальності за їх вчинення. Основна відмінність відповідальності особи за корупцію та правопорушення, пов'язані з корупцією полягає в тому, що адміністративна відповідальність не може настати за вчинення корупційного правопорушення [4].

Закон України “Про запобігання корупції” визначає суб'єктів вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

2) особи, які порівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом;

4) кандидати на пост Президента України та кандидати в народні депутати України, зареєстровані в порядку, установленому законом.

Ці особи підлягають кримінальній, адміністративній, цивільній та дисциплінарній відповідальності за вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією. Однак, рішенням Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 р. № 13-р / 2020 ч. 1 ст. 65 Закону України “Про запобігання корупції” та низка інших правових норм визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) [5]. В результаті до Кримінального кодексу було внесені відповідні зміни.

Стосовно ж адміністративної відповідальності, то вона закріплена в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) і на сьогодні займає важливе місце у запобіганні правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Слід зазначити, що цей вид юридичної відповідальності застосовується лише до правопорушень, пов'язаних з корупцією, він не застосовується до корупційних правопорушень. Зокрема, глава 13-А КУпАП містить статті, що описують правопорушення, пов'язані з корупцією, за які передбачена адміністративна відповідальність. Так, Так, ст. 172-4 (порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; 172-5 (порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків); 172-6 (порушення вимог фінансового контролю); 172-7 (порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів); 172-8 (незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень); 172-9 (невжиття заходів щодо протидії корупції); 172-9-1 (порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням); 172-9-2 (Порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля) [6].

Аналіз санкцій статей глави 13-А КУпАП дозволяє зробити висновок, що за всі без винятку правопорушення, пов'язані з корупцією, караються адміністративними санкціями у вигляді штрафу, мінімальний розмір якого встановлюється від 50 НМДГ (частина 1 статті 172-6 КУпАП) до 2500 НМДГ (ч.2 ст. 172-8 КУпАП). Більшість санкцій у цих статтях також передбачає додатковий вид адміністративного стягнення з правопорушника у вигляді

конфіскації коштів (винагороди, доходу), отриманих внаслідок адміністративного правопорушення та/або позбавлення права обіймати певні посади чи виконувати певну діяльність строком 1 рік.

Отже, ми можемо стверджувати, що адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення - це вид юридичної відповідальності (поряд із кримінальною, дисциплінарною та цивільною), що виражається у застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою адміністративного стягнення до особи, що вчинила адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією.

Корупція не є специфічним соціально небезпечним діянням, характерним для будь-якого складу злочину, а може проявлятися у різних формах - кримінальних, адміністративних, цивільних, дисциплінарних та інших.

Список літератури

1. Бортник Н. П., Білінська Л. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2016. № 845. С. 28-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_6 (дата звернення: 6.05.2021).
2. Корупція як негативне соціальне явище: шляхи її подолання в Україні та міжнародний досвід / І. М. Різак, Ю. М. Бисага, М. М. Палінчак [та ін.]. Ужгород : Ліра, 2004. 62 с.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18> (дата звернення: 6.05.2021).
4. Телешецький О. Відповідальність за корупцію: адміністративна, кримінальна, дисциплінарна. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014258 (дата звернення: 6.05.2021).
5. Рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27.10.2020 № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text> (дата звернення: 6.05.2021).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80731-10> (дата звернення: 6.05.2021).

УДК 342.565.4

Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу,

Плевако О. О., студентка гр. КЮ-183

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Одним з основних принципів адміністративного процесу, закріплених Конституцією України, є гласність судового процесу [1]. Закріплення гласності процесу на рівні конституційної норми не випадкове, оскільки передбачає можливість осіб, які беруть участь у судовому процесі, захищати свої права та інтереси та свідчать про демократизацію суспільства в цілому.

Принцип гласності та відкритості процесу закріплений КАС України, а також Законом України «Про судоустрій та статус суддів», де зазначено, що судові рішення, судові слухання та інформація про справи, що розглядаються судом, є відкритими, якщо закон не вимагає закритого розгляду справи. Ніхто не може бути позбавлений права отримувати усну або письмову інформацію щодо результатів своїх судових процесів. Кожен має право на вільний доступ до судового рішення у порядку, встановленому законом.

Кодекс адміністративного судочинства України також визнає гласність та відкритість адміністративного процесу одним із основних принципів судового процесу [2].

Гласність судового провадження нерозривно пов'язана з усним слуханням справи, яке гарантує неупереджене, об'єктивне, повне та всебічне розслідування справи та справедливий розгляд та забезпечує відкрите сприйняття інформації. Ця позиція знайшла своє відображення у

Європейському суді з прав людини, який чітко вказав у своїх рішеннях, що вимога відкритого слухання, як правило, включає також право на усне слухання.

Принцип гласності передбачає відкритий судовий процес. В. М. Кондратенко вважає, що гласність адміністративного судочинства – це реалізована в процесуальній формі доступність учасників судового розгляду та всіх зацікавлених сторін до інформації, яка не заборонена законом, фіксується в електронній, друкованій або усній формі щодо здійснення правосуддя в адміністративних справах та рішення по них; активна діяльність судів щодо надання встановленої законом інформації учасникам судових процесів, розповсюдження інформації в суспільстві про проведення адміністративного судочинства та формування в результаті цього громадської думки [3, с. 46-47].

Відкритість процесу, навпаки, дає право особам, які не беруть участь у процесі, брати участь у судових слуханнях. Кожна особа, яка досягла 16-річного віку, має право бути присутнім у залі суду.

Ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод пов'язує право на справедливий суд із відкритим слуханням справи. Кожен має право на отримання інформації про час і місце розгляду своєї справи. Закритий процес допустимий, якщо відкритий процес може призвести до розголошення державної або іншої охоронюваної законом таємниці, а також на прохання осіб, які беруть участь у справі, з метою забезпечення таємниці усиновлення та запобігання розкриття особистих аспектів життя осіб, які беруть участь у розгляді справи, або інформації, що принижує честь та гідність особи [4].

Гласність вимагає від суду усного вивчення всіх доказів, що стосуються справи, у присутності сторін та інших учасників провадження у такий спосіб, який дозволить цим особам ознайомитися у суді із матеріалами справи, що їм необхідні, включаючи протоколи судового засідання. Пересічні громадяни мають можливість бути присутніми в залі судового засідання, стежити за ходом процесу, якщо це не заборонено процесуальним законодавством.

Відкритість судових рішень регулюється Законом України «Про доступ до судових рішень», який передбачає процедуру доступу до судових рішень, ухвалених судами загальної юрисдикції та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень.

З точки зору положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, відкрите проголошення судового рішення являє собою вільний доступ до інформації учасників судового процесу та інших осіб у спосіб: 1) прилюдного оголошення судового рішення після завершення розгляду адміністративної справи; 2) прослуховування офіційного аудіозапису судового процесу; 3) отримувати письмову або усну інформацію про результати судового розгляду; 4) отримання копії судового рішення; 5) надсилання копії судового рішення поштою особам, які брали участь у провадженні, але не були присутніми при його винесенні; 6) ознайомлення в суді з матеріалами справи, включаючи рішення суду; 7) офіційне оприлюднення судових рішень у друкованих виданнях; 8) розміщення судових рішень в Інтернеті через Єдиний державний реєстр судових рішень тощо [3, с. 47].

Відкритий судовий розгляд означає встановлений процесуальним законодавством порядок судового розгляду, в якому судові засідання проводяться відкрито із забезпеченням можливості громадянам, які зацікавлені у справі, бути присутніми в залі судового засідання, конспектувати, узагальнювати, фіксувати за допомогою аудіопристроїв (кіно, фото та відеозаписи за допомогою стаціонарних пристроїв проводяться лише з дозволу суду та учасників процесу). Обмеження принципу відкритого судового розгляду можуть бути лише передбачені законом. Для кожного процесу існують спеціальні причини таких обмежень.

Відкритість судового процесу дає пересічним громадянам право відвідувати судові засідання та підвищує довіру до усієї судової системи. Відкритим може бути лише усне слухання адміністративної справи. Обмеження відкритості судової процедури може бути встановлено лише законодавством з метою збереження таємниці.

Так, зокрема, в ч. 5 ст. 11 КАС України визначено, що при розкритті відомостей про справу не можна розголошувати таку інформацію:

1) місце проживання або місцеперебування осіб із зазначенням з адреси, телефоном чи іншими засобами зв'язку, електронною адреси, реєстраційні номери податкової картки

платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номерами в Єдиному демографічному реєстрі;

2) реєстраційні номери транспортних засобів;

3) номери банківських рахунків, номери платіжних карток;

4) інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні.

Такі відомості замінюються літерними або цифровими позначеннями [2].

Принцип відкритості охоплює вимоги щодо розкриття інформації, що стосується справи, і, серед іншого, визначає право на інформацію про дату, час та місце розгляду справи, порядок доступу до судових рішень та порядок доступу до матеріалів справи, правила розкриття інформації щодо суду, який розглядає справу, сторін, учасників та предмету позову, дата отримання позовної заяви (скарги) або будь-якої іншої заяви чи клопотання у справі, включаючи особу, яка зробила таку заяву, заходи, вжиті для забезпечення позову та (або) доказів, місце, дата та час судового засідання, перенесення справи з одного суду до іншого тощо [5, с. 164].

Отже, принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві є важливою частиною прозорості судової влади, що підвищує довіру громадськості до судової системи. Гласний та відкритий розгляд адміністративної справи забезпечує розслідування всіх обставин справи, рівність усіх учасників адміністративного процесу, змагальність сторін тощо.

Гласний та відкритий розгляд адміністративних справ надає особам, які беруть участь у справі, а також усім громадянам право безпосередньо ознайомитись у доступній формі з ходом та результатами вирішення публічного спору, що, в свою чергу, збільшує відповідальність адміністративних судів за законне і правильне вирішення підсудних їм справ.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 року, № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.04.2021)

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06. 07. 2005 № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>(дата звернення: 12.04.2021)

3. Кондратенко В. М. Реалізація принципу гласності в адміністративному судочинстві України. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 3 (7). С.42-49. URL: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik07_03.pdf(дата звернення: 12.04.2021)

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.04.2021).

5. Мельник-Томенко Ж. М. Принципи гласності судового процесу і відкритості інформації щодо справи: правова природа та наукові підходи до її визнання. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Том 3. Випуск 1(16).С.161-166. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2017/34.pdf. (дата звернення: 12.04.2021).

УДК 342.9:347.952.1/2

Кот В. В., студент гр. АЮ-191

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ПОСТАНОВИ ПРО КОНФІСКАЦІЮ РЕЧЕЙ, ПРЕДМЕТІВ ТА ГРОШЕЙ

В сучасному світі, а особливо в Україні вчиняється досить значна кількість адміністративних правопорушень, що в більшості випадків призводить до накладання адміністративних стягнень, передбачених чинним законодавством України, основу такого

законодавства зазвичай становить Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУАП). Однак, винести рішення про визнання особи винною не означає, що особа вважається такою, що була притягнута до відповідальності, оскільки не було виконано ключовий момент всього адміністративного провадження, таким моментом виступає саме виконання постанови про накладення адміністративного стягнення. Щодо виконання постанови про конфіскацію речей, предметів та грошей, то чинним КУАП не здійснюється деталізація особливостей провадження по виконанню такої постанови, там лише вказано основні моменти такого провадження із зазначенням, що інші питання мають бути прописані у відповідних законодавчих актах. Тому, з'ясування особливостей виконання постанови про конфіскацію речей, предметів та грошей наразі потребує уточнення.

Перш ніж перейти до визначення особливостей виконання постанови про конфіскацію речей, предметів та грошей необхідно з'ясувати саму суть поняття провадження по виконанню постанови, що є однією з складових адміністративного провадження. Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень є останньою стадією провадження у справах про адміністративні правопорушення. Суть даної стадії полягає у практичному виконанні накладеного на правопорушника стягнення. Залежно від того, як було реалізовано постанову про накладене адміністративне стягнення, наскільки чітко та ефективно завершено відповідну справу, залежить значною мірою ефективність боротьби з подальшими правопорушеннями, їх можливе попередження, результати такої боротьби відображаються у свідомості громадян, шляхом чіткого дотримання вимог законодавства.

Процес виконання постанов про накладання адміністративних стягнень у справах про адміністративні правопорушення відбувається у межах окремого провадження, де в основі лежить певний вид стягнення. Як зазначає О. М. Григоришин, А. Ю. Суходольський главою 33 КУАП передбачено провадження з виконання постанови в частині відшкодування майнової шкоди, однак це не можна вважати частиною адміністративних стягнень, такі питання в основному вирішуються в цивільно-процесуальному порядку [4, с.147].

В. К. Колпаков та Е. Ф. Демський розглядають адміністративне провадження як нормативно врегульований порядок здійснення процесуальних дій [1, с. 277; 2, с. 116]. Щодо позиції О.В. Кузьменко, то вона зазначає, кожен параграф КУАП має таку назву як «провадження по виконанню постанови про...», але по суті в цих параграфах йдеться про стадії адміністративного провадження [3, с. 129].

Далі визначимо особливості провадження по виконанню постанови про конфіскацію предмета, грошей. Перш за все необхідно з'ясувати сутність конфіскації предмета, як виду адміністративних стягнень. Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в примусовому безоплатному передаванні цього предмета у власність держави. Наприклад, конфіскованими можуть бути рушниця(-ці), інші засоби полювання, предмети дрібної спекуляції, торгівельні предмети, валюта та цінності, а також інші предмети, за допомогою яких особа здійснила адміністративне правопорушення. Як зазначено в ст.29 КУАП [5], конфіскованим може бути лише той предмет, який перебуває в особистій приватній власності правопорушника. Суд відповідно до обставин справи та виходячи з санкцій передбачених КУАП, приймає рішення про примусову безоплатну конфіскацію визначеного предмета або групи предметів. Однак, чинними адміністративним законодавством визначено, що вогнепальна зброя, а також інші знаряддя полювання не можуть бути конфісковані, якщо для особи вони є єдиним джерелом існування, тобто, якщо особа полює і заробляє собі цим самим на життя не маючи іншого способу заробити, то знаряддя для полювання не може бути конфісковане у такої особи. Як зазначено в ст.313 КУАП [5] постановою про конфіскацію предмета, що є об'єктом адміністративного правопорушення та грошей, які були отримані в результаті здійснення правопорушення, виконується державним виконавцем, порядок дій виконавця передбаченого Законом України «Про виконавче провадження», постановою повинна бути виконана у межах строків, зазначених для реалізації постанов про адміністративні стягнення. Конфіскований предмет примусово вилучається у власника та в подальшому передається у власність держави, що прямо передбачено ст.314 КУАП.

Основні моменти, щодо поводження з предметом після вилучення його у власність держави регулюються постановою Кабінету Міністрів України (далі – Постанова КМУ) № 1340 від 25 серпня 1998 р. «Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним» [6]. Ст.315 КУАП [5] зобов'язує відповідні органи здійснити реалізацію вилученого майна залежно від цільового призначення з урахування стану та можливості його подальшого використання. Окремий порядок зберігання майна, що перебуває під арештом відповідно до рішення суду у кримінальному провадженні передбачено кримінально-процесуальним законодавством.

Конфісковане майно обов'язково повинно зберігатися у власних або орендованих приміщеннях суб'єкта, який відповідно до закону має здійснювати зберігання такого майна, ці приміщення повинні бути спеціально обладнаними, а у разі неможливості зберігати вилучене майно, повинен бути укладений договір з тими організаціями, які мають належно обладнані приміщення для зберігання вилученого майна. Окремо постановою передбачено особливості зберігання дорогоцінних металів, валютних цінностей, грошей тощо. Так, дорогоцінні метали, дорогоцінне та напівдорогоцінне каміння, готівкова валюта повинні зберігатися в спеціально обладнаному приміщенні або декількох таких приміщеннях в металевій шафі або ж в декількох таких шафах відповідних правоохоронних органів в територіальних органах Державної митної служби, Державної податкової служби або ж мають бути передані для зберігання банкам до визначення подальшої долі конфіскованого майна. Щодо цінних паперів виражених у валюті України, то вони зберігаються у прямих учасників Національної депозитарної системи.

Оцінку майна проводить комісія, яка утворюється органом, що здійснив вилучення майна у складі представників таких органів: територіальні органи ДПС, органи або орган, що здійснювали вилучення майна або зберігали його, фінансові органи та органи розпоряджатимуться цим майном. В результаті роботи комісії буде складено акт опису, оцінки та передачі майна, який повинен бути затверджений не пізніше ніж через три дні після його складання. Складений акт є підставою для прямої реалізації вилученого майна через торгові біржі та аукціони, безоплатної передачі, знищення.

Територіальні органи Державної податкової служби зобов'язані слідкувати за повнотою та своєчасністю перерахованих коштів на рахунки відповідного бюджету, та сплатою визначених податків. Майно підлягає певній оцінці з дотриманням цілої низки вимог зазначених в п.8 Постанови КМУ [6], наприклад такі вимоги (будівлі, споруди, та інші житлові приміщення оцінюються незалежною експертизою; робоча худоба, птиця тощо, оцінка проводиться за цінами можливої майбутньої реалізації та інші вимоги викладені в постанові). Майно, що було конфісковане передається на підставі акта опису, оцінки та передачі майна для подальшого розпорядження ним з дотриманням вимог п.10 та п.11 Постанови КМУ [6]. Кошти, що були отримані в процесі реалізації майна, перераховуються на рахунки відповідного бюджету у строк не більше семи банківських днів від дня продажу, реалізації. Те майно, що було передано у власність держави або отримане безоплатно юридичними особами має бути відображене в бухгалтерському обліку та звітності.

На основі всього вище викладеного ми можемо дійти наступних висновків:

1) виконання постанови про накладення адміністративних стягнень є завершальним етапом будь-якого адміністративного провадження незалежно від характеру вчиненого правопорушення;

2) виконання постанов здійснюють державні виконавці відповідно до своїх повноважень та з урахуванням особливостей кожного адміністративного стягнення та принципів виконання постанов зазначених в КУАП;

3) конфіскація предметів, речей та грошей, що стали об'єктом вчиненого правопорушення здійснюється за рішенням суду у відповідності до санкції статті, яка повинна передбачати саме можливість конфіскації предметів;

4) чинним КУАП передбачено лише основні моменти необхідні для провадження по виконанню постанови, але особливості та певні нюанси зазначені саме в локальних нормативних акта та законах;

5) конфісковані предмет перебувають на зберіганні в уповноважених органів, та зберігаються в особливо обладнаних приміщеннях відповідно до вимог законодавства;

6) кошти отримані в процесі реалізації конфіскованих предметів перераховуються на рахунки відповідного бюджету, залежно від того хто здійснював реалізацію та місця проживання особи правопорушника.

Список літератури

1. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

2. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.

3. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.07; Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2006. 32 с.

4. Григоришин О. М., Суходольський А. Ю. Етапи виконання постанов про накладення адміністративних стягнень. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. №2. С. 145-155.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР № 8074-X від 07.12.84. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 18.04.2021).

6. Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним: постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 р. № 1340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-98-п#Text> (дата звернення: 18.04.2021).

УКД 349.2

Костюченко Н. Д., студент гр. КЮ-202

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРИНЦИП СВОБОДИ ПРАЦІ І СВОБОДИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Принципи трудового права складають основу правового регулювання праці в нашому суспільстві. У центрі уваги науки трудового права, як одне з найбільш важливих соціально-економічних прав людини, перебуває право на працю. Право на працю є безумовним правом людини, що не може бути безпідставно обмежене. Воно є одним з базових та пріоритетних прав, та, за поширеною теорією, належить до другого покоління прав людини. Особливого значення право на працю набуває в якості умови здійснення інших соціально-економічних, а інколи навіть особистих прав.

Представники різних галузей науки по-різному визначають поняття «праця». Юридична енциклопедія визначає працю як цілеспрямовану діяльність людини, що потребує фізичної або розумової енергії та орієнтована на створення матеріальних і духовних цінностей. Вона була і залишається важливим фактором формування і розвитку людини [1, с. 57]. Економічна наука поняття праці визначає як єдине соціальне джерело життєвих благ, які здатні задовольнити потреби людини; діяльність людини, спрямована на створення життєвих благ, надання послуг тощо [2, с. 39-40].

Суть поняття «свобода» виражається у відсутності обмежень у поведінці суб'єкта, у безперешкодному здійсненні наданої можливості [3, с. 6]. Проте свобода праці не може бути безмежною, адже така свобода буде небезпечною для належного перебігу соціальних відносин (обумовлюватиме постійні конфлікти серед людей).

У ст. 43 Конституції України закріплено: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується». Тобто, до конституційного змісту принципу свободи праці включені положення, які слід розуміти наступним чином: людина має виключну можливість розпоряджатися своїми здібностями відносно праці, обирати вид та форму діяльності. Таким чином Конституція України як джерело права закріплює право людини на вільний

вибір діяльності та пряму заборону насильної експлуатації такої діяльності, що призводить до примусової праці.

При цьому гармонійна стабільність трудових правовідносин являє собою результат впливу дії принципу свободи праці. Тож свобода праці, будучи соціально-економічною категорією, в межах укладення, зміни та припинення трудового договору перетворюється в свободу трудового договору. На думку Ю. П. Орловського світова цивілізація не знає кращої юридичної форми втілення свободи праці в трудових правовідносинах, ніж трудовий договір. За масштабом використання саме трудовий договір є переважною формою втілення свободи праці в трудових правовідносинах, саме з ним пов'язані найважливіші соціальні права [4, с. 93-94].

Якщо галузеві принципи права повинні витікати з загально-правових і реалізовувати їх стосовно специфіки всієї галузі права, як вважав Л. Ю. Бугров [5, с. 61], очевидно, що принцип свободи праці ґрунтується на загально-правовому принципі гуманізму та природному праві людини на вільний розвиток. Під гуманізмом розуміють чуйне ставлення до людини, прохання турботою її блага, повагою до її гідності. Відповідно до ст. 21 Конституції України «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах». «Свобода праці набагато ширша, ніж право вільно розпоряджатися робочою силою як економічною категорією, яким-небудь майном. Свобода праці базується на бажанні кожної людини розвиватися в тому або іншому напрямі (ст. 23 Конституції України), а не тільки на відносинах по застосуванню праці» [6, с. 43].

Принцип гуманізму в трудовому праві це не лише виявлення поваги до людської праці, але й забезпечення належних умов праці, що сприяють розвитку особистості та реалізації основних прав і свобод. Впровадження та використання цього принципу дало можливість закріпити такі норми у трудовому праві, які оберігають людину від свавілля з боку роботодавця чи окремих працівників, проявів жорстокої конкуренції на ринку праці тощо. Що стосується принципу свободи трудового договору, то основні його прояви вкладаються в рамки одного інституту «Трудовий договір». Сферою дії цього принципу є момент укладення, зміни та припинення трудового договору. Таким чином, інститут трудового договору, що закріплений в чинному законодавстві про працю визначає основоположні відносини між роботодавцем і працівником.

Отже, свобода трудового договору виникла разом із договором, бо договір завжди ґрунтується на вільному волевиявленні його сторін. Принцип свободи трудового договору передбачає можливість роботодавця та найманого працівника вступати у правовідносини, на основі вільного волевиявлення, що закріплюється трудовим договором та реалізація якого гарантується чинним законодавством України. Реалізуючи право на працю у формі трудового договору, працівник разом із роботодавцем проявляє свободу і визначає зміст трудового договору. За допомогою реалізації принципу свободи трудового договору особа вільно визначає його умови чи погоджується на них.

Підсумовуючи все вищевказане, слід зазначити, що одним із загальновизнаних положень як національного, так і міжнародного трудового права є визнання вільної праці. У трудовому праві, за допомогою трудового договору втілюється взаємна згода двох сторін - працівника та роботодавця. У цьому зв'язку принцип свободи трудового договору повинен розглядатися як найбільш значимий прояв незалежності особистості й, як наслідок, гарантія індивідуальної свободи. У широкому розумінні свобода праці - це свобода не тільки від примусу до праці, а й забезпечення основних прав та свобод, що визначаються основним законом - Конституцією України.

Список літератури

1. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: в 6 т.. Київ. «Укр. енцикл.», 2015. Т. 5. 736 с.
2. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія: у 3 т. Київ. «Академія», 2002. Т. 3. 952 с.
3. Getmantseva N. D. Freedom of labor. Visegrad Journal on Human Rights. 2017. № № 2/2.
4. Орловский Ю. П. Трудовое право России. Москва: «ИНФРА –НОРМА», 2008. 608 с.
5. Бугров Л. Ю. Свобода труда и свобода трудового договора в СССР (юридический аспект). Красноярск. Краснояр, 1984. 128 с.
6. Жернаков В. В. Трудовое право: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Харків. Право, 2012. 196 с.

УДК 349.2:341

Кравченко О. В., студент гр. МКПРп-201

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Членство України в Європейському Союзі (далі – ЄС) є цілком, своєрідним горизонтом до якого Україна йде кожного дня крок за кроком. При цьому основним напрямком державного розвитку має бути тісна співпраця з країнами-учасницями ЄС, переймання їхнього досвіду з метою покращення ситуації в процесах ліквідації перешкод на шляху до вступу в європейське співтовариство [1, с. 45]. Євроінтеграція вже наразі стала частиною національної політики нашої держави, саме тому законодавча, виконавча та судова влада в Україні мають провадити свою діяльність, яка не суперечитиме цьому стратегічному напрямку, що і зумовлює актуальність обраної теми.

ЄС являє собою об'єднання країн, які шляхом створення економічного та валютного союзу, зокрема спільного ринку, встановлення єдиної валюти та єдиного громадянства ЄС мають на меті забезпечити безперервне економічне зростання, соціальний розвиток і згуртованість держав-членів. Державами-членами ЄС створено спільні інституції, яким надано частину їх національних повноважень для того, щоб діяльність у сфері загальних інтересів держав регулювалась та контролювалась демократичним шляхом на загальноєвропейському рівні [2, с. 1305].

Переслідуючи мету приєднання до ЄС будь-яка держава має відповідати так званим Копенгагенським критеріям: політичним та економічним еталонам, які виступають своєрідним лакмусовим папірцем демократичного уряду, що забезпечує в державі верховенство права і відповідні свободи та інститути. Процедура вступу до ЄС можна умовно поділити на п'ять етапів: 1) підписання угоди про асоціацію; 2) включення до офіційної програми розширення ЄС; 3) подача заявки на вступ; 4) отримання статусу кандидата на членство в ЄС; 5) безпосередньо вступ до ЄС [3, с.9].

На сьогодні, Україна перебуває на першому з визначених етапів. При цьому, на нашу думку, основними досягненнями стали Угода про асоціацію, яка набула чинності 1 вересня 2017 року, зокрема положення про глибоку й всеосяжну зону вільної торгівлі (далі – ГВЗВТ) та безвізовий режим для українських громадян, які мають біометричні паспорти, що набув чинності з червня 2017 року.

ЄС забезпечує широку підтримку Україні у забезпеченні стабільного, процвітаючого та демократичного майбутнього. Умовно всебічну підтримку Україні, яку здійснює ЄС, можна поділити на чотири сфери: економіка, управління, соціальна сфера та сфера енергоефективності і довкілля.

Що стосується економіки, то положення про ГВЗВТ стало рушієм для створення найкращих умов як для українського бізнесу, так і для іноземного. Адже, лише чесні суди, прозорі податки та прості закони, які будуть відповідати європейським стандартам, включатимуть чіткі та точні юридичні норми, забезпечуватимуть передбачуваність ситуацій та правовідносин можуть зацікавити іноземний капітал, який прийде в Україну, сплачуватиме податки та наповнюватиме бюджет України. Саме тому в рамках економічних перетворень наша державна політика спрямована на те, щоб гроші, сплачені як податки, витрачалися прозоро та на потрібні справи і як наслідок, щоб українці ставали багатшими, оскільки багатші люди купують більше товарів та послуг, сплачують більше податків, інвестують у власну економіку та продовжують її розвивати. Задля цього здійснюється реформа приведення законодачої бази України до нормативно-правових актів ЄС; приватний сектор, малі та середні підприємства підтримуються в рамках спеціальних

програм та ініціатив; українські підприємства отримують доступ до найбільшого ринку у світі, а ЄС вже став найбільшим торговельним партнером України [3].

У сфері управління ЄС допомагає Україні з реформами державного управління, покращенням прозорості діяльності як місцевих так і загальнодержавних органів влади, підтримує антикорупційні установи та реформування сектору цивільної безпеки. Також підтримує цифрову трансформацію в Україні, в тому числі електронне врядування та кібербезпеку.

В соціальній сфері, окрім лібералізації візового режиму наразі вдалося досягти тісної співпраці в освіті. Величезна кількість студентів і викладачів скористалися програмою Erasmus+, здійснюється модернізація як середньої так і професійної освіти, проводяться професійні, культурні та молодіжні обміни, співпраця між спеціалістами в галузі культури. Підтримується громадянське суспільство в Україні.

Також, ЄС потужно сприяє розвитку Фонду енергоефективності України та безпеки енергопостачання, що є однією з ключових сфер підтримки. Завдяки співпраці з ЄС Україна посилала свої позиції в процесах діджиталізації, покращенні транспортної системи та логістики, ухвалено нове законодавство у сфері газу та електроенергії. Відбувається поступова інтеграція в енергетичний ринок ЄС, що сприяє модернізації газотранспортної та електроенергетичної системи України [3].

Хоча економічні відносини з ЄС розвинуті вже на доволі високому рівні, проте слід зазначити, що рівень взаємодії між Україною та ЄС ще не досягнув бажаних об'ємів, оскільки критерії висунуті нашими західними партнерами не можуть виконуватись в повній мірі нашою державою. До таких критеріїв слід віднести обмеження щодо темпів інфляції, банківських процентних ставок, процентів за державними цінними паперами, обмінних курсів валют, основних параметрів податкової політики тощо [4, с. 148].

Перспективи інтегративних процесів України є доволі оптимістичними, оскільки не тільки Україна зацікавлена в ЄС, а і ЄС зацікавлений в українському ринку. Україна вже виконала досить багато пунктів домовленостей, але, звісно, для членства в ЄС треба виконати ще низку обіцянок за Угодою про асоціацію у всіх сферах суспільного життя.

Необхідно вирішити на практиці питання тіньової економіки, подолати соціальне розшарування населення, домогтися розвитку підприємництва, забезпечити вільний доступ до кредитних, матеріальних та інформаційних ресурсів, ринків збуту продукції, ефективно боротися з такими «класичними» українськими перепонами на шляху до світлого європейського майбутнього як корупція та шахрайство на всіх рівнях, реформувати судову систему, належно захищати права, свободи та інтереси людини та громадянина.

При цьому вирішення цих питань має бути не квапливим, а виваженим, з врахуванням всієї сукупності обставин та тенденцій. Передусім необхідно привести українське законодавство до стандартів права ЄС. З урахуванням того, що зараз мала кількість законодавчих актів відповідає вимогам визначеним ЄС, на нашу думку, має бути розроблений та прийнятий законопроект, який вносить зміни до Регламенту роботи Верховної Ради і передбачає обов'язкове подання розробниками висновку відповідності стандартам ЄС, даватиме можливість повернути спікеру всі законопроекти, які віддаляють наше законодавство від права ЄС і тим самим порушують наші зобов'язання згідно Угоди про асоціацію.

Покращити наші перспективи вступу до ЄС допоможе також наявність налагодженої комунікації між Україною та ЄС. Була схвалена Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки. Якщо раніше комунікація з ЄС була дуже слабка, майже не проводилися конференції та інші заходи, то наразі рівень довіри та впливу ЄС на українців збільшується в арифметичній прогресії, оскільки останнім часом провідні міжнародні та українські експерти з маркетингових та соціальних комунікацій провели потужну роботу, щодо реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції. Для того, щоб комунікація здійснювалася результативно потрібна командна робота, і потрібно розуміти, що партнерство між ЄС та Україною є ключовим. Відповідно, чим більше інформації про ЄС тим більше буде позитивної підтримки. При цьому інформація має бути правдивою,

оскільки культивування дезінформації, наприклад, щодо того, що ЄС підтримує тільки великий бізнес, не нестиме нічого позитивного.

Отже, з урахуванням взаємовідносин України та ЄС на даний момент ми маємо чудові можливості та тенденції до вступу, для цього має відбуватися: консолідація всіх українських інституцій та їх членів, депутатів Верховної Ради України, залучатися активна частина громадянського суспільства; прийняття закону, який дозволить голосувати лише за ті закони, які відповідають вимогам ЄС; налагодження комунікації між Україною та ЄС.

Список літератури

1. Філоненко Р. Україна – ЄС: остаточний вибір засад розвитку держави. Віче. № 9-10. 2007. С. 45-47.
2. Смачило Т. В., Гірчиця Т. П. Стан та перспективи української євроінтеграції. Молодий вчений. № 11 (51) 2017р. С. 1305-1308.
3. Кравченко Ю. В. Європейські перспективи України. Методичні рекомендації для проведення Першого уроку в 2017/2018 навчальному році. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. 156 с.
4. Відносини між ЄС та Україною у фактах та цифрах. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/202010/EAP%20FACTSHEET%20UKRAINE_UKR.pdf.
5. Боднар І. Р. Перспективи поглиблення інтеграції України до ЄС. Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах: матеріали щорічної наукової конференції вчених Львівського торговельно-економічного університету. Львів, 2019. 305 с.

УДК 342.95

Крошка І. С., студентка гр. АЮ-191

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Невід'ємною складовою адміністративно-правових перетворень правової системи України є реформування інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб. Першочерговою умовою результативності означеного процесу є нормативне закріплення категорії юридичних осіб в якості суб'єктів адміністративної відповідальності. Значення цієї проблеми не є перебільшеним, адже правопорушення, скоєне юридичною особою, може завдати значно більшої шкоди державі та суспільству, ніж проступок окремої фізичної особи.

Усвідомлення юридичних осіб як суб'єктів адміністративної відповідальності означене відсутністю єдиного підходу до сутності даної категорії. Полярність думок науковців у даному сенсі не є випадковою, адже, дійсно, юридичні особи законодавчо чітко не визначені в якості суб'єктів адміністративної відповідальності, що логічно породжує дискусію навколо цього питання [1, с. 231]. А отже, виникає потреба визначення поняття «відповідальність юридичної особи» в адміністративному законодавстві, саме цим і визначається актуальність дослідження.

Метою даної проблематики є визначення відповідальності юридичної особи в адміністративному праві, встановлення її вини при вчиненні адміністративних проступків.

Питання відповідальності адміністративної відповідальності було об'єктом дослідження таких науковців, як В. Авер'янов, Ю. Битяк, Є. Герасименко, І. Голосніченко, О. Зима, Д. Лук'янець, В. Палько та інших.

М. О. Кравець вказує на те, що адміністративна відповідальність, що передбачена Кодексом про адміністративні правопорушення, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності. Важливо зазначити, що в цій нормі відсутня будь-яка вказівка на можливість здійснення протиправної дії

конкретно юридичною особою [0, с. 75]. Відповідно до цього положення, можна зробити висновок, що у Кодексі про адміністративні правопорушення не конкретизується, яка саме особа може бути суб'єктом правопорушення. Якщо проаналізувати норму КУпАП, яка вказує адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [3], а також підстави притягнення до адміністративної відповідальності, то можна зробити висновок, що Кодекс встановлює відповідальність лише фізичних осіб. Однак, у КУпАП не вживається термін «фізична особа», що дає підстави вважати, що суб'єктом адміністративної відповідальності може бути також і юридична особа.

Хоча Кодекс про адміністративні правопорушення й не дає чітких підстав притягнення юридичної особи до відповідальності, проте чинні нормативно-правові акти визначають адміністративну відповідальність юридичних осіб. Це, зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» від 14 липня 2015 року; Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року, Закон України «Про виключну (морську) зону України» 16 травня 1995 року та інші. Виходячи з цього, можемо зробити висновок, що під терміном «суб'єкт адміністративного правопорушення» потрібно розуміти фізичних та юридичних осіб, що підлягають адміністративній відповідальності.

Для притягнення особи до адміністративної відповідальності необхідна наявність складу адміністративного правопорушення, а саме встановлення суб'єкта, суб'єктивної сторони, об'єкта та об'єктивної сторони. Суб'єктом правопорушення є особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, в нашому випадку – юридична особа. Об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини, які регулюються та охороняються нормами адміністративного права у сферах виконавчої влади, що передбачають застосування встановлених законодавством видів адміністративного покарання. Об'єктивна сторона полягає у діянні – дії або бездіяльності. Суб'єктивна сторона правопорушення виражається в психічному ставленні суб'єкта до вчинених ним дій (бездіяльності). Найважливішим елементом суб'єктивної сторони є наявність вини, що може виражатися у формі умислу або необережності. Саме наявність вини є необхідною умовою притягнення особи до адміністративної відповідальності. На нашу думку, гарний підхід до визначення вини юридичної особи демонструє О. Зима, зазначаючи, що вина юридичної особи – це суб'єктивне ставлення до проступку фізичних осіб, які входять до складу юридичної особи або перебувають з нею в іншому зв'язку (членство, право власності) і трудова діяльність або управлінські повноваження яких пов'язані з вчиненням протиправного діяння. На його думку, вина має визначатися переважаючою волею, під якою слід розуміти волю адміністрації, інших осіб, котрим надано право давати вказівки в межах юридичної особи та її підрозділів. Не можна не погодитися із цією думкою, оскільки юридична особа здійснює власну діяльність через керування нею фізичними особами, які наділені певними повноваженнями та обов'язками. Визначення вини юридичної особи слід виводити саме через зв'язок між діями фізичних осіб, які входять до складу юридичної особи, і протиправними діями власне юридичної особи. Адже саме дії фізичних осіб – працівників юридичної особи – можуть викликати протиправні дії останньої, навіть не будучи протиправними. Водночас протиправні дії фізичних осіб, що стали причиною протиправних дій юридичної особи, в багатьох випадках є самостійними правопорушеннями і тягнуть за собою відповідальність саме цих осіб [0, с. 90-92].

Враховуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що юридична особа може бути суб'єктом адміністративного правопорушення, хоча КУпАП прямо не вказує на це. Адміністративна відповідальність юридичної особи настає за вчинення нею забороненого КУпАП діяння, яке було виконане або санкціоноване її керівником чи колективним органом управління, що діяв від імені юридичної особи. Юридичні особи можуть нести адміністративну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених нормами Особливої частини КУпАП. На нашу думку, ця проблема є актуальною сьогодні, а тому адміністративне законодавство потребує більш чіткого формулювання відповідальності

юридичної особи, що полягає у встановленні норми яка б визначила юридичну особу як суб'єкта адміністративного правопорушення, а також норми, що б регулювала підстави адміністративної відповідальності юридичних осіб.

Список літератури

1. Парненко В. С. Юридичні особи як самостійні суб'єкти адміністративної відповідальності. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. №3. С. 231-238.
2. Кравець М. О. Адміністративна відповідальність юридичних осіб. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. №4. С. 75-78.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 29.04.2021).
4. Удод М. В., Літус О. Г. Адміністративна відповідальність юридичних осіб. Вісник Академії митної служби України. Серія: Право. 2010. №1. С. 90-95.

УДК 342.565.4:347.94

Новик Ю. С., студентка гр. КЮ-183

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СТАТУС СВІДКА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У процесі розгляду та вирішення публічно-правового спору, об'єктивного й всебічного з'ясування конфліктних обставин, постановлення законного й обґрунтованого рішення щодо справи здійснюється процес доказування. Одним із провідних суб'єктів доказування виступає такий учасник адміністративного процесу як свідок. Потрібно наголосити, що будь-яка особа може набути статусу свідка випадково, побачивши якусь ситуацію, тобто в даному випадку виступає джерелом інформації, на якій базується розгляд і вирішення адміністративної справи.

Визначення статусу свідка, необхідно розпочати із розуміння самого поняття «свідок». Як зауважує В. Б. Пчелін, свідком в адміністративному судочинстві України є особа, що володіє фактичними обставинами за суттю публічно-правового спору, що знаходиться в провадженні адміністративного суду, врахування яких сприяє розгляду та вирішенню такого спору по суті [1, с.61]. Ю. В. Лисюк висуває тезу про те, що під поняттям «свідок» розуміють будь-яку людину, яка була присутня при події чи дізналася від іншої людини про обставини, які мають відношення до справи, підлягають перевірці та оцінці, що мають в своїй більшості фундаментальне значення для вирішення справи [2]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 65 КАС України свідком в адміністративній справі судом може бути викликана будь-яка особа, якій відомі обставини, що належить з'ясувати у справі [3].

Відповідно до зазначеного законодавчого положення стає зрозумілим, що законодавець не висуває якихось вимог, яким повинна відповідати особа, що може бути наділена правовим статусом свідка в адміністративному судочинстві. Із цього приводу в науково-правових колах зауважують, що використання терміну «кожна особа» означає, що законодавець не встановлює жодних обмежень до особи свідка: ні його вік, ні службовий чи спеціальний стан, ні належність до громадянства України, ні родинні відносини з учасниками процесу [1, с.59]. Разом з цим, із даного правила існують певні винятки. Так, частина 1 ст. 66 КАСУ забороняє допит:

- 1) недієздатних фізичних осіб, а також осіб, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі та не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати з цього приводу показання;
- 2) представників у судовому процесі, захисників у кримінальних справах – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника;

- 3) священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- 4) професійних суддів, народних засідателів та присяжних – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення;
- 5) інших осіб, які не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди за законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [3].

Як зазначає Т. В. Степанова, у процесуальній сфері термін «правовий статус» включає в себе такі складові, як права, обов'язки та відповідальність особи в процесі [4, с.39].

Для початку необхідно зазначити основні риси адміністративного процесуального статусу учасників судового процесу, в тому числі і свідків:

- 1) він є цілісною правовою категорією, яка охоплює певний спектр юридичних можливостей особи в межах адміністративного судочинства;
- 2) особа реалізує цей статус у певній процесуальній ролі, яка визначена КАСУ, як позивач, як відповідач, як третя особа, як представник тощо;
- 3) зміст адміністративно-процесуального статусу визначається комплексом процесуальних прав та обов'язків, які закріплюються КАСУ за учасниками судового процесу;
- 4) адміністративний процесуальний статус є незмінною (статичною) категорією, яка свідчить про стійкий комплекс процесуальних прав та обов'язків особи, що може бути змінений лише на підставі внесення відповідних змін і доповнень у КАСУ;
- 5) наділення цим статусом зумовлене виникненням адміністративного публічно-правового спору, який охоплюється предметною адміністративною юрисдикцією (ст. 19 КАСУ), та початком судового процесу;
- б) цей статус реалізується в рамках адміністративно-процесуальних відносин, що виникають у процесі розгляду адміністративними судами публічно-правових спорів [5, с.14].

До процесуальних прав свідка належить:

- давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє;
- користуватися письмовими записами;
- відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом;
- компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду;
- брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у разі відсутності заперечень учасників справи.

До процесуальних обов'язків свідка слід віднести:

- з'явитися до суду за його викликом для надання правдивих показань про відомі йому обставини адміністративної справи;
- своєчасно повідомляти про неможливість прибуття до суду та/чи участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Особливістю правового статусу свідка як учасника в адміністративному судочинстві є відповідальність. Так, окрім адміністративної відповідальності (за відмову давати пояснення чи неправдиві пояснення), свідок несе кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань (ст. 384 Кримінального кодексу України).

Проте, особу не можна притягнути до відповідальності, якщо така особа відмовляється давати показання щодо себе та певних родичів, перелік яких визначено Кодексом адміністративного судочинства. Відповідно до ч. 3 ст. 65 КАС України, фізична особа має право відмовитися від давання показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб [3].

Отже, можна зробити висновок, що свідок це будь-яка особа, якій відомі обставини, що належить з'ясувати у справі. Свідок в адміністративному процесі є особливим учасником, правовий статус якого складається з його прав, обов'язків та відповідальності.

Список літератури

1. Пчелін В. Б. Свідок як суб'єкт адміністративних процесуальних правовідносин Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 21. С. 59-61.
2. Лисюк Ю. В. Процесуальна фігура свідка у кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 4. С. 90-95 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_4_20 (дата звернення: 17.04.2021).

3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України: від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.

4. Степанова Т. В. Щодо співвідношення поняття «правового статусу» та суміжних категорій. Правова держава. 2015. № 19. С. 35-40.

5. Желтобрюх І. Л. Адміністративно-процесуальний статус сторін: проблеми визначення змісту та елементів структури. Юридичний вісник. 2020. № 3. С. 9-17.

УДК 349.2

Пальона А. В., студентка гр. АЮ-191

Науковий керівник: Литвиненко В.М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

Правова основа державної кадрової політики

Безперечно, що кадрова політика є багатогранним і багатоаспектним фактором, оскільки функціонування держави безпосередньо пов'язане з ефективним використанням як інтелектуальних, фізичних так і духовних ресурсів населення, а населення, в свою чергу, не в змозі забезпечувати свою самоорганізацію у відриві від ефективного державного впливу.

Нормативно-правова база є основою для формування та реалізації кадрової політики. Кадрова політика консолідує дії країни у співпраці з працівниками, оскільки вони є рушійною силою для реалізації національних стратегічних цілей та завдань. Очевидно, що сьогодні без ефективної кадрової політики неможливо модернізувати українське суспільство. У зв'язку з цим, необхідно визначити правове забезпечення, яке дасть можливість з'ясувати, яким чином вона формується та реалізується в Україні.

Потрібно зазначити, що єдиного визначення поняття «кадрової політики» в літературі та законодавстві не існує. Насамперед це пов'язано, з багатозначністю цього поняття і також з тим, що на різних етапах історичного розвитку відбувалися зміни її суб'єктів.

Можемо погодитись з думкою В. Малиновського, який зазначає, що кадрова політика – визначення стратегії та тактики політичного курсу роботи з кадрами, що встановлюють завдання організації, пов'язані із зовнішньою кон'юнктурою (ринок праці, демографічна структура населення, політичний тиск, організаційні зміни), та завдання щодо ставлення до персоналу власної організації (система винагород, вирішення соціальних питань, удосконалення системи професійного навчання) [1, с. 81]. Переконані, що кадрова політика є основою соціального управління й державного управління зокрема.

Державна кадрова політика реалізується на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

До організаційно-правових засад кадрової політики в сфері публічної служби України належать: Конституція України, Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII, Закони України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII, «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII, «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586-XIV, «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 № 280/97-ВР, «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 р. № 2493, «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. №1682-VII; Указ Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року; відповідні постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, наприклад, постанова «Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад» від 6 лютого 2019 р. №106; накази Національного агентства України з питань державної служби та ін. Крім зазначених вище

також існує чимала кількість підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють кадрові процеси у сфері державної служби.

Конституція України як вищий Закон закріплює правову основу роботи з кадрами та передбачає, що єдине джерело влади – це народ [2], а тому він виступає першоосновою державної кадрової політики.

В свою чергу, Кодекс законів про працю України «регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини» [3].

Наступними нормативно-правовими актами, що забезпечують реалізацію державної кадрової політики є закони України. Так, Закон України «Про державну службу» [4], що набрав чинності 01 травня 2016 року ґрунтується на новому, європейському розумінні професійності державної служби. Закон визначає принципи, правові та організаційні засади, умови та порядок реалізації громадянами України права на державну службу і спрямований на вирішення низки гострих проблем кадрового забезпечення [5, с. 175-176].

Вагомим моментом під час реалізації кадрової політики є протидія корупції в державних органах влади та органах місцевого рівня. В цьому контексті виділимо Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII «Про очищення влади» [6] та Закон України «Про запобігання корупції» [7], які є фундаментальними антикорупційними документами правового змісту, положення яких спрямовані на подолання корупції у системі державного управління і місцевого самоврядування, а також під час здійснення спеціальних перевірок стосовно відомостей про осіб, які виявили бажання претендувати на зайняття посад, які безпосередньо пов'язані із здійсненням функцій держави або місцевого самоврядування.

Реалізацію державної кадрової політики, зокрема на регіональному та муніципальному рівні, забезпечує Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 року № 280/97-ВР, який закріплює, що посадові особи місцевого самоврядування мають бути професійно налаштовані на виконання задач, функцій і повноважень місцевого самоврядування [8]. Тобто, від їх професіональності, чесності, компетентності – залежить те, як розвивається держава та суспільство.

На формування й реалізацію державної кадрової політики впливають укази Президента України, наприклад: «Про заходи щодо вдосконалення роботи з кадрами в органах виконавчої влади, з керівниками підприємств, установ і організацій» від 19.05.1995 № 381/95 (Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 208/2000 від 11.02.2000) [9]; «Про затвердження Програми кадрового забезпечення державної служби та Програми роботи з керівниками державних підприємств, установ і організацій» № 1035/95 від 10.11.1995 р.[10].

Можна сказати, всі вказані підзаконні нормативно-правові акти є сьогодні діючими, вони забезпечують кадрові процеси в органах державної влади і органах місцевого самоврядування, але вони не врегульовують певні прогалини, які з'являються в умовах децентралізації державної влади та Європейського вибору країни. На формування державної кадрової політики безпосередньо впливають також відповідні постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази Національного агентства України з питань державної служби та інші підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють кадрові процеси у сфері державної служби та місцевого самоврядування.

Сьогодні чинна нормативно-правова база державної кадрової політики характеризується певною недосконалістю, та повністю не може гарантувати добросовісне виконання службовцями власних обов'язків. Всі нормативно-правові акти змінюються. На зміну старим приходять нові, але всі зміни залежать від того, наскільки в них є потреба. Пріоритети та цілі державної кадрової політики України теж змінюються, вони формуються залежно від стану суспільства, саме тому потребують визначеності й конкретності, особливо в умовах децентралізації, це стосується обсягу й межі втручання органів

державної влади у регулювання кадрових процесів на муніципальному рівні, організацію навчання службовців місцевого самоврядування, співвідношення платного й безкоштовного навчання в системі підготовки та перепідготовки кадрів.

Можна вважати, що удосконалення нормативно-правового забезпечення державної кадрової політики в умовах змін в системі управління країною повинно залишатися пріоритетним й одним з найважливіших завдань держави.

Список літератури

1. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління : видання друге, допов. і перероб. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96 ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.05.2021).

3. Кодекс законів про працю: Закон УРСР від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 16.05.2021).

4. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 16.05.2021).

5. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». Київ. НІСД, 2015. 684 с.

6. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (дата звернення: 16.05.2021).

7. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 16.05.2021).

8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.05.2021).

9. Про заходи щодо вдосконалення роботи з кадрами в органах виконавчої влади, з керівниками підприємств, установ і організацій: Указ Президента України від 19.05.1995 № 381/95. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/381/95> (дата звернення: 16.05.2021).

10. Про затвердження Програми кадрового забезпечення державної служби та Програми роботи з керівниками державних підприємств, установ і організацій: Указ Президента України від 10.11.1995. № 1035/95. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1035/95> (дата звернення: 16.05.2021).

УДК 364.32

Паньковець Т. В., студентка гр. АЮ-181

Науковий керівник: Чічкань М. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВО НА ДОПОМОГУ ПО БЕЗРОБІТТЮ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» визначено, що право на допомогу по безробіттю залежно від страхового стажу мають застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, становить не менше ніж шість місяців за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування [1]. Отже, особа, яка претендує

на отримання допомоги по безробіттю має бути застрахована та визнана у, встановленому законом порядку, безробітною.

Відповідно до законодавства зареєстрованим безробітним вважається особа працездатного віку, яка зареєстрована в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, як безробітна і готова та здатна приступити до роботи. Статусу безробітного може набути:

1) особа працездатного віку до призначення пенсії (зокрема на пільгових умовах або за вислугу років), яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів, готова та здатна приступити до роботи;

2) особа з інвалідністю, яка не досягла загального пенсійного віку та отримує пенсію по інвалідності або соціальну допомогу відповідно до законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»;

3) особа, молодша 16-річного віку, яка працювала і була звільнена у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, зокрема припиненням або перепрофілюванням підприємств, установ та організацій, скороченням чисельності (штату) працівників [2].

Відповідно до пункту 17 Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу (далі – Порядок), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 особа, яка шукає роботу, для реєстрації в центрі зайнятості як безробітна подає заяву про надання статусу безробітного та пред'являє такі документи:

громадяни України – паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України;

іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, визнані в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, яким надано в Україні притулок чи тимчасовий захист, а також ті, що одержали дозвіл на імміграцію, - посвідку на постійне проживання або посвідчення біженця або особи, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист;

довідку про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків (крім фізичних осіб, які через релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку в паспорті);

трудоу книжку (цивільно-правовий договір чи документ, який підтверджує припинення останнього виду зайнятості). Особа, яка втратила трудову книжку, пред'являє дублікат трудової книжки чи довідку архівної установи про прийняття та звільнення з роботи;

документ про освіту;

військово-обліковий документ для осіб, які звільнилися із строкової військової служби [3].

Також слід звернути увагу, що крім зазначеного вище переліку, передбачена необхідність подання додаткових документів для окремих категорій осіб (п. 18 Порядку).

Для запобігання виникненню та поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо реєстрації, перереєстрації безробітних та призначення виплати допомоги по безробіттю в електронній формі» від 24 квітня 2020 року було затверджено порядок реєстрації, перереєстрації безробітних та призначення виплати допомоги по безробіттю в електронній формі. В інших випадках реєстрація взяття на облік в центр зайнятості відбувається за загальними правилами [4].

Також у період карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, статус безробітного надається з першого дня реєстрації особи у центрі зайнятості за її особистою заявою без дотримання вимог до наявності підходящої роботи. Реєстрація безробітного здійснюється в день

подання особою, яка шукає роботу, заяви про надання статусу безробітного за формою, визначеною Державним центром зайнятості. Допомога по безробіттю у такому разі призначається з першого дня надання статусу безробітного.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» визначає, що право на допомогу по безробіттю в залежності від страхового стажу мають застраховані особи, які визнані безробітними, страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, становить не менше шести місяців. Якщо ж страховий стаж особи становитиме менше шести місяців, а також в інших випадках визначених законодавством, то такі особи мають право на допомогу по безробіттю у мінімальному розмірі.

Розмір допомоги по безробіттю визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу) залежно від страхового стажу, але не менше ніж мінімальний розмір допомоги по безробіттю: до 2 років – 50 відсотків; від 2 до 6 років – 55 відсотків; від 6 до 10 років – 60 відсотків; понад 10 років – 70 відсотків. Також допомога по безробіттю виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру: перші 90 календарних днів - 100 відсотків; протягом наступних 90 календарних днів - 80 відсотків; у подальшому - 70 відсотків.

Допомога по безробіттю не може перевищувати чотирьохкратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Станом на 2021-й рік максимальний розмір допомоги становить з 1 січня – 9080 грн. Сума мінімальної допомоги, яка має виплачуватися застрахованим громадянам з урахуванням зарплати та страхового стажу – 1 800 грн. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів №217 від 08.04.2020 "Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю на період карантину" на період дії карантину та протягом 30 календарних днів після його закінчення мінімальний розмір допомоги по безробіттю особам, виплати яким призначаються без урахування страхового стажу, становить 1000 гривень.

Загальна тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 360 календарних днів протягом 2 років. Для осіб передпенсійного віку (за 2 роки до настання права на пенсію) тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 720 календарних днів. Виплата такої допомоги проводиться не рідше ніж двічі на місяць або один раз на місяць за згодою безробітного. Також, слід зауважити що Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» передбачена можливість виплати допомоги по безробіттю одноразово для організації підприємницької діяльності безробітними, яким виповнилося 18 років та які не можуть бути працевлаштовані у зв'язку з відсутністю на ринку праці підходящої роботи.

Список літератури

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 22. Ст.171.

2. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI . Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

3. Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 792. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-п#Text>

4. Про реалізацію експериментального проекту щодо реєстрації, перереєстрації безробітних та призначення виплати допомоги по безробіттю в електронній формі: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2020 року № 308. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2020-п#Text>

УДК 342.9:342.15

Песік Я. В., студентка гр. ЦГЮ-191

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Державні службовці є особливими суб'єктами адміністративного права, які мають спеціальний адміністративно-правовий статус. До цих осіб може застосовуватися адміністративна відповідальність за правопорушення на відмінних, від загальних засадах, що пов'язано з їхнім статусом, а окрім цього до них застосовується дисциплінарна відповідальність, яка також має значні відмінності від загальної дисциплінарної відповідальності, що знову ж таки впливає зі статусу державного службовця. Тому доцільно дослідити особливості дисциплінарної відповідальності державних службовців.

Дисциплінарну відповідальність доцільно вважати найпоширенішим видом юридичної відповідальності, що настає за вчинення державним службовцем дисциплінарного проступку чи порушення норм етичної поведінки. Підставами застосування дисциплінарної відповідальності державного службовця є вчинення особою, що має статус державного службовця, дисциплінарного проступку, вираження якого може мати наступні форми: порушення посадових інструкцій, правил внутрішнього трудового розпорядку, статутів, а також спеціальних положень про дисципліну працівників окремих видів державних службовців. Дисциплінарну відповідальність державного службовця слід відрізнити від дисциплінарної відповідальності осіб, що не мають такого статусу. Так, слід зазначити, що до специфічних ознак дисциплінарної відповідальності державного службовця варто відносити: 1) суб'єкт відповідальності, тобто державного службовця; 2) джерела правового регулювання – тобто певний адміністративно-правовий акт або їх сукупність; 3) підстави застосування відповідальності; 4) види дисциплінарних стягнень; 5) порядок накладення стягнень; 6) особливу сферу, в якій застосовується дисциплінарна відповідальність – сфера державного управління [1, с. 98].

Отже, дисциплінарну відповідальність державного службовця можна охарактеризувати такими ознаками, як спеціальний суб'єктний склад, спеціальні підстави, необхідні для її настання, види стягнень та особлива сфера застосування.

У юридичній літературі можна знайти визначення дисциплінарної відповідальності як відносини, які регулюються нормами права, складаються між державою, яку представляють компетентні органи та посадові особи, і державними службовцями, що виникають внаслідок вчинення останніми службових правопорушень і виражаються в застосуванні до винних осіб заходів державного примусу, а також характеризуються засудженням правопорушника та протиправного діяння з боку держави та суспільства з метою попередження та недопущення в майбутньому інших правопорушень [2, с. 142]. М. І. Хавронюк дисциплінарним проступком називає винне протиправне порушення особою правил дисциплінарного порядку у сфері трудової, службової, навчальної, військової та іншої діяльності, за яке передбачене дисциплінарне стягнення [3, с. 11]. Окрім цього, дисциплінарний проступок може бути вчинено як шляхом активних протиправних дій, так і пасивної неправомірної поведінки державного службовця, наприклад, бездіяльності державного службовця вжитті заходів щодо розгляду звернень громадян [4, с. 167-168].

Розглянувши та проаналізувавши поняття «дисциплінарний проступок державного службовця», слід погодитися з думкою Н. В. Янюк, яка зазначає, що дисциплінарний проступок може бути наслідком як активної, так і пасивної поведінки. Дисциплінарний проступок може знайти прояв в невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх службових обов'язків, перевищенні власних повноважень, порушенні обмежень, що пов'язані із проходженням державної служби, а також у вчинку, який

компрометує його як державного службовця або дискредитує державний орган, у якому він працює [5, с. 139-142].

На сьогодні положення щодо дисциплінарної та матеріальної відповідальності державних службовців регламентовано в новому Законі України «Про державну службу» та виділено в окремий розділ. Також цим розділом передбачено заходи щодо забезпечення службової дисципліни, порушення цих заходів є підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності; наведено поняття та визначено види дисциплінарних проступків; наведено види дисциплінарних стягнень та порядок їх застосування з урахуванням переліку обставин, що пом'якшують та обтяжують відповідальність державного службовця; порядок проведення дисциплінарного провадження зі врахуванням окремих його етапів, в тому числі заходів із формування дисциплінарної справи; зняття дисциплінарного стягнення [6].

В ході дослідження проблемних питань дисциплінарної відповідальності, неможливо оминати питання необхідності вдосконалення даного виду юридичної відповідальності. Зокрема, це стосується необхідності розширення переліку видів дисциплінарної відповідальності та вдосконалення механізму виявлення дисциплінарного проступку в діях підлеглого державного службовця з боку керівника. Стаття 65 Закону України «Про державну службу» передбачає вичерпний перелік дисциплінарних проступків, учинення яких є підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності. Стаття 66 закріплює види дисциплінарних стягнень, а також передбачає, що за недотримання правил внутрішнього службового розпорядку суб'єкт призначення або керівник державної служби може застосувати зауваження. За інших підстав дисциплінарне стягнення може бути накладено виключно за пропозицією дисциплінарної комісії з розгляду дисциплінарних справ, однак, згідно з ч. 1 статті 68 цього ж Закону, право ініціювання дисциплінарних проваджень залишається за суб'єктом призначення. Безумовно, ці повноваження керівника державного органу є важливими та необхідними, оскільки забезпечують належну дисципліну у відповідному органі державної влади, але слід підкреслити, що керівник самостійно визначає, які саме дії підпорядкованого йому державного службовця кваліфікувати як недотримання правил трудового розпорядку, оскільки законом це не визначено. Отже можна зробити висновок, що в процедурі виявлення дисциплінарного проступку може мати місце вплив суб'єктивного ставлення керівника до державного службовця та суб'єктивної кваліфікації його дій.

Іншим важливим аспектом, який потребує вдосконалення є питання розширення видів дисциплінарних стягнень, які передбачені Законом України «Про державну службу», а також питання доповнення переліку дисциплінарних проступків державних службовців діями, що можуть мати безпосередній зв'язок з корупційними факторами. Таку думку в своїх наукових працях підтримують та розвивають А. П. Горзов, О. О. Доглий, які наголошують на необхідності запобігання корупційним факторам та їх усунення, а також вважають, що перелік діянь, які можна вважати дисциплінарним проступком, доцільно переглянути. Зазначене, на думку науковців, необхідно враховувати можливість розгляду дисциплінарних проступків саме через призму прийнятих державним службовцем рішень, що спричинили появу корупційних факторів, якщо ці дії не можна кваліфікувати як злочин або адміністративне правопорушення [7, с. 51-52].

На думку О.О. Губанова, у сфері дисциплінарної відповідальності державних службовців слід вдосконалити, механізм, завдяки якому реалізуються заходи дисциплінарної відповідальності в державній службі, а окрім цього необхідно створити один законодавчий акт, який визначив би систему дисциплінарних стягнень і порядок їх застосування. Розглянувши досвід країн-учасниць Європейського Союзу, таким актом міг би стати Дисциплінарний статут державного службовця, що більш конкретно б визначав норми щодо класифікації дисциплінарних проступків в залежності від їхньої тяжкості. Також вчений вважає, що одним із можливих рішень питання щодо більш ефективного застосування дисциплінарних стягнень є збільшення суми штрафів за дисциплінарні проступки, вчинені державними службовцями [8, с. 66]. На сьогодні чинне законодавством

України, а саме Закон України «Про державну службу», чітко передбачає такі види дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) попередження про неповну службову відповідність; 4) звільнення з посади державної служби [6].

Отже, притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності доцільно вважати найпоширенішим видом юридичної відповідальності, що настає в разі невиконання чи неналежного виконання державним службовцем своїх посадових обов'язків. Проте притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців, на жаль, має низку проблем, вирішення яких стимулюватиме працівників до належного виконання своїх посадових обов'язків, дотримання професійної етики, суворого дотримання дисципліни праці та своєчасного застосування дисциплінарних стягнень до винних осіб.

Список літератури

1. Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р., Корнута Л. М. Дисциплінарна відповідальність державного службовця в Україні: питання теорії і правового регулювання: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 273 с
2. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
3. Хавронюк М. І. Дисциплінарні правопорушення і дисциплінарна відповідальність: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 240 с.
4. Янюк Н. В. Особливості дисциплінарної відповідальності посадових осіб державної служби. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XI регіональної науково-практичної конференції. 3-4 лютого 2005 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2005. С. 167–170.
5. Янюк Н. В. Дисциплінарна відповідальність державних службовців за новим Законом України «Про державну службу» (2015): правовий аналіз. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». 2016. Вип. 62. С. 138–147.
6. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 27.04.2021)
7. Горзов А. П., Долгий О. О. Дисциплінарна відповідальність державних службовців. Науковий часопис Національної академії Прокуратури України. 2017. № 1. С. 48–54.
8. Губанов О. О. Відповідальність державних службовців як основна характеристика, яка притаманна державній службі в Європейському адміністративному просторі як сфера модернізації української державної служби. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 6. Том. 5. С. 64–76.

УДК 349.2:316.346.2

Піхур Ю. В., студентка гр. 11

Науковий керівник: Андрій В. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

*Київський національний торговельно-економічний університет
(м. Київ, Україна)*

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ НА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ – ЦЕ МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Останнім часом все більше набирає обертів бажання кар'єрного зросту в жінок, у зв'язку з тим що, на даному етапі розвитку суспільства успішно вважається жінка, котра не тільки досягла успіху в сімейному житті, але і реалізувала свій потенціал в роботі. І саме таке бачення та світові тенденції гендерного балансу в соціумі за останні роки сформували ряд невіршених питань, котрі з кожним роком все гостріше постають перед кожним із нас і потребують оптимального вирішення. Метою нашого дослідження є висвітлення проблеми гендерної нерівності на ринку праці в Україні, а також виявлення її причин та способів вирішення.

З огляду на національну правову базу, яка регулює дане коло питань і гарантує рівність та заборону дискримінації у сфері праці, а це і Конституція України (ст.ст. 21, 24, 43), Кодекс законів про працю України (ст.ст. 2-1, 22), Закони України: «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а

також з огляду ратифікованої Україною Конвенції МОП про рівну винагороду чоловіків і жінок за працю однакової цінності, про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. І звертаючи увагу на Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії (їхніми державами-членами) містить статтю 420 щодо співпраці з метою забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків і жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності [1, с. 5]; втілення в реальність цих положень бажає значно кращого, адже незважаючи на таке детальне регламентування досліджуваного питання, можна стверджувати, що в умовах нашого суспільства це є досить важливою проблемою, яка потребує вирішення. Серед основних пунктів, за якими простежується дискримінація жінок у трудових відносинах, найбільш значними ми виокремили наступні:

- 1) менший середньостатистичний заробіток жінок у порівнянні із середньостатистичним заробітком чоловіків;
- 2) низький відсоток жінок на керівних посадах в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та загалом на українських підприємствах;
- 3) розповсюджене небажання керівників брати на роботу молодих жінок [2].

На офіційному сайті Державної служби статистики України зафіксовано, що середня заробітна плата чоловіків в Україні є на 29,6 відсотка вищою, ніж середня зарплата жінок [3]. Переглянувши дану статистику і прочитавши вище зазначений перший пункт можна зробити хибний висновок, що чоловіки і жінки займаючи одні і ті ж посади, отримують різну заробітну плату, але це не зовсім так (хоча поодинокі такі варіанти можливі, проте тільки якщо говорити про «зарплату в конвертах», при офіційному працевлаштуванні таке неможливо), тому дана теза скоріше є не проявом дискримінації, а наслідком наступного пункту щодо низького відсотку жінок на керівних посадах. Щодо останнього хотілося би зазначити і звернути увагу на те, що зайняття керівної посади вимагає від кандидата особливих властивостей і якостей, таких як: впевненість та рішучість у прийнятті важливих рішень, емоційна врівноваженість, уміння ризикувати, організаторські здібності, стресостійкість, відкритість до нових ідей, жага до перемоги. Увесь перелічений набір якостей можна прослідкувати і в жінки, але як показують дослідження психологів жінкам більш частіше притаманно применшувати свої вміння, вони соромляться говорити про потребу підвищення посади і як наслідок про збільшення заробітної платні, науковці пов'язують це з відмінностями у вихованні чоловіків і жінок починаючи з дитинства. Коли діти ще зовсім маленькі, то батьки навчають хлопчиків брати на себе відповідальність, самостійно приймати рішення, не шкодувати себе, а також вселяють необхідність забезпечувати майбутню сім'ю, що підштовхує їх до прагнення обіймати якнайвищі посади для отримання достатнього заробітку. І саме тому, особа, котра обирає серед кандидатів на посаду керівника, яка є найважливішою на підприємстві, у переважній більшості випадків обиратиме чоловіків на заміщення цієї посади, оскільки опиратиметься на наявність необхідних професійно-ділових якостей, а не на статеві стереотипи. Ми переконані, що якщо намагатися вирішити «проблему» статевого дисбалансу на керівних посадах, то слід це робити не через примушування роботодавців дотримуватися заданих співвідношень між чоловіками та жінками, а через виховання у жінок лідерських якостей за допомогою навчально-освітніх програм.

На нашу думку, найбільші проблеми щодо недотримання рівності прав чоловіків і жінок у трудових відносинах постають при працевлаштуванні жінок, на жаль, представниці прекрасної статі доволі часто відчують це на власному досвіді. Адже, керівники не завжди бажають брати на роботу молодих жінок, усвідомлюючи обсяг того соціального тягаря, який покладається державою на роботодавців: відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами; відпустки по досягненні дитиною трирічного віку; неможливість звільнення з ініціативи роботодавця вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років тощо. Більше цього, навіть строковий трудовий договір з названими категоріями жінок може бути розірвано лише за умови їх обов'язкового працевлаштування.

Всі вищезазначені нами аспекти дискримінації щодо жінок зустрічаються в нашому суспільстві, і ми переконані багато хто з читачок зіштовхувався з ними в житті. Існує багато

теорій, чому все так відбувається, але протягом останніх десятиліть є і позитивний довід досягнення гендерної рівності в ряді країн, на який може орієнтуватися наша держава. За оцінками експертів досягнення гендерної рівності найбільш забезпечено в наступних країнах світу: Франції, Бельгії, Данії, Швеції, Латвії, Люксембурзі.

Ми переконані, що жодні «гендерні» рухи не зможуть повністю вирішити проблему працевлаштування жінок до тих пір, поки держава не створить дієвий механізм та не візьме на себе відповідальність у допомозі та фінансовій підтримці жінок, адже все те, що зараз вже зафіксовано в законодавстві як показує життєва практика і актуальність дослідженої нами теми, не є дієвим, потрібно затвердити норми та гарантії, що не обтяжували б так роботодавців у разі виходу робітниці в декрет та у відпустку по догляду за дитиною.

Отже, питання гендерної нерівності на ринку праці в Україні дійсно існує, окрім того, воно є дуже актуальним і для багатьох інших країн світу та залишатиметься ще не достатньо врегульованим не один рік, адже проблема є набагато глибшою і щоб вирішити її недостатньо прийняти закон подібний попереднім, це має бути більш дієвий правовий механізм, а низький рівень освіти та стереотипи психології зупиняють реальне розуміння проблеми і як наслідок вирішення даного питання. Тому основним фокусом державної політики в нашому суспільстві на найближчі роки має бути подолання гендерних стереотипів та упередженості щодо закріплення тієї чи іншої сфери діяльності за жінками чи чоловіками і забезпечення роботодавцями умов праці, сприятливих для поєднання роботи та сімейного життя.

Список літератури

1. Покришук В. Проблеми гендерної зайнятості населення на ринку праці України / В. Покришук, С. Коваль // Україна: Аспекти праці. 2018. № 2. С. 3–10.
2. Круглий стіл. Гендерну рівність у сфері праці — під профспілковий контроль! URL:<http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/80-gumanitarna-robot-a-genderni-pitannya/12320-kruglij-stil-gendernu-rivnist-usferi-pratsi-pid-profspilkovij-kontrol> (дата звернення: 13.03.2021).
3. Чоловіки в Україні заробляють на чверть більше, ніж жінки, 05.09.2019. URL:<https://www.dw.com/uk/чоловіки-в-україні-заробляють-на-чверть-більше-ніж-жінки/a-40365784> (дата звернення: 13.03.2021).

УДК 349.2

Похилова А. О., студентка 3 курсу 10 групи факультету міжнародної торгівлі та права

Науковий керівник: Андрій В. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Київський національний торговельно-економічний університет

(м. Київ, Україна)

ОХОРОНА ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Однією з актуальних проблем сучасного суспільства є використання не задекларованої праці неповнолітніх осіб. На даний момент в національному трудовому законодавстві чітко не розділено поняття «підліток», «неповнолітній», «молодий робітник», «молодь», а це створює проблеми у застосуванні деяких норм. Дана проблема важлива в наш час ще й тому, що через особливості фізичного, інтелектуального та емоційно-вольового розвитку ця категорія працівників потребує додаткових гарантій дотримання своїх прав і законних інтересів.

Відповідно до ст.43 Конституції України [1] проголошується право кожного на працю та зазначаються умови його реалізації. Варто зазначити, що неповнолітні працівники володіють таким правом на рівні з іншими, а також є суб'єктами, які потребують особливої охорони.

В українському законодавстві охорона праці неповнолітніх регулюється главою XIII Кодексу законів про працю України. Згідно зі ст. 187 КЗпП України, неповнолітні, тобто особи, що не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України [2].

У нормі ст. 188 КЗпП України зазначається, що не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. Проте, як виняток можуть бути прийняті особи, що досягли п'ятнадцяти років, але лише за згодою одного із батьків або особи, що їх замінює [2].

Також, варто зазначити, що у законодавстві встановлюється певний перелік робіт, на яких забороняється застосування праці осіб молодше вісімнадцяти років. Такими роботами є: важкі роботи, роботи зі шкідливими або небезпечними умовами праці, підземні роботи, роботи щодо підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені граничні норми, нічні, надурочні роботи, роботи у вихідні дні [3].

Охорона праці неповнолітніх займає особливе місце й у міжнародно-правовому регулюванні, їй присвячена значна кількість конвенцій МОП.

Наприклад, відповідно до ст. 7 Конвенції МОП «Про мінімальний вік для прийому на роботу», допускається прийом на роботу за наймом або на іншу роботу осіб у віці від 13 до 15 років для легкої роботи, яка не є шкідливою для їх здоров'я та не перешкоджає відвіданню школи [4].

Проаналізувавши правила прийому на роботу неповнолітніх у США, Великобританії, Канаді та Німеччині, можна зробити висновок, що вони дуже схожі. У цих країнах мають виконуватись наступні умови: неповнолітній не повинен працювати під час навчального процесу; щоденна зайнятість не повинна перевищувати трьох годин у звичайний навчальний день (не більше 18 годин на тиждень), у вихідні дні підліток не повинен працювати довше 8 годин; під час канікул трудова діяльність не перевищує 40 годин на тиждень; виїзд на зміну для підлітка починається не раніше 7 ранку і закінчується не пізніше 19 години [5, с. 60].

У Сполучених Штатах особи віком до 13 років розносять газети, доглядають за дітьми та працюють на підприємствах, за умови, що їх батьки працюють там. У віці 14 років вони вже мають право доставляти певну продукцію на замовлення, працювати в магазинах та в закладах громадського харчування, продавати квитки в кінотеатрах. У Великобританії підлітки можуть працювати з 12 років, з чим важко погодитись, оскільки в цьому віці організм і психіка дитини не сформовані до кінця. Неповнолітні в цій країні зазвичай працюють у магазинах та кафе [5, с. 62].

Цікавим є також досвід Німеччини в галузі охорони праці неповнолітніх. Відповідно до законодавства країни, діти у віці від 13 до 15 років повинні відвідувати школу цілий день, але вони мають можливість регулярно розповсюджувати газети, журнали та доглядати за дітьми та іншими членами домогосподарства 2-3 години на день, допомагати у виконанні освітніх завдань, доглядати за домашніми тваринами, закуповувати їжу та товари (крім алкогольних) [5, с. 63].

Кодекс законів про працю України вказує на те, що неповнолітні мають право на щорічну відпустку в потрібний їм час [2]. Подібний стандарт зазначений у законодавстві інших країн. Наприклад, у Німеччині та Італії існує спеціальна подовжена відпустка для неповнолітніх.

Згідно з Кодексом праці Республіки Польща, неповнолітніми вважаються особи від 16 до 18 років. Забороняється працевлаштування осіб віком до 16 років, а головною умовою для найму неповнолітніх є закінчення гімназії та медична довідка про те, що робота в цій галузі не становить ризику для здоров'я [6, с. 120].

Однією з проблем українського законодавства є розірвання трудового договору з неповнолітніми. В Україні правила розірвання трудового договору з неповнолітніми працівниками містять свої особливості, які повинні неухильно дотримуватися. Наприклад, для захисту працівників, які не досягли 18 років, від необґрунтованого звільнення у КЗпП України передбачається, що розірвання з ними трудового договору з ініціативи роботодавця допускається лише за згодою служби в справах дітей. При цьому згоду цих органів на звільнення роботодавця повинен отримати до видання наказу про звільнення.

Працівникам з числа дітей-сиріт, дітей, які залишилися без піклування батьків, звільненим через ліквідацію організації, скорочення чисельності штату, роботодавець зобов'язаний забезпечити професійне навчання за свій рахунок з подальшим їх працевлаштуванням в цій або іншій організації.

У випадку порушення роботодавцем встановленого трудового законодавства в країнах ЄС розцінюється або як порушення громадського порядку, або як кримінальні діяння, які призводять до сплати штрафу, що становить до 15 тисяч євро [7, с. 243]. Роботодавець, який тричі був засуджений до сплати штрафу за таке порушення даного закону, позбавляється права брати на роботу підлітків. В Україні окрім адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства про працю також застосовуються фінансові санкції, в залежності від виду порушення.

Отже, порівнюючи досвід зарубіжних країн та України, стає очевидним, що вітчизняне законодавство потребує вдосконалення у такому питанні як охорона праці неповнолітніх. Крім того, загальна комп'ютеризація та дистанційна робота призвели до того, що така діяльність стала більш привабливою для молоді чим фізична праця, а це в свою чергу потребує розробки певних норм щодо охорони здоров'я та праці таких категорій працівників. Через те неповнолітні є специфічною групою населення з особливим правовим статусом, наявністю пільг і гарантій, які повинні забезпечуватися державою. Приведення національного трудового законодавства у відповідність з міжнародними нормами і принципами та міжнародними договорами сприятиме викорененню найгірших форм дитячої праці, захисту трудових прав неповнолітніх.

Список літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. №50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
3. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №49. Ст. 668. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>.
4. Про мінімальний вік для прийому на роботу: Конвенція № 138, ухв. Ген. Конференцією МОП 06.06.1973 р.// Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною Організацією Праці (1965-1999). Т. 2. Женева: Міжнародне Бюро Праці, 1999. С. 988 - 994.
5. Теличко О. А. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері охорони праці молоді. *Право і суспільство*. 2016. № 1 (ч. 2). С. 59–64.
6. Кодекс праці Республіки Польща: неофіц. переклад. К., 2003. 163 с.
7. Трудовое поведение несовершеннолетней молодежи в рыночной экономике // Ломоносов – 2002: *Международная конференция студентов и аспирантов по фундаментальным наукам, МГУ им. М.В. Ломоносова, 9-12 апреля 2002 Сборник тезисов.* / Под общ ред. В.Н. Сидоренко и др. М.:МАКС Пресс, 2002. С. 342.

УДК 342.9.03:340.1

Приступа А. Р., студентка гр. КЮ-183

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ: ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Серед основних завдань демократичної держави має бути забезпечення функціонування ефективної системи захисту прав і свобод людини, заснованої на принципах законності, прозорості та рівності всіх перед законом. Згідно положень ст. 55 Конституції України [1], право на судовий захист є одним із гарантованих державою прав людини і громадянина. При цьому, на державу покладається обов'язок із забезпечення

сприятливих умов для реалізації такого права. У цьому аспекті одним із найважливіших чинників судового захисту прав та законних інтересів є спосіб, у який особа реалізує належне їй суб'єктивне право.

Важливо наголосити, що на законодавчому рівні не закріплено критеріїв кваліфікації певної поведінки як зловживання процесуальними правами, недобросовісності діянь та вичерпного переліку її видів, співрозмірності застосування відповідних санкцій чи заходів процесуального примусу за той чи інший вид зловживання процесуальними правами тощо, що може призводити до випадків, коли негативна поведінка осіб у судовому процесі залишатиметься без належної уваги, з огляду на не регламентованість вищевказаних питань та оціночний характер трактування такої поведінки як зловживання чи небажанням створювати конфліктну ситуацію. Враховуючи ж, що наявність будь-якої процесуальної норми, яка закріплює право вчинення особою тих чи інших дій, може потенційно породжувати зловживання таким правом, закріплення у законодавстві вичерпного переліку усіх можливих видів зловживань процесуальними правами в адміністративному судочинстві видається практично неможливим та не є необхідно зумовленим.

А. Ю. Юдін визначає зловживання процесуальними правами як особливу форму процесуального правопорушення, тобто умисні недобросовісні дії учасників процесу (а в окремих випадках і суду), що супроводжуються порушенням умов здійснення суб'єктивних процесуальних прав і здійснюються лише з видимістю реалізації таких прав, пов'язані з обманом щодо відомих обставин справи, з метою обмеження можливості реалізації або порушення прав інших осіб, що беруть участь у справі, а також з метою перешкоджання діяльності суду щодо правильного і своєчасного розгляду і вирішення справи, що тягнуть застосування заходів процесуального примусу [4, с. 15].

Аналізуючи висновки, які було зроблено С. В. Базилевським у процесі дослідження питання зловживання процесуальними правами в адміністративному процесі, можна стверджувати, що серед видів зловживання правом в адміністративному судочинстві необхідно виокремлювати:

1) випадки зловживання правом на звернення до суду за судовим захистом: подання завідомо безпідставного позову, подання позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер, подання кількох тотожних позовів, подання штучних позовів, судова симуляція та сутяжництво;

2) інституційні зловживання, що мають на меті вплив на формування належного суду для розгляду конкретної справи: зловживання з метою впливу на склад суду у справі (пов'язані з формуванням складу суду у справі до відкриття провадження; спрямовані на зміну складу суду у справі після відкриття провадження); зловживання, пов'язані із визначенням юрисдикції та підсудності [5, с. 79].

Так, відповідно до положень ч. 2 ст. 45 КАС України, з урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі [2].

Системний аналіз норм чинного законодавства та судової практики дозволяє зважено зупинитися на характеристичні можливих видів зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, класифікувавши їх, зокрема, на зловживання: щодо права на доступ до суду; що проявляються у спробах вплинути на формування складу суду; зловживаннями на стадіях підготовчого провадження, судового розгляду, перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку, виконання рішення тощо.

Зловживання правом на доступ до суду - подання тотожних, аналогічних, технічних, штучних та явно безпідставних позовів; процесуальна шикана; сутяжництво тощо. Так, право на справедливий та публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, гарантується ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. При цьому, основоположними елементами права на справедливий суд та ключовими принципами ст. 6 вказаної Конвенції є верховенство права та належне здійснення правосуддя [3].

Зловживання, що проявляються у спробах вплинути на формування складу суду для розгляду справи - маніпулювання автоматизованою системою розподілу справ з метою впливу на склад суду у справі; зловживання, пов'язані з визначенням юрисдикції та підсудності тощо [6, с. 223].

Дії, які можуть кваліфікуватися як зловживання, спрямовані на формування складу суду у справі до відкриття провадження, визначені у п. 2 ч. 2 ст. 45 КАС України та полягають у поданні кількох позовів до одного й того ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічними предметом і підставою, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями.

Зловживаннями на стадіях підготовчого провадження, судового розгляду, перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку є неявка в судові засідання без поважних причин, усвідомлене затягування із ознайомленням матеріалами справи; подання численних безпідставних клопотань, які призводять до штучного затягування розгляду справи та потребують вчинення судом відповідних процесуальних дій. В адміністративному судочинстві досить поширеним явищем є зловживання процесуальними правами у вигляді заявлення учасниками процесу завідомо безпідставних відводів, що неодмінно, у першу чергу, призводить до затягування процесу розгляду справи в суді, враховуючи необхідність вчинення судом відповідних процесуальних дій.

Зловживання на стадії виконання судового рішення - направлення до суду безпідставних заяв про роз'яснення судових рішень, встановлення їх порядку та способу виконання; встановлення судового контролю тощо, спрямованих на безпідставне затягування виконання судового рішення [6, с. 223-224].

Отже, зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві – це свідомі, активні дії учасника судового процесу, який наділений процесуальними правами, реалізація яких спрямована всупереч основним засадам адміністративного судочинства, та мають фіктивний характер. Аналіз визначених у КАСУ видів зловживань процесуальними правами дає можливість констатувати, що зловживання можуть бути тільки у формі дії, які за зовнішньою ознакою є процесуально правомірними, учасник, що зловживає, має реальні процесуальні права, але використовує їх всупереч завданню судочинства (носять фіктивний характер), а отже, вчиняються свідомо (умисно).

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Юдин А. В. Злоупотребление процессуальными правами в гражданском судопроизводстве: дис. ... д-ра юрид. наук. Санкт-Петербург, 2009. 537 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/zloupotreblenie-protsessualnymi-pravami-v-grazhdanskom-sudoproizvodstve> (дата звернення: 18.04.2021).
3. Базилевський С. В. Зловживання процесуальними правами в адміністративному процесі. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 2. С. 70-81.

4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради. 2005. № 35. Ст. 446
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.04.2021)
6. Дроботов І. С. До питання про види зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. Право та державне управління. 2020 №1. Т.1. С. 218-226.

УДК 342.92

Приходько Т. О., студентка гр. АЮ-191

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Для сучасних тенденцій реалізації норм адміністративного права надзвичайно актуальною є потреба визначення поняття крайньої необхідності та умов її правомірності. Адже крайня необхідність є однією із найважливіших обставин, що допомагають розмежувати адміністративні правопорушення від правомірних вчинків. Поняття заподіяння шкоди в результаті крайньої необхідності зародилося ще в період існування Стародавнього Риму і вважалась одним із природних прав кожної людини.

Особливу увагу у своїх дослідженнях і наукових публікаціях важливості поняттю крайньої необхідності та умовам її правомірності, приділили зокрема: Бажанов М. І., Бахрах Д. Н., Голосніченко І. І., Шуп'яна М. Ю., Додін Є. В., Коваль Л. В., Коломоєць Т. О., Комзюк А. Т., Баулин Ю. В., Колпаков В. К. та інші вітчизняні та зарубіжні науковці. Нормативні стандарти крайньої необхідності в адміністративному праві викладені національних законодавчих актах України.

Потреба детального дослідження обставин крайньої необхідності, викликана необхідністю її розмежування з адміністративними правопорушеннями, оскільки такі вчинки за зовнішніми ознаками схожі із адміністративними правопорушеннями. Так, іноді виникають такі обставини, коли для охорони своїх прав та інтересів, а також для відвернення небезпеки та інших негативних наслідків, особа змушена заподіювати шкоду фізичного або матеріального характеру. Варто погодитись із О.С. Літошенко, яка визначає крайню необхідність, як вимушене заподіяння шкоди інтересам, що охороняються державою з метою усунення небезпеки, що загрожує, якщо в даній ситуації вона не могла бути усунена іншими засобами і якщо заподіяна шкода є рівнозначною або менш значною, ніж шкода відвернена [1, с.16].

Інститут крайньої необхідності пройшов у адміністративному праві тривалий історичний розвиток, починаючи з приписів, що передбачали за певних умов виключення відповідальності за заподіяння шкоди особі або власності до її самостійного виокремлення як норми з аналогічною назвою. На території України дане поняття набуло нормативного визначення у період XV-XVI століть, зокрема в Статуті Великого князівства Литовського. Пізніше вона отримала нормативне закріплення у таких законодавчих актах, як Військовому статуті 1715 року, в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року. А визначення меж заподіяної шкоди в стані крайньої необхідності вперше було визначено у Кримінальному Уложенні 1903 року [2, с. 236-238].

До радянських часів у теорії кримінального права детальне обґрунтування крайньої необхідності було здійснено М. С. Таганцевим. Вчений, обґрунтовуючи свою точку зору щодо безпідставності покарання особи за вчинене в стані крайньої необхідності діяння, виходив з «юридичних властивостей» цих діянь, які, на його думку, є одним із засобів боротьби за право, а тому не повинні піддаватись покаранню. Під станом крайньої

необхідності М. С. Таганцев визначав порушення якого-небудь охоронюваного законом інтересу або невиконання якого-небудь правового обов'язку, або посягання на правову норму заради захисту правоохоронюваного інтересу від загрожуючої небезпеки. Відмінність крайньої необхідності від оборони вчений вбачав у тому, що при обороні шкода заподіюється нападнику, а при необхідності – третім особам або навіть міститься тільки у порушенні закону [3, с.312].

Найбільш значимою тенденцією у розвитку крайньої необхідності до початку ХХ століття стало розширення випадків правомірного заподіяння шкоди охоронюваним законом інтересам, від окремих приватних випадків до закріплення широкого кола юридичних фактів виникнення стану крайньої необхідності та встановлення критеріїв допустимості шкоди, заподіяної в стані крайньої необхідності.

Аналіз історичного розвитку свідчить, що первісно в основу визнання заподіяння шкоди в стані крайньої необхідності незлочинною, був покладений принцип: «що не дозволено законом, дозволено необхідністю». Поступово в процесі розвитку суспільних відносин крайня необхідність набувала різного правового статусу. Найбільш значимою тенденцією у розвитку крайньої необхідності до початку ХХ століття стало розширення випадків правомірного заподіяння шкоди охоронюваним законом інтересам – від окремих приватних випадків до закріплення широкого кола юридичних фактів виникнення стану крайньої необхідності та встановлення критеріїв допустимості шкоди, заподіяної в стані крайньої необхідності.

Структура крайньої необхідності складається з двох елементів: підстава та саме діяння. Підстава крайньої необхідності є єдиною, хоча має правову та фактичну сторони, які імперативно пов'язані між собою. Правовою стороною підстави визначено реальну та наявну небезпеку заподіяння шкоди охоронюваним законом правам та інтересам, яка без будь-яких втручань може перетворитись на реальну шкоду. Фактичною стороною підстави визначено наявність обстановки, яка свідчить про неможливість усунення небезпеки, що загрожує одним охоронюваним законом правам та інтересам в даних умовах місця та часу без заподіяння шкоди іншим охоронюваним законом правам та інтересам.

За своєю соціальною природою шкода, яка заподіюється в стані крайньої необхідності, є вимушеною. У тих випадках, коли уникнути небезпеки можна шляхом використання інших засобів, без заподіяння шкоди, стан крайньої необхідності немає. Саме цим підкреслюється винятковість умов, за яких відбувається зазначене діяння (обстановка, місце, час), на відміну від інших обставин, що виключають злочинність діяння (наприклад, необхідна оборона), за яких неможливо забезпечити захист охоронюваним законом прав та інтересів без заподіяння шкоди іншим [4, с. 60-63].

Стаття 18 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає, що у випадку вчинення особою діяння, за яке передбачена адміністративна відповідальність у стані крайньої необхідності така особа не лише звільняється від адміністративної відповідальності, а такі дії взагалі не розглядаються як адміністративне правопорушення, адже у діянні немає ознаки вини [5]. Тобто у випадку крайньої необхідності відбувається зіткнення двох обставин – загроза заподіяння шкоди одним законним інтересам усувається шляхом заподіяння шкоди, хоча й меншої, іншим. Джерелами небезпеки для крайньої необхідності можуть бути, зокрема, стихійні лиха – повені, пожежі, землетруси, або джерела підвищеної небезпеки – несправний автомобіль, людина, яка може завдати шкоди охоронюваним державою інтересам.

Аналог цього інституту передбачений галуззю кримінального права, зокрема статтею 39 Кримінального Кодексу України, яка визначає, що не є злочином заподіяння шкоди інтересам, які охороняються державою у стані крайньої необхідності [6]. Тобто допускається заподіяння шкоди із метою усунення загрози, що посягає на охоронювані законом права цієї чи інших людей, а також суспільним чи державним інтересам, якщо у ситуації, яка склалася дану загрозу не можливо було усунути іншими засобами. Але не допускається перевищення меж крайньої необхідності.

Отже, можна зробити висновок, що сучасна актуальність визначення поняття крайньої необхідності зумовлена потребою вдосконалення адміністративного

законодавства. Крайня необхідність підвищує соціальну активність учасників суспільних відносин, гарантує правовий захист людини, яка бере участь у відверненні правової шкоди правам громадян, інтересам суспільства та держави.

Список літератури

1. Літошенко О. С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.07 : Київ, 2010. 21с.
2. Шуп'яна М. Ю. Крайня необхідність: історико-правовий аспект законодавчого закріплення на українських землях. Юридичний вісник України. 2019. № 4. С. 236 – 243.
3. Тарасевич Т. Ю. Крайня необхідність під час здійснення медичної діяльності. Часопис Київського університету права. 2013. №3. С. 310-315.
4. Лісова Н. В. Місце крайньої необхідності в системі обставин, що виключають злочинність діяння. Вісник прокуратури. 2006. № 5. С.56–65.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv#n92>. (дата звернення: 29.04.2021).
6. Кримінальний Кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n172>. (дата звернення: 29.04.2021).

УДК 349.22

Ричик А. О., студентка гр. КЮ-191

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДЕЩО ПРО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

У сучасних умовах жорсткої конкуренції будь-яке підприємство повинно бути пристосоване до умов економічного ринку. У зв'язку з цим все більш актуальним постає питання управління персоналом, розвиток якого повинен бути цілісним, для кращого розуміння сьогоденного економічного стану. Саме управління персоналом є однією з найважливіших сфер життєдіяльності організації, здатної значно підвищити ефективність функціонування підприємства.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що ефективне управління персоналом стає важливим фактором, який спроможний призвести до посилення конкурентних переваг українського підприємства. Саме підвищенню рівня роботи з працівниками приділяється особлива увага, адже продуктивність організації в першу чергу залежить від персоналу. Використання сучасних форм, методів, набутого протягом багатьох років вітчизняного і закордонного досвіду управління персоналом зумовить побудову ефективної системи управління працівниками, що є найважливішим інструментом розвитку сучасного підприємства.

Питання стосовно особливостей управління персоналом досліджується великою кількістю як зарубіжних, так і вітчизняних науковців: Мильнер Б. З., Евенко Л. И., Рапопорт В. С., Прохорчук Р. М., Погребняк А. Ю., Крушельницької О. В., Ліннік І. М., Криворучко О. М., Руда Л. П., Цимбалюк І. М. та інші.

Управління персоналом - це стратегічне завдання, яке полягає у розробці кадрової стратегії, яка базуватиметься на спільних зусиллях сприяння її розвитку та просуванню певних функцій, що зменшує витрати на робочу силу та створює позитивну соціальну та психологічну атмосферу на підприємстві [1, с. 2]. Отже, управління персоналом є тим процесом, при якому людські ресурси виділяються як цінність підприємства, що потребує вдосконалення та модернізації для успішного функціонування організації.

Сутність управління персоналом полягає в процесі впливу на робітників для досягнення цілей підприємства, які здійснюються за рахунок використання технології управління персоналом за допомогою спеціальних кадрових технологій. Управління

людськими ресурсами включає в себе всі функції, пов'язані з плануванням кар'єри, системою оплати праці, заохоченням, відбором, соціалізацією, оцінкою діяльності, мотивацією, підтримкою трудових відносин для максимального використання людського потенціалу, професійним розвитком та підвищенням кваліфікації [2, с. 92]. Таким чином, функції управління персоналом можна визначити, як основні напрямки даної діяльності, орієнтовані на задоволення визначених потреб підприємства.

Варто зазначити принципи на яких базується управління персоналом. О.Крушельницька називає такі: принцип науковості, демократичного централізму, планомірності, єдності розпоряджень, поєднання індивідуального та колективного підходів, централізації та децентралізації, лінійного, функціонального та цільового управління, контролю за виконанням рішень [3, с. 17]. Наведені вище принципи досить чітко визначають правила, якими керуються лінійні та функціональні керівники в процесі вирішення кадрових питань.

Процес управління завжди характеризується наявністю об'єкта та суб'єкта управління. Об'єктом управління персоналом є колектив в цілому, всі категорії працівників, окремі групи та структури. Основні закономірності і рушійні сили, що визначають поведінку працівників в умовах спільної роботи є предметом управління персоналом. Що стосується суб'єктів, то це керівники всіх рівнів та кадрові ресурси. Відповідно до усталених традицій управління персоналом - це, з одного боку, один із аспектів діяльності, обов'язок кожного керівника, а з іншого - окреме завдання спеціальних працівників, які входять до складу кадрових служб [4, с. 16]. Однак, для успішної діяльності підприємства дуже важлива взаємодія саме керівника з працівником. Об'єднання спільних зусиль здатне призвести до покращення рівня роботи організації.

Одним з найважливіших завдань керівника є правильне та розумне формування колективу, оскільки колектив - це група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення спільних цілей. Щоб організація досягла успіху в колективі має панувати повага, взаєморозуміння, максимальна взаємодія один з одним, спільне бажання йти до поставленої мети. Для створення такого колективу керівник повинен підібрати персонал та створювати в ньому сприятливий клімат, підтримувати професійний розвиток працівників, аналізувати методи роботи та постійно їх вдосконалювати, раціонально використовувати робочий час [5, с.42].

Узагальнюючи вище зазначене, можна сказати, що на керівника покладена велика відповідальність за продуктивність підприємства. Ефективність діяльності організації як правило залежить від професіоналізму і компетенції керівника.

Управління персоналом носить складний характер, тому сучасні роботодавці дедалі більше цікавляться, як саме необхідно будувати робочий процес, якими повноваженнями повинні бути наділені працівники, а головне - що повинен робити сам керівник, який несе величезну відповідальність. Також варто зазначити, що на сучасному етапі кожен працівник підприємства має право розраховувати, як на моральну, так і на матеріальну підтримку керівництва [6, с. 143].

Проведене дослідження дає можливість зробити такі висновки:

1. Управління персоналом, посідає важливе місце в системі управління підприємством та є її невід'ємною частиною.
2. Керівник відіграє ключову роль в управлінні персоналом, проте успіх роботи підприємства залежить саме від працівників, їх знань, умінь, компетенції.
3. Важливими напрямками в управлінні персоналом є: забезпечення ефективної кадрової політики, створення належних умов праці, задоволення потреб колективу, оцінка та контроль діяльності персоналу, вибір системи оплати праці, планування та регулювання професійного й кваліфікаційного розвитку персоналу.
4. Досягнення високого рівня управління персоналом має важливе значення для ефективного функціонування будь-якої організації, оскільки це впливає на конкурентоспроможність підприємства на економічному ринку та його прибутковість.

Список літератури

1. Погребняк А. Ю., Ліннік І. М. Інноваційне управління персоналом як фактор підвищення ефективності діяльності підприємства. Актуальні проблеми економіки та управління : збірник наукових праць молодих вчених. 2018. № 12. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24667/1/2018-12_4-01.pdf

2. Прохорчук Р. М., Сидоренко І. В., Сагачко Ю. М. Особливості управління персоналом. Матеріали Третьої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції "Управління розвитком соціально-економічних систем": присвячена 90-річчю ХНТУСГ імені Петра Василенка, 23-24 квітня 2020 р. Харків: ХНТУСГ, 2020. С. 91-93.

3. Крушельницька О.В. Управління персоналом: навч. посібник. Київ: Кондор, 2003. 296 с.

4. Пилипенко О. В. Особливості управління персоналом в сучасних умовах. Економіка інноваційної діяльності підприємств. 2017. С. 15-16 URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7646/1/NRMSE2017_V3_P015-016.pdf

5. Криворучко О.М., Водолажська Т.О. Управління персоналом підприємства. Харків: ХНАДУ, 2016. 182 с.

6. Мильнер Б. З., Евенко Л. И., Рапопорт В. С. Системный подход организации управления. Москва: Экономика. 1983. 224 с.

УДК 349.2:331.104

Рожкова С. О., студентка гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., професор, завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КОНКУРЕНЦІЯ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Особливістю, що виражає суттєві ринкові відносини, є конкуренція суб'єктів підприємництва (бізнесу). Вона, в основному, прискорює підвищення продуктивності праці, швидкість науково-технічного досягнення, прогресу, обумовлює структурні та організаційні зміни в економіці.

Конкуренція - це економічна процедура взаємодії і боротьби виробників певних товарів за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів та за отримання максимального прибутку.

Слід, зазначити, що не зовсім чесні методи економічного суперництва з'явилися ще за довго до зародження капіталістичного способу виробництва і були відомі ще рабовласницькому і феодалському суспільствам. Вони також були простежені і в період капіталізму вільної конкуренції (тобто до процесу концентрації капіталу і утворення великих монополістичних структур). Але у зазначені періоди розвитку світової економіки нечесні конкурентні дії не отримали широкого розповсюдження та не могли суттєво вплинути на економіку й інтереси суспільства загалом [1, с. 181].

Зараз же, розвиток науки і техніки, розвиток підприємництва та, як наслідок, конкуренції, посилили негативний вплив різних форм недобросовісної конкуренції на економічний розвиток. Це призвело до збільшення кількості порушень прав та законних інтересів комерційних суб'єктів.

Звісно, право людини на працю, має дві основні складові частини – економічну і соціальну, воно покликане задовольняти як фізіологічні (здобування джерел існування), так і соціальні (реалізація творчого потенціалу, вираження особистості) потреби індивіда [2, с. 67], з цього положення, можна сказати, що конкуренція, задля задоволення некорисливих, особистих потреб, має позитивні якості, такі як:

- залучаючи покупців, ринок може надати більш широкий спектр послуг та високоякісних товарів;

- у споживачів не буде відсутності певного товару;

- розвивається науково-технічний прогрес, тому що кожне підприємство намагається бути лідером на ринку, запропонувати новинку [3];

- росте потенціал самого ринку послуг і товарів.

Поряд із позитивними рисами конкуренції у трудових правовідносинах існують також і негативні її риси.

Слід звернути увагу на те, що головним вираженням конкуренції у взаємовідносинах між працівником і роботодавцем є розголошення та використання (вживання) останнім правомірно отриманої інформації, що становить комерційну таємницю. Роботодавець з погляду

на об'єктивні події наділяє працівника відомостями, що складають суть комерційної таємниці саме задля того, аби він належним чином виконав свої трудові обов'язки. Тому працівник стає можливим, потенційним конкурентом роботодавця, адже зберігає певну важливу комерційну таємницю, яка зможе при не правомірному (не чесному) використанні зашкодити роботодавцю.

Ця інформація може потрапити не в ті руки, бо багато компаній переманюють до себе працівників конкурентів саме з метою отримання від них конфіденційних відомостей попередніх роботодавців [4].

Збільшення конкуренції у світі трудових правовідносин призвело до встановлення певних її видів: це досконала, недосконала конкуренція, внутрішньогалузева та міжгалузева, конкуренція товаровиробників, споживачів, продавців і покупців.

Поряд з позитивними рисами конкуренції у трудових правовідносинах існує і таке явище як недобросовісна конкуренція, яка потребує певного правового регулювання. Тому, можна виділити декілька шляхів боротьби з нею.

По-перше, щодо розголошення комерційної інформації, то, ми вважаємо, можна включати при укладанні трудового договору пункту щодо відповідальності за розголошення та розповсюдження комерційної інформації певного виробництва. Ще одним шляхом боротьби є пильний догляд за працівником та його діяльністю.

По-друге, необхідно вдосконалювати національне законодавство. Тобто, пояснювати виробникам, що вони не можуть тлумачити закон так, як їм заманеться. Кожний підприємець мусить точно, досконало знати закони, що захищають його діяльність від недобросовісної конкуренції.

Також, слід в трудовому законодавстві закріпити поняття «матеріальна відповідальність працівника, який завдав шкоду підприємству, внаслідок розголошення комерційної інформації». Що в подальшому могло б зменшити (або виключити) з життя таке явище як «розголошення комерційної таємниці (інформації)».

Враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що в нашій державі існує таке явище як конкуренція у трудових правовідносинах, що проявляється з двох сторін: з позитивної та негативної. Якщо з позитивної сторони конкуренція сприяє розвитку виробництва, то з негативної тільки погіршує його стан. Недобросовісна конкуренція досі існує, та залишається негативною стороною трудових відносин. Щоб захистити себе від недобросовісної конкуренції, підприємці повинні постійно контролювати діяльність своїх конкурентів та слідкувати за порушеннями на своєму виробництві.

Список літератури:

1. Паращук С. А. Конкурентное право (правовое регулирование конкуренции и монополии). М.: Городец-издат, 2002. 416 с.
2. Вавженчук С., Вершинин Д. Види і критерії дійсності угод про неконкурунцію. Підприємництво, господарство і право. 2000. №1. С. 65-70.
3. Що таке конкуренція? Види конкуренції. Хто такі конкуренти і як з ними боротися? URL: www.aboutmarketing.info/biznes/shcho-take-konkurentsia/ (дата звернення 08.05.2021).
4. Поняття та сутність конкуренції у трудових правовідносинах URL: <https://zavantag.com/docs/131/index-457367.html?page=45> (дата звернення 08.05.2021).

УКД 349.2

Ромашенко К. Ю., студентка гр. ПД-201

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Праця людини є однією з головних джерел доходів, реалізації, умінь, навичок та здібностей особистості. Праця – це необхідна умова існування людини, оскільки вона

спрямована на виробництво духовних та матеріальних благ суспільства. Але праця спрямована не тільки на певні блага, а призначена для розвитку самих працівників та відносин, які виникають між ними. Наразі, головним завданням держави є створення належних умов праці для найманих працівників та захисту їх законних прав. Слід додати, що зміст та суть поняття трудових правовідносин з кожним роком вдосконалюється та є дискусійною серед науковців, тому вивчення даної теми, на сьогодні, актуальне.

Метою роботи є дослідження поняття та ознак трудових правовідносин, на основі загальнотеоретичного аналізу наукових праць.

Дослідженню трудових правовідносин було приділено багато уваги, зокрема: В. Венедиктовим, І. Сердюком, Н. Вереничем, В. Прокопенком, О. Смирновим, К. Мотузовим, В. Кучером, П. Дмитренком, В. Єрьоменком, Л. Явичем, П. Пилипенком, К. Мельником та інші науковцями.

Перш ніж розглянути трудові правовідносини необхідно з'ясувати зміст та суть правовідносин загалом. Правовідносини виступають головною формою трудових відносин. О.Ф. Скакун визначає, що правовідносини – це суспільні відносини, учасники яких наділені обов'язками та правами, що забезпечені нормами права, тобто є носіями правомочностей [1, с. 345]. Іншими словами, обидві сторони трудових правовідносин мають комплекс взаємних суб'єктивних прав та обов'язків.

Багато науковців дають своє визначення поняттю трудових правовідносин, оскільки кожен автор має свою точку зору. Поняття трудових правовідносин вперше розкрив в теорії радянського трудового права І. Войтинський, описуючи їх як центральне поняття у галузі трудового права [3, с. 97]. Автор зазначив, що вони займають головне місце в трудовому праві взагалі.

Науковець Ю. Дмитренко вважає, що трудові правовідносини – це врегульовані нормами трудового права суспільні відносини, які виникають на підставі укладання трудового договору, контракту або іншого юридичного факту з приводу участі працівника в праці на підприємстві, установі, організації [4, с. 121]. Досліджуючи дане питання, він звертає увагу на те, що дані відносини виникають на підставі укладання трудового договору.

Вчений О. Процевський визначав, трудові правовідносини як вольові відносини, що виникають за результатами реалізації громадянами права на працю та дотримання працівниками прав і обов'язків, зміст якого визначається правовими нормами. [5, с. 36]. Слід звернути увагу на те, що вчений головною ознакою трудових правовідносин, виділив вольовий характер суспільних відносин, які врегульовані нормами трудового права.

На думку В. Прокопенка трудові правовідносини - це двосторонні відносини працівника з власником чи створюваним ним підприємством по виконанню за винагороду роботи обумовленою спеціальністю, кваліфікацією або посадою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, які виступають формою закріплення суб'єктивних трудових прав і обов'язків [6, с. 166]. Вчений зосереджує увагу на такій ознаці як двосторонність, тобто обидві сторони мають комплекс взаємних суб'єктивних прав і обов'язків.

Інші науковці під трудовими правовідносинами розуміють правовідношення, яке являє собою юридичну форму вираження суспільно-трудового відношення, що складається на ринку праці між працівником і роботодавцем, за яким одна сторона будучи включеною до складу трудового колективу організації, зобов'язана виконувати певного роду роботу з підпорядкуванням встановленому там внутрішньому трудовому розпорядку, а інша сторона - забезпечувати працівника роботою відповідно до обумовленої договором спеціальністю, кваліфікацією або посадою, оплачувати його працю, створювати сприятливі для здоров'я та розвитку особистості умови праці [7, с. 115]. Дане визначення більш повніше та в широкому обсязі описує трудові правовідносини, які виникають між двома сторонами суспільно-трудова відносин.

Дослідивши різні думки авторів, під трудовими правовідносинами можна вважати врегульовані нормами трудового права вольові суспільні відносини, які виникають на

підставі трудового договору(контракту чи іншого юридичного факту) з приводу участі робітника або службовця в праці на підприємстві, організації або установі з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, які виступають формою закріплення суб'єктивних трудових прав і обов'язків.

Як ми з'ясували, підставою виникнення даних відносин є трудовий договір, укладенню якого передують певні умови. Умовами виникнення трудових правовідносин, виступають:

Правосуб'єктність, тобто правоздатність і дієздатність суб'єктів даних відносин.

Наявність правової норми, тому що, коли є відповідна правова норма, то фактичні відносини з моменту їх виникнення стають правовими.

Зміст трудових правовідносин полягає у взаємних правах та обов'язках працівника і роботодавця, які випливають із колективної угоди, локальних нормативних актів та безпосередньо трудового договору. Одна сторона даних відносин, набуваючи статус працівника, повинна виконувати роботу за своєю спеціальністю, кваліфікацією, а інша сторона, тобто власник, зобов'язується створити для працівника необхідні умови для праці та відповідно оплачувати її.

Проаналізувавши поняття трудових правовідносин, можна виділити їх ознаки, адже специфіка та зміст трудових правовідносин, розкривається саме в їх ознаках. Трудовим правовідносинам притаманні такі ознаки:

1. Підстава виникнення - трудовий договір (контракт). Тобто, трудові правовідносини виникають за трудовим договором (контрактом).

2. Сторони трудових правовідносин - роботодавець та працівник. Працівником трудових правовідносин може бути тільки фізична особа. Роботодавцем виступає юридична особа(підприємство, установа або організація) або фізична особа, що надає роботу працівнику на підставі трудового договору.

3. Наявність волевиявлення. Трудові правовідносини – це вольові відносини між працівником та роботодавцем. Дана ознака характеризується подачею працівником заяви, а роботодавцем подача - відповідного наказу. Вона є обов'язковою умовою трудових правовідносин, тому, якщо не буде згоди між двома сторонами, тоді не буде відносин взагалі.

4. Трудові правові відносини завжди врегульовані нормами трудового права.

5. Особистий характер, суть якого виражається у роботі працівника, котрий за трудовим договором повинен виконувати свою роботу особисто та не вправі передавати її комусь іншому, а повинен виконувати свою трудову функцію самостійно.

6. Зобов'язання працівника підпорядковуватися правилам внутрішнього трудового розпорядку та колективному договору.

7. Оплатний характер, тобто, роботодавець повинен виплачувати працівникові заробітну плату за ту роботу, яку він виконав.

8. Двосторонність, інакше кажучи, обидві сторони трудових правовідносин мають комплекс взаємних суб'єктивних прав та обов'язків.

Проаналізувавши визначення різних авторів та виокремивши ознаки трудових правовідносин, можна зробити наступні висновки: 1) трудові правовідносини – це врегульовані нормами трудового права, вольові суспільні відносини, які виникають на підставі трудового договору(контракту чи іншого юридичного факту) з приводу участі робітника або службовця в праці на підприємстві, організації або установі з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, які виступають формою закріплення суб'єктивних трудових прав і обов'язків; 2) підставою виникнення даних відносин є трудовий договір, укладенню якого передують дві умови. Перша – правосуб'єктність сторін, а друга – наявність правової норми; даних відносин; а другою умовою є наявність правової норми; 3) сторонами є найманий працівник та роботодавець; 4) наявність волевиявлення сторін та правової норми; 5) обидві сторони мають комплекс взаємних суб'єктивних прав та обов'язків.

Список літератури

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права / О. Ф. Скакун. Х. : Консум, 2001. 655 с.
2. Юровська В. В. Поняття та ознаки трудових правовідносин. Право та інновації. 2016. № 1(13). С. 67-72.

3. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 564 с.
4. Дмитренко Ю.П. Трудове право України : підручник / Ю.П.Дмитренко. К.: ЮрінкомІнтер, 2009. 624 с.
5. Процевский А. И. Метод правового регулирования трудовых правоотношений / А.И. Процевский. М. : Юрид. лит., 1972. 288 с.
6. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник / В. І. Прокопенко. Вид. 2-ге, стереотип. Х. : Консум, 2000. 528 с.
7. Трудовое право : учебник / Н. А. Бриллиантова и др. ; под ред. О. В. Смирнова, И. О. Снигиревой. 3-е изд., перераб. и доп. М., 2007. 527 с.

УДК: 346.11

Сидоренко Є. В., к.ю.н., завідувач кафедри “Правознавства”

*Чернігівський інститут імені Героїв Крут Приватного акціонерного товариства
“Вищий навчальний заклад “Міжрегіональна Академія управління персоналом”*

(м. Чернігів, Україна)

ORCID:0000-0002-9582-8147

ПЕРЕВАГИ ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕРЕЖІ INTERNET

Користувачі мережі Internet є основним ресурсом такої мережі. Так, Internet був створений для передачі інформації, що згодом переросло у всеосяжну мережу децентралізованого характеру. Всю мережу можна комплексно розглядати як сукупність абсолютно всіх користувачів, які включені в єдину систему. Віртуальний світ відрізняється від реального тим, що користувачу не обов'язково відповідати своєму реальному соціальному стану. Тобто спілкування відбувається в будь-кому випадку, незважаючи на рівень доходу, соціальний статус та інші відмінності між користувачами. Ще одною перевагою такого спілкування є те, що користувачі можуть перебувати на різних кінцях земної кулі, що значно розширює коло (кількість) тих, хто спілкується [1, с. 114].

Аналізуючи думки провідних спеціалістів в області технологій, ми пропонуємо такий перелік ознак, які характерні мережі Internet: 1) Internet, виконуючи функцію провідника інформації між комп'ютерами виступає у ролі телекомунікаційної мережі; 2) Internet регулює суспільні відносини в процесі обміну даними в мережі між суб'єктами; 3) мережа Internet характеризується глобальністю, тобто такою мережею користуються на всіх континентах планети; 4) мережа Internet є доступною мережею, тобто всі охочі, які мають так зване покриття мережі мають доступ до Internet, що робить такий спосіб обміну інформації загальним для користування; 4) Internet використовується для обміну електронними даними.

Розглядаючи види інформаційної діяльності, які проводяться в межах або за допомогою мережі Інтернет, слід звернути уваги на їх неоднорідність. Саме тому необхідно приділити увагу правовідносинам, пов'язаним з функціонуванням мережі Internet (*Internet-відносинам*), які, зокрема, стосуються таких питань: регулювання змісту (контенту – інформаційного наповнення Internet-ресурсів); запобігання кіберзлочинності; захист конфіденційної інформації та персональних даних; захист прав інтелектуальної власності; електронна комерція (торгівля); захист прав споживачів; захист прав людини [2, с. 7].

Так, існують відносини, які виникають в процесі функціонування мережі Internet (*Internet-відносини*), яким притаманні так ознаки як: 1) обмін інформацією здійснюється в цифровій формі; 2) суб'єкти можуть знаходитися на відстані один від одного (в більшості випадків так і є, наприклад в різних містах, країнах, континентах тощо); 3) присутність суб'єктів, які не є ініціаторами таких відносин, але можуть впливати на них організаційно-технічним чином; 4) в процесі виникнення таких відносин застосовуються технічні стандарти і протоколи; 5) такі відносини можуть бути саморегульованими; 6) мережа Internet є складним технологічним процесом; 7) непоодинокі випадки порушення прав

інформаційного характеру суб'єктів таких відносин; 8) зазначені відносини виникають на основі освітнього, культурного та технічного інтересу суб'єктів таких відносин.

Так, відносини, які виникають на основі використання такої мережі Internet є особливими відносинами, які організують рух інформації в суспільстві. Internet-відносини виникають в процес комунікації, учасниками якого можливо стали лише завдяки ЕОМ (електронно-обчислювальна машина), яка має бути під'єднана до мережі. Особливістю таких відносин також виступає особливий суб'єкт, інформаційний зміст, технічна складова. Такі відносини функціонують у кіберпросторі. Так, суб'єкти Internet-відносин можуть бути резидентами різних держав, а їх діяльність може підпадати під дію законодавства різних держав.

Підприємницька діяльність, яка здійснюється в мережі Internet (е-бізнес) - це будь-яка законна діяльність підприємства, яке здійснює свою діяльність через мережу Internet. Така діяльність, як уже було зазначено, значно полегшує процес організації підприємства, зменшує витрати на рекламу, персонал та інші витрати, які несе підприємство, яке не може повністю здійснювати свою діяльність через мережу. Так, е-бізнес - це нова модель діяльності, яка оснований на використанні технологій, що в свою чергу створює нові можливості для просування товарів та послуг.

Враховуючи практичний досвід створення Internet-магазину пропонуємо таку стадійність цього процесу:

I) Створення суб'єкта підприємницької діяльності, який здійснює свою діяльність через мережу Internet;

II) Створення сайту для ведення Internet-торгівлі в Internet-магазині.

Основні показники, які впливають на розвиток підприємств, які здійснюють свою діяльність через мережу Internet:

- розвиток світової економіки та її вплив на розвиток зазначених підприємств;
- роль соціальних мереж в розвитку підприємства;
- діджиталізація процесу ведення підприємства;
- співпраця з іншими підприємствами;
- мала вартість послуг мережі Internet;
- формування попиту на товари й послуги он-лайн;
- використання мережі Internet як основну платформу для ведення продажів свого продукту (товари та послуги);
- використання психології для формування бази клієнтів та постійно розширювати її, використовуючи конкретні прийоми.

Список літератури

1. Ілляшенко С. М. Інновації і маркетинг – рушійні сили економічного розвитку: монографія. – Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2012. 536 с.
2. Погорелов Ю.С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис. Теоретичні та прикладні питання економіки. – К., 2012. Вип. 27. Т. 1. С. 30-34.

УДК 347.734

Сурай А. О., студентка гр. ЦГЮ-181

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

В сучасних умовах проблеми правового регулювання та збереження банківської таємниці в Україні часто виникають у зв'язку з відмінностями визначення вказаної юридичної категорії нормами різних галузей права, а саме фінансового, адміністративного,

цивільного, інформаційного, конституційного, тощо що не забезпечує точність змісту юридичних норм, спричиняє неоднозначне розуміння тих чи інших нормативно-правових положень, виникнення колізій у правозастосовній практиці. До суперечностей у визначенні категорії «банківська таємниця» призводить формування і постійне вдосконалення законодавства про інформацію, про боротьбу з відмиванням коштів, здобутих кримінально-протиправним шляхом, також недостатній правозастосовний досвід правового регулювання банківської таємниці в Україні [1, с. 4-5]. Саме тому, цілком закономірно, що в житті виникають певні проблеми збереження банківської таємниці.

Однією із найбільш актуальних проблем банківської таємниці є не чітке розуміння поняття банківської таємниці, що призводить до неоднакового трактування правозастосувачів. В зв'язку з вищезазначеним метою дослідження є дослідження поняття банківської таємниці в Україні.

Першочергово необхідно відмітити, що термін «банківська таємниця» в юридичній науці традиційно розглядають у широкому та вузькому розумінні:

- під банківською таємницею в широкому сенсі розуміється різновид комерційної таємниці, тобто конфіденційні відомості, які належать банку [2, с. 11];

- під банківською таємницею у вузькому сенсі є необхідність кредитної установи зберігати таємницю по операціях клієнтів, захист банківських операцій, рахунків і вкладів своїх клієнтів і кореспондентів від ознайомлення з ними сторонніх осіб [3, с. 181].

Проте, для практики таке трактування банківської таємниці є недоцільним. Тому, законодавець закріпив його інше визначення. Так, зокрема, на законодавчому рівні правовий режим банківської таємниці визначається ст.ст. 1058, 1076 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), ст.ст. 60-62 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

На нашу думку, все ж таки більш інформативним для розуміння поняття банківської таємниці є визначення закріплене в Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Відповідно до ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку визнається банківською таємницею [4].

Проте, з таким визначенням поняття банківської таємниці, яке закріплено в вищезазначеному законі вітчизняні науковці не повністю погоджуються і слушно констатують, що наведене в законі визначення банківської таємниці має досить суттєвий недолік, який полягає в тому, що таке визначення захищає інтереси виключно клієнтів банку, тобто фізичних чи юридичних осіб, які користуються послугами банку. Тобто, погоджуємося із вітчизняними дослідниками, що наявність такого формулювання в законі позбавляє права на захист інформації про осіб, які в минулому були клієнтами банку, але перестали ними бути в порядку, встановленому законодавством та/чи укладеним з банком договором (наприклад, після розірвання договору про розрахунково-касове обслуговування, або припинення дії кредитного договору тощо). Крім того, до кола інформації, яка охоплена режимом банківської таємниці, не включені відомості про особу, яка намагалася стати клієнтом банку, однак не стала ним через певні обставини [5, с. 27].

Відомий вітчизняний дослідник у сфері фінансового права Д. О. Гетманцев розглядає банківську таємницю як інформацію про діяльність та фінансове становище клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту [6, с. 75].

В свою чергу, безпосередньо звертаючись до положень ЦК України, слід зазначити, що ЦК України відносить до банківської таємниці взагалі відомості про клієнта, тим самим ширше визначає зміст інформації про клієнта, що становить банківську таємницю, ніж ст. 60 Закону України «Про банки та банківську діяльність». Водночас ЦК України залишає поза банківською таємницею інформацію про клієнтів іншого банку, зазначену у документах, угодах та операціях клієнта [7].

Тому, фактично, можемо вести мову про невідповідність понять банківської таємниці в ЦК України та Законі України «Про банки і банківську діяльність». Це свідчить про недосконалість законотворчої техніки, що відповідно призвело до неоднозначного розуміння даної категорії та фактично довільне трактування банківської таємниці як з боку вкладників, так і з боку банків та регулятора.

Для більш чіткого розуміння поняття банківської таємниці необхідно розглянути її ознаки.

Ознаки банківської таємниці:

- це насамперед інформація щодо клієнта, яка стала відомою банку у процесі його обслуговування;

- це інформація певного змісту, який визначається законом;

- це один із видів правового режиму інформації з обмеженим доступом [8, с. 240].

Отже, враховуючи вищезазначені ознаки, можемо констатувати, що поняття банківської таємниці можна визначити через три основні аспекти:

- банківська таємниця розглядається як правова категорія, що містить у собі вичерпний перелік відомостей, інформації, технічних засобів, що зазначається у законі про банки і банківську діяльність;

- банківська таємниця розглядається як один із основних елементів правового режиму, що передбачає визначення законом обмеженого кола осіб та встановлення процедури збереження, використання та захисту відомостей, інформації та спеціальних технічних засобів.

- правова природа дотримання банківської таємниці лежить у площині системи правових засобів, що встановлюються законом для належного захисту прав клієнтів. Реалізація відповідних прав клієнтів здійснюється шляхом встановленого законом зобов'язання банку гарантувати таємницю банківського рахунку, операцій за рахунком і відомостей про клієнта.

Таким чином, враховуючи неоднозначне розуміння поняття банківської таємниці доходимо до висновку, що при регулюванні відносин пов'язаних із охороною і збереженням банківської таємниці доцільно внести зміни до законодавства та привести у відповідність між собою положення ЦК України і Закону України «Про банки і банківську діяльність». Вважаємо, що необхідно закріпити наступне визначення банківської таємниці: банківська таємниця – інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам при наданні послуг банку, яка підлягає правовому захисту і охороні.

Список літератури

1. Касьяненко Л. М. Особливості застосування фінансово-процесуальних норм. Фінансове право. 2013. № 1. С. 4-8.

2. Подоляка А. Правове регулювання захисту комерційної таємниці. Вісник Академії управління МВС. 2010. № 4. С. 9-14.

3. Смерічевський С. Ф. Банківська таємниця в системі безпеки національної економіки. Університетські наукові записки. 2012. № 2. С. 180-186.

4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 24.04.2021).

5. Вакал А. С., Поліщук М. С. Правовий режим регулювання інституту банківської таємниці в Україні та напрямки його вдосконалення. Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. Юридичні науки. 2011. № 1. С. 26-31.

6. Гетманцев Д. О. Банківська таємниця: особливості її нормативно-правового регулювання в Україні та в законодавстві зарубіжних країн: дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2003. 206 с.

7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.04.2021).

8. Козинець І. Г., Макогін Н. О. Банківська таємниця: правові проблеми поняття. Порівняльно-аналітичне право. 2019. №5. С. 239-242. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/20416> (дата звернення: 24.04.2021).

УДК 349.22

Труба В. М., студентка гр. АЮ-201

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СТОРОНИ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

У наш час тема трудових правовідносин є досить актуальною, адже зараз важливим завданням будь-якої країни є забезпечення належних умов праці працівників та захист їх законних прав та інтересів. Необхідною умовою існування трудових правовідносин є наявність їхніх учасників, тобто, їх сторін. Сторонами трудових правовідносин виступають працівник та роботодавець. Без цих учасників ніяких правовідносин просто не може бути. Держава зобов'язана створити умови для реалізації громадянами свого права на працю, що гарантує рівні можливості вибору професій, впровадження програм професійного навчання, підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до соціальних потреб. Відповідно до цього можна сказати, що дослідження сторін трудових правовідносин є значущим, тому що праця людини є головною рушійною силою розвитку та формування сучасного суспільства.

Дослідженням поняття та сутності трудових правовідносин та їх сторін займалися такі науковці як: В.І. Прокопенко, О. А. Ситницька, О. Я. Лапка, Є. Ф. Демський, О. В. Смирнов, І. О. Снігирьова та інші.

Для початку, слід зазначити, що трудові правовідносини - це вольові, двосторонні відносини, що виникають між працівником і роботодавцем на підставі укладення трудового договору, з приводу участі працівника в роботі підприємства, установи, організації або фізичної особи. Індивідуальні трудові правовідносини виникають з моменту укладення трудового договору, а у певних випадках на підставі складного юридичного складу їм може передувати акт обрання на посаду [1, с. 11].

У свою чергу ст. 21 Кодексу законів про працю (далі - КЗпП), зазначає, що трудовим договором є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [2].

Аналіз вищезазначених понять дає підстави визначити, що сторонами індивідуальних трудових правовідносин є працівник та роботодавець.

В чинному законодавстві немає чіткого визначення поняття «працівник», а відповідно до ст. 19 проекту Трудового Кодексу України «працівник - це фізична особа, яка уклала з роботодавцем трудовий договір та перебуває в трудових відносинах з ним» [3].

Сторона трудового правовідношення - працівник повинен володіти трудовою правосуб'єктністю. Існує двоелементна структура трудової правосуб'єктності: трудова правоздатність - це визнана нормами трудового права здатність осіб бути носіями трудових прав й трудових обов'язків, і трудова дієздатність - це здатність осіб самостійно здійснювати надані законодавством права й нести встановлені законодавством обов'язки [4]. Відомо, що правоздатність виникає з народження, а дієздатність з досягненням певного віку.

Відповідно до ст. 188 КЗпП не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років, а також у вільний від навчання час по досягненні учнів чотирнадцятирічного віку, за згодою одного з батьків або особи, що його замінює [2].

Щодо прав працівника, то ч. 2 ст. 2 КЗпП закріплює основні трудові його права: на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про

щорічні оплачувані відпустки, право на здорові і безпечні умови праці, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів у встановленому законом порядку, на участь в управлінні підприємством, установою, організацією, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби або реабілітації, повної або часткової втрати працездатності, на матеріальну допомогу в разі безробіття, на право звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством. Поряд з правами працівника завжди стоять обов'язки, які кожен працівник повинен чітко дотримуватися. Основні обов'язки працівника, зазначені в ст.139 КЗпП, до яких відносять - чесно, серйозно, оперативно і точно працювати відповідно до вказівок власника або уповноваженого ним органу, дотримуватись трудових і технічних дисциплін, законів і норм про охорону праці та серйозно ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір [2].

Ст. 21 проекту Трудового Кодексу України передбачає дещо інші основні обов'язки працівника, а саме: особисте і сумлінне виконання своїх обов'язків за трудовим договором; дотримання трудової дисципліни і правил внутрішнього трудового розпорядку, вимог нормативних актів роботодавця; виконання встановлених норм праці та завдань роботодавця; дотримання вимог нормативно-правових актів з охорони праці; дбайливе ставлення до майна роботодавця; негайне повідомлення роботодавця про загрозу життю чи здоров'ю працівників, збереженню їхнього майна та ін. [3].

На основі викладеного матеріалу про працівника, можна сказати, що за загальним правилом працівником може бути особа при досягненні 16 років, а у випадках визначених законом за згодою батьків з 14 років .

У чинному КЗпП чітко визначення поняття «роботодавець» не зазначено, там зазначено тільки те, що це власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа. А у ст. 1 Закону України « Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», чітко зазначено, що роботодавець - юридична особа (підприємство, установа, організація) або фізична особа-підприємець, яка в межах трудових відносин використовує працю фізичних осіб [5].

Визначення поняття «роботодавець», яке зазначене в Законі України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» ототожнюється з визначенням закріпленим в ст. 22 проекту Трудового Кодексу України. Виходячи з цього, слід узагальнити, що роботодавець - це юридична особа або фізична особа, яка використовує найману працю фізичних осіб на підставі укладених трудових договорів.

Як і працівник, роботодавець має свої права та обов'язки передбачені законодавством. Як зазначають науковці, основні права та обов'язки обох сторін трудових відносин впливають із суті трудового договору. Згідно з договором, роботодавець відповідає за заробітну плату працівникові, умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені трудовим законодавством та колективним договором, та договором зі сторонами. Щодо прав роботодавця у трудових відносинах, то він може вимагати від працівників виконання роботи за контрактними трудовими функціями, контролю робочого процесу, використання стимулів, вимагати від працівників піклування про майно та накладення дисциплінарних стягнень на працівників, які порушують контракт, а також притягати їх до фінансової відповідальності за це у випадку пошкодження [6, с.19-20]. Відповідно ст. 23 проекту Трудового Кодексу роботодавець наділений такими правами: право вибору працівників, включаючи проходження конкурсу та тестування; право укладати, змінювати та розривати трудові договори з працівниками; право вимагати від працівників правильної роботи відповідно до положень трудового договору; нагороджувати працівників за право виконувати свої обов'язки; право застосовувати дисциплінарні стягнення до працівників за невиконання ними службових обов'язків, а також інші права передбачені законодавством [3].

Відповідно до ст.141 КзпП, основні обов'язки роботодавця - це чітка організація праці робітників, створення умов для зростання продуктивності праці, забезпечення трудової та виробничої дисципліни, суворе дотримання законодавства про працю та норм охорони праці,

приділення уваги потребам і вимогам робітників та вдосконалення їх роботи та умови життя [2]. Основними обов'язками роботодавця, на думку окремих науковців є: шанувати честь, гідність та інші особисті права працівника; дотримуватися вимог трудового законодавства; створювати працівникам належні, безпечні та здорові умови праці; своєчасно виплачувати працівникам заробітну плату та здійснювати інші виплати, передбачені нормативно-правовими актами, угодами, колективними і трудовими договорами та ін [6, с.20].

На основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків: сторонами індивідуальних трудових правовідносин є працівник та роботодавець, відносини між якими виникають на підставі укладення трудового договору. Кожна з цих сторін наділена своїми правами та обов'язками, передбаченими законодавством. На стороні роботодавця може бути власник або уповноважений ним орган чи фізична особа. В свою чергу працівником може бути фізична особа, яка працює за трудовим договором на підприємстві, в установі та організації.

Список літератури

1. Трудове право України : підручник / С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін. – Харків, 2019. – 408 с
2. Кодекс законів про працю: Закон Української РСР від 10.12.71 № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про прийняття за основу проекту Трудового кодексу України: Постанова Верховної Ради України від 5 листопада 2015 року № 760-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/760-19>.
4. Правосуб'єктність працівника: поняття, підстави класифікації, види / І. І. Шамшина // Актуальні проблеми права: теорія і практика. - 2010. - № 18. URL: file:///C:/Users/Leopard/Downloads/app_2010_18_3.pdf
5. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 22.06.2012. Відомості Верховної Ради. 2013. № 22, ст. 216
6. Жернаков В. В. Трудове право: підручник. Харків «Право», 2012. 496 с.

УДК 364

Чічкань М. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Кривенко В. О., студентка гр. СР-171

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ: ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Підтримка малозабезпечених сімей в Україні завжди була одним з пріоритетних напрямів державної соціальної політики. В сучасних реаліях можливість забезпечення достатнього життєвого рівня для себе та своєї сім'ї суттєво ускладнюється такими факторами як: політична нестабільність, економічна криза, бойові дії на сході України, поширення коронавірусної хвороби COVID-19. Тому, державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям залишається важливою гарантією реалізації особою конституційного права на соціальний захист. Зазначена соціально-гостра тема знайшла своє відображення у працях багатьох сучасних вчених, зокрема таких як: Н. Б. Болотіна, М. М. Коломойцев, С. М. Прилипка, В. А. Рудик, І. М. Сирота, С. М. Синчук, Б. І. Сташків та ін.

Основу законодавства про соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям складають такі нормативно-правові акти: 1) Конституція України; 2) Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01 червня 2000 р.; 3) Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р.; 4) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» від 24 лютого 2003 р.; 5) Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї (домогосподарства) для усіх видів державної соціальної допомоги» від 22 липня 2020 р. та ін.

Згідно із діючими нормами законодавства, державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям - це щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї [1]. Відповідно, суб'єктом права в даному випадку виступає малозабезпечена сім'я.

Малозабезпеченою визнається сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї. У даному аспекті, цілком обгрунтовано видається позиція М. М. Коломойцева, який аналізуючи поняття «малозабезпечена сім'я» зупиняється на його ознаках. Так, по-перше, на його думку, малозабезпечена сім'я є спеціальним суб'єктом права на отримання соціальної допомоги. Тобто якщо порівнювати з іншими соціальними ризиками, то ризик малозабезпеченості поширюється не на окрему особу, а на сім'ю в цілому. Законодавець не допускає ситуації, коли хтось з подружжя малозабезпечена особа, а інша – навпаки. Наступною ознакою є її матеріальний стан або фактична забезпеченість сім'ї. Малозабезпеченість є таким станом сім'ї, коли остання не може задовольнити свої потреби в одязі, харчуванні та інших засобах існування [2, с. 236].

Щодо розміру допомоги, то він визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом. Прожитковим мінімумом для сім'ї є визначена для кожної сім'ї залежно від її складу сума прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення. Але на сьогоднішній день, враховуючи складне економічне становище країни, розмір державної соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму, який встановлюється виходячи з можливостей державного бюджету і затверджується одночасно з прийняттям закону про Державний бюджет України на відповідний рік. Отже, під час розрахунку розміру допомоги відбувається заміна поняття «прожитковий мінімум» на «рівень забезпечення прожиткового мінімуму», що негативно впливає на рівень соціального захисту малозабезпечених сімей.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» рівень забезпечення прожиткового мінімуму у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення становить: для працездатних осіб - 35 відсотків, для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю - 100 відсотків відповідного прожиткового мінімуму; для дітей - 130 відсотків[3]. Отже, рівні забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2021 році становлять: 1. для працездатних осіб - з січня (794,50 грн.), з липня (832,65 грн.), з грудня (868,35 грн.); 2. для осіб, які втратили працездатність - з січня (1769,00 грн.), з липня (1854,00 грн.), з грудня (1934,00 грн.); 3. для дітей віком: до 6 років – з січня (2497,30 грн.), з липня (2616,90 грн.), з грудня (2730,00 грн.); від 6 до 18 років – з січня (3113,50 грн.), з липня (3263,00 грн.), з грудня (3403,40 грн.); від 18 до 23 років (за умови навчання) – з січня (2951,00 грн.), з липня (3092,70 грн.), з грудня (3225,30 грн.).

За загальним правилом вказана допомога призначається на шість місяців. Проте, законодавством передбачені певні винятки, розглянемо їх. По-перше, самотнім особам або непрацездатному подружжю при відсутності осіб, зобов'язаних їх утримувати відповідно до закону, визнаним за результатами медико-соціальної експертизи непрацездатними, які не мають інших джерел до існування, допомога може бути призначена на строк визнання особи непрацездатною. По-друге, самотнім особам або непрацездатному подружжю при відсутності осіб, зобов'язаних їх утримувати відповідно до закону, які досягли 65-річного віку і не мають інших джерел до існування, державна соціальна допомога може бути призначена довічно.

Також необхідно звернути увагу на те, що відповідно до Постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям», чітко передбачені випадки, за якими допомога не виплачується, зокрема:

1) якщо у складі сім'ї є працездатні особи, які досягли 18-річного віку станом на початок періоду, за який враховуються доходи, та не працювали, не проходили військової служби, не провадили підприємницької чи професійної незалежної діяльності, не здобували

освіти за денною формою здобуття освіти в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, не зареєстровані в центрі зайнятості як безробітні або як такі, що шукають роботу, сумарно більше ніж три місяці протягом періоду, за який враховуються доходи.

2) якщо особи, які входять до складу малозабезпеченої сім'ї, протягом 12 місяців перед зверненням за призначенням державної соціальної допомоги здійснили купівлю земельної ділянки, квартири (будинку), транспортного засобу (механізму), будівельних матеріалів, інших товарів довгострокового вжитку або оплатили (одноразово) будь-які послуги (крім медичних, освітніх та житлово-комунальних згідно із соціальною нормою житла та соціальними нормативами житлово-комунального обслуговування) на суму, яка на дату купівлі, оплати перевищує 50 тис. гривень;

3) якщо у власності малозабезпеченої сім'ї є друга квартира (будинки), крім житла, яке розташоване на тимчасово окупованій території у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі, у населених пунктах на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють своїх повноважень, та у населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення, або житла, непридатного для проживання, що підтверджено актом обстеження технічного стану житлового приміщення (будинку, квартири);

4) якщо у власності малозабезпеченої сім'ї є більше ніж один автомобіль, транспортний засіб, що підлягає державній реєстрації, з дати випуску якого минуло менше ніж 15 років (крім мопеда і причепа) [4].

З огляду на все вищезазначене, можна дійти висновку, що державна соціальна допомога є важливим елементом соціального захисту малозабезпечених сімей. На нашу думку, особливої уваги потребує вдосконалення механізму розрахунку розміру допомоги, який має відбуватись з прив'язкою саме до рівня прожиткового мінімуму, а не до рівня забезпечення прожиткового мінімуму. Також, вважаємо, що активне впровадження державою заходів щодо здобуття економічної незалежності такими сім'ями може стати ефективним засобом покращення добробуту таких сімей.

Список літератури

1. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: закон України від 01 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 35. – Ст. 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>
2. Коломойцев М. М. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям як інститут права соціального забезпечення. Митна справа. 2015. № 3(2). С. 234-238. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_3%282%29_41
3. Про Державний бюджет України на 2021 рік: закон України від 15 грудня 2020 р. // Відомості Верховної Ради України. 2021. № 12. Ст. 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
4. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: постанова Кабінету міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 250. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-%D0%BF>

УДК 349.22

Чумаченко В. Ю., студент гр. КЮ-202

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Праця є природною здатністю людини і необхідною умовою її життя. Працюючи, людина створює матеріальні цінності, які забезпечують належне існування собі та своїй родині. Володіння та використання здатності до праці є природним і невід'ємним правом

кожної людини. Здійснення цього права відбувається різними способами, які мають свою особливу правову форму і характеризують особу як працівника.

Стаття 43 Конституції України закріплює право на працю кожного, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності [1]. На сьогодні можна виділити такі основні шляхи реалізації громадянами права на працю: вступ у трудові правовідносини; виконання роботи за цивільно-правовими договорами; зайняття підприємницькою діяльністю; самозайнятість тощо. Проте, найбільш поширеною формою зайнятості населення залишається наймана праця, тобто реалізація права на працю відбувається шляхом вступу особи у трудові правовідносини. Незважаючи на ґрунтовні дослідження, проблеми підстав виникнення трудових правовідносин не втратили своєї актуальності й донині. Навпаки, дискусійні моменти стали ще більш гострішими.

Чинний Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП) у ч. 2 ст. 2 передбачає: працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. Відповідно до частини 1 статті 21 КЗпП України, трудовий договір є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [2].

Трудовий договір - це результат добровільного волевиявлення його сторін. Сторонами трудового договору виступають найманий працівник і роботодавець. Найманий працівник - фізична особа, яка працює за трудовим договором на підприємстві, в установі та організації, в їх об'єднаннях або у фізичних осіб, які використовують найману працю. За загальним правилом прийняття на роботу за трудовим договором осіб молодше шістнадцяти років не допускається. Проте ст. 188 КЗпП України встановлює, що за письмовою згодою одного з батьків або особи, що його заміняє (усиновителів, піклувальників), як виняток допускається прийняття на роботу неповнолітніх, які досягли п'ятнадцяти років. Навіть учні можуть виконувати легку роботу, якщо це не шкодить здоров'ю і навчанню, але лише за згодою батьків і за досягнення 14-річного віку. Стати працівником може як громадянин України, так і іноземний громадянин чи особа без громадянства. Однак законодавством встановлюються певні обмеження при прийнятті на роботу іноземних громадян та осіб без громадянства [5, с. 11]. На стороні роботодавця стороною виступає власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа (ст. 21 КЗпП). Власник має право укладати трудовий договір із працівником як самостійно, так і доручити свої повноваження іншим спеціальним особам, наприклад заступникові керівника з кадрів тощо. Стороною трудового договору також можуть виступати громадські організації. Наприклад: релігійна організація має право приймати на роботу громадян, умови праці встановлюються за угодою між релігійною організацією і працівником і визначаються трудовим договором, який укладається у письмовій формі й підлягає обов'язковій реєстрації [5, с. 12].

Як бачимо, трудовий договір виражається у взаємних зобов'язаннях сторін. Суть цієї зобов'язальної угоди полягає у тому, що працівник бере на себе зобов'язання працювати на роботодавця в обмін на заробітну плату, обов'язок виплати якої роботодавцем гарантується державою. В одних випадках для виникнення трудових правовідносин достатньо спільного волевиявлення працівника і роботодавця, а в інших - передбачається спеціальна процедура (конкурс, вибори, погодження, рекомендація тощо) [6, с. 14]. Власне, необхідність вчинення комплексу дій для виникнення трудових правовідносин, зумовила відмінності наукових тверджень щодо підстав виникнення трудових правовідносин.

Трудовий договір є основною підставою виникнення трудових правовідносин. А раніше крім трудового договору підставою виникнення трудових правовідносин також

міг бути фактичний допуск до роботи. Дане положення фіксувалося у ч. 4 ст. 24 КЗпП України, а саме зазначалося, що укладення трудового договору оформляється наказом чи розпорядженням власника підприємства, установи, організації чи уповноваженого ним органу. Фактичний допуск до роботи вважався укладенням трудового договору незалежно від того, чи було прийняття на роботу належним чином оформлене, якщо робота проводилась за розпорядженням чи з відома власника або уповноваженого ним органу [4, с. 176-177]. Внесеннями змінами до ст. 24 КЗпП України, відповідно до яких фактичний допуск до роботи виключено як юридичний факт для виникнення трудових правовідносин і залишено таким лише трудовий договір.

Кодексом законів про працю України встановлено гарантії під час укладення, зміни та припинення трудового договору, зокрема, забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу; не допускається будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг під час укладення, зміни та припинення трудового договору залежно від походження, соціального й майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду й характеру занять, місця проживання; вимоги щодо віку, рівня освіти, стану здоров'я працівника можуть встановлюватися законодавством України (ст. 22). Водночас, чинним законодавством про працю передбачено низку випадків, коли роботодавець зобов'язаний відмовити в укладенні трудового договору, адже Кодексом законів про працю заборонено укладати трудовий договір з особами, яким за медичним висновком ця робота протипоказана за станом здоров'я (ч. 6 ст. 24), заборонено застосовувати працю неповнолітніх на важких і шкідливих роботах (ст. 190 КЗпП). У чинному законодавстві відсутній єдиний перелік осіб, яким забороняється відмовляти у прийомі на роботу. Найбільш повно цей перелік представлений у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 р. № 9, до якого внесено: працівників, запрошених на роботу в порядку переведення з іншого підприємства, установи, організації (ч. 4 ст. 24 КЗпП); виборних працівників після закінчення строку повноважень (ст. 118 КЗпП) працівників, яким надано право поворотного прийняття на роботу (ст. 421 стаття КЗпП) та інших. У випадку невиконання роботодавцем зазначеного обов'язку, працівник має право звернутися до суду, а суд, при обґрунтованості позову, зобов'язує роботодавця укласти трудовий договір. Тому підставою виникнення трудових правовідносин у даному випадку є не рішення суду, а трудовий договір, який зобов'язаний укласти роботодавець з працівником за рішенням суду [3, с. 16].

Виходячи з аналізу опрацьованих доктринальних джерел та чинного трудового законодавства в сфері укладення трудового договору, можна зробити висновок, що укладення трудового договору виступає юридичним фактом, тобто, підставою виникнення трудових правовідносин незалежно від форми (письмової чи усної) і виду (контракт, трудовий договір про роботу за сумісництвом, трудовий договір про виконання тимчасових чи сезонних робіт), який закріплює права та обов'язки сторін.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. 141с
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1974. № 50. 375 с.
3. Трудове право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; за ред. П. Д. Пилипенка. 2-е вид. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 544 с.
4. Гетьман А. П., Шевченко Л. С., Атаманова Ю. Є. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право. Харків: «Право», 2010. 192 с.
5. Наньєва М. І. Сторони трудового договору за законодавством України та пострадянських країн. Науковий вісник Харківського державного університету. 2015. Т. 2, № 3. С. 10-13.
6. Джепа Ю. А. Юридичні гарантії права на працю при припиненні трудових правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2009. 25с.

УДК 349.2

Щербатенко А. В., студентка 3 курсу 10 групи факультету міжнародної торгівлі та права

Науковий керівник: Андрій В. В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

*Київський національний торговельно-економічний університет
(м. Київ, Україна)*

РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВІДПУСТОК У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ ТА ПОЛОГАМИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Питання регулювання соціальних відпусток у зв'язку зі складною демографічною ситуацією у нашій державі потребують виважених політичних і законодавчих рішень. Підтримка народжуваності та сімей з дітьми актуальна як в Україні так і розвинутих країнах світу. Працівники із сімейними обов'язками потребують додаткових гарантій та підтримки в період народження і виховання дітей. Тому позитивний досвід зарубіжного регулювання соціальних відпусток є важливим у сфері подальшої кодифікації трудового законодавства України.

Соціальна відпустка – це визначений законом термін, що гарантується правом на відпочинок, який мають право отримати працівники для створення достатніх умов для реалізації сімейно-побутових потреб, зокрема материнства, догляду за дітьми та інших соціальних цілей. Такий підвид відпустки отримують працівники для здійснення суспільно необхідних функцій, у даному випадку – народження та виховання дітей.

Правове регулювання праці жінок визначено у розділі 13 Кодексу законів про працю України. Відповідно до цього нормативного акту (ст. 179) на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів - 70) календарних днів після пологів, починаючи з дня пологів. Тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами обчислюється сумарно і становить 126 календарних днів (140 календарних днів - у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів). Вона надається жінкам повністю незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів. Окрім цього, за бажанням жінки їй може бути надано відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку з виплатою за ці періоди допомоги відповідно до законодавства [1].

Важливим основоположним законодавчим актом, зокрема у площині соціальних відпусток у зв'язку з вагітністю й пологами, є Конвенція МОП № 103 від 28 червня 1952 р. «Про охорону материнства», що набрала чинності 7 вересня 1955 року [2]. Відповідно до цього нормативного документу надаються рекомендації, обов'язкові для держав, які ратифікували конвенцію. Зокрема, жінка має право на відпустку після пред'явлення медичної довідки, тривалість такої відпустки повинна становити, як мінімум, 12 тижнів і не менше 6 тижнів у період після пологів, також вона має право на отримання грошової та медичної допомоги. Конвенція до того ж захищає матерів від звільнення, наказ роботодавця про таку дію, виданий за її відсутності, є незаконним.

Законом України «Про відпустки» регулюється не лише їх тривалість, а також і умови, порядок надання, та інші гарантії працівникам. Наприклад, згідно зі статтею 20 вище названого закону до відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами власник або уповноважений ним орган зобов'язаний за заявою жінки приєднати щорічну відпустку незалежно від тривалості її роботи в поточному робочому році [3]. Тобто відпустка надається повністю не залежно від місця і виду роботи, стажу, не враховуючи кількість днів, фактично використаних до пологів. Варто зазначити, що до щорічної відпустки додається і основна, і додаткова.

Як зазначає П. М. Корнева, досліджуючи досвід зарубіжних країн, можна побачити, що у Чеській республіці розмір допомоги по вагітності та пологах становить 67% заробітної плати за останній рік перед пологами, у Словаччині – 90%, в Угорщині – 60–70% останньої

зарплати залежно від стажу, в Албанії перші 185 днів – 80% окладу за останній рік, потім – 50%, Крім того, в перерахованих країнах, крім наявності роботи, існують додаткові умови надання допомоги: в Чеській республіці та Словаччині – це право на медичне страхування протягом 270 днів за останні 2 роки, в Угорщині – 180 днів роботи за останні 2 роки, в Албанії стаж роботи повинен бути більше 1 року. Таким чином, тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами в цих країнах пропорційна розміру допомоги та певній кількості осіб, які можуть претендувати на таку допомогу [4, с. 137].

В Україні питання матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, в тому числі у зв'язку з вагітністю і пологами, регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [5]. Як зазначається у частині 2 статті 26 названого закону, допомога по вагітності та пологах надається виходячи з нарахованої середньої заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески, але не більше розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески, встановленої на час настання страхового випадку. Таке право надається тільки застрахованим особам.

За трудовим законодавством Франції, соціальна відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами має дві частини: до пологів і після, тривалість яких залежить від кількості дітей. Так, якщо в сім'ї вже є двоє дітей, то тривалість вказаних відпусток збільшується до 8 та 18 тижнів відповідно. Водночас, необхідно враховувати, що мінімальна тривалість вказаних відпусток становить 6 тижнів до пологів і 10 тижнів після. За багатоплідної вагітності жінка має право на відпустку подовженої тривалості. Якщо жінка очікує двійню, то відпустка буде тривати 12 тижнів до пологів та 22 тижні після, якщо трійню – 22 та 24 відповідно. Відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами за трудовим законодавством Іспанії триває 16 тижнів, її розмір оплати – 100% від заробітної плати працівника. У Фінляндії за особливим комплексом соціальних відпусток, цей термін становить 13 тижнів (9 тижнів до народження дитини та 4 тижні після). Соціальні відпустки можуть бути продовжені в разі багатоплідних або складних пологів. Розмір допомоги становить 70% від заробітної плати працівника. Відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами в Австрії надається тривалістю 16 тижнів (8 тижнів – до пологів, 8 – після пологів), одночасно з виплатою допомоги, яка цілком компенсує заробітну плату працівника. Тоді як в Італії така відпустка становить 5 місяців (2 місяці надається до пологів, 3 місяці – після). Законодавством Польщі про працю встановлено право працівника на відпустку з вагітності та пологів (ст. 180 §1 КПП). У разі народження однієї дитини жінка має право на відпустку тривалістю 20 тижнів. У Болгарії відпустка у зв'язку із вагітністю та пологами триває 45 днів до пологів та до 1 року після, з відшкодуванням 100% заробітної плати жінки [6, с. 155].

Тож, можна зробити висновок, що норми українського законодавства відповідають європейським, щодо встановлення тривалості соціальної відпустки у зв'язку з вагітністю й пологами. При перерахунку на тижні тривалість такої відпустки від 18 до 20 тижнів, останній випадок при складних або багатоплідних пологах. Як і у більшості країн, в Україні, цей вид соціальної відпустки є оплачуваним. Дуже важливим чинником є те, що наше законодавство майже повною мірою захищає права жінок і надає їм гарантії для захисту. При реформуванні норм, що стосуються соціальних відпусток, варто звернути увагу на досвід зарубіжних країн, зокрема на законодавство країн ЄС. Такий соціальний інститут, як сім'я, повинен повною мірою бути захищеним і матеріально забезпеченим, адже він є основою нашого суспільства. Доволі часто в нормативних актах зарубіжних країн зустрічається також соціальна відпустка, яка надається і чоловіку для догляду за дитиною. Ми вважаємо, що варто при внесенні змін до вітчизняної нормативної бази врахувати і цей досвід. Адже, такий крок стане поштовхом для руйнування гендерних стереотипів, які досить стало закарбувалися у свідомості нашого суспільства.

Список літератури

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної ради УРСР. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
2. Конвенція МОП № 103 від 28 червня 1952 р. «Про охорону материнства». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_122#Text

3. Закон України «Про відпустки». Відомості Верховної Ради України. 1997. № 2. Ст. 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Корнева П. М. Соціальні відпустки в Україні: актуальні питання. Право і суспільство. 2020. № 4. С. 133-139. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.19>.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 46-47. С. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
6. Рудницька О. П. Правове регулювання соціальних відпусток: зарубіжний досвід. 2018. № 6. С. 154-158.

Секція цивільного, господарського права та процесу

UDC 004.056.5

Hotra K.O., student of group EN-2-1

Scientific adviser: Rudenko S.I., specialist of the highest category, lecturer

Poltava Applied Oil and Gas College of National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

(Poltava, Ukraine)

PROTECTING PERSONAL DATA ONLINE: REGULATORY ISSUES

Modern social relations require not only free movement personal data, but also ensuring their reliable protection. Progress in areas of information technology, activity in creating databases with personal data posed a threat to the privacy of individual's persons, other fundamental human rights and freedoms. Therefore, the issue of protection personal data on the Internet today is relevant and demanding attention.

In addition, we receive a large number of services without spending money; instead we pay for them with information about ourselves. Moreover, we use social networks and download mobile applications, read texts, listen to music and watch videos online, and so on. In response, the providers of these services receive a certain amount of information about us. We will try to understand what information is collected, how it is used, and also to what extent it meets the requirements of the legislation.

This study has received attention in the scientific works of many experts. In particular interest to the problem was shown by M. Bem, I. Horodinsky, H. Satton, O. Rodionenko, O. Rohova, S. Yesimov, V. Volosetsky, V. Bryzhko, T. Obukhovska, O. Mervinsky, M. Kravchuk, J. Udovenko, V. Onishchenko and other researchers.

The vast majority of sites we visit use so-called cookies – files that are stored by the user's browser and sent to the sites visited. On the one hand, they are designed to facilitate further visits to the site, as they remember the settings of previous sessions or interface settings. However, cookies allow sites to collect information, including the user's location, the most visited pages, time spent on the site, comments left, language settings, and even the name and profile photo, if such information is stored in the browser [4].

Furthermore, when registering on social networks, we indicate our contact details, then we fill in the profile (surname, name, date of birth, place of residence, etc.), add a photo and all this information is stored on the company's servers, usually in cloud storage, and often in archival storage systems, which allows you to recover information. For example, it happened during the famous Gmail mail crash of 2011 – the archive repository itself was happy to restore the contents of mailboxes. Besides, social networks collect information about our behavior: what content we like, what publications we share, what links we follow, and so on [1].

Mobile applications make our lives much easier, make shopping easier, call a taxi, etc., and are simply entertaining. Most often, they collect information about profile data on social networks, geolocation, access our files (photos, videos), as well as specific information: for example, Uber knows our routes and credit card information, and some applications trust even intimate details.

A large amount of personal data allows you to create a portrait of the user so-called profiling. This allows you to select individual groups (target audience) from the total number of users, which may be interesting, for example, for advertisers. This technology is called targeting and allows you to focus on promoting goods and services for a well-defined audience [1].

According to statistics, more than 80% of companies carry financial losses due to data integrity and confidentiality. Research of the NGO "Ukrainian Association for Personal Data Protection" found an extremely low level of openness and transparency of processing personal data on the Internet [3]. At the same time, a study by GfK Ukraine show that Ukrainians in 85% of cases get acquainted with the

privacy policy of the Internet resource they visit. Over 30% of users are aware of the existence of cookies and are fairly knowledgeable regarding the mechanism of their work. More than 54% of study participants confirmed that they do not have enough knowledge to manage them [3].

Ukraine, which is gradually integrating into the EU, already has relevant basic provisions aimed at creating quality system of legal protection of personal data. The Constitution of Ukraine (Article 32) states: "No one may be interfered with in his personal and family life except in cases provided for in the Constitution of Ukraine. It is not allowed to collect, store, use and disseminate confidential information about a person without his consent, except as provided by law, and only in the interests of national security, economic prosperity and human rights" [2].

So, consider the practical (regulatory) side this issue. In this part we will analyze the key regulations, based on what period of time they were accepted. This, according to the authors, is special component of the studied process, as the legislation regulates quite "vulnerable" personal data (property status, political preferences, religious affiliation, tax identification number and other data) [5].

Despite high-profile scandals over access to and disclosure of personal data and growth criticism of social networks, in everyday life users continue to leave a lot of personal data (and not only on the Internet), sometimes without even guessing about the possibility of their use by third parties. That is why control over compliance with the rules of collection, storage and protection of personal information should take over government agencies. The protection of personal data must take into account all stages related to personal data – from their collection to destruction or their loss of relevance.

The basic purpose of personal data protection should be ensuring the key rights and freedoms of citizens. Organizational and economic "plane" for its implementation should be the appropriate mechanism in which it is based be the current Law of Ukraine "On Personal Data Protection" and which will harmoniously implement the key European norms with a clear definition of norms on freedom of information and protection of personal data, as well as detailing the interaction and fixing the responsibility for violation of norms in the field of personal data protection [2].

References

1. Hnatiuk S. L. (2019) Kiberbezpeka v umovakh rozghortannia chetvertoi promyslovoi revoliutsii (industry 4.0): vyklyky ta mozhlyvosti dlia Ukrainy. [Cyber Security in the Deployment of the Fourth Industrial Revolution (Industry 4.0): Challenges and Opportunities for Ukraine]. NISD. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informacyni-strategii/kiberbezpeka-v-umovakh-rozghortannya-chetvertoi-promislovoi> (accessed 03.01.2020).
2. Law of Ukraine "On Personal Data Protection" of June 1, 2010 №2297-VI (as amended).URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
3. Pronyknennia Internetu v Ukraini zupynylosia na rivni blyzko 65%. [Internet penetration in Ukraine has stopped at around 65%]. Available at: <https://www.rbc.ua/ukr/news/proniknovenie-interneta-ukraine-ostanovilos-1542366021.html> (accessed 02.02.2020).
4. Recommendation CM/Rec (2016)5 of the Committee of Ministers to member States on the Internet freedom. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415fa.
5. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=ENm>.

УДК 341.9.018

Барабаш А. Г., к.ю.н, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Жернова М. Г., студентка гр. КПП-171

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Актуальність теми. Незважаючи на численні дослідження джерел права та їх видів, залишаються не висвітленими питання особливостей джерел міжнародного приватного права, їх місця в ієрархії форм вираження правових норм.

Метою дослідження є висвітлення поняття джерел міжнародного приватного права, їх видів; відмінностей у системі загальних джерел права і джерел міжнародного приватного права.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне приватне право як галузь права – це система юридичних норм, спрямованих на регулювання міжнародних невідносин з «іноземним елементом». Під «невідносинами», на наш погляд, розуміються відносини між несuverенними суб'єктами, засновані на диспозитивному методі. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» ознака «іноземного елемента» у міжнародному приватному праві може проявлятися в одній або кількох з таких форм:

хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;
об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;
юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави.

Вказані ознаки також можна застосувати до характеристики джерела міжнародного приватного права.

Загально визнано, що до джерел міжнародного приватного права відносяться форми, у яких виражені правові норми. На наш погляд, джерелом міжнародного приватного права можна вважати нормативний акт, міжнародний договір чи іншу форму, за умови, що вона відповідає наступним ознакам:

регулює відносини між приватними несuverенними суб'єктами (фізичними та/або юридичними ознаками);

регулює відносини, які засновані на диспозитивному методі;

регулює відносини, обтяжені «іноземним елементом».

Розглядаючи поняття джерела міжнародного приватного права, варто акцентувати увагу на тому, що майже всі вчені визначають дуалістичний характер джерел міжнародного приватного права. З одного боку, джерелами є міжнародні договори й угоди, з іншого – внутрішнє законодавство та судовий прецедент окремих держав, а також звичаї, що застосовують у сферах торгівлі й перевезення [1, с. 48]. Це означає, що норми міжнародного приватного права містяться як у міжнародних договорах, так і у внутрішньому законодавстві, яке потрібно розуміти не тільки як закони, підзаконні акти, звичаї, а також і як судовий прецедент [2, с. 61].

Що стосується внутрішнього законодавства як джерела міжнародного права, то це певний нормативно-правовий акт, який встановлює порядок регулювання приватноправових відносин, які хоча б через один із своїх елементів пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж національний правопорядок [3, с. 268]. Таким нормативно-правовим актом може бути окремий закон. Наприклад, Закон Чеської Республіки «Про міжнародне приватне право» від 25 січня 2012 року [4], Закон Республіки Білорусь «Про міжнародне приватне право та процесуальне право» від 27 листопада 2007 року [5].

В деяких країнах окремі нормативні акти, які регулюють міжнародні приватні відносини не прийняті, але такі відносини регулюються відповідними розділами цивільних та/або сімейних кодексів. Наприклад, Книга X Цивільного кодексу Квебеку (Канада), Розділ 11 Сімейного кодексу Болгарії 1985 року.

До внутрішнього законодавства України, як джерела міжнародного приватного права, відносяться спеціальний Закон «Про міжнародне приватне право», Кодекс торговельного мореплавства України, розділ XI Цивільного процесуального кодексу України, розділ VI Сімейного кодексу, закони «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року, «Про правовий режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року, «Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 року, «Про закордонних українців» від 4 березня 2004 року, «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року.

Міжнародні договори є другим за значенням джерелом міжнародного приватного права. Міжнародний договір – це укладений у письмовій формі договір з іноземною державою чи іншим суб'єктом міжнародного права, він регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування [6, с. 36].

Без відповідної трансформації міжнародний договір не стає обов'язковим для виконання. Ратифікація міжнародних договорів України здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору [7, с. 12]. Після ратифікації міжнародні договори застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Міжнародно-правові звичаї є закріпленням міжнародно-правових зобов'язань, передусім в усній формі, які в сукупності утворюють, відповідно, так зване неписане право (*lex non scripta*) [8, с. 25].

Правові звичаї є неписаними формами права, на відміну від писаного джерела права – нормативно-правового акту. Однак це не означає, що вони не можуть мати письмовий вигляд. Правовий звичай визнають історично першим джерелом права [9, с. 129], яке тією чи іншою мірою як раніше, так і зараз використовується в усіх правових системах [10, с. 175]

Судова та арбітражна практика визнається джерелом права лише в окремих країнах. Під судовою практикою розуміється рішення судів по конкретних справах, в яких втілюються погляди суддів і які стають правовою основою при розв'язанні в майбутньому аналогічних справ. Тобто, судова практика складається з судових прецедентів, і тому логічно, що джерелом міжнародного приватного права називають правовий прецедент [11, с. 46].

Прихильники визнання судового прецеденту, як джерела права в Україні, наводять проблем, які він дозволить вирішити. Так, Л.А. Луць зазначає, що необхідність визнання судового прецеденту офіційним джерелом права на сьогодні спричинена прогалинами існуючої системи законодавства та покликана потребою забезпечення справедливого судового розгляду справ [12, с. 12].

До данного моменту немає єдиної точки зору, щодо визнання доктрини джерелом міжнародного приватного права чи не визнання даної форми як джерела права. Правова доктрина – це висловлювання вчених, визнані на офіційному, державному чи міжнародному рівні (експертні висновки, монографії, коментарі до законодавства, відповіді на запити офіційних органів і посадових осіб). У деяких державах існує «право розбіжностей» (*jus contraversum*) – вчені мають право висловлювати різні думки з приводу того чи іншого питання. Однак, національне законодавство не визнає такої форми права як наукова доктрина. Л. Лунц констатував те, що в міжнародному приватному праві частіше ніж при обговоренні питань інших галузей права застосовується правова доктрина. Але це, на його думку, не дає підстав для того, щоб оголошувати правову доктрину джерелом чи, навіть, допоміжним джерелом міжнародного приватного права, тому що те чи інше теоретичне судження, не сприйняте законом, міжнародною угодою, іншими джерелами права, а тому воно не має обов'язкового значення [13, с. 68]. Однозначно не визнаючи доктрину джерелом міжнародного приватного права, В.П. Звеков звертає увагу на відомий випадок, коли до правової доктрини зверталися для обґрунтування рішення, яке приймалося Зовнішньоторговою арбітражною комісією [14, с. 41-42].

Проаналізувавши особливості джерел міжнародного приватного права та їх види, ми дійшли наступних висновків:

1) Джерела міжнародного приватного права займають особливе місце серед інших джерел національного права, оскільки для них характерне:

регулювання відносин між приватними несuverенними суб'єктами (фізичними та/або юридичними ознаками);

регулювання відносин в основі яких лежить диспозитивний метод;

регулювання відносин обтяжених іноземним елементом.

2) Основними видами джерел міжнародного приватного права, які визнає Україна, є нормативно-правові акти внутрішнього законодавства, міжнародні договори, міжнародні звичаї.

Список літератури

1. Богуславский М.М. Международное частное право. М. Юрист, 2004. 604 с.
2. Лунц Л.А. Курс международного частного права в 3-х т. Л.А. Лунц. М. Юрид. лит. 1973. Т.1 : Общая часть. 1973. 181 с.

3. Чевичалова Ж.В. Надімперативні норми у міжнародному приватного праві. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія і право. №1(16). 2014. С. 267-272.
4. Zákon o mezinárodním právu soukromém : zákony České republiky č. 91/2012 Sb. ze dne 25. ledna 2012. URL : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-91>
5. Закон аб міжнародным прыватным праве і працэсуальнае права №5718 дата прыняцця 27.11.2007. Закон Рэспублікі Беларусь. URL : <https://av-saimincekas.com/be/milletlerarasi-ozel-hukuk-ve-usul-hukuku-hakkinda-kanun/>
6. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / За ред. розробників Проекту Цивільного кодексу України. К.: Істина, 2004. 928 с.
7. Фединяк Г.С. Міжнародне приватне право (у запитаннях та відповідях): навч. посіб. К.: Атіка, 2000. 336 с.
8. Аречага Э.Х. де. Современное международное право: пер. с исп. Э. Х. де Аречага. Москва : Прогресс, 1983. 480 с.
9. Комаров С.А. Общая теория государства и права: учебник. 7-е изд. СПб.: Питер, 2005. 512 с.
10. Общая теория права и государства: учебник под ред. В. В. Лазарева. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2-2. 520 с.
11. Скаридов А.С. Международное частное право: учеб. пособие. 3-е изд. СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2000. 397 с.
12. Луць Л.А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України. Вісник центру суддівських студій. 2006. № 6. С. 9-15.
13. Лунц Л.А. Курс международного частного права: в 3 т. М.: Спарк, 2002. 1007 с.
14. Звеков В.П. Международное частное право: курс лекций. Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ. М.: Изд. группа НОРМА. ИНФРА. 1999. 667 с.

УДК 341.942

Барабаш А. Г., к.ю.н, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Мазко Р. М., студент гр. КПП-173

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

КВАЛІФІКАЦІЯ КОЛІЗІЙНОЇ НОРМИ

Міжнародне приватне право, яке зазвичай вирішує питання дії законів різних держав щодо відносин за участі іноземного елемента, часто стикається з проблемами колізійного характеру. Колізія – це термін, що походить від латинського «collisio», і означає «зіткнення». Колізія закону полягає у різниці між змістом приватно-правових законів країни суду та держави, до якої в цих правовідносинах належить іноземний елемент. Іншими словами, юридичний конфлікт зумовлений двома причинами: наявністю іноземного елемента у приватноправових відносинах та різним змістом права різних держав, з якими ці відносини пов'язані. Таким чином, перед судом постає проблема «вибору закону», яка вирішується за допомогою колізійної норми.

Колізійна норма, на відміну від матеріально-правової, не визначає права і обов'язки учасників відносин, а лише окреслює правом якої держави слід регулювати відносини за участі іноземного елемента. Якщо колізія норм у внутрішньому законодавстві держави, вважається поодиноким негативним явищем, то колізійні норми міжнародного приватного права становлять його історичну основу.

Закон України «Про міжнародне приватне право» визначає правову кваліфікацію дещо звужено. Згідно зі ст. 1 Закону, правова кваліфікація – це визначення права, що підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом [1]. Більш змістовним є доктринальне визначення кваліфікації Балдинюка В.В. Кваліфікація в міжнародному приватному праві – це юридична оцінка правової норми, що спрямована на з'ясування мети правової норми, визначення її фактичного складу, який покладено в її основу законодавцем, і, таким чином, призначена для віднесення фактичних обставин чи їх певного елемента до сфери дії відповідного правового інституту, норми [2, с. 5].

Правозастосування – це завжди складний процес. Але в міжнародному приватному праві він ще більше ускладнений об'єктивними причинами. Для того, щоб здійснити кваліфікацію колізійної норми, насамперед необхідно з'ясувати правову природу відносин за участю іноземного елемента, які підлягають врегулюванню [3, с. 154]. У ст. 7 Закону України «Про міжнародне приватне право» виписана правова кваліфікаційна процедура, яка полягає в тому, що при визначенні закону, який застосовуватиметься, суд повинен тлумачити норми та поняття відповідно до законодавства України. Якщо норми і поняття, що потребують правової кваліфікації, не відомі праву України або відомі під іншою назвою або з іншим змістом і не можуть бути визначені шляхом тлумачення правом України, то при їх правовій кваліфікації також враховується право іноземної держави. Отже, правова кваліфікація може здійснюватися, по-перше, відповідно до законодавства суду та, по-друге, згідно із законодавством зарубіжної країни.

Конфлікт кваліфікацій колізійних норм обумовлений тим, що в праві різних держав текстово однакові юридичні поняття (правоздатність, форма правочину, особисте право, місце укладення правочину) мають принципово різне значення. Наприклад, поняття «проживання» в англійському праві не збігається з поняттям «проживання» у французькому праві; тоді як французьке, так і англійське законодавство прийняли колізійні норми, які передбачають, що «успадкування рухомого майна підпорядковується закону останнього місця проживання спадкодавця» [4, с. 291]. Інститутом давності в цивільному праві континентальної Європи є матеріальне право, а в англо-американській правовій системі – процесуальне право. Дієздатність особи в одній країні визначається законом місця проживання, а в іншій – законом про громадянство особи. Майно в одній країні класифікується як рухоме майно, а в іншій, навпаки, як нерухомість. Для оформлення права власності на речі на підставі набувальної давності, у кожній країні передбачені різні терміни і способи користування майном.

Конфлікт кваліфікацій є одним із найскладніших глибоких конфліктів, оскільки при використанні одних і тих же термінологічно правових понять рішення в одній і тій же справі в судах різних країн можуть бути прямо протилежними. Ця проблема була виявлена наприкінці XIX ст. німецьким юристом Ф. Каном та французьким юристом Е. Бартемом. Ф. Кан назвав цю проблему «прихованою колізією», а Е. Бартен – «конфліктом кваліфікації» [5, с. 123].

Таким чином, кваліфікація колізійної норми ускладнюється «конфліктом кваліфікацій», що виникає внаслідок відмінностей у визначенні тих самих понять різними правовими системами. Тобто юридичні поняття, з яких складаються обсяг і прив'язка колізійних норм різних держав, можуть за формою збігатися, але мати різний зміст. Наявність однакових колізійних норм у праві різних держав не гарантує однаковий вибір права. Він буде залежати від того, за правовими поняттями якої держави буде тлумачитися колізійна норма на предмет її співвідношення з фактичними обставинами.

Список літератури

1. Про міжнародне приватне право: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 32, ст. 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Балдинюк В.В. Забезпечення застосування колізійної норми: кваліфікація, зворотне відсилання, обхід закону в міжнародному приватному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». К., 2008. 15 с.
3. Міжнародне приватне право: підручник для студентів юрид. вищ. навч. закл. / В.А. Бігун, С.М. Білоусов, І.М. Жуков; за ред. проф. В.П. Жушмана та доц. І.А. Шуміло. Харків: Право, 2015. 320 с.
4. Степанюк А.А. Міжнародне приватне право: підручник. А.А. Степанюк. Харків: Кроссроуд, 2008. 610 с.
5. Фединяк Г.С. Міжнародне приватне право: Навч. посіб. 3-тє вид. (доп. і перероб.) / Г.С. Фединяк, Л.С. Фединяк. Київ: Атіка, 2005. 544 с.

УДК 349.2

Вахно В. Д., студент гр. СР-181

Науковий керівник: Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВОЧИНІВ

Останні роки позначилися зростанням прибутків електронного бізнесу, особливо це стосується інтернет-магазинів. Це логічно, адже ситуація з пандемією коронавірусу суттєво вплинула на світ. У багатьох країнах були введені жорсткі карантинні заходи, люди все частіше змушені були користуватися послугами інтернет-магазинів, адже звичайні магазини або частково, або навіть повністю припиняли роботу. У зв'язку з цим особливо важливо знати особливості укладення електронних правочинів.

У нашій країні електронні правочини, що укладаються в процесі електронної комерції, регулюються Законом України «Про електронну комерцію», прийнятим Верховною Радою України 3 вересня 2015 року [1]. Раніше електронні правочини вже регулювалися ч. 1 ст. 207 Цивільного кодексу України, в якій вказано наступне: «Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку». Тобто електронний правочин фактично прирівнювався до письмового. Проте на практиці було досить важко довести те, що електронний правочин є письмовим, незважаючи навіть на відповідне юридичне обґрунтування цього положення у ст. 207 ЦК України [2; 3].

Із прийняттям Закону «Про електронну комерцію» будь-які спори щодо визнання електронних правочинів укладеними письмово були усунуті, адже прямо в ч.12 ст.11 Закону було вказано, що: «Електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному статтею 12 цього Закону, вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі». Відповідно, можна однозначно стверджувати, що наслідки укладення електронного договору такі ж, як і наслідки укладення будь-якого звичайного договору у письмовій формі [1; 3].

Відзначимо, що хоч електронні договори і прирівнюються до договорів, укладених у письмовій формі, вони все ж мають свої особливості щодо їхнього укладення.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про електронну комерцію» електронний договір укладається шляхом пропозиції його укласти (оферти) однією стороною та її прийняття (акцепту) другою стороною. При цьому електронний договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти такий договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції в порядку, визначеному частиною шостою цієї статті.

Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти електронний договір, про її прийняття (акцепт) може бути надана шляхом:

надсилання електронного повідомлення особі, яка зробила пропозицію укласти електронний договір, підписаного в порядку, передбаченому статтею 12 Закону;

заповнення формуляра заяви (форми) про прийняття такої пропозиції в електронній формі;

вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформаційній системі, в якій розміщено таку пропозицію, і ці роз'яснення логічно пов'язані з нею.

Стаття 12 Закону «Про електронну комерцію» передбачає, що якщо відповідно до акта цивільного законодавства або за домовленістю сторін електронний правочин має бути підписаний сторонами, моментом його підписання є використання:

електронного підпису або електронного цифрового підпису відповідно до Закону України "Про електронний цифровий підпис", за умови використання засобу електронного цифрового підпису усіма сторонами електронного правочину;

електронного підпису одноразовим ідентифікатором, визначеним цим Законом (згідно зі ст. 3 вказаного Закону одноразовий ідентифікатор – це дані в електронній формі у вигляді алфавітно-цифрової послідовності, що додаються до інших електронних даних

особою, яка прийняла пропозицію (оферту) укласти електронний договір, та надсилаються іншій стороні цього договору);

аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів.

Отже, електронні договори найчастіше підписуються за допомогою використання електронного підпису, хоча Закон України «Про електронну комерцію» не виключає можливості використання будь-якого аналога власноручного підпису, але тільки, якщо є відповідна письмова згода сторін із зазначеними в ній зразками підписів.

Ще однією особливістю укладення електронних правочинів відповідно до ч.11 ст.12 Закону «Про електронну комерцію» є те, що покупець (замовник, споживач) повинен отримати підтвердження вчинення електронного правочину у формі електронного документа, квитанції, товарного чи касового чека, квитка, талона або іншого документа у момент вчинення правочину або у момент виконання продавцем обов'язку передати покупцеві товар.

Підтвердження вчинення електронного правочину повинно містити такі відомості:

умови і порядок обміну (повернення) товару або відмови від виконання роботи чи надання послуги;

найменування продавця (виконавця, постачальника), його місцезнаходження та порядок прийняття претензії щодо товару, роботи, послуги;

гарантійні зобов'язання та інформація про інші послуги, пов'язані з утриманням чи ремонтом товару або з виконанням роботи чи наданням послуги;

порядок розірвання договору, якщо строк його дії не визначено.

Водночас дія цього положення не поширюється на електронні правочини, пов'язані з одноразовим наданням інформаційних електронних послуг або послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, оплата яких здійснюється дистанційно. Постачальник таких послуг має надати змогу споживачеві ознайомитися з найменуванням постачальника, його місцезнаходженням та порядком прийняття претензії щодо послуги.

Отже, укладення електронного договору має свої істотні особливості. За загальним правилом електронний договір затверджується електронним підписом. Особливим є порядок направлення оферти та акцепту за електронним правочинном. Також важливою особливістю є обов'язковість вказівки в електронному договорі умов і порядку обміну (повернення) товару або відмови від виконання роботи чи надання послуги, за винятком тих договорів, що пов'язані з наданням інформаційних електронних послуг або послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, оплата яких здійснюється дистанційно.

Список літератури

1. Закон України "Про електронну комерцію" від 3 вересня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 03.05.2021).

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.05.2021).

3. Електронні правочини. КМ Портал. 2015. URL: <http://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/electronic-agreement-and-other-novelities-of-the-law-of-ukraine/> (дата звернення: 03.05.2021).

УДК 347.19

Губар Ю. М., студентка гр. ППР-171

Науковий керівник: Барабаш А. Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права і процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОВНОГО ТОВАРИСТВА

Порядок створення і діяльності господарських товариств в нашій державі регулюється Законом України «Про господарські товариства». Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону господарськими товариствами визнаються підприємства, установи та організації, що

створені на засадах угоди між юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності, що має на меті одержання прибутку [1]. Одним із специфічних видів господарських товариств є повне товариство.

Повним товариством, відповідно до положень вищезгаданого закону, є таке товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном. Майже ідентичне визначення міститься і в Господарському та Цивільному кодексах України. До того ж, у всіх трьох згаданих нормативних актах, можна простежити вказівку законодавця про спільний характер діяльності учасників такого товариства. Вважаємо, що саме ця ознака є визначальною для повного товариства та є зумовленою договірним характером відносин в такому товаристві.

Аналізуючи відповідну юридичну літературу з цієї тематики, приходимо висновку, що повне товариство є персональним об'єднанням та передбачає особисту складову у відносинах між учасниками. Повні товариства утворюються двома або більше засновниками на підставі засновницького договору та діють на підставі засновницького договору, а також на основі об'єднання майна учасників. Таке товариство спільно управляється учасниками, які, в свою чергу, розподіляють доходи та несуть субсидіарну відповідальність по зобов'язаннях товариства всім своїм майном. Отже, повне товариство можна визначити різновидом корпоративного підприємства.

З історії відомо, що повні товариства були найбільш поширеними до початку ХХ ст. Подальший розвиток сфери господарювання, легалізація товариств з обмеженою відповідальністю призвели до того, що підприємці почали обирати саме цю нову форму товариства, враховуючи її переваги щодо обмеження ризику її учасників. Разом з тим, у світовій практиці повні товариства успішно використовувалися для ведення малого та середнього бізнесу. Більшою мірою це стосувалося сфери торгівлі, виробництва та фінансових послуг.

На сучасному етапі розвитку в нашій державі повне товариство найчастіше використовується як організаційно-правова форма для створення короткострокових спільних підприємств. Особливо привабливим стає використання їх крупним капіталом для здійснення короткострокових інвестиційних проектів. Створення контролюючих, виконавчих органів для повного товариства не передбачене. До того ж, учасники повного товариства не мають права від свого імені та у власних інтересах здійснювати угоди, однорідні із цілями діяльності товариства, а також брати участь у будь-яких товариствах (крім акціонерних товариств), що мають однорідну з повним товариством мету діяльності.

Відповідно до положень Цивільного кодексу України в разі недостатності в повного товариства майна для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі, учасники несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, на яке, відповідно до законодавства України, може бути звернено стягнення. Учасник повного товариства відповідає за борги товариства незалежно від того, виникли вони після чи до його вступу до товариства. Повне товариство підлягає ліквідації, якщо в товаристві залишається один учасник. Упродовж 6 місяців такий учасник має право перетворити повне товариство на інше господарське товариство [2].

Вважаємо, що для того аби повні товариства зайняли гідне місце серед інших видів господарських товариств, в першу чергу, необхідним є забезпечення стабільності законодавства. Тобто, потрібні гарантії збереження законодавчих умов, а також гарантії захисту від зловживань з боку органів влади та місцевого самоврядування своїм становищем.

При удосконаленні правового статусу повного товариства, слід погодитися з О.С. Шереметом та С.М. Грудницькою, які вважають, що повне товариство може бути з правами або без прав юридичної особи, а відповідальність учасників за зобов'язання товариства є субсидіарною лише у разі наявності у товариства прав юридичної особи [3, с. 73].

І Цивільний, і Господарський кодекси України закріпили за повним товариством права юридичної особи. Однак серед науковців до цього часу нема єдності думок з приводу цієї позиції законодавця. З перманентною періодичністю в науковій літературі виникає

питання щодо визнання повного товариства юридичною особою чи недоречності такого визнання. Стає очевидним той факт, що вчені ще не скоро прийдуть до єдності думок, оскільки це питання є дуже спірним.

Цікавим видається досвід Німеччини, яка у своєму Торговому кодексі не назвавши повні товариства юридичними особами, все ж визнає за ними майнові і процесуальні права. А от, наприклад, за італійським, іспанським та французьким законодавством, такі утворення визнаються юридичними особами.

На основі всього зазначеного вище, варто сказати, що надання чи ненадання повному товариству статусу юридичної особи є фактором, який суттєво впливає на його правовий статус. В цьому контексті, вітчизняному законодавцю, оцінивши аргументи науковців за і проти надання повним товариствам статусу юридичних осіб, варто визначитись з подальшим вектором законодавства у цій сфері. Необхідним є також врахування соціально-економічної та політичної ситуації нашої держави на сучасному етапі розвитку.

Поряд з цим, частково обґрунтовуючи та підтримуючи позиції науковців, які виступають за те, аби повні товариства не мали статусу юридичних осіб, зазначимо наступне. Той факт, що повні товариства не реалізовуватимуть свою правосуб'єктність самостійно, як це є у інших видах товариств, а від їх імені діятимуть учасники товариств, зовсім не означає відсутності такої правосуб'єктності, на що вказують, як мінімум, атрибути правоздатного утворення (власна назва, товарний знак, печатка та інше). Тому з цього випливає, що правосуб'єктність не завжди пов'язана зі статусом юридичної особи, хоча і користується певними привілеями останніх.

Список літератури

1. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII (з подальшими змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 02 квітня 2021 року)
2. Цивільний кодекс України Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV (з подальшими змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03 квітня 2021 року)
3. Грудницька С.М. Удосконалення правового регулювання організації і діяльності повних товариств / С.М. Грудницька, О.С. Шеремет // Економіка та право. 2005. №3 (13). С. 73-81.

УДК 347.12

Деркач Є. В., студент гр. ЦГЮ-181

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ПРАВОЧИНУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Проголошення незалежності України свого часу поставило на порядок денний завдання розбудови власної правової системи, яка була б орієнтована на реалізацію принципів демократичної правової держави. Прийняття Конституції України розпочало процес приведення всього наявного правового поля у відповідність до фундаментальних принципів, закладених у Основному законі.

Як наслідок у 2003 році було прийнято чинний Цивільний кодекс України, у зв'язку з чим вчені-цивілісти зіткнулися з низкою проблем, які стосувались окремих аспектів здійснення правочинів. З часом, у ході проведення наукових досліджень, частина з них набула свого вирішення: стало можливим розмежування дій осіб, які мають юридичне значення від тих, які його не мають; було виділено специфічні ознаки правочинів для того, щоб їх було легше відрізнити від інших правових категорій.

Українське законодавство вперше запровадило термін «правочин» на заміну терміну «угода», який відповідає значенню терміна «договір», але в свою чергу не повністю

відображає особливості співвідношення цих двох понять. Тому ми розуміємо, що договір – це завжди правочин, але не кожний правочин є договором. Правочином можна позначити будь яке волевиявлення суб'єктів цивільних правовідносин з метою реалізації своїх цивільних прав та обов'язків в законному порядку [1, с. 288].

Для більшої конкретизації визначення поняття правочину уявляється необхідним виділити його основні ознаки:

1) вольовий характер. Завдяки даній характеристиці правочин відрізняється від події, адже подія стається незалежно від волі суб'єкта, тобто суб'єкт не може вплинути на факт настання або ненастання події. Іншими словами, воля – це психічне ставлення особи до дій, які вчиняються нею для досягнення поставленої мети. Однак, простої волі суб'єкта встановити, змінити або припинити права та обов'язки громадян недостатньо, він повинен відповідати волевиявленню і сприйматися іншими суб'єктами. Це означає, що воля повинна бути виражена конкретними діями людини, і тоді волевиявлення і воля збігаються [2, с. 30];

2) правочин – завжди дія, яка направлена на досягнення правового результату. Мета є одним з основних та невід'ємних елементів правочину, але вона повинна бути однаковою для всіх учасників. Наприклад, якщо одна особа передає іншу річ у платне користування (оренду), а інша особа хоче користуватися нею безкоштовно, тут ми бачимо, що у суб'єктів різне представлення про мету правочину, а отже, це може бути підставою для визнання правочину недійсним;

3) правочин – це завжди правомірна дія. За цією ознакою правочини відрізняються від правопорушень [3, с. 211]. Правомірність правочину означає, що він визначає атрибути юридичних фактів, що породжують юридичні наслідки, а настання наслідків – це те, що хоче суб'єкт;

4) правочин – це дія суб'єктів цивільного права, які завжди є рівними особами. Цей аспект невід'ємно пов'язаний з дієздатністю особи і це пояснюється тим, що особа стає суб'єктом певних цивільних правовідносин після здійснення певної дії, яка не заборонена законом. Те саме стосується тих, хто діє на благо інших – опікуни, піклувальники, батьки та ін. Можливість такої особи здійснювати правочини є невід'ємною частиною її дієздатності. Якщо на думку суду особа вчинила правочин, який був поза обсягом її дієздатності, то такий правочин буде визнано недійсним;

5) зміст правочину не може порушувати моральні принципи суспільства. Частина неетичної поведінки вже не регулюється приватним правом, а підпадає під регулювання Кримінального кодексу України;

6) правочин породжує цивільні права та обов'язки, тому цивільне законодавство виокремлює ті юридичні наслідки, які можуть настати після здійснення правочину [4, с. 230]. Так, наприклад, видання працівникам спеціальних органів зброї не розглядають як правочин, адже ця дія не породжує наслідків, які передбачені цивільним законодавством.

Отже, правочин можна визначити як правомірну дію, що здійснюється особою, яка має необхідний обсяг дієздатності; здійснення правочину відповідає волі особи; наслідком таких дій є набуття, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків.

Якщо звернутись до історичного підґрунтя терміну «правочин», то ще в Стародавньому Римі юристи застосовували цей термін у різних значеннях. Впевнено можна стверджувати, що сам термін не є суто технічним та абстрактним, оскільки охоплює досить широкий спектр юридичних дій, що приносять певні юридичні наслідки [5, с. 32].

Форма правочину виражає той спосіб, яким особа хоче виразити свою волю у процесі вчинення правочину. В цивільному праві є різноманітні форми правочинів, можна виділити письмову, усну або шляхом вчинення конклюдентних дій. Якщо законодавством не передбачено іншу форму правочину, за загальним правилом всі сторони мають право вибору форми [6, с. 89]. Законодавець визначає такі форми правочину: конклюдентні дії, мовчазна згода, усна (словесна) форма, письмова форма, письмова нотаріально посвідчена [7, с. 165-166].

Правочини, зміст яких суперечить вимогам статті 203 Цивільного кодексу як наслідок визнаються недійсними. Тому ми розуміємо, що за таких обставин дії особи не будуть приводити до встановлення, зміни або припинення цивільних правовідносин. Ці дії

лише ззовні відповідали вимогам закону, а насправді це було не так. Недійсність правочину доводиться в позасудовому порядку, шляхом прямих приписів законодавства (нікчемний правочин), в разі коли недійсність правочину прямо не впливає з норм закону потрібно доводити недійсність в судовому порядку (нікчемний правочин) [8, с. 48].

Відповідно до ч. 1 ст. 216 Цивільного кодексу, недійсні правочини не матимуть юридичних наслідків, якщо вони не пов'язані з недійсністю. Це означає, що вчинення такого правочину не є підставою для отримання прав та обов'язків для сторін, що беруть участь в правочині. Це, наприклад, стосується ситуації, що особа не стає власником майна, переданого їй за правочином, визнаним недійсним. Наслідки недійсних правочинів залежать від того, чи було виконано правочин. За умови, якщо сторони ще не почали виконувати правочин, то вони його і не виконують, тобто жодна із сторін не має права вимагати виконання [9, с. 32].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, слід зазначити, що «правочин» є фундаментальною та основоположною категорією для цивільного права, яка хоч і досліджена вченими, але через те, що час не стоїть на місці, потребує все нових і нових досліджень у зв'язку з постійними змінами суспільних відносин.

Список літератури

1. Зайцев О.Л. Поняття та ознаки правочину. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2006. № 32. С. 288-292.
2. Дяченко С.В., Сачок Р.Т. Відокремлення поняття «правочин» від суміжних понять. Соціологія права. 2017. № 1-2. С. 29-36.
3. Гражданское право Украины: ч. 1 / Под ред. А.А. Пушкина, В.М. Самойленко. Х.: Основа, 1996. 440 с.
4. Гражданское право. Учебник. Ч. I. 3-е изд., перераб. и доп. / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М., 1998. 765 с.
5. Безклубий І.А. Теоретичні засади формування правочину. Юридичний вісник. 2008 № 4. С. 29-34.
6. Мазур О. С. Цивільне право України: Навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
7. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1 / за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.
8. Агарков М.М. Понятие сделки по советскому гражданскому праву. Советское государство и право. 1946. № 3-4. С. 41-55.
9. Победоносцев К. Курс гражданского права. СПб., 1880. Ч. III. 629 с.

УДК 347.991

Іванок Д.В., студент гр. КЮ-181

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Забезпечення сталості та єдності судової практики в Україні – одне із пріоритетних завдань конституційної судової реформи 2016 року, оскільки за Верховним Судом (далі – ВС) саме таке повноваження закріплене в п. 6 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 (далі – Закон № 1402-VIII): «забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом» [1].

Законом України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII [2] були фактично оновлені чотири процесуальні кодекси – Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК), Кодекс адміністративного судочинства (далі – КАС), Господарський процесуальний кодекс (далі – ГПК), Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України – та діаметрально змінено підхід до закріплення обов'язковості висновків ВС, а саме: частина 5 статті 13 (зараз це частина 6) Закону № 1402-VIII прямо передбачала право відступу суду від правової позиції ВС з обов'язковим наведенням відповідних мотивів, але законодавець просто видалив

речення з положенням, яке встановлювало це право, і норма набула сучасного вигляду: «При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки, щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду» [1] – аналогічні положення з несуттєвими відмінностями у формулюванні закріплені у: ч. 4 ст. 263 ЦПК, ч. 5 ст. 242 КАС, ч. 4 ст. 236 ГПК, ч. 6 ст. 368 КПК [1, 2, 3, 4]. І хоча ця норма була покликана забезпечити єдність судової практики, фактично вона стала антиподом визначеності, ясності та недвозначності. У свою чергу, Конституційний Суд України у рішенні № 5-рп/2005 від 22.09.2005 наполягає: «...вимога визначеності, ясності та недвозначності правової норми, впливає з конституційних принципів рівності та справедливості...інше ж неминуче призводить до необмеженості трактування та свавілля у правозастосуванні» [5].

В результаті серед суддів усіх інстанцій, вчених та інших юристів спостерігаються два діаметрально протилежних розуміння досліджуваної норми:

1) висновки щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладені у постановках Верховного Суду (далі – правові висновки ВС), є обов'язковими **до застосування** судами першої та апеляційної інстанції у подібних правовідносинах **без права відступу** [6, 7, 8, 9];

2) закон передбачає обов'язок судів першої та апеляційної інстанції **враховувати**, а не застосовувати, правові висновки ВС, що **не виключає права відступу від нього** [10].

В результаті аналізу законодавства було з'ясовано, що на імперативність правового положення конструкція «враховуються», «з (без) урахуванням», «суд враховує» не впливає (таблиця 1).

Таблиця 1

«Враховуються» положення законодавства України, імперативність яких	
встановлена законодавством: приписи (ч. 10 ст. 265, ч. 5 ст. 135, ч. 2 ст. 424 ЦПК), конкретна стаття (ч. 8 ст. 118 ЦПК), особливості, визначені статтею (ч. 3 ст. 86 ЦПК), главою (ч. 1 ст. 472 ЦПК), розділом (ст. 481, ч. 3 ст. 493 ЦПК), категорія справи (ч. 4 ст. 274 ЦПК), практика Європейського суду з прав людини (ч. 2 ст. 8 КПК) тощо.	прямо не встановлена законодавством та які передбачають суддівський розсуд: думка учасників справи/сторін (ч. 7 ст. 242, п. 8 ч. 3 ст. 274 ЦПК), ступінь вини відповідача у виникненні спору (п. 1 ч. 4 ст. 435 ЦПК), надзвичайні події (п. 3 ч. 4 ст. 435 ЦПК), значення справи для сторін (п. 2 ч. 3 ст. 274 ЦПК), кількість сторін (п. 6 ч. 3 ст. 274 ЦПК), обставини справи (ч. 2 ст. 277, ч. 3 ст. 44 ЦПК), висновки ВС щодо застосування норм права (ч. 4 ст. 263 ЦПК) тощо.

Отже, відповідно до ч. 6 ст. 13 Закону № 1402-VIII висновки щодо застосування норми права, викладені у постановках ВС, **повинні враховуватися** судами інших інстанцій, **обов'язку їх застосовувати** не передбачено.

Скасування права відступу більшість суддів, вчених-правників та інших юристів сприйняли як запровадження обов'язковості правових висновків ВС для судів, які застосовують відповідну норму права, а саме: 1) за рішенням Баришівського райсуду Київської області від 11.05.2018: якщо суд застосує норму інакше, ніж передбачено висновком ВСУ і рішення буде оскаржено до суду касаційної інстанції, то ВС на підставі п.п.7 п. 1 роз. XIII «Перехідні положення» ЦПК, може передати справу на розгляд Великої Палати ВС для відступу від нього або скасувати рішення, як таке, в якому неправильно застосовано норму матеріального або процесуального права [6]; 2) обов'язкове застосування правових висновків ВСУ наряду з висновками ВС, аргументоване наявністю у ВС виключного права від них відступати – рішення Апеляційного суду Харківської області від 27.06.2018 [7]; 3) повернення до абсолютної («жорсткої») природи прецедентної практики, вважає Н. Стецик, критикуючи ці зміни [8, с. 41-42]; 4) постанови касаційного суду (*від автора* – чотири касаційні суди ВС) є джерелом права, оскільки вони є обов'язковими до застосування судами першої та апеляційної інстанцій, на думку М. Шумило [9].

Незаконність судового рішення як єдина підстава касаційного оскарження, на відміну від апеляційного оскарження, в ч. 2 ст. 389 ЦПК України була виписана у двох аспектах: а) неправильне застосування судом норм матеріального права; б) порушення норм

процесуального права [3]. Законом України від 15.01.2020 р. № 460-IX до ГПК, ЦПК, КАС України були внесені нові зміни, якими були розширені «касаційні фільтри», чим законодавець знову поставив під сумнів визначеність і без того двозначної норми. Наразі у касаційному порядку оскаржити рішення суду першої (після перегляду) та постанови суду апеляційної інстанції можна лише у чотирьох випадках, по-новому ускладнено сформульованих у ч. 2 ст. 389 ЦПК: 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування правового висновку ВС, крім випадку наявності постанови ВС про відступлення від такого висновку; 2) якщо скаржник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від правового висновку ВС, застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні; 3) якщо відсутній правовий висновок ВС; 4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених ч. ч. 1, 3 ст. 411 ЦПК.

Водночас були розширені межі розгляду справи ВС, який більше не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено: 1) порушення норм процесуального права, які передбачені п.п. 1, 3, 4, 8 ч. 1 ст. 411, ч. 2 ст. 414 ЦПК, 2) у разі необхідності врахування правового висновку ВС після подання касаційної скарги [11].

Таким чином, уявляється можливим констатувати: численні двозначні зміни національного процесуального законодавства не сприяють реалізації Верховним Судом як найвищим судом у системі судоустрою України забезпечення сталості та єдності судової практики. Занадто ускладнений, неякісний та суперечливий понятійний апарат, який законодавець використав при скасуванні права судів нижчих інстанцій відступати від правових позицій ВС, запровадженні додаткових «касаційних фільтрів», на практиці призводить до неспроможності суддів усіх ланок та інших правників навіть наблизитися до консенсусу в тлумаченні норм права. У таких умовах долю порушених прав громадянина вирішуватиме не закон, а необмежена правова дискреція суду. Декларативність завдання справедливого, неупередженого, своєчасного розгляду справи судом, мети ефективного захисту прав заявника та міжнародних стандартів рівного доступу громадян до правосуддя та верховенства права – залишиться на папері.

Список літератури

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Дата оновлення: 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#n85> (дата звернення: 05.05. 2020).
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#n85> (дата звернення: 05.05. 2020).
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 05.05. 2020).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.05. 2020).
5. Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05> (дата звернення: 05.05. 2020).
6. Рішення у справі № 355/255/18. Баришівський районний суд Київської області. ЄДРСР. 11.05.2018. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73285887>
7. Постанова у справі № 626/2033/17. Апеляційний суд Харківської області. ЄДРСР. 27.06.2018. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75039115>.
8. Стецик Н. Прецедентна судова практика: аналіз етапів запровадження та розвитку в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 68. С. 35-49.
9. Шумило М. Правові висновки касаційного суду: *inter praeteritum et futurum*. Судово-юридична газета: блог. 07.12.2020. URL: <http://surl.li/srxa>
10. Офіційна сторінка Верховного Суду: допис від 10 грудня 2020 р. URL: <https://m.facebook.com/supremecourt.ua/posts/853942602047293/>
11. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закон України від 15.01.2020 № 460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-20> (дата звернення: 05.05. 2020).

УДК 347.9

Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу
Лавенецька А. К., студентка гр. ЦГЮ-201
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

СУМІЖНІ ПОНЯТТЯ ДИСЦИПЛІНИ «СУДОУСТРІЙ УКРАЇНИ»: УНІФІКАЦІЯ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ

Відповідно до п.14 ч.1 ст. 92 Конституції України: виключно законами України визначаються: *судоустрій, судочинство, статус суддів; ... організація і діяльність прокуратури, ... порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури*» [1].

Навчальна дисципліна «Судоустрій України» тісно пов'язана з багатьма юридичними дисциплінами та становить основу для розуміння великої кількості термінів (понять, дефініцій), що вживаються в різних галузях права, в першу чергу, процесуальних. Лише в статті 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС)[2] та статті 3 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України виписані значення основних термінів, тому є необхідність дослідити їх зміст на можливість уніфікації для інших юридичних дисциплін та для розмежування суміжних понять.

Призначення судової влади як незалежної гілки державної влади, її організаційного функціонування та забезпечення, розмежування повноважень судів як органів правосуддя від «конституційної юрисдикції», принципів «територіальності» від «інстанційності», «складу суду» від «апарату суду», «Вищої ради правосуддя» від «Вищої кваліфікаційної комісії суддів України», суддівського «самоврядування» від «врядування» та інших термінів, неможливе без правильного розуміння їх змістового навантаження.

У Конституції України присвячені судовій владі Розділ VIII з назвою «Правосуддя» та Розділ XII – «Конституційний Суд України» (далі – КСУ), але не має визначення терміну «правосуддя» та однозначного розуміння змістового навантаження на слово «суд». Лише після системного дослідження ст.ст.124,125 Основного Закону, доходимо висновку, що правосуддя здійснюються виключно судами: Верховним Судом (далі – ВС) як найвищим судом у системі судоустрою України, вищими спеціалізованими судами, адміністративними судами[1], діяльність яких на сьогодні регламентується законами: «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII(далі – Закон №1402-VIII)[3], «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 р. № 2447-VIII та процесуальними кодексами (КАС, КПК, ГПК, ЦПК) України. При цьому правова регламентація цих законів позиціонує призначення саме цих судів як органів, що здійснюють правосуддя. Але необхідно відмежовувати їх від інших судів, по – перше, КСУ як «органу конституційної юрисдикції», порядок організації та діяльності якого, статус суддів, підстави і порядок звернення до нього, процедура розгляду ним справ і виконання його рішень врегульована спеціальним Законом «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 № 2136-VIII[4]; по-друге, третейського суду, визначеного як «недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом «Про третейські суди», для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин» [5].

Дослівно термін правосуддя означає «суд за правом», а термін судочинство – «діяльність суду». Тому ми припускаємо, що перший термін наголошує на змісті (за правом), а другий наголошує на формі діяльності (діяльність суду). Якщо у судочинстві мається на увазі діяльність суду, то у випадку правосуддя – діяльність розгляду судових справ з конкретними цілями (реалізація правосуддя, вирішення конфліктів, захист прав і свобод людини, юридичних осіб, держав)... істотні відмінності між цими термінами відображаються та фіксуються також в юридичних документах та нормативних актах... у юридичній науці судочинство визначається як «процесуальна форма здійснення правосуддя, діяльність суду» [6, с. 718].

Утім, правосуддя визначається по-різному: 1) як «правозастосувальна діяльність суду з розгляду і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції [...] справ з метою охорони прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб та інтересів держави»[7,с. 50]; 2) як «діяльність судів, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів», щодо розгляду і вирішення певних справ (адміністративних, господарських, кримінальних, цивільних) у порядку, встановленому КАС, ГПК, КПК, ЦПК України[8, с. 129] - більш доступне для розуміння.

Після системного дослідження національних процесуальних кодексів, зокрема, п. 5 ч.1 ст. 4 КАС України «адміністративне судочинство» трактується як «діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом», то шляхами здійснення правосуддя в Україні визнано 4 судочинства: адміністративне - в порядку КАС, господарське - ГПК, кримінальне - КПК й цивільне – ЦПК України з такими функціональними повноваженнями: 1) розгляд справи по суті як повноваження суду першої інстанції; 2) перегляд в апеляційному порядку судових рішень, які ще не набрали законної сили (апеляційне провадження) як повноваження суду апеляційної інстанції; 3) перегляд у касаційному порядку судових рішень, які вже набрали законної сили (касаційне провадження) як повноваження суду касаційної інстанції (ВС); 4) провадження за нововиявленими обставинами (з 5 підстав стало 3); 5) провадження за виключними обставинами (3 підстави) як новела з 15.12.2017 року, детальну уніфіковану характеристику яких під кутом «інстанційності» та «спеціалізації» виписано співавтором в спеціальному навчальному посібнику [8, с. 7 - 57].

Той факт, що кожен суд можна розглядати як такий, що здійснює судочинство, проте не кожен можна вважати таким, що здійснює правосуддя, зокрема КСУ та третейські суди, хоча в їх назві є слово «суд».

Щодо інших термінів законодавства про судоустрій, то згідно з ч. 1 ст. 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним колегіальним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України» [3], повноваження якої врегульовані ст.93 цього Закону. Але ВККС необхідно відмежовувати від Вищої ради правосуддя як «колегіального, незалежного конституційного органу державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі» зі своїм спеціальним призначення, а саме: «для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів», повноваження якої регламентовані статтею 131 Конституції України та статтею 3 Закону «Про Вищу раду правосуддя», при цьому з доповненими в 2019 році надзвичайними повноваженнями, зокрема, щодо призначення та звільнення з посад членів ВККС України (п.20-1); та прийняття рішення про звільнення членів Вищої ради правосуддя (п.20-2)[9].

Необхідно з'ясувати змістове навантаження на суміжний термін «суддівське самоврядування», яке відповідно до ч. 2 ст. 126 Закону № 1402-VIII є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів та орієнтоване на захист професійних прав суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів.

Аналізуючи статті Закону України «Про судоустрій і статус суддів» можна дійти висновку, що «склад суду» – це саме судді конкретного суду (ст.15); а «апарат суду» – інші працівники суду: секретарі судових засідань, наукові консультанти, судові розпорядники, працівники канцелярії тощо(ст. 155) [3].

Отже, є достатньо реальних підстав для розмежування дуже схожих на перший погляд правових термінів, але які мають принципово різне значення. Саме питання однозначного законодавчого закріплення термінів буде сприяти усуненню прогалів законодавства та правильному їх використанні в правозастосовній діяльності й розмежуванню суміжних понять.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#> (дата звернення: 05.05.2021).
2. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 11.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#> (дата звернення: 05.05.2021).
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. №1402-VIII. Дата оновлення: 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20201210#> (дата звернення: 05.05.2021).
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. Дата оновлення: 11.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#> (дата звернення: 05.05.2021).
5. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. Дата оновлення: 05.10.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#>(дата звернення: 05.05.2021).
6. Сірий М.І., Тертишник В.М. Судочинство // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Відп. ред. Ю.С. Шемшученко. К.: «Українська енциклопедія». Т. 5. 736 с.
7. Малишев Б.В. Судовий прецедент у правовій системі Англії. К.: Праксіс, 2008. 344 с.
8. Керноз Н.С. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.
9. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. Дата оновлення: 11.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 05.05.2021).

УДК 349.2:341

Кугук Н. С., студентка гр. КПП-171

Науковий керівник: Барабаш А. Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ТРУДОВІ ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ЗА КОРДОНОМ

В умовах активної участі українських громадян у міграційних процесах з метою працевлаштування не втрачає своєї актуальності питання щодо їх трудових прав за кордоном. Будь-яка правова та соціальна держава покладає на себе обов'язок захищати права своїх громадян навіть у тому разі, коли останні перебувають в іншій країні. Так, одним з напрямків діяльності Міністерства соціальної політики є захист прав громадян України, що працюють за кордоном.

Фундамент правового регулювання трудових відносин, беззаперечно, становить Загальна декларація прав людини 1948 р., яка проголошує право кожної людини на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та захист від безробіття, на рівноцінну оплату праці за рівноцінну роботу тощо.

У законодавстві України відсутні спеціальні норми, що безпосередньо регулюють питання захисту прав громадян, які працюють за кордоном. Погожуємося з М. Чугуєвською, що для реалізації політики у сфері трудової міграції важливо удосконалити законодавчу базу, зокрема, розглянувши можливість розробки закону України про правовий статус громадян, працевлаштованих за кордоном. Цим документом можна було б визначити права та обов'язки осіб, які виїжджають на заробітки за кордон, державні гарантії їх прав, обов'язки відповідних органів влади щодо забезпечення прав і свобод заробітчанин [1].

Відповідно до положень Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. на громадян України, які працюють за кордоном, розповсюджується трудове законодавство іноземної держави, тобто, як правило, основним принципом у міжнародних трудових відносинах є принцип *lex loci laboris* (закон місця роботи). Але у разі, якщо громадяни України працюють у закордонних дипломатичних установах України; або уклали з роботодавцями - фізичними або юридичними особами України трудові договори про виконання роботи за кордоном, у тому числі в їх відокремлених підрозділах, якщо це не суперечить законодавству держави, на території якої виконується робота, а також у випадках передбачених законом та міжнародними договорами України, трудові відносини регулюються правом України [2].

Важелями непрямого впливу України на працевлаштування громадян за кордоном є приєднання до багатосторонніх міжнародних договорів, які врегульовують питання соціального захисту працівників-мігрантів та укладення двосторонніх міжнародних договорів у сфері трудової міграції [3, с. 308]. Метою подібних угод є забезпечення статусу українських громадян, працюючих на законних підставах на території держави-члена, не допускати дискримінації з підстав громадянства в умовах праці, винагороди за працю тощо. Тобто такі міжнародні угоди спрямовані на захист прав осіб, які працевлаштовані згідно з укладеними трудовими договорами.

Але наразі дуже гострою проблемою є нелегальне працевлаштування українців за кордоном, що свідчить не лише про факт порушення закону нашими громадянами, а й про ризики останніх зіткнутися з проявами дискримінації, нерівними умовами праці, її оплати тощо. Зважаючи на це, вважаємо, що класифікація трудових мігрантів на категорії допоможе у з'ясуванні питання щодо прав мігрантів.

Р.В. Смалюк здійснив аналіз прав мігрантів на основі класифікації трудових мігрантів на чотири категорії, запропонованій Уповноваженим Верховної Ради з прав людини Н. Карпачовою. Згідно з цією класифікацією до I категорії відносяться особи, які мають дозвіл на постійне проживання на території іноземної держави, що одночасно дає право і на безстрокове працевлаштування; II категорія – особи, які мають тимчасовий дозвіл на перебування в іноземній країні і на працевлаштування; III категорія – особи, які на законних підставах тимчасово перебувають на території іноземної держави (на лікуванні, навчанні, з туристичними або приватними цілями) і нелегально працюють; IV категорія – особи, які перебувають на території іноземної держави нелегально і нелегально працюють.

На слухну думку Р.В. Смалюка, мігранти I та II категорій володіють найширшим колом прав, і саме на їх захист спрямовані норми міжнародного права, які містяться в дво- або багатосторонніх угодах, що укладаються Україною [4, с. 3]. Для працівників цих категорій в більшості іноземних країнах встановлений національний режим, тобто вони наділені тим самим колом прав, що і громадяни країни перебування.

Однак, як зазначає Г.С. Фединяк, законодавство іноземних держав може містити норми про: а) особливі умови трудового договору, укладеного з іноземним громадянином (наприклад, нерозголошення службової чи комерційної таємниці; покращення соціально-побутових умов працівника та членів його сім'ї); б) особливості тимчасового переведення іноземного працівника на необумовлену трудовим договором роботу (наприклад, не допускається переведення за межі іноземної держави, де виконується робота); в) особливості відсторонення від роботи іноземного працівника (наприклад, у разі закінчення строку дії дозволу на працевлаштування) [5, с. 195]. Також можуть застосовуватися обмеження щодо обіймання іноземцями окремих посад. З наведеного можна зробити висновок, що в певних випадках трудові мігранти зазнають деяких обмежень, але є і позитивні моменти, наприклад, додаткові умови трудового договору щодо покращення умов проживання.

Щодо мігрантів III та VI категорій Р.В. Смалюк зазначає, що вони позбавлені трудових прав та можливостей їх захистити, оскільки дозволу на працевлаштування вони не мають, то відповідно не можуть бути і суб'єктами трудових відносин [4, с. 8-9]. Деякі роботодавці користуються безправністю таких суб'єктів, надаючи їм роботу на умовах, що не відповідають нормам охорони праці та оплати праці. Це означає, що громадяни України, які нелегально працюють в іноземній країні, позбавлені права на нормальні умови роботи та проживання, права на належну оплату праці, права на відпочинок, права на соціальну допомогу в разі втрати працездатності тощо.

Врахувавши карантинні умови, влучно зауважив М. Бердник щодо становища наших громадян, які були нелегально працевлаштовані за кордоном: «...українці, які працювали неофіційно, не захищені навіть на своїй батьківщині. Ті, хто працював нелегально, приміром у Польщі, першими втратили роботу» [6].

Вищенаведене дозволяє зробити висновок про те, що ті категорії українців, які працюють за кордоном нелегально, не повинні бути об'єктом зловживань з боку

роботодавців. Незважаючи на незаконність їх працевлаштування, вони залишаються людьми та громадянами нашої держави. Це означає, що остання зобов'язується відповідно до положень Конституції України піклуватися та захищати своїх громадян. Саме тому одним із пріоритетних напрямків розвитку міжнародного трудового законодавства має бути врегулювання правового статусу нелегально працевлаштованих громадян, який би наділив їх хоча б мінімальними правами для власного захисту [4, с.10]. Подібної думки дотримується Н.В. Блюк: «...враховуючи проблеми нелегальної трудової міграції, а також поширення визнання прав нелегальних працівників-мігрантів, гарантії захисту прав громадян України повинні бути поширені й на тих працівників, які працюють за кордоном нелегально» [7, с. 13].

Висновки. Ратифікацію Україною міжнародних угод щодо трудових відносин за участю іноземного елемента можна вважати частиною дієвого механізму захисту трудових прав громадян України, які працюють за кордоном. Але залишається невирішеним питання прав нелегально працевлаштованих українців за кордоном. Звичайно, передусім необхідно запровадити заходи для усунення або зменшення причин такого негативного явища як незаконне працевлаштування. В той же час вітчизняне законодавство слід удосконалити у напрямку надання мінімальних гарантій працівникам, які працюють за кордоном, навіть, якщо роботодавці не уклали з ними трудової угоди.

Список літератури

1. Чугуєвська М. Проблемні аспекти правового регулювання працевлаштування громадян України за кордоном. Віче. 2012 р. №24. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/3439/>
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Дата оновлення: 20.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 08.04.2021).
3. Журба О.В. Гарантії захисту прав громадян України, які працюють за кордоном. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2008. № 42. С. 306-310.
4. Смалок Р.В. Захист трудових прав громадян України за кордоном. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2013.№ 1(7). С. 1-12.
5. Фединак Г.С. Правові підстави виконання роботи громадянами України за кордоном. Правова держава. 2018. № 32. С. 191-199.
6. Бердник М. Лєвова частка українських заробітчан і надалі залишається за кордоном. 2020. URL: <https://www.dw.com/uk/chy-povernutsia-zarobitchany-z-yes-v-ukrainu-cherez-koronavirus/a-52996263>
7. Блюк Н.В. Захист трудових прав українських мігрантів. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2015. № 813. С. 10-14.

УДК 347.775

Макогін Н. О., студентка гр. ППР-171

Науковий керівник: Кочина О. С., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА «НОУ-ХАУ»

Перехід України до ринкової економіки, одним із основних принципів якої є конкуренція, зумовив початок активного використання суб'єктами сфери бізнесу результатів інтелектуальної діяльності людини, які стали виступати індикатором успішності конкурентної боротьби та інструментом досягнення економічної вигоди. Складовою такого «інтелектуального капіталу» є ноу-хау – засіб привласнення інновацій, який передбачає захист цінних знань, що не є загальновідомими, від вільного доступу та використання.

Питання належності ноу-хау до категорії об'єктів права інтелектуальної власності характеризується високим ступенем наукової розробки поряд із відсутністю єдиної точки зору серед правників щодо нього. Актуальність дослідження обумовлена доктринальною неоднозначністю трактування цього поняття, що підкріплюється опосередкованим

ставленням законодавця. Встановлення чітких теоретичних основ категорії ноу-хау викликане необхідністю забезпечення відповідності вітчизняної сфери інтелектуальної власності міжнародним інноваціям і стандартам правового регулювання.

Метою роботи є дослідження правової природи та змісту поняття «ноу-хау», характеру його співвідношення із комерційною таємницею визначення, його місця у системі об'єктів права інтелектуальної власності та аспектів захисту таких прав на нього.

Вперше термін «ноу-хау» (know-how - з англ. «знати як») було використано в США у рішенні в судовій справі «Дізенд проти Брауна» (1916 р.) [1]. Незважаючи на його широке практичне використання, у більшості країн воно й досі лишається законодавчо не закріпленим.

В Україні дефініція «ноу-хау» міститься у декількох нормативно-правових актах. Так, Закон України «Про інвестиційну діяльність» у ст. 1 зазначає, що ноу-хау – це сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків і виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих [2]. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (далі – Закон № 143-V) містить наступне визначення: ноу-хау – це технічна, організаційна або комерційна інформація, що отримана завдяки досвіду й випробуванням технології та її складників, яка не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою й корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною досить вичерпно, щоб можна було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості й істотності [3].

Незважаючи на фактичне законодавче закріплення досліджуваної категорії, на думку Уткіної М.С. та Харченко А. Л. вживання терміна «ноу-хау» в дужках у нормативно-правових актах свідчить про те, що однозначно визначити його правовий статус для законодавця вбачається проблематичним, що ставить під сумнів правову природу даної категорії [4, с. 95].

Якщо розглядати міжнародний досвід, то варто звернути увагу на законодавство Великобританії та США, де категорія «ноу-хау» прямо закріплена. Проте це зовсім не означає однозначність її розуміння. Законодавство Великобританії визначає «ноу-хау» як корисний виробничий досвід. У США регулювання відносин, пов'язаних із «ноу-хау», має неоднорідний характер та належить до компетенції штатів: у 38 з них на основі однакового закону прийнято окремі закони про секрети промислу, тобто «ноу-хау», а в окремих штатах такі закони є частиною Цивільного кодексу [4, с. 96].

Загалом під ноу-хау (із точки зору українського законодавства) найчастіше розуміються певні технічні відомості, які містяться у наукових звітах, кресленнях, моделях нової техніки, неопублікованих заявках на видачу патенту тощо. До його основних ознак належать наступні риси: 1) це сукупність відповідних знань, навичок, досвіду, які є невід'ємними від особи, і, як наслідок, невідчужуваними; 2) таємний характер науково-технічної інформації, яку воно містить – такі відомості не є загальновідомими та легкодоступними; 3) нематеріальна природа; 4) захищеність від незаконного розголошення та присвоєння; 5) відсутність терміну охорони; 6) необов'язковість державної реєстрації; 7) здійснення передачі на договірній основі [1; 4, с. 96].

Окремої уваги потребує встановлення характеру співвідношення між категоріями «ноу-хау» та «комерційна таємниця», які, на перший погляд є відносно схожими, а можливо й тотожними. А. Мідянка на основі аналізу дефініції комерційної таємниці, яка міститься у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), робить висновок, що законодавець, сам того не бажаючи, понятійно «зрівняв» дані терміни. На нашу думку, це є помилковим, адже ноу-хау виступає видом комерційної таємниці: воно може охоронятися як комерційна таємниця, але не вся інформація, яка є комерційною таємницею, може бути віднесена до ноу-хау [1]. Відмінними рисами цих категорій є те, що: по-перше, в основі ноу-хау лежить інформація виключно технологічного характеру, а комерційну таємницю може становити будь-яка інформація; по-друге, комерційна таємниця не має автора, не є результатом творчої або інтелектуальної діяльності людини, на відміну від ноу-хау, відповідно і особисті немайнові права на неї відсутні.

Вищевказане дає підстави вважати, що цілком доцільно відносити ноу-хау до об'єктів права інтелектуальної власності. Документом, який вперше закріпив такий підхід стала Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р. Відповідно до її положень до прав інтелектуальної власності належать права стосовно «припинення несумлінної конкуренції й усіх інших прав, що є результатом інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях» [5]. Поняття «результат інтелектуальної діяльності» є достатньо широким, і, безумовно, може включати ноу-хау, оскільки воно створюється із використанням інтелектуальних зусиль людини.

Вітчизняне законодавство, яке б мало чітко вирішувати дане питання, навпаки створює протирічливу ситуацію. Відповідно до положень ст. 420 ЦК України комерційна таємниця є об'єктом права інтелектуальної власності, що на підставі вищевикладеного обґрунтування співвідношення як частини і цілого дає змогу відносити до цієї категорії і ноу-хау [6]. Проте аналіз ст. 1 Закону № 143-V свідчить про абсолютно протилежну позицію, через що вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до нього для встановлення нормативної єдності.

Належність ноу-хау об'єктів права інтелектуальної власності породжує можливість захисту прав інтелектуальної власності на нього, що обумовлено, у першу чергу, його економічною цінністю. Власник ноу-хау наділений захистом від незаконного використання інформації, яка його складає, якщо:

- 1) ця інформація має дійсну або потенційну комерційну цінність у зв'язку з відсутністю відомостей про неї у третіх осіб;
- 2) до неї немає вільного доступу на законних підставах;
- 3) його власник вживає всіх належних заходів для охорони конфіденційності такої інформації [1].

Право на захист ноу-хау від несанкціонованого розкриття надається його власнику на основі норм щодо запобігання несумлінної конкуренції.

Дискусійним лишається питання про виняткове право власників ноу-хау на інформацію. Прибічники «антимонопольного» підходу вважають, що за умови законного заволодіння або самостійної розробки такої ж інформації третіми особами, вони безперешкодно можуть використовувати її, незважаючи на початкового власника.

Отже, ноу-хау — це корисна, не загальновідома інформація, яка є незапатентованою, і являє собою досвід або інформацію, отриману у результаті спеціальних досліджень чи випробувань. Категорії «комерційна таємниця» та «ноу-хау» співвідносяться як ціле та частина: під першим терміном розуміється значно більший обсяг інформації, частиною якої, поряд із комерційною та організаційно-управлінською інформацією, є ноу-хау. Належність ноу-хау до об'єктів інтелектуальної власності є обґрунтованою на підставі його утворення як результату інтелектуальної діяльності людини та положень ЦК України, у відповідність до яких необхідно привести інші нормативно-правові акти.

Список літератури

1. Мідянка А. Ноу-хау в системі права інтелектуальної власності URL: <https://pravo.ua/nou-hau-v-sistemi-ob-iektiv-prava-intelektualnoi-vlasnosti/>.
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.2021 № 1560-XII. Дата оновлення: 13.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 01.04.2021).
3. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 № 143-V. Дата оновлення: 09.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text> (дата звернення: 01.04.2021).
4. Уткіна М.С., Харченко А.Л. "Ноу-хау" в системі об'єктів інтелектуальної власності в Україні та зарубіжних країнах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2019. № 54. С. 94-97.
5. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169#Text.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.04.2021).

УДК 347.9

Мишаста К. Б., студентка гр. КЮ-183

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

З 15 грудня 2017 року набрали чинності зміни до Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, якими фактично викладено в суттєво оновленій редакції. Після даної модернізації з'явилися численні новели, зокрема, значних змін зазнали засади (принципи) цивільного судочинства, що викликало необхідність зробити їх порівняльний аналіз та вплив на ефективність судового захисту як вагової складової верховенства права.

Тому їх характеристика має суттєве значення, оскільки принципи є вихідними положеннями, закріпленими в міжнародному праві та чинному законодавстві, на яких повинні ґрунтуватися процесуальне законодавство та практика його застосування [1, с. 56], значення яких різноаспектне:

по-перше, вони як відправні положення при подоланні прогалин у праві, дозволяють знайти правильне рішення при тлумаченні процесуальних норм із недостатньо визначеним змістом, якщо в чинному законодавстві немає відповідної норми;

по-друге, принципи як орієнтири у нормотворчій діяльності, що визначають основні напрямки, перспективи розвитку цивільного процесу, служать головним критерієм оцінки обґрунтованості пропозицій про зміну й доповнення цивільного процесуального законодавства [2, с. 27].

Невиконання приписів норм, які містяться у цивільному процесуальному законодавстві та ґрунтуються на конституційних засадах судочинства, передбачених ст. 129 Конституції України [3] і недодержання хоча б однієї із них, унеможливають проведення прозорого, справедливого, якісного та неупередженого цивільного судочинства.

До 15.12.2017 року у чинній на той момент редакції ЦПК не було передбачено окремої статті, в якій би містився перелік принципів цивільного судочинства. Лише в порівнянні з чинним ЦПК України, можна визначити, що існували такі принципи як: повага до честі і гідності (ст.5); гласність та відкритість судового розгляду (ст. 6); мова цивільного судочинства(ст.7), змагальність сторін (ст. 10); диспозитивність (ст. 11); забезпечення апеляційного і касаційного оскарження судових рішень (ст. 13); обов'язковість судових рішень (ст. 14), розумні строки розгляду справ (ст. 157)[4].

Наразі в ч. 3 ст. 2 ЦПК України прямо передбачено перелік 12 принципів цивільного судочинства, а саме: верховенство права(ст. 10); повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом (ст.6); гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (ст.ст.7,8); змагальність сторін (ст.12); диспозитивність (ст.13); пропорційність (ст.11); обов'язковість судового рішення(ст.18); забезпечення права на апеляційний перегляд справи відокремлений від забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом (ст.17); розумність строків розгляду справи судом (ст.121);неприпустимість зловживання процесуальними правами (ст.44); відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення (ст. 141) [5]. При цьому, хоч і не вказано в цьому переліку такого принципу як мова цивільного судочинства, але він має вагоме значення. Таким чином можна стверджувати, що більшість засад цивільного судочинства при однаковій назві, набули оновленого змісту, на відміну від попередньої редакції та з'явилися нові принципи ЦПК України.

Розглянемо більш детально нововведені у 2017 році принципи цивільного судочинства, серед яких пріоритетним є принцип верховенства права, оскільки він загальноправовий.

Принцип верховенства права знайшов своє пряме закріплення в новій редакції ЦПК України, проте визначення поняття його так і не сформульовано, оскільки, будучи заснованим на доктрині природного права, поняття «верховенства права» (Rule of Law) не піддається визначенню. Даний принцип фігурує в усіх процесуальних галузях українського права, його можна вважати своєрідним елементом міжнародного стандарту у правозахисному аспекті, тому що у чинному ЦПК України тлумачення засади верховенства права спрямоване на відмову від декларативного характеру до необхідності застосування його положень в контексті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року і протоколів до неї й практики Європейського суду з прав людини (ч.4 ст.10 ЦПК України).

Принцип верховенства права був предметом дослідження багатьох науковців, зокрема, найбільшого внеску у його вивчення та концептуальному оформленні зробив С.П. Головатий (суддя Конституційного Суду України) у своїй трьохтомній праці «Верховенство права»[6], у якій детально розкрито становлення ідеї та проаналізовано стан української правничої науки щодо адекватності висвітлення верховенства права.

Також великий внесок у дослідженні верховенства права зробив П.М. Рабінович, який вважав, що «верховенство права не обмежується виключно межами правової дійсності і може розглядатися ще в одному розрізі – як соціально-природний феномен..., оскільки, ... це, по-перше, не стільки верховенство, так би мовити, статичних, «природних» прав людини, скільки їх реалізація, узгоджена з такими ж правами інших індивідів, людських спільнот, об'єднань й усього суспільства, а по-друге, реалізація не тільки таких прав, а й «природних» обов'язків [7, с. 20]; по-третє, розкриває зміст верховенства права як правового принципу через тлумачення його положень Конституційним Судом України (далі – КСУ): поняття «верховенство права» як категорію справедливості, оскільки розглядає право не як нормативний акт чи систему нормативних актів, а як втілення справедливості, що є протилежним безправності і свавіллю[8].

Позитивною новелою національного судочинства, в тому числі цивільного, є не тільки проголошення принципу неприпустимість зловживання процесуальними правами, але й розкриття його змісту в спеціальній статті 44 ЦПК України: суд наділений дискреційними повноваженнями щодо визнання зловживанням процесуальними правами дій, які суперечать завданню цивільного судочинства(в залежності від конкретних обставин) та шляхи протидії такому зловживанню, зокрема, застосувати штраф як новий захід процесуального примусу, виписаний в ст.148 ЦПК України, що відповідає нововведеним положенням ст. 12 ЦПК України по запобіганню судом зловживанню учасниками судового процесу їх правами та вживанню заходів для виконання ними їх обов'язків[5]. При цьому необхідно зазначити, що в ч. 3 ст. 27 ЦПК (попередньої редакції) передбачалося, що особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки [4], але не було такого заходу примусу.

Суттєвою новелою цивільного судочинства є проголошення й розкриття принципу пропорційності, сутність і значення якого відображена у ст.11 ЦПК України, виходячи з аналізу якої він, у площині його правозастосування, знаходить своє головне втілення при визначенні судом порядку здійснення провадження у справі з врахуванням законодавчо визначених критеріїв, перелік яких не є вичерпним. Із аналізу положень ЦПК України випливає, що принцип пропорційності як оціночна категорія, прямо чи опосередковано інтегрується і потребує правової реалізації у цивільному судочинстві, при вирішенні судом питань, зокрема: зустрічного забезпечення (ч. 5 ст. 54), стосовно попереднього визначення суми судових витрат (ч. 2 ст. 134), попередньої оплати судових витрат (ч. 3 ст. 135), забезпечення позову (ч. 3 ст. 150), про розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження (ч. 3 ст. 274), касаційного оскарження судових рішень у малозначних справах та справах з ціною позову, що не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, у випадках встановлених п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України, а також та інших випадках[5].

Отже, підсумовуючи викладене, вважаємо за доцільне зробити висновки: проголошення в національному процесуальному законодавстві нових уніфікованих

принципів судочинства є позитивним явищем, але необхідно щоб «де-юре» відповідало «де-факто», в першу чергу щодо верховенства права. Відповідно до ст.ст.1,3,8,129,147 Конституції України саме верховенство права є не тільки принципом національного судочинства, яким керуються судді здійснюючи правосуддя й конституційну юрисдикцію, а є ширшим поняттям: конституційною загальноправовою засадою без дотримання якої неможлива Україна як правова держава.

Список літератури

1. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. 624 с.
2. Фурса С.Я. Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі: науково-практичний посібник. (Серія: Процесуальні науки). Київ: Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2005. 256 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 07.05.2021).
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Редакція: 03.08.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20170803#> (дата звернення: 07.05.2021).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. №№ 1618-IV. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20200813#> (дата звернення: 07.05.2021).
6. Головатий С.П. Верховенство права: монографія. У 3-х кн. Київ: Видавництво «Фенікс», 2006. 1747 с.
7. Рабінович П. М. Верховенство права як соціально-природний феномен (контури ідеалу). Право України. 2010. № 3. С. 19–23.
8. Рабінович П. М. Верховенство права в інтерпретації Конституційного Суду України. URL: <http://www.lawyer.org.ua/?d=668&i=&w=r> (дата звернення: 07.05.2021).

УДК 349.2

Никипорець І. О., студентка гр. КПП-171

Науковий керівник: Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ СТРОКІВ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Процесуальні строки є невід’ємною частиною механізму здійснення господарського судочинства, оскільки саме з даними строками в першу чергу закон пов’язує упорядкованість господарського процесу, дисциплінованість учасників процесу в межах здійснення окремих процесуальних дій, ритмічність і оперативність господарського процесу в цілому. Господарсько-процесуальні строки як правовий інститут являють собою сукупність норм господарсько-процесуального права, спрямованих на визначення (відведення) часових проміжків, моментів у часі для реалізації відповідних процесуальних відносин, вчинення окремих процесуальних дій та настання відповідних юридичних наслідків. Додержання процесуальних строків традиційно визнається критерієм виконання судом та судьями процесуального законодавства та здійснення покладених на них функцій.

Думки про належність процесуальних строків до юридичних фактів не є поодинокими в літературі. Так, розглядаючи процесуальні строки, професор В.В. Ярков відносить їх до «своєрідних юридичних фактів», які визначають основні етапи виникнення, розвитку й припинення процесуальних правовідносин [1, с. 32]. Аналогічна думка висловлюється і в інших джерелах.

Аналіз положень ГПК України та, зокрема, розділу VII, виявляє, що цей законодавчий акт не містить визначення категорії господарського процесуального строку. Така прогалина спостерігається і в інших актах господарського процесуального законодавства. Загальні положення, що стосуються регламентації господарсько-процесуальних строків, містяться у розділі VII ГПК України. А спеціальні положення щодо

вчинення окремих процесуальних дій змістовно входять до інших норм ГПК України та актів господарського процесуального законодавства.

При здійсненні господарського судочинства господарськими судами, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 50 ГПК України, господарсько-процесуальні строки визначаються виключно ГПК України або господарським судом на його основі [2]. Порядок їх обчислення пропонується визначати як процесуальну діяльність суду та інших учасників господарського процесу щодо обрахунку перебігу процесуального строку, визначеного законом або судом хвилинами, годинами, днями, місяцями або роками. Вважаю, що в господарському процесі має бути врахована та обставина, що строки розгляду справи мають бути більш тривалими з урахуванням потреб правосуддя.

Більшість науковців-процесуалістів уже традиційно поділяють процесуальні строки залежно від способу їх встановлення, виходячи з відповідних законодавчих дефініцій, на строки, визначені законом та встановлені господарським судом. Існує думка, що процесуальні строки варто поділяти на: 1) строки господарського судочинства – строки, які звернені до суду та які встановлюють періоди часу, упродовж якого здійснюються певні частини провадження у справі в господарському суді; 2) строки окремих процесуальних дій – розрізняються за суб'єктами, які здійснюють певні дії. Так, строки, упродовж яких мають бути здійснені окремі процесуальні дії, встановлюються законом і мають на меті надання провадженню в господарському суді оперативності [3, с. 145]. Адже, основне функціональне призначення господарсько-процесуальних строків як інституту господарського-процесуального права полягає у здійсненні регулятивної, охоронної, захисної функції, а також функції сприяння сторонам у реалізації господарсько-процесуальних прав та обов'язків, сприяння господарському суду в належній організації провадження у справі.

Отже, змістовна характеристика господарсько-процесуальних строків має охоплювати не лише їх суб'єктивне значення (дають можливість вчинити або утриматись від вчинення процесуальної дії), а й об'єктивне значення (дають змогу фіксувати певні юридичні факти: набрання законної сили рішенням суду, період дії запобіжних заходів, відкладення розгляду справи тощо). Основне функціональне призначення господарських процесуальних строків як інституту господарського процесуального права полягає в реалізації регулятивної, охоронної та захисної функцій.

На мою думку, класифікація господарсько-процесуальних строків може здійснюватися за способом встановлення на законодавчі строки та строки судового призначення; для кожного виду об'єктивною потребою є встановлення критеріїв розумності, ефективності та відповідності призначенню судового розгляду загалом та окремим його етапам (формам) зокрема. Дотримання процесуальних строків є найважливішою гарантією права особи на справедливий суд, адже за відсутності суворого додержання цих строків усіма учасниками процесу зникає можливість вчасного захисту порушеного права та законного інтересу.

Список літератури

1. Яров В. В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. – Екатеринбург, 1992. – 256 с.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – 56 с.
3. Господарське процесуальне право: підручник / В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос (ст.), В.П. Нагребельний, Д.М. Лук'янець; за заг. ред. к.ю.н. В.Д. Чернадчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 378 с.

УДК 347.772/347.773

Паін Р. Д., студент гр. ППР-171

Науковий керівник: Кочина О. С., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ВІДМІННІСТЬ ТОРГІВЕЛЬНОЇ МАРКИ ВІД ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА

Питання регулювання та охорони об'єктів права інтелектуальної власності має важливе значення для застереження порушень майнових та особистих (немайнових) прав суб'єктів.

Розвиток сучасного суспільства характеризується створенням нових об'єктів в результаті творчої, інтелектуальної діяльності людини в різних сферах життя суспільства. У зв'язку зі значним розвитком права інтелектуальної власності в останні роки, а особливо таких його об'єктів як торгівельної марки та промислового зразка, які на перший погляд є дуже схожими правовими явищами, виникає потреба розмежування цих понять та юридичних аспектів які з ними пов'язані.

Правове регулювання досліджуваних явищ регулюється такими нормативно-правовими актами, як закони України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», а також Цивільним кодексом України (далі – ЦКУ), який містить загальні положення щодо регулювання цих понять.

Відповідно до зазначених джерел:

торгівельна марка - позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб (ст.1 ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг») [1];

промисловий зразок - результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання (ст.1 ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки») [2].

Вищезазначене законодавство хоча і розкриває ці поняття, але у не в повній мірі. Дещо ширше характеризує торгівельну марку ЦКУ. Згідно із ст. 492 ЦКУ - торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів [3].

Орлюк О.П. детальніше характеризує поняття «промисловий зразок» та до вже визначеного в законодавстві додає, що:

1) промисловий зразок призначений задовольняти естетичні потреби, він наближається до творів образотворчого мистецтва, правова охорона яких здійснюється відповідно до норм авторського права. Відмінність полягає в тому, що при оцінці художньої вартості промислового зразка беруть до уваги його естетичне сприйняття, що має технічне застосування, а не його художню вартість як твору мистецтва. Таким чином, якщо зразок не може бути відтворений промисловим способом, то такий виріб скоріше є твором мистецтва і охороняється законом про авторське право;

2) художнє вирішення зовнішнього вигляду промислового виробу здійснюється при створенні різних конструкцій виробів. Тому в тих випадках, коли технічне конструювання може змінити зовнішній вигляд виробу, виникає питання про розмежування промислових зразків і винаходів. Промисловий зразок не повинний описувати і визначати природу, функцію і спосіб виробу. [4, с.20-21].

Виходячи з тлумачення досліджуваних термінів уже можна зазначити про характерну відмінність між торговельною маркою та промисловим зразком. До основних можна віднести умови правової охорони; об'єкт; строк дії; експертизу.

Умови правової охорони. Відповідно до ст.5 ЗУ ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки» правова охорона надається промислового зразку, що не суперечить публічному порядку, загальноновизнаним принципам моралі та відповідає критеріям охороноздатності.

В аналогічній статті ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» зазначається, що додатково до вищезазначених умов є відповідність вимогам Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки".

Об'єкт. Об'єктом торговельної марки може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори, форма товарів або їх пакування, звуки.

Промисловим зразком може бути форма, малюнок або розфарбування чи їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу або його частини, що визначається, зокрема, лініями, контурами, кольором, формою, текстурою та/або матеріалом виробу, та/або його оздобленням, і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб. Також промисловими зразками може бути цілий одиничний виріб, його частина, комплект (набір) виробів, варіанти виробу [5, с.344-345, 407].

Строк дії. Право інтелектуальної власності як на промисловий зразок, так і на торгівельну марку виникає з дати подання заявки до Національного органу інтелектуальної власності. Строк чинності становить відповідно 5 та 10 років від моменту подання заявки. За умови сплати збору такий строк може бути продовжений у порядку встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності. Також законодавець обмежує строк чинності майнових прав на промисловий зразок, який не може перевищувати 25 років від дати подання заявки.

Експертиза. Під час проведення формальної експертизи встановлюється дата подання заявки, заявка перевіряється на відповідність формальним вимогам, а документ про сплату збору за подання заявки - на відповідність встановленим вимогам. Кваліфікаційною експертизою перевіряється відповідність заявленого позначення умовам надання правової охорони. Відмінність в цьому аспекті полягає у тому, що при наданні правової охорони знаку для товарів і послуг проводиться формальна та кваліфікаційна експертиза, у той час як по заявці на промисловий зразок - лише формальна експертиза.

Отже, торгівельна марка слугує для відмежування товарів і послуг однієї особи від товарів та послуг інших осіб. В той час як призначенням промислового зразка є задоволення естетичних та ергономічних потреб. Тому можна зробити висновок, що досліджуванні поняття мають різне значення та сферу застосування. Дані терміни мають на меті індивідуалізацію тих об'єктів права інтелектуальної власності, інформацію про яких вони містять. Однак, досліджені нами явища мають численну кількість відмінностей, які дають змогу розмежувати їх.

Список літератури

1. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 р. № 3770-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text> (дата звернення: 07.04.2021).
2. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 р. № 3771-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення: 07.04.2021).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 07.04.2021).
4. Орлюк О., Работягова Л. Співвідношення правової охорони промислових зразків і торговельних марок. НДІ інтелектуальної власності АІПН України. Київ, 2005. С. 20-39.
5. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

УДК 347.62:348

Патук А. А., студентка гр. КПр-173

Науковий керівник: Барабаш А. Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ В МУСУЛЬМАНСЬКИХ КРАЇНАХ

Актуальність теми. За останні роки у світі помітно збільшилась кількість мігрантів. Причини цього явища різні: політичні, економічні, національні, релігійні. Наслідком глобальності міграції стало збільшення кількості шлюбів за участі іноземного елемента. Це, в свою чергу, зумовило ускладнення правового регулювання шлюбних відносин, адже законодавства різних держав по-різному регулюють одні й ті ж відносини. Особливо яскраво відмінності у правовому регулюванні укладення та розірвання шлюбу проявляються, якщо мова йде про шлюб громадянина/громадянки України з громадянином/громадянкою мусульманської держави. Дослідження вказаних відмінностей та проблем у правовому регулюванні шлюбів між громадянами України та громадянами мусульманських країн є актуальним на сьогодні.

Метою дослідження є шлюбні відносини за мусульманським правом.

Виклад основного матеріалу. За загальним правилом, вважається, що шлюб – це добровільний союз чоловіка та жінки, які бажають створити сім'ю. Саме сім'я, виступає основою майбутнього розвитку суспільства. Право кожної країни світу містить норми, які регламентують відносини, пов'язані зі створенням і функціонуванням сім'ї [1, с. 210].

Статтею 51 Конституції України визначено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки й чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права й обов'язки у шлюбі та сім'ї. Сім'я, дитинство, материнство й батьківство охороняються державою [2].

Варто звернути увагу саме на добровільність союзу чоловіка та дружини, адже далеко не в усіх країнах світу це так. В багатьох державах сходу, відповідно до традицій, шлюбний договір може укласти батько, опікун або найближчий родич. Головна умова, щоб це була особа чоловічої статі.

Шлюбно-сімейні відносини та ставлення до жінки в ісламі канонізовані у його ідейних джерелах – Корані, Сунні, тафсирах і теологічній літературі. Важливим ісламським джерелом, у якому урегульовуються різні сторони суспільного, сімейного і особистого життя віруючих є шаріат. Заснований на Корані та Сунні, шаріат поступово став доповнюватися фікхом (правознавством), який розвивався під впливом іджми (громадської думки), кіясу (судження за аналогією) та юридичного тлумачення першоджерел ісламу. У регулюванні сімейних відносин використовується також і адат (звичай, звичаєве право).

Укладання шлюбу та дітонародження вважається обов'язком у мусульманському праві. Згідно з Кораном: «І віддавайте у шлюб безшлюбних серед вас і праведних рабів і рабинь ваших. Якщо вони бідні, - збагатить їх Аллах своєю щедрістю». В одному з хадісів пророк Мухаммад говорив: «Поєднуйтеся шлюбом і плодіться», «Найгірші з мертвих це ті, які померли холостяками». Мусульманський теолог і правознавець імам Медіні Малік ібн Анас зазначав, що людина в шлюбі має більше переваг та заслуг, ніж найпобожніший мусульманин-холостяк.

Шлюби мусульман буває трьох видів: постійний шлюб (нікахдаїм), шлюб з невірницями (нікахкенізон) та тимчасовий шлюб (нікахмут'а). Останній визнається лише у шиїтів. Кожна з цих форм шлюбу має свої особливості, яких необхідно дотримуватися. Постійний шлюб (нікахдаїм) є основним видом мусульманського шлюбу. Обов'язковими умовами визнання постійного шлюбу законним є:

1. Добровільна згода осіб, які мають бажання укласти шлюб та згода на це батьків чи опікунів. Особливе значення приділяється згоді не тільки чоловіка, а й майбутній дружині. За заповітом пророка – не можна жінку примушувати виходити заміж. Згода на шлюб жінки

може виражатися у посмішці чи мовчанні: «Дівчину необхідно запитати про згоду у всіх справах, які стосуються її, і якщо вона промовчить чи посміхнеться, то це означає її згоду».

2. Установлена суддею статевая зрілість осіб, які вступають у шлюб (для чоловіків – 15 років; для жінок – 9 років). У мусульманському законодавстві це найбільш заплутаніше та не до кінця визначене питання, адже той факт, що Айші, одній із дружин пророка було дев'ять років, коли він з нею одружився, дав підставу мусульманським правознавцям вважати можливим видавати дівчину заміж саме після досягнення цього віку.

3. Для тих жінок, які укладають шлюб вперше – моральна чистота (керамет-л-асл) та дівоча цнотливість (бікр).

4. Щоб жінка, яка вступає у шлюб, не була заручена з іншим чоловіком.

5. Визначення розміру шлюбної плати – махру, який виплачується нареченим. У Корані говориться: «І давайте жінкам їх вено в дар...». Шлюбною платою може бути будь-яка річ, що має вартість та перебуває у власності нареченого або його батьків. Махром є знак поваги до майбутньої дружини. Відповідно до закону потрібно визначити його найменшу величину сумою, яка б у подальшому мала значення. Вважається такою сумою є саме десять дарагімів, Максимальна величина махри в законі не визначається.

6. Рівність станів батьків наречених. Поняття рівності включає: віру, свободу, набуті знання та матеріальні статки. Пророк заповідав: «Дивіться, щоб шлюби уклалися лише належними опікунами жінок і лише з рівними». Рівність береться до уваги і при визнанні шлюбу дійсним. Так, якщо жінка вийде заміж за нижчого за соціальним статусом чоловіка, то її опікуни мають право розірвати шлюб, щоб уникнути безчестя.

7. Одночасний шлюб чоловіка з однією і не більше, ніж із чотирма жінками, а для жінки – шлюб лише з одним чоловіком. Якщо у чоловіка дві чи більше дружин, при чому вони є вільнонародженими, то він повинен ділити між ними шлюбне співжиття порівну. Шаріатське законодавство передбачає рівність дружин між собою у шлюбному житті: «Дружина, взята раніше і дружина, взята пізніше, рівні між собою».

8. При укладанні шлюбу обов'язкова присутність також і свідків – двох чоловіків-мусульман чи одного чоловіка і двох жінок. За мусульманським правом шлюб не може бути укладений без свідків. За словами пророка «Шлюб без свідків не вважається шлюбом». Функція свідків при укладанні шлюбу зводиться до їх присутності під час ритуалу, коли духовна особа тричі проголосить умови договору [3, с. 153].

У мусульманських країнах, як і в більшості країн світу, забороняється шлюб між особами, які мають кровні зв'язки. Чоловік не може одружитись зі своїми першими родичками; з прямими нащадками своїх батьків і представниками своїх дідів і бабусь: з дружинами свого батька, діда, сина або онука; з першими родичами своєї дружини; з молочними родичами. Існує таке поняття, як тимчасова заборона укладення шлюбу – це заборона одруження з жінкою, яка вже перебуває у шлюбі і ще не розлучилась; заборона укладати шлюб з особою, до того моменту, поки вона не прийме мусульманську віру [4, с. 123].

Мусульманське законодавство регулює не лише порядок укладення шлюбу, але й порядок його розірвання. Шлюб може бути розірваний за ініціативою чоловіка; за взаємною згодою подружжя або за рішенням суду. Розлучення може вимагати й жінка, якщо наявні вагомні підстави. Так, якщо її чоловік є відсутнім протягом 1-2 років, що приносить дружині моральні збитки, навіть якщо його місцезнаходження відоме.

Чоловік, який є повнолітнім і дієздатним, у здоровому глузді може розірвати шлюб із поважних причин не більше трьох разів. Перше і друге розлучення можуть бути ним скасовані, а третє уже є остаточним, але після нього подружжя може знову одружитися. Розлучення за домовленістю між подружжям вимагає взаємного бажання сторін і укладання договору, де вказано, що шлюб розривається добровільно [5, с. 19-20].

Після розлучення діти, які народилися в шлюбі, залишаються проживати з батьком. Якщо чоловік помирає, то його дітей бере під опіку опікун.

У мусульманському кримінальному праві є злочини «групи хадж». Тобто, кримінальна відповідальність за зраду. Перелюб вважається найстрашнішим злочином і навіть гріхом, що стоїть на заваді продовження роду, і означає позашлюбні статеві

відносини, що порушують принцип моралі та інтересів сім'ї. У Корані сказано «перелюбника і перелюбницю побийте кожного з них сотнею ударів. Не шкодуйте їх, якщо ви віруєте в Аллаха... Нехай буде присутня при їхньому покаранні група віруючих». Щоб застосувати таке покарання, необхідне свідчення чотирьох віруючих чоловіків протягом одного року. Якщо провину не буде доведено, то свідки притягуються до відповідальності за звинувачення і їх карають вісімдесятьма батогами. Варто зазначити, що якщо чоловік звинуватив у перелюбі свою дружину і це не було доведено, то він не несе відповідальності. Якщо чоловік стверджує, що дружина народила дитину від іншого і повторить це п'ять разів (ліан), то дружину карають за перелюб. Якщо ж дружина п'ять разів присягається Аллахом, що ця дитина від чоловіка, то батьком признається чоловік, але шлюб розривають назавжди. Вказана норма діє в Об'єднаних Арабських Еміратах [6, с. 72].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що укладення і розірвання шлюбу за шаріатом є складною процедурою. А сам інститут шлюбних відносин консервативним і майже не піддається впливу нових більш сучасних ідей.

Список літератури

1. Розгон О. Укладання шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном. Юридичний Радник. 2011. № 6 (60). с. 1-8.
2. Конституція України: станом на 1 січня 2021 р.: відповідає офіц. тексту. Київ: Вид. дім «ПАЛИВОДА А.В.», 2021. 64 с.
3. Хидоя: Коментарии мусульманского права: у 2 ч. 4 т. / пер. с англ. под ред. Гродекова Н.И. Москва: Волтерс Клувер, 2010. 808 с.
4. Зеленков М.Ю. Мировые религии: история и современность. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. 364 с.
5. Исламская цивилизация в глобализирующемся мире по материалам конференции / отв. ред. ХоросВ. Г. Москва: ИМЭМО РАН, 2011 р. 336 с.
6. Сюкияйнен Л.Р. Мусульманское право и семейное законодательство стран Арабского Востока. Москва: ИГиП АН СССР, 1984. 145 с.

УДК 347.45/.47

Питель О. В., студентка гр. ЦГЮ-181

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРАВОВУ ПРИРОДУ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

Законодавець у Цивільному кодексі України визначив договір дарування як договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність [1]. Договір дарування виділений в окремий тип договорів, оскільки йому притаманні характерні ознаки, що відрізняють його від інших договорів: договір дарування є завжди безоплатним; наявність збільшення майна обдаровуваного; збільшення майна обдаровуваного відбувається за рахунок зменшення майна дарувальника; наявність у дарувальника наміру обдарувати; згоду обдаровуваного на прийняття дару [2, с. 125-128]. Договір дарування є одностороннім, безоплатним, як правило, реальним, за винятком обіцянки дарування, який визнається консенсуальним договором.

Найбільш гострі суперечки в науці і правозастосовчій практиці викликає питання про те, що слід розуміти під зустрічним наданням, наявність якого позбавляє договір дарування його основної ознаки - безоплатності.

Згідно Цивільного кодексу України сторонами договору дарування можуть виступати фізичні і юридичні особи, держава Україна, територіальні громади. Договір дарування від імені дарувальника може оформляти його представник; для цього дарувальник повинен видати йому

довіреність, в якій вказані прізвище, ім'я, по батькові особи, якій передається дарунок. В іншому випадку договір дарування вважається недійсним.

Обмеження по оформленню договору дарування встановлені для господарських товариств і виробничих кооперативів. Зазначені суб'єкти господарювання можуть оформляти даний вид договору між собою лише за умови, якщо це прямо передбачено в статутних документах дарувальника. Однак, це правило не діє при укладенні юридичною особою договору пожертви. При цьому, такі суб'єкти господарювання можуть укласти договір дарування з фізичними особами. Заборона введена тільки для державних комерційних підприємств: вони не мають права дарувати своє майно ні юридичним, ні фізичним особам [3, с. 326-331].

Безоплатність є основною ознакою договору дарування, та, якщо замість наданого однією стороною потрібна передача речі, права, або зустрічного зобов'язання, то такі відносини не підпадають під поняття дарування. Дарування служить задоволенню в певних випадках потребам громадян і юридичних осіб в майновій сфері, та укладення зазначеного договору дозволяє закріпити акт добровільної передачі майна, обумовити перехід права власності. Цим забезпечуються інтереси обдаровуваного по відношенню до всіх оточуючих, він здобуває можливість захисту своїх правомочностей від незаконних посягань. Відбувається остаточна і безповоротна зміна власника речі. В силу цього, при даруванні речей договір є безстроковим. Внутрішні відносини між дарувальником і обдаровуваним (мотиви дарування) можуть бути самими різними, їх облік має значення зазвичай тоді, коли з тих чи інших причин постає питання про недійсність дарування.

В сучасних умовах дарування виконує і важливі соціальні функції. Зросло число організацій і громадян, які у тих чи інших випадках надають безоплатну допомогу іншим особам, які мають гостру потребу в речах, наприклад продукти харчування, теплий одяг; цим підтримуються організації освіти, охорони здоров'я, часто відносини дарування мають іноземний елемент. З подальшою гуманізацією суспільства відносини дарування займають стійке місце в ряді інших цивільно-правових відносин [4, с. 79-84].

Договір дарування має реальний характер у тому випадку, коли майно передається в момент укладення договору. У всіх випадках, коли дарування обумовлено майбутньою передачею майна, воно має консенсусний характер. Обіцянка передати безоплатно кому-небудь річ або майнове право або звільнити кого-небудь від майнового обов'язку (обіцянки дарування) визнається договором дарування і пов'язує обіцянку, якщо обіцянку зроблено в належній (письмовій формі), зробити в майбутньому безоплатну передачу речі.

Безоплатність договору дарування виражається в тому, що, як уже зазначалося, в рахунок дарування не робиться ніякого зустрічного надання. Тобто, коли має місце оплата товару нехай і з суттєвою знижкою, то це не можна розглядати як дарування. Однак, в законодавстві не міститься заборони на передачу в дар речей (іншого майна), обтяженого правами інших осіб. По-перше, до передачі майна на нього не може існувати обтяження самого власника. Тут може бути застосована аналогія з правилом щодо припинення зобов'язання збігом боржника і кредитора в одній особі. По-друге, спеціально покладаючи на дарувальника обтяження в свою користь, дарувальник тим самим порушить вимогу про безплатність договору дарування та договору з умовою, що викривляє його сутність [5, с. 16-22].

Таким чином, договір дарування може передбачати зустрічні зобов'язання обдаровуваного, що саме по собі його не порочить. Сказане не виключає зовсім можливість існування на майно обтяження з боку колишнього власника. Однак, на наш погляд, ці обтяження повинні мати законний характер, а не договірний і застосовуватись лише в обмеженій кількості випадків. Наприклад, не можна ніяк позбутися обтяжень, пов'язаних з режимом спільної власності, обтяження власників в кондомініумі, законних сервітутів. У перших двох випадках обтяження носять взаємний характер, в третьому земельна ділянка обдаровуваного може служити земельною ділянкою дарувальника, розташованим поруч. Можливе покладання на обдаровуваного і інших майнових обов'язків. Передавши дар, дарувальник може зумовити його використання в загальнокорисних цілях.

Отже, договір дарування може передбачати зустрічні зобов'язання обдаровуваного, що саме по собі його не порочить. Лише наявність зустрічного надання в строгому сенсі слова знищує дійсність договору дарування.

В юридичній літературі обґрунтовувалися і інші ознаки договору дарування, висхідні до класичного римського права: безповоротність переходу прав; безстроковість дарування; збільшення майна обдаровуваного; зменшення майна дарувальника і деякі інші. Всі ці ознаки дійсно, зазвичай, властиві даруванню, але всі вони похідні від безоплатного характеру дарування, а тому не мають самостійного значення.

Відмежування дарування від інших інститутів цивільного права, як правило, не представляє собою великої проблеми. Так, купівля-продаж є явним антиподом дарування в силу своєї оплатності. Від договору позички дарування відрізняється тим, що річ, яка є предметом договору, передається у власність, а не у тимчасове користування, як при позичці. Крім того, предметом дарування може виступати не тільки річ, але і майнове право, а також звільнення від обов'язку.

Від інших договорів, які можуть бути безоплатними (доручення, зберігання і ін.), дарування також відрізняється своїм предметом, бо неможливо «подарувати» будь які дії, послуги, що складають зміст зазначених договорів. На відміну від заповіту – одностороннього правочину щодо розпорядження майном на випадок смерті, дарування є договором, а тому може мати місце лише за життя дарувальника. Безкоштовна передача майна під виплату ренти хоча і регулюється нормами про договори дарування, але даруванням у власному розумінні не є. У договорі ренти «безкоштовність» відчуження майна означає лише відсутність безпосереднього грошового еквівалента, покупної ціни, сама передача майна платнику ренти обумовлена зустрічним майновим наданням з його боку і, отже, на відміну від дарування, є оплатною [6, с. 269-274]. Таким чином, договір дарування це односторонній договір, оскільки права в основному належать стороні обдаровуваного, а дарувальник лише несе основні обов'язки.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Дяченко С.В., Рябченко Ю.Ю., Самілик Л.О. Цивільний процес України: практикум. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 312 с.
3. Ісаєв А.М. Майнове право як предмет договору дарування. Митна справа. 2016. № 5(2.2). С. 326-331.
4. Лаптош М.В., Костенко-Костейчук Г.А. Загальна характеристика договору довічного утримання. Трипільська цивілізація. 2018. Вип. 3. С. 79-84.
5. Алексій Р.В. Актуальні проблеми класифікації правочинів з вадами волі. Правові новели. 2018. № 6. С. 16-22.
6. Долинська М.С. Особливості нотаріального посвідчення договору дарування земельної ділянки. Форум права. 2017. № 1. С. 269-274.

УДК 341.9:347.6

Позднякова Ю. Ю., студентка гр. КПр-171

Науковий керівник: Барабаш А. Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ШЛЮБ У КРАЇНАХ МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА

На сучасному етапі вивчення шлюбно-сімейних відносин в аспекті міжнародного приватного права, комплексні дослідження мусульманського права в сфері сімейних відносин є поодинокими. Для багатьох європейських дослідників сімейне право мусульманських держав вбачається незвичним, зважаючи на дві обставини: релігійні норми, на яких будуються шлюбні відносини, та специфічність ролі жінки в шлюбі.

Метою дослідження виступає аналіз особливостей укладення шлюбу в країнах мусульманського права.

Першим кроком на шляху кодифікації мусульманського права стало прийняття у 1869-1877 рр. Маджалли. Дія цього кодифікованого акту поширювалася на більшість арабських країн, що входили до складу Османської імперії (за винятком Єгипту). Маджалла стосувався питань правоздатності, речових та зобов'язальних прав, але не торкався сімейних відносин. Лише в 1917 році в Османській імперії було прийнято сімейний закон, який став першим кодифікованим актом в даній сфері. Закон складався з 157 статей, які регулювали питання шлюбу та розлучення. В його основу були покладені ханафітські вчення, а також інші мусульманські релігійно-правові вчення [1, с.10-11].

Коран і звичаї доісламського періоду Аравії є двома найбільш важливими джерелами мусульманської сім'ї, що значно вплинули на формування її статусу в такому суспільстві та юридичних основ у сімейних відносинах. Іслам скасував багато старовинних звичаїв, але зберіг ті з них, які, згідно своїх приписів і заповітів, відповідали вимогам нового суспільства. Юридична база ісламської сім'ї була доповнена іншими джерелами мусульманського права: сунна (діяння і слова Пророка), кіяс (рішення за аналогією з тим, що знаходиться в Корані та сунні) та іджма (узгоджена думка улемів – ісламських богословів-правознавців) [2, 395].

Одним з основних інститутів сімейного права є інститут шлюбу. У більшості випадків шлюб розглядається як двосторонній договір який робить жінку «законною», «дозволеною» для чоловіка. Метою шлюбу є створення сім'ї та продовження роду.

Мусульманське законодавство передбачає укладення шлюбного договору між тими, хто вступає в шлюб, проте в деяких випадках таке право може мати опікун нареченої. Шлюбний договір укладається лише у присутності двох повнолітніх і розумово повноцінних свідків, це може бути як чоловік, так і жінка, але обов'язково мусульманської віри. Договір обов'язково повинен бути укладений у письмовій формі, у компетентних органах або в присутності «мазуна». Звісно, вимогою до укладення шлюбу є й вік, дозволений для вступу до нього, але в арабських країнах він різниться [3, с.34].

У мусульманському суспільстві дружина з давніх-давен підкорялася чоловікові і підтримувала його спосіб життя, у тому числі й у питанні виховання дітей (до певного віку), концентрувала свою увагу на хатніх справах або сільськогосподарських роботах. Однак з часом ролі чоловіка і жінки, як чоловіка та дружини, стали змінюватися. Особливо яскраво це помітно в Тунісі. Стали з'являтися елементи так званої співпраці: у деяких прошарках суспільства чоловік присвячує частину свого часу домашнім турботам і догляду за дітьми [4, с. 53]. Почало формуватися більш раціональне управління бюджетом, все частіше жінка почала вносити суми коштів для господарських витрат. Останнім часом значно зросла кількість жінок, зайнятих на оплачуваній роботі, що теж вплинуло на співвідношення ролі жінок і чоловіків. Якщо традиційно чоловік був абсолютним господарем в сім'ї, то сьогодні роль жінки набуває неабиякої економічної значущості, поряд з відносною незалежністю.

Так само, як і в європейських державах, в країнах мусульманського права є принципи, які забороняють шлюби між особами, які мають кровні зв'язки. В одному випадку особи взагалі не можуть бути подружжям, в іншому – заборона має лише тимчасовий характер. До першого випадку належать такі: чоловік не може одружитись зі своїми першими родичками; з прямими нащадками своїх батьків і представниками своїх дідів і бабів: з дружинами свого батька, діда, сина або внука; з першими родичами своєї дружини; з молочними родичами. До другого випадку належать: заборона одруження з одруженими жінками; з жінками, які перебувають у процесі розлучення. За принципами шариату суворо забороняється шлюб мусульман з не мусульманами, тобто «невіруючими». Лише після прийняття релігії шлюб дозволяється.

Досліджуючи особливості шлюбу в країнах мусульманського права, можна зробити висновок, що інститут шлюбу в таких країнах є специфічним. Релігія займає провідне місце в законотворенні мусульманських держав, проте й їх не оминула західно-європейська правова течія. Це виражається в тому, що жінка та чоловік останнім часом набувають рівності у шлюбно-сімейних відносинах. В сучасному світі жінка, так само, як і чоловік має право працювати та вносити свою частку в сімейний бюджет, чоловік, у свою чергу повинен присвячувати час вихованню дітей та допомозі по господарству.

Список літератури

1. Шамсутдинова-Лебедюк Т.Н. Рай під ногами матерів (Жінка в ісламі) // Людина і світ. 2003. №3. С. 8-12.
2. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение: Основные правовые системы современности: Учебник / Институт государства и права РАН. Академический правовой университет / В. А. Туманов (ред.). М.: Юрист. 2004. 441 с.
3. Федоров К. Г. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. К.: Вища школа, 1994. 464 с.
4. Шайдуллина Л. И. Коран и шариат о положении женщины в семье и обществе. М.: Наука, 1963. 75 с.

УДК 347.682.1

Ричик А. О., студентка гр. КЮ-191

Науковий керівник: Шпомер А. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Спадковий договір - це договір, за яким набувач у разі смерті відчужувача зобов'язується виконувати його розпорядження майнового або немайнового характеру та набуває право власності на його майно. Характерною особливістю спадкового договору є те, що він передбачає виконання зобов'язань, встановлених договором, проте набувач не має ніяких прав на майно відчужувача до настання смерті останнього.

Існування інституту спадкового права є досить важливим для розвитку цивільного законодавства та для регулювання відносин у цій сфері. Коли йдеться про місце спадкового договору в структурі ЦК України, виникає багато дискусій. Питання особливостей спадкового договору досліджували такі науковці: С. Я. Фурса, О. В. Дзера, Ю. О. Заїка, Т. В. Курилова, В. М. Кучеренко, Є. О. Харитонов, А. Євстігнеєви та інші. Проте, питання правового регулювання спадкового договору потребує подальшого теоретичного дослідження для вдосконалення його практичної реалізації.

Статтею 1302 ЦК України визначено, що за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача [3].

У галузі науки цивільного права не існує єдиного визначення поняття спадкового договору. Проте, заслуговує на увагу думка О.В. Дзери, який вважає, що спадковий договір слід визнати договором, за яким одна сторона (відчужувач) зобов'язується не заповідати і не відчужувати зазначене в договорі майно, що у разі смерті відчужувача переходить у власність іншої сторони, а останній зобов'язується здійснити певні дії майнового або немайнового характеру за розпорядженням відчужувача [1].

Р. А. Майданник стверджує, що спадковий договір є однією з підстав виникнення прав та обов'язків осіб на майно померлого, що поєднує в собі елементи речового і зобов'язального правочину, внаслідок чого виникнення права власності на майно померлого може настати після смерті відчужувача, проте не раніше за виконання зобов'язання набувачем [2, с. 363].

Таким чином, спадковий договір виступає особливою формою волевиявлення спадкодавця у разі смерті. Тобто у випадку смерті відчужувача набувач набуває право власності на майно, передбачене спадковим договором, але натомість має вчинити певні дії. Спадковий договір є двохстороннім правочином, згідно з яким обидві сторони наділені правами та обов'язками.

Однією з особливостей спадкового договору є те, що він має основну та додаткову мету. Головна - визначити юридичну долю майна на випадок смерті власника. Додатковою метою є зустрічне надання, тобто здійснення певних дій майнового або немайнового характеру, які повинен вчинити набувач. Виходячи з цього, можна сказати, що спадковий

договір є: по-перше, консенсуальним, оскільки він вважається укладеним з моменту узгодження сторонами всіх істотних умов за умови встановленої законом форми; по-друге, відплатним, оскільки кожна сторона договору зобов'язана здійснити зустрічне майнове надання; по-третє, двостороннім, тому що ця угода є узгодженою дією двох осіб[4, с. 205].

Узагальнюючи доробки науковців, треба зазначити, що для того, щоб право власності на майно перейшло до набувача, він повинен виконати певні розпорядження за вказівкою відчужувача. Однак, враховуючи договірний характер правовідносин, обов'язки набувача повинні визначатися не на основі одностороннього волевиявлення відчужувача, а за спільною згодою сторін.

Варто зазначити, що спадковий договір підлягає нотаріальному посвідченню, а також державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України. Укладається спадковий договір в письмовій формі та вважається недійсним у випадку недотримання сторонами передбачених вимог. Незалежно від того, предметом спадкового договору є рухоме чи нерухоме майно, передбачені ним умови застосовуються і мають важливе юридичне значення. Відповідно до спадкового договору відчужувачем може бути будь-яка фізична особа, набувачем - будь-яка фізична або юридична особа [5, с.79]. Отже, сторонами в спадковому договорі виступають відчужувач і набувач. Предметом спадкового договору є майно, що належить відчужувачу, це може бути будь-яке майно, як індивідуально-визначені речі, так і речі, визначені родовими ознаками, рухоме та нерухоме майно.

Дуалістичність правової природи інституту спадкового права характеризується з одного боку, в його договірно-зобов'язальному характері, а з другого – в особливому характері спадкового правонаступництва, про це свідчить особлива правова конструкція спадкового договору[6, с.53].

Однією з основних особливостей спадкового договору, що відокремлює його від усіх інших правових конструкцій, є характер зустрічного задоволення в спадковому договорі. Саме цим він відрізняється, насамперед, від заповіту, який за своєю суттю є безоплатним правочином. На відміну від угоди про довічне утримання, в якій загальний обсяг належного відчужувачу зустрічного надання є невизначеною, оскільки обов'язок надати таке забезпечення діє протягом усього життя відчужувача. У спадковому договорі має бути чітко визначений обсяг майнового або немайнового характеру, який повинен виконати набувач, оскільки закон пов'язує питання належного виконання або невиконання умов договору [7].

Отже, з огляду на вищезазначене можна зробити деякі висновки.

1. Спадковий договір визначається як договір, який передбачає виконання конкретних зобов'язань до або після смерті відчужувача, але право на майно відчужувача виникає лише після смерті останнього. Варто зазначити, що за своїми ознаками спадковий договір є двостороннім, консенсуальним, оплатним, довготривалим, з ускладненим порядком зміни та розірвання.

2. Даний вид правочину є значущим у чинному законодавстві України, адже шляхом укладення спадкового договору фізична особа набуває права розпорядитися власним майном на випадок смерті.

3. До особливостей спадкового договору доцільно віднести те, що набувач як до, так і після відкриття спадщини може бути зобов'язаний здійснювати покладені на нього обов'язки. Зазначені договором дії повинні здійснюватися залежно від розпоряджень відчужувача, до або після настання його смерті. Однак, відчужувач має право призначити особу, яка буде здійснювати контроль за дотриманням спадкового договору після його смерті. У випадку відсутності такої особи контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини.

Список літератури

1. Цивільне право України: У двох книгах / Під ред. О.В. Дзери, 2004. 632 с.
2. Майданик Р. А. Спадковий договір у цивільному праві України. Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. 2007. № 2 (22). С. 90–105.
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-1>

4. Кучеренко Д.С. Спадковий договір: теорія та практика. Часопис Київського університету права. 2010. №4. С. 201-206.
5. Скопиченко О.В. Спадковий договір с системі цивільно-правових договорів. Молодий вчений. 2015. № 5 (20). Частина 3. С. 78-82.3.
6. Алфьорова Т.М. Правова природа спадкового договору. Тези доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи сучасної науки і практики». Австрія. 2020. С.51-54
7. Амеліна А. С. Поняття та ознаки спадкового договору. Тези доповідей учасників наукової конференції «Актуальні питання правових реформ в Україні». Часопис Академії адвокатури України. 2011. № 11. URL: <http://www.aau.edu.ua/e-journal/2011-2/11aaspru.pdf>

УДК 347.124

Степанець Ю. О., студентка гр. КЮ-191

Науковий керівник: Шпомер А. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗЛОВЖИВАННЯ СУБ'ЄКТИВНИМИ ЦИВІЛЬНИМИ ПРАВАМИ

Розвиток сучасних суспільних відносин характеризується ускладненням наявних і появою нових способів здійснення цивільних прав, що призводить до зростання можливостей використання суб'єктивного права на шкоду третім особам. Реалізуючи свої особисті немайнові та майнові права, особа може перевищити межі дозволеного, що завдає шкоди охоронюваним законом інтересам та правам інших осіб, саме це обумовлює актуальність дослідження зловживання суб'єктивними правами.

Метою дослідження є визначення сутності зловживання суб'єктивними цивільними правами.

Зловживання правом завжди було та й дотепер залишається невід'ємним атрибутом функціонування права. Як свідчать наукові дослідження та юридична практика, протягом останніх двох століть це явище не тільки не скоротилось, але й поряд із утвердженням праволюдських стандартів, еволюційно-поступальним розвитком людства і зростанням його правової свідомості набирає все більших обертів [1, с. 68].

Будь-яке суб'єктивне цивільне право становить собою множину варіантів допустимої з точки зору права поведінки управненого суб'єкта. Зловживання правом – це така дія, яка виходить за межі суб'єктивного цивільного права у «місці», де межі права не є чіткими, тобто там, де законом не передбачено прямої заборони на вчинення відповідної дії [2, с. 32].

С. Осадчук та М. Осадчук зазначають, що зловживати можливо тільки «цільовими правами», і визначають зловживання суб'єктивним цивільними правами як порушення уповноваженою особою встановленого законом або договором обов'язку здійснювати суб'єктивне цивільне право в інтересах іншої особи [1, с. 69].

Цивільне законодавство не містить чіткого визначення поняття «зловживання правом». Однак сам термін використовується в ч. 3 ст. 13 ЦК України, згідно з якою не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах» [3].

З цього випливає, що найважливіше значення принципу неприпустимості зловживання цивільним правом полягає в тому, що він створює для правозастосовних органів можливість реагувати на конкретні дії певних осіб, якщо виявлено, що вони порушують охоронювані правом інтереси (як приватні, так і публічні), але закон не передбачає спеціальної відповідальності за такі дії [4, с. 53].

Згідно з ЦК України зловживання правом може потягти за собою певні негативні наслідки для особи, що його допустила. Відповідно до частини 6 статті 13 ЦК України в разі недодержання особою під час здійснення своїх прав вимог, які встановлені ч. ч. 2–5 ст. 6 ЦК, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом [3].

Зміст зазначених у статті ЦК України «інших наслідків» законодавцем ніяк не уточнюється. Проте такими наслідками беззаперечно може бути застосування загальних засобів захисту цивільних прав та інтересів, передбачених статтею 16 ЦК України, іншими статтями ЦК України, а також іншими нормативно-правовими актами [4, с. 53].

Закріплена у ст. 13 Цивільного кодексу України заборона на здійснення суб'єктивних цивільних прав із єдиною метою спричинити шкоду іншим учасникам суспільних відносин, а також зловживання правом в інших формах, не здатна повною мірою вирішити проблему зловживання правом. Це пов'язується із відсутністю будь-якого законодавчого роз'яснення, що саме слід розуміти під «іншими формами зловживання правом» [1, с. 68].

Згідно з ЦК України зловживання правом може потягти за собою певні негативні наслідки для особи, що його допустила. Відповідно до частини 6 статті 13 ЦК України, в разі недодержання особою під час здійснення своїх прав вимог, які встановлені ч. ч. 2–5 цієї статті, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом [3].

При цьому саме виникнення і існування в ЦК України зазначеного принципу неприпустимості зловживання правом поряд із принципами справедливості, добросовісності та розумності пов'язане насамперед з об'єктивною неможливістю законодавчо встановити конкретні межі здійснення цивільних прав. З цим пов'язані значення і основна функція принципу неприпустимості зловживання правом: на думку учених, цей принцип спрямований на створення умов для реагування на конкретні дії певних осіб, коли виявлено, що вони порушують законні інтереси, але законом такі дії прямо не заборонені [5, с. 135].

У справах щодо зловживання суб'єктивними цивільними правами простежується конфлікт прав двох уповноважених суб'єктів – один реалізує своє право, а інший у результаті таких дій (а можливо, і бездіяльності) зазнає негативних наслідків у вигляді завданої шкоди його правам. Суд, вирішуючи таку категорію справ, має визначити, яке з цих прав підлягатиме захисту, знайти необхідний баланс інтересів цих суб'єктів та виконати завдання цивільного судочинства – справедливо, неупереджено та своєчасно розглянути та вирішити цивільну справу з метою захисту порушених прав чи інтересів фізичних осіб, юридичних осіб, інтересів держави (стаття 1 Цивільного процесуального кодексу України) [6, с. 115].

Суди, здійснюючи правосуддя у справах, де ставиться питання про зловживання суб'єктивним цивільним правом, не повинні відмовляти у захисті прав особи, якій було завдано шкоди таким здійсненням права, лише з тієї підстави, що заподіювач шкоди здійснював своє право. Суд, звернувшись до ч. 3 ст. 13 Цивільного кодексу України та не знайшовши там визначення та кваліфікуючих ознак зловживання правом, має застосувати аналогію права та вирішувати справу, виходячи із загальних засад цивільного законодавства, а саме – справедливості, добросовісності та розумності. Лише тоді рішення суду, як найвищий акт правосуддя, забезпечить здійснення проголошеного Конституцією України принципу верховенства права [6, с. 116].

Заборона зловживання суб'єктивними цивільними правами також міститься в Європейській конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція). Згідно зі ст. 17 Конвенції, жодне з її положень не може тлумачитися як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції [7].

Таким чином, дії особи вважаються зловживання суб'єктивним правом тоді, коли особа виходить за межу належного їй суб'єктивного права у «місці», де ця межа не прокреслена стіною прямої заборони. Перетинаючи межу, особа тим самим ступає на територію чужого права. Отже, за допомогою концепції зловживання суб'єктивним цивільним правом суд вирішує конфлікт між двома суб'єктивними правами, наперед не вирішений у нормативно-правових актах.

Список літератури

1. Осадчук С., Осадчук М. Форми зловживання цивільним правом. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 4. С. 68-77.
2. Карнаух Б. Зловживання правом та його правові наслідки. Підприємництво, господарство і право. 2020. №9. С. 31-36.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.04.2021).
4. Бровченко Т.І., Миргород В.О. Зловживання цивільними правами. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. №3. С.51-56.
5. Кот О. Проблема зловживання суб'єктивним правом у цивільному праві України. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 4. С. 133-141.
6. Колінчук Х. Г. Теоретичні аспекти зловживання суб'єктивними цивільними правами. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2013. Т. 144-145. С. 114-116.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення: 03.04.2021).

УДК 347.44

Сурай А. О., студентка гр. ЦГЮ-181

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ З ПУБЛІЧНОЇ ОБІЦЯНКИ ВИНАГОРОДИ

Основним джерелом виникнення цивільно-правових зобов'язань, як відомо, є договір. Але поряд із договорами підставами виникнення зобов'язань виступають й односторонні правочини, для юридичної завершеності і дійсності яких достатньо вираження волі однієї сторони [1, с. 844]. До таких правочинів відносять, зокрема, й публічну обіцянку винагороди [2, с. 670]. Поширеною є думка, що зобов'язання у зв'язку з публічною обіцянкою винагороди, а також вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення виникають з односторонніх правочинів [3, с. 76].

З думки, що публічна обіцянка винагороди є одностороннім правочином, безперечно слідує висновок, що публічна обіцянка винагороди має відповідати загальним умовам дійсності правочинів, і, звісно, спеціальним правилам про недоговірні зобов'язання. Для того, аби обіцянка винагороди була юридично обов'язковою, вона має бути наділена певними ознаками, а саме:

обіцянка винагороди має бути публічною, тобто зверненою до невизначеного кола осіб. Якщо обіцянка винагороди звернена до конкретної особи або групи осіб, відносини сторін набувають договірний характер;

обіцянка винагороди повинна бути майновою, тобто грошовою, або іншою матеріальною, що має вартісну оцінку, наприклад, надання речі, туристичної путівки і тощо;

необхідним елементом змісту публічної обіцянки винагороди є вказівка на результат, який повинен бути досягнутий для отримання винагороди. Винагорода повинна бути обіцяна за правомірну дію, яка в принципі може бути здійснена не якоюсь конкретною особою, а будь-якою з невизначеного кола осіб. Обіцянка винагороди, що розрахована на досягнення відповідного результату якоюсь однією конкретною особою, не породжує зобов'язання, передбаченого ст. 1148 ЦК України, через відсутність елемента публічності [2, с. 687];

обіцянка винагороди повинна надавати можливість достеменно встановити, ким саме вона зроблена. Особа, що відкликнулася на обіцянку, може вимагати письмового підтвердження обіцянки. В протилежному випадку вона сама несе ризик наслідків неперед'явлення такої вимоги, якщо виявиться, що в дійсності оголошення про винагороду не було зроблено вказаною в ній особою (ч. 2 ст. 1148 ЦК). Тобто юридично обов'язкова

обіцянка – це звернена до невизначеного кола осіб обіцянка майнової винагороди за досягнення обумовленого результату тій особі, яка досягне цього результату. Обіцянка винагороди може бути виражена в будь-якій формі (письмово, усно, по радіо, телебаченню тощо). Важливо, щоб вона була доступна для сприйняття невизначеним колом осіб, кожна з яких у разі необхідності може вимагати її письмового підтвердження [2, с. 687].

За К.П. Победоносцевим обіцянка, що зроблена під умовою, закріплюється умовним правочином [4, с. 117]. Очевидно, що обіцянка належить до таких правочинів, при укладанні яких сторона ставить виникнення прав і обов'язків у залежність від обставини, відносно якої невідомо, настане вона, чи не настане; ця обставина й розглядається як умова [5, с. 79].

Для особи, яка публічно пообіцяла винагороду, зобов'язання виникає не з моменту вчинення такої заяви, а тільки за умови досягнення третіми особами обумовленого результату. І тільки після того, як особа, яка відгукнулася на публічне оголошення, здійснить передбачені у ньому дії, у неї виникне право вимоги з приводу обіцяної винагороди. Саме за таких умов і виникає відповідне зобов'язання, окреслюється конкретний склад його учасників, реалізуються права й обов'язки. Враховуючи ці особливості, в науковій літературі публічну обіцянку винагороди відносять до односторонніх умовних правочинів [2, с. 687; 6, с. 679].

Обіцянка сама по собі не має зобов'язальної сили, хіба що в ній виражений позитивний намір пов'язати себе зобов'язанням, і в такому випадку обіцянка рівнозначна зобов'язанню, або обіцянка вчинена під умовою і умова приймається протилежною стороною – в цьому випадку також обіцянка закріплюється подальшим правочином [4, с. 117]. Найпоширенішим випадком публічного оголошення винагороди є оголошення відкритого конкурсу, тобто, публічна обіцянка винагороди, що її зробила державна чи інша організація за краще виконання певної роботи. Така обіцянка повинна зобов'язувати організацію сплатити обіцяну винагороду особі, робота якої задовольняє умовам конкурсу [7, с. 216]. Тобто в публічній обіцянці умова виступає одним з головних елементів (чинників) вчинення конкурсу. Одностороннім правочином є оголошення конкурсу, оскільки воно не потребує ніякого погодження з протилежною стороною [8, с. 246].

Більше того, це є неможливим, адже в момент оголошення конкурсу протилежна сторона не є конкретизованою – обіцянка винагороди звернена до невизначеного кола осіб. Умовою вважається таке випадкове визначення в юридичному правочині, за яким передбачувані наслідки правочину ставляться в залежність від настання чи ненастання в майбутньому певної обставини (умови); у зв'язку з цим сам правочин має назву «умовний» [9, с. 163]. Фахівці стверджують, що умовний правочин створює правовідношення з моменту його вчинення, і лише виконання або припинення правочину пов'язується з умовою [10, с. 218-219].

В цьому виявляються істотні розбіжності в ознаках умовного правочину та згаданих вище характеристик публічної обіцянки винагороди, про що докладніше буде сказано нижче. За загальним правилом, умова повинна відповідати певним ознакам. По-перше, оскільки вона настане або не настане після вчинення правочину, вона є подією, яка може виникнути в майбутньому. Якщо вона настала до вчинення або в момент вчинення правочину, або її настання взагалі неможливе, то сама умова не матиме юридичної сили, і умовного правочину як такого не існуватиме. По-друге, подія не повинна бути неминучою, адже тоді правочин з умовного перетворюється на строковий. Тому стосовно умови повинна існувати певна невизначеність: вона може настати, а може не настати. Якщо умова після вчинення правочину стала нездійсненою, то правочин також втрачає свій умовний характер. По-третє, умова не повинна бути неправомірною; не є дійсною умова, яка суперечить закону [11, с. 79].

Аналізуючи викладене, можна відзначити, що саме оприлюднення публічної обіцянки має ознаки умовного правочину, адже право на винагороду (і обов'язок її надання) пов'язується з настанням певної умови (виконання завдання). Однак, настання цієї умови безпосередньо залежить від поведінки сторони, яка протистоїть засновнику конкурсу, стороні, що здійснила публічну обіцянку винагороди. Саме ця ознака не дозволяє вважати

публічну обіцянку винагороди умовним правочином у звичному розумінні цієї категорії. Це можливо робити лише з певними застереженнями. Насамперед, зважаючи на те, що традиційне поняття такого правочину виключає відповідні дії щодо настання/ненастання обставини з боку іншого учасника правочину. Тобто, передбачається обов'язкова наявність протилежного учасника вже в момент вчинення правочину, іншими словами – ця ознака умовних правочинів вказує на їх двосторонній характер й унеможливує віднесення до умовних правочинів тих, які є односторонніми. Отже, публічна обіцянка винагороди є одностороннім правочином, в якому виникнення права пов'язується з обставиною, настання якої залежить безпосередньо від поведінки протилежної сторони (особи, яка виконає оголошені умови), що суттєво відрізняє її від умовного правочину. Таке явище можна вважати аномалією в системі видів правочинів, тому з урахуванням зазначених особливостей пропонуємо вважати публічну обіцянку винагороди правочином одностороннім і квазіумовним (від лат. *quasi* – немов би, наче б то, схоже; це складова частина складних слів, що відповідає за значенням слів «на зразок»).

Список літератури

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 3-є вид. перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Ірінком Інтер, 2008. Т. II. 1087 с.
2. Гражданское право: в 2 т. Т. II / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. Изд. второе, перер. и доп. М.: «ПБОЮЛ», Л.В. Рожников, 2000. 720 с.
3. Голубева Н.Ю. Проблема класифікації недоговірних зобов'язань. Актуальні проблеми держави і права. 2007. Вип. 31. С. 117-119.
4. Курс гражданского права К. Победоносцева. Ч. 3: Договоры и обязательства. Санкт-Петербург, 1880. 629 с.
5. Советское гражданское право. отв. ред. докт. юр. наук., проф. О. Н. Садилов. М. : Юрид. лит., 1983. 463 с.
6. Гражданское право. под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М.: Проспект, 1998. Ч. 2. 784 с.
7. Новицкий И. Б. Курс советского гражданского права. Сделки. Исковая давность. М. : ВИЮН, 1954. 246 с.
8. Гражданское право: в 2 т. Т. 1. под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. 5-е изд., перераб. и доп. М., 2000. 246 с.
9. Шершеневич Г. Ф. Курс гражданского права. Автограф «Тула», 2001. 720 с.
10. Советское гражданское право. под ред. проф. Д.М. Генкина. Т. 1. М., 1950. 495 с.
11. Советское гражданское право: учебное пособие для студентов ВЮЗИ / отв. ред. проф. В.А. Рясенцев. Ч. 1. М., 1955. 220 с.

УДК 347.13

Тарасенко Д. В., студентка гр. ЦГЮ-181

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ СТРОКІВ (ТЕРМІНІВ) У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ПОРЯДОК ЇХ ОБЧИСЛЕННЯ

Суб'єктивне цивільне право можна реалізувати тільки в тих випадках, коли для реалізації наявних можливостей особі надається достатній строк. Встановлюючи строки здійснення цивільних прав, чинне в нашій країні цивільне законодавство враховує ці обставини і визначає строки здійснення цивільних прав з таким розрахунком, щоб уповноважений суб'єкт міг реально скористатися своїм правом для досягнення поставленої мети.

З настанням або закінченням строку закон пов'язує виникнення, зміну або припинення майнових прав та обов'язків. Зокрема, можна навести приклад, що тільки після досягнення повноліття громадянин може здійснювати будь-які угоди і брати участь в зобов'язальних відносинах. А такі конституційні права, як право на життя, честь і добре ім'я виникають з моменту народження [2, с. 119-123].

У цивільному праві строки впорядковують обіг, сприяють виконанню договорів і підвищують їх роль. На захист порушених цивільних прав законодавцем так само відводиться певний проміжок часу.

Слід відзначити, що під строком в цивільному праві розуміється проміжок часу, протягом якого здійснюються і захищаються права і виконуються обов'язки, або момент часу, з настанням якого пов'язане виникнення, зміна і припинення прав і обов'язків.

Строки, за своєю природою є юридичними фактами. Для будь-якого юридичного факту необхідною ознакою є наявність конкретного дійсного зобов'язання, яке може бути розглянуто в якості юридичного факту лише при умові, що з ним пов'язано настання певних правових наслідків. Відносно дати закінчення строку дії договору можна зазначити, що самостійного правового значення ця умова не має. Закінчення строку дії договору розглядається як підстава припинення зобов'язань лише за умови що це прямо передбачено законом або договором. В іншому випадку договір буде діяти до визначеного в ньому моменту закінчення виконання зобов'язань [3, с. 114-117].

Таким чином, в деяких випадках закінчення строку дії договору є лише одним елементом юридичного складу, необхідного для припинення зобов'язання.

Беручи до уваги вищевикладене, можна зробити висновок, що саме як самостійний юридичний факт закінчення строку дії договору виступає у разі якщо на цей рахунок є пряма вказівка в законі або договорі. Призначення даного строку, як юридичного факту - це позначення часового проміжку існування цивільних прав і виконання цивільних обов'язків.

Якщо строк виконання зобов'язання був відсутній в договорі, то звернення з позовом до суду було можливим тільки при дотриманні досудової процедури, а саме нагадуванні боржнику про його зобов'язання. При цьому важливим елементом прострочення було не виконання зобов'язання без наявності поважних причин. Крім цього, в разі якщо прострочення допускав кредитор, а саме не приймав виконання зобов'язання у встановлений строк без поважних причин, то відповідальність боржника слабшала: на кредитора лягав ризик втрати речі, а так само можливі збитки, пов'язані з її зберіганням.

В цілому, поділяючи думку Ю.В. Навроцької, слід зазначити, що належне виконання зобов'язання пов'язане, перш за все, не з динамікою строків, а з їх дотриманням. Недотримання цих строків по чинному Цивільному кодексу України тягне настання цивільно-правової відповідальності [4, с. 149-162].

Проблема застосування строків до припинення зобов'язання так само полягає і в існуючій в цивільному праві презумпції, що закінчення строку дії договору не тягне за собою припинення зобов'язань сторін за договором. Виходячи з цього, втрата юридичної сили правочину далеко не завжди припиняє договірне зобов'язання.

Цивільне законодавство містить ряд загальних і спеціальних правил щодо строків. Перші поширюються на всі відносини, що регулюються цивільним правом, другі - тільки на ті, стосовно яких встановлені відповідні строки.

Цивільно-правові строки можна класифікувати за різними підставами. Залежно від того, ким встановлені строки, розрізняють три їх види: по-перше, нормативні; по-друге, договірні - строки цього виду визначаються угодою сторін; по-третє, судові - строки, які передбачаються рішенням суду [5, с. 139-140].

Нормативні строки в свою чергу можуть бути імперативними (наприклад, строки позовної давності, дії авторських прав, патенту, набувальною давністю та інше) і диспозитивними. Строк, встановлений диспозитивною нормою, діє в разі, якщо сторони в договорі не визначили інший. Відомі також норми права, в яких передбачений максимальний строк, але в його межах за згодою сторін можуть встановлюватися інші строки.

Крім того, строки розрізняються за їх призначенням, і в зв'язку з цим визначають: строки, які породжують цивільні права; строки здійснення цивільних прав; строки виконання обов'язків; строки захисту прав [6, с. 34-37].

Законодавцем виділяється чотири можливі ситуації закріплення строку в зобов'язанні: строк може бути певним, тобто договір дозволяє визначити проміжок або конкретний момент часу, коли зобов'язання підлягає виконанню; строк може бути визначеним, тобто в даному випадку не в договорі передбачений строк виконання, а саме зобов'язання дозволяє визначити момент часу, коли воно підлягає виконанню; строк може

встановлюватися до запитання – в даному випадку сторона договору вправі вимагати виконання договору в будь який час, за її волевиявленням; може бути встановлений розумний строк виконання зобов'язань, як правило в тих випадках, коли умова про строки виконання відсутня в договорі [1, с. 134-139].

Найчастіше розумний строк визначається судом при виникненні суперечок про належне чи неналежне виконання зобов'язання. Певний і визначений строк ставить досить суворий параметр, який може дозволити визнати зобов'язання виконаним належним, або неналежним чином. Строк, що встановлюється до запитання, передбачає право сторони (як правило кредитора) вимагати виконання зобов'язання в будь який час і по його власній волі. Зазначений в даному випадку кредитором строк стає обов'язковим для виконання боржником після доведення до останнього відомостей про бажання кредитора отримати виконання зобов'язання. Після доведення даних відомостей боржник зобов'язаний виконати вимогу кредитора.

Розумний строк, в кінцевому підсумку, визначає суд при вирішенні питання щодо прострочення виконання зобов'язання, однак, в договорі, як правило, в цьому випадку, строк закінчення виконання зобов'язання відсутній.

Отже, можна підсумувати, що під строком в цивільному праві розуміється проміжок часу, протягом якого здійснюються і захищаються права і виконуються обов'язки, або момент часу, з настанням якого пов'язане виникнення, зміна та припинення прав і обов'язків. Щодо порядку обчислення строків у цивільному праві, то вони можуть бути встановлені законом, іншими правовими актами, правочинами; призначені судом строки визначаються календарною датою чи закінченням періоду часу, який обчислюється роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Термін може визначатися також вказівкою на подію, яка має неминуче настати. Перебіг строку, визначеного періодом часу, починається на наступний день після календарної дати або настання події, якими визначено його початок.

Список літератури

1. Гусарев С.Д., Олійник А.Ю., Слюсаренко О.Л. Теорія права і держави: навч. посібник. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2014. 270 с.
2. Заставна С.Л. Про строки і терміни в національному праві України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. Вип. 11. С.119-123.
3. Мороз Д.А., Дяченко С.В. Теоретичні та практичні аспекти реалізації розумності строків у цивільному судочинстві. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. Випуск 3. С.114-117.
4. Навроцька Ю.В. Строки судового розгляду в цивільному процесі України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2013. Вип. 3. С.149-162.
5. Романюк В.А. Види класифікацій та особливості цивільно-правових строків захисту. Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної наукової конференції «Шістнадцять осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 20-21 жовтня 2017 р.). 2017. С.139-140.
6. Романюк Я.М. Застосування цивільно-правових норм у цивільному судочинстві України (питання теорії і практики): монографія. Київ: Ін Юре, 2016. 126 с.

УДК 347.19

Трошко А. В., студентка гр. КЮ-191

Науковий керівник: Шпомер А. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СПОСОБИ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Порядок та способи створення юридичних осіб є актуальним для сьогодення нашої держави, тому що результат їх діяльність впливає на зростання економіки. Правове регулювання створення юридичних осіб набуває особливого значення за умов розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України. Оскільки прозора та швидка реєстрація підприємств значно покращує ділову активність суб'єктів господарювання, що позитивно впливає на стан економіки країни взагалі.

Інститут юридичних осіб є базовим не лише цивільного, але і господарського, фінансового та інших галузей права. Важливо відзначити, що у випадку вчинення правопорушень, юридична особа є суб'єктом адміністративного права. Така універсальність юридичної особи пояснюється тим, що завдяки конструкції юридичних осіб господарюючі суб'єкти беруть участь у правовідносинах та здійснюють відповідні функції держави в економічній сфері життєдіяльності суспільства [1, с. 147].

Відповідно до статті 80 Цивільного кодексу України юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Також юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді [2].

Юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань». Дані державної реєстрації включаються до Єдиного державного реєстру, відкритого для загального ознайомлення [3, с. 47].

Відповідно до статті 87 Цивільного кодексу України для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом [2].

Створення юридичної особи неможливе без складання установчих документів, якими можуть бути: розпорядчий акт або статут (положення), або засновницький договір і статут, або протокол зборів тощо. В установчих документах мають зазначитися найменування юридичної особи, її місцезнаходження, цілі і предмет діяльності, склад і компетенція її органів, а також інші відомості, що їх передбачають законодавчі акти про юридичні особи відповідного виду. Установчі документи можуть містити й інші реквізити, які не суперечать законодавству [1, с. 149].

Створення юридичних осіб може відбуватись також в результаті реорганізації. Чинне законодавство України розділяє п'ять видів реорганізації: злиття двох і більше юридичних осіб перетворюються на одну), приєднання (одна або декілька юридичних осіб приєднуються до іншої), розділення (юридична особа ділиться на дві або більше юридичних осіб), виділення (із складу юридичної особи виділяється одна або декілька юридичних осіб, при цьому юридична особа, з якої сталося виділення, продовжує існувати), перетворення (юридична особа однієї організаційно-правової форми трансформується в юридичну особу іншої форми) [4, с. 89].

Відповідно до статті 106 Цивільного кодексу України злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюються за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, - за рішенням суду або відповідних органів державної влади [2].

Відповідно до статті 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» У разі виділу юридичних осіб здійснюється державна реєстрація юридичних осіб, утворених у результаті виділу, та державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи - правонаступника. Виділ вважається завершеним з дати державної реєстрації змін до відомостей, що містяться у Єдиному державному реєстрі, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи - правонаступника.

У разі злиття юридичних осіб здійснюється державна реєстрація новоутвореної юридичної особи та державна реєстрація припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті злиття. Злиття вважається завершеним з дати державної реєстрації припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті злиття.

У разі перетворення юридичних осіб здійснюється державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється у результаті перетворення, та державна реєстрація

новоутвореної юридичної особи. Перетворення вважається завершеним з дати державної реєстрації новоутвореної юридичної особи.

У разі поділу юридичних осіб здійснюється державна реєстрація новоутворених юридичних осіб та державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу. Поділ вважається завершеним з дати державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу.

У разі приєднання юридичних осіб здійснюється державна реєстрація припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті приєднання, та державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі, щодо правонаступництва юридичної особи, до якої приєднуються. Приєднання вважається завершеним з дати державної реєстрації змін до відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі, щодо правонаступництва юридичної особи, до якої приєднуються [5].

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що відповідно до цивільного законодавства України юридичні особи можуть бути створені шляхом створення нової юридичної особи або шляхом реорганізації діючих юридичних осіб шляхом виділу, злиття, поділу та приєднання. Слід зазначити, що юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації, а при здійсненні реорганізації юридичних осіб, в більшості випадків, відбувається не тільки створення юридичної особи, але й припинення діяльності однієї або декількох юридичних осіб в залежності від форми реорганізації.

Список літератури

1. Слободська І. А. Особливості створення та діяльності юридичних осіб за чинним законодавством України. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2019. № 1. С. 147-153.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.04.2021).
3. Юркевич Ю. До розмежування статусу юридичних осіб (їх об'єднань) публічного та приватного права. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 1. С. 46-50.
4. Жеков Д.В. Види реорганізації юридичних осіб за цивільним законодавством України. Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 4. С.88-90.
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 05.04.2021).

УДК 342.7

Хименко А. О., студентка гр. ППР-171

Науковий керівник: Кочина О. С., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМА ЕВТАНАЗІЇ В КОНТЕКСТІ БІОЕТИКИ

На сьогодні, медицина у світі досягла такого високого рівня, що має змогу впливати на процес вмирання людини. Головною метою і першочерговим завданням медичних працівників залишається надання медичної допомоги та збереження життя людини, тому процес евтаназії породжує нівелювання основних засад діяльності медиків, а отже створює морально-етичні проблеми, які переходять в правову площину. Протягом останніх років все більше країн Європи законодавчо встановлюють дозвіл на проведення евтаназії, а саме: Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Швейцарія та Німеччина. Зважаючи на західний досвід в Україні також з'являються прихильники утвердження такої процедури.

Необхідно зазначити, що в Україні законодавчо заборонено проведення евтаназії - «медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії - навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [1], зокрема таке

визначення міститься в ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» і передбачено за це відповідальність в ст. 136 Кримінального кодексу України.

Проте, у даний час розгортається широка дискусія серед юристів, богословів, філософів, медиків, соціологів з приводу доцільності і обґрунтованості евтаназії. Головним аргументом прихильників евтаназії є твердження, що життя не може бути перетвореним на суцільне страждання та повинне бути гідним. Натомість противники вказують, що життя людини є недоторканим та є найвищою цінністю, а відтак – не може бути завершене всупереч природнім процесам вмирання [2].

Термін «евтаназія» (з грец. eu – «добре» і thanatos – «смерть») буквально в перекладі означає добра, блага смерть. У сучасному розумінні цей термін означає свідому дію чи відмову від дій, що приводить до швидкої і безболісної смерті безнадійно хворої людини з метою припинення її страждань [3, с. 166]. Варто вказати, що евтаназія має декілька форм. До першої форми відносять добровільну евтаназію, яка передбачає обов'язкову згоду пацієнта на вчинення спеціальних дій лікаря для спричинення йому смерті з метою припинення страждань. Друга форма – примусова евтаназія, яка проводиться за рішенням родичів.

Зміна ціннісного спектру сучасного секуляризованого суспільства, в котрому відчутна домінанта гедоністичних прагнень (орієнтація на задоволення, уникнення неприємного) робить біль, страждання, смерть - найбільш негативними, категорично неприйнятними цінностями. Це стимулює роздуми з приводу міри гуманності допуску передсмертних страждань та можливості їхнього уникнення. Покладаючись на ідею «прав людини», принцип автономії пацієнта, що слугують підґрунтям у визнанні права людини на власну смерть, людство прагне досягти «повного фізичного, психічного та соціального благополуччя», у тому числі і (а можливо, найголовніше) безболісної смерті[2].

Беззаперечним є факт, що життя є найвищою цінністю для людини, проти у разі, коли воно стає пов'язане із нестерпними муками, які спричинені хворобою, то постає питання чи є таке життя гідним. У такому випадку пацієнт заявляє бажання про здійснення процедури евтаназії, адже таке право породжується свободою вибору. Прихильники евтаназії вказують на те, що держава не має права забороняти людині здійснювати таке право, оскільки воно є особистим правом кожної фізичної особи за своїм змістом і призначенням. Таким чином, таке право є необхідною можливістю гідного завершення життя людини, адже втрата гідності людини є більш негативною, ніж її смерть.

У свою чергу противниками такої процедури є християнські церкви, оскільки їхня позиція передбачає, те що Бог є творцем і тільки він може давати або ж забирати життя, а все інше порушує фундаментальні Божі закони.

Позиція Римо-католицької Церкви висвітлена у документі Конгрегації у справах віровчення від 5 травня 1980 року – «Декларації про евтаназію»: «Ніхто і ніщо в жодному разі не може дозволити вбивства невинної людської істоти: чи то плода, чи то ембріона, дитини, старої людини, невиліковної хворої чи яка знаходиться при смерті. Крім того, нікому не дозволено просити про таке вбивство чи то для себе самого, чи для іншої людини, яка довірила турботу про себе, погоджуватися на це, явно чи неявно, і жодна влада не може законно рекомендувати чи дозволяти такий акт. Бо тут постає суттєве питання про порушення Божого закону, про образу гідності людської особи, про злочин проти життя, про замах проти людини як такої» (п. 2) [4].

Прикладом критичної думки противників такої процедури є Четав С.Є., на думку якого: «найбільша небезпека, пов'язана з евтаназією полягає в тому, що вона зазіхає на ідею святості людського життя, переходить межу, позначену древнім законом «не убий». І, щонайменше, нелогічно вимагати моральної санкції на дії, які спрямовані проти основоположного принципу самої моральності. Евтаназія не може вважатися правомірною, оскільки в цьому випадку людина переходить межі своєї компетентності. Є дві речі, які докорінно стосуються людини, але відбуваються без її згоди. Це її народження і її смерть. Ніхто не запитував людину чи бажала вона прийти в цей світ. І ніхто не запитує її чи бажала вона піти з нього» [5].

Таким чином, основним противником виступає християнська релігія, а також різні громадські організації, які заявляють такі ж ідеї і ставляться до евтаназії як до об'єднання вбивства і самогубства одночасно, а тому однозначно засуджують та виступають проти евтаназії.

Отже, беззаперечним є факт того, що людське життя є найвищою соціальною цінністю і тому необхідним є його захист з моменту народження і до моменту його природного завершення. Із моральної та християнської точки зору однозначно евтаназія перетинає межу моральності, посягаючи на недоторканність людського життя. В Україні така процедура все ще заборонена, тому враховуючи етичну сторону евтаназії, вважаємо недоцільним її легалізацію, адже це порушуватиме фундаментальне право людини на життя.

Список літератури

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2802-ХІІ. Дата оновлення: 14.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 30.03.2021).
2. Бачинська Л. Ю. Біоетичні проблеми евтаназії. Вісник асоціації докторів філософії України. Львів, 2015. № 1 С. 68-71. URL: <http://aphd.ua/publication-29/>.
3. Губенко Г. В. Проблеми евтаназії в біоетичному контексті. Філософські науки: Збірник наукових праць (Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка). Суми, 2008. С. 164-169. URL: <https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/12-6.pdf#page=164>.
4. Sacred Congregation for the doctrine of the faith. Declaration on euthanasia. URL: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19800505_euthanasia_en.html.
5. Четав С.Е. Философско-правовые аспекты проблемы эвтаназия. Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. 2009. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/filosofsko-pravovye-aspekty-problemy-evtanaziya>.

УДК 347.73:336.22

Щербак К. А., студентка гр. КЮ-181

Науковий керівник: Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОДАТКОВІ ЗНИЖКИ ТА ПОДАТКОВІ СОЦІАЛЬНІ ПІЛЬГИ ДЛЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: СУЧАСНА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Оподаткування в сучасних умовах є важливим елементом державного фінансового стимулювання розвитку людського капіталу. У вітчизняній практиці оподаткування досить широко використовуються фінансові інструменти, які спрямовані на стимулювання соціальних гарантій: податкова соціальна пільга; податкова знижка. Проведемо дослідження положень законодавства України про податкову пільгу та податкову знижку.

Найрозповсюдженішим інструментом державної та соціальної політики є податкова пільга з податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО). Відповідно до ст. 30.1 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) податкова пільга - передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених ПКУ [1]. Тобто податкову пільгу можна вважати однією із соціальних гарантій, яка дозволяє фізичним особам в меншому розмірі сплачувати податки.

Загалом скористатися такою пільгою може кожен із платників податків, що отримує заробітну плату від роботодавця, проте лише за тією умовою, якщо його зарплата не перевищує суми, яка дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, чинного для працездатної особи станом на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 грн.

Ст. 169 ПКУ передбачає соціальні пільги для фізичних осіб у відповідних розмірах:

- пільга 50% від прожиткового мінімуму для працездатної особи, для будь-якого платника податку, якщо його дохід не перевищує 3180,0 грн. у 2021 році. Таким чином, розмір податкової соціальної пільги - 1135,0 грн.;

- пільга у розмірі 100% від соціальної пільги для платника податку для особи, яка утримує двох чи більше дітей віком до 18 років, у розрахунку на кожну таку дитину;

- пільга у розмірі 150% від соціальної пільги для платника податків, що відноситься до однієї з таких категорій: є одинокою матір'ю (батьком), вдовою (вдівцем) або опікуном, піклувальником дитини до 18 років; утримує дитину з інвалідністю до 18 років; є особою, віднесеною законом до першої або другої категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, включаючи осіб, нагороджених грамотами Президії Верховної Ради УРСР у зв'язку з їх участю в ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи; є учнем, студентом, аспірантом, ординатором, ад'юнктом та ін.

- пільга у розмірі 200% від соціальної пільги для осіб як є: Героєм України, Героєм Радянського Союзу, Героєм Соціалістичної Праці або повним кавалером ордена Слави чи ордена Трудової Слави, особою, нагородженою чотирма і більше медалями «За відвагу»; часником бойових дій під час Другої світової війни або особою, яка у той час працювала в тилу, та особою з інвалідністю I і II групи, з числа учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та ін. [1].

На сьогодні дуже актуальною є податкова пільга для особи, що є учнем, студентом, аспірантом, ординатором, ад'юнктом. Наприклад, студент, який не отримує стипендію або спонсорську стипендію та одночасно з навчанням працює та одержує заробітну плату, має право на податкову пільгу в розмірі 150% за умови, якщо зарплата, яку він отримує щомісяця, не перевищує 3180,00 грн – за 2021 р.

В. Помулева, аналізуючи податкові соціальні пільги з податку на доходи фізичних осіб, зазначає, що пільга у розмірі 100% для платника податків, який має двох або більше дітей до 18 років, є соціально несправедливою. На її думку, навіть якщо платник податків має одну дитину, для нього також має застосовуватись така пільга [2, с. 225].

На думку Н.А. Абрамченко, недоцільною є пільга у розмірі 200%, яка передбачена для категорій осіб, які є переважно пенсійного віку і навряд чи є працездатними. З моменту Другої світової війни минув 71 рік, тобто цим людям вже понад 80 років. Вони мають бути звільнені від будь-якого оподаткування доходів [3, с. 107].

Ми можемо погодитися з вищезазначеними думками, оскільки утримувати дитину віком до 18 років на мінімальну заробітну плату досить важко в сучасних умовах. А норма закону щодо пільгового оподаткування осіб із числа учасників бойових дій під час Другої світової війни або осіб, які у той час працювали в тилу, є взагалі недоречною.

Окрім вищезазначених соціальних пільг з ПДФО, активно використовується податкова знижка – це передбачена в ПКУ можливість громадян України отримати назад частину сплачених державі податків. Відмінно від пільги, податковою знижкою може скористатися набагато більше громадян, адже вона не обмежується розміром зарплати.

Сутність застосування податкової знижки полягає в перегляді бази оподаткування, з якої утримується податок. Базу, що оподатковується, зменшують на суму витрат, дозволених для включення до податкової знижки. У результаті фізичній особі повертають різницю між податком, який фактично утриманий із його зарплати протягом року, і розрахованою сумою податку, отриманою після вирахування витрат [4, с. 136]. З одного боку, це дозволяє встановити контроль за доходами фізичної особи, оскільки потрібно подати декларацію про доходи, а з іншої сторони, це зменшує податковий тягар для фізичних осіб.

Відповідно до ПКУ загальна сума податкової знижки, нарахована платнику ПДФО у звітному податковому році, не може перевищувати суми річного загального оподаткованого доходу платника ПДФО, нарахованого як заробітна плата. Податкову знижку можна отримати в таких випадках:

1. Плати за навчання в українських дитсадках, школах, ПТУ, університетах за себе, дітей, чоловіка, дружину, батьків.
2. Придбання житла в іпотеку (розмір прив'язаний до суми сплачених відсотків за кредитом).
3. Благодійних внесків неприбуткових організацій (не більше 4% від річного доходу платника податків).

4. Лікування себе або родичів першого ступеня спорідненості (чоловік, дружина, діти, батьки), зокрема придбання протезів, донорських компонентів, життєво необхідних ліків, окрім абортів, операцій по зміні статті, косметичного лікування та ін.

5. Сплати внесків до недержавного пенсійного фонду, на пенсійний депозитний рахунок у банку або за договором страхування життя.

6. Державних послуг з усиновлення дитини.

7. Переобладнання автомобіля на споживання біопалива або скрапленого газу.

8. Оренди житла (лише для переселенців) [1].

Наприклад, за 2019 рік дохід громадянина становить 180 тис. грн. За цей рік особа сплатила 40 тис. грн. за навчання своєї дитини в університеті. Якщо вона бажає скористатися знижкою, до 31 грудня 2020 року потрібно заповнити декларацію про доходи за 2019 рік і подати до податкової служби відповідні документи (копії контракту та квитанцій про сплату коштів), в яких потрібно буде вказати ім'я платника податків, призначення платежу, назву університету. Протягом 60 днів податкова служба повертає 18% від 40 тис. грн., що пішли на оплату навчання дитини, а саме 7, 2 тис. грн. [5].

Станом на 01.10.2020 за звітний 2019 рік громадянами подано 106,4 тис. декларацій про майновий стан і доходи з метою отримання податкової знижки. Задекларована сума до повернення становить 281,1 млн гривень. Найбільша частина декларацій подана платниками з метою отримання податкової знижки за навчання – 80% від загальної кількості декларацій. Далі – витрати на сплату страхових платежів та пенсійних внесків (18 %) та проценти, сплачені за іпотечним кредитом (1,5%) [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що податкова пільга і податкова знижка є важливими фінансовими інструментами, які забезпечують втілення в життя соціальних гарантій. Пільги та знижки у сфері фінансів допомагають фізичним особам економити на сплаті податків, якщо особа підпадає під одну із вищезазначених категорій, і це легальний спосіб зменшити податкове навантаження на противагу від зарплат у «конвертах».

Список літератури

1. Податковий кодекс України: Закон України від 28.03.2021 № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 9.04.2021).

2. Помулева В.М. Соціальна ефективність податкових пільг в оподаткуванні доходів фізичних осіб. Інноваційна економіка. 2014. № 3. С. 223-227.

3. Абрамченко Н.А. Шляхи удосконалення пільгового оподаткування з податку на доходи фізичних осіб. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки. Випуск 16. Частина 3. 2016. С. 106-109.

4. Бондаренко Л.Ф., Водолазська Н.В., Бондарець О.М. Податкова знижка з ПДФО: сутність та нюанси застосування. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Том 29 (68). № 3. С. 135-140.

5. Налоговые льготы и скидки для граждан: может получить средства и как воспользоваться правом. Экономическая правда: URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/10/13/666179/> (дата звернення: 9.04.2021).

6. Громадянами задекларовано до повернення 281,1 млн грн. податкової знижки. URL: <https://rv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/437312.html> (дата звернення: 9.04.2021).

УДК 347.9

Щербак К. А., студентка гр. КЮ-181

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

НОВЕЛИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЩОДО ОБ'ЄДНАННЯ ТА РОЗ'ЄДНАННЯ ПОЗОВІВ

Об'єднання та роз'єднання позовів в цивільному судочинстві було виписано в попередній редакції Цивільного процесуального кодексу (далі - ЦПК) в ст. 126 [1]. Чинний ЦПК України регулює дану сферу правовідносин статтею 188: в одній позовній заяві може

бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами, основні та похідна позовна вимога, яка визначена вперше в цивільному судочинстві як вимога, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги) [2].

Метою дослідження є аналіз новел зміненого цивільного процесуального законодавства, щодо об'єднання та роз'єднання позовів, що відбулися на виконання нововведень конституційної судової реформи 2016 року. Наскільки норми набули нового звучання спробуємо проаналізувати через порівняння.

Як вже було зазначено, об'єднання позовів полягає в тому, що в одному провадженні у справі може бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою. Об'єднанням позовів досягається швидкість вирішення цивільних справ, а також зменшення судових витрат – процесуальна економія. Такий спосіб передбачає правильність розгляду та вирішення окремих цивільних вимог, які можуть бути розглянуті як самостійні справи, але об'єднуються однорідністю вимог.

Пропонуємо порівняльну Таблицю 1 правового регулювання об'єднання і роз'єднання позовів, що містить спільні норми за двома редакціями ЦПК.

Таблиця 1

Схожі положення правового регулювання об'єднання та роз'єднання позовів в цивільному судочинстві

Ст. 126 ЦПК за редакцією до 15.12.2017	Ст. 188 ЦПК за редакцією станом на 05.05.2021
1. Суд може об'єднати в одне провадження декілька справ за позовами:	
1) одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача;	
2) одного й того самого позивача до різних відповідачів;	
3) різних позивачів до одного й того самого відповідача.	
2. Суд виносить ухвали про об'єднання та роз'єднання позовів [1;2]	

Через Таблицю 2 можна продемонструвати відмінності редакцій, оскільки в цивільному судочинстві після 15.12.2017 року врегульована досліджувана сфера правовідносин через деталізацію та доповнення новими положеннями.

Таблиця 2

Відмінності правового регулювання об'єднання та роз'єднання позовів

Ст. 126 ЦПК за редакцією до 15.12.2017	Ст. 188 ЦПК за редакцією станом на 05.05.2021
1. Час допуску до об'єднання справи:	
- під час відкриття провадження у справі; - підготовки справи до судового розгляду; - під час її розгляду [1].	- до початку підготовчого засідання (яке проводиться виключно при розгляді справ в порядку загального позовного провадження), - у спрощеному позовному провадженні - до початку розгляду справи по суті у кожній із справ[2].
Після 15.12.2017 року принциповою зміною національного судочинства було запровадження поділу позовного провадження на 2 види: загальне та спрощене, через що й відбулися зміни в стадіях та провадженнях судочинства	
2. Ініціатори об'єднання справ	
не зазначалося в статті, але із змісту інших ст.ст. дозволялося або за клопотанням осіб, які брали участь у справі, або за власною ініціативою суду[1].	здійснюється за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суду [2].

Як можна помітити, в ЦПК редакції до 15.12.2017 року лише уточнював на яких стадіях можливе об'єднання позовів, в свою чергу чинний ЦПК закріпив не лиш стадії, але

й вид провадження, коли можуть об'єднуватись справи. І варто зазначити, що об'єднання є правом суду, а не його обов'язком.

Окрім вищезазначених відмінностей, ст. 188 закріпила також і підстави, за яких об'єднання справ неможливе:

1. не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом (відповідно до положень ст. 20 ЦПК);

2. не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, щодо яких законом визначена виключна підсудність різним судам (статю вказати яка часть) [2]. Саме закріплення цих положень у ст. 188 ЦПК є одним з позитивних нововведень.

Також в чинному ЦПК запроваджена низка наступних відмінностей та нововведень:

1. Справи, що перебувають у провадженні суду, в разі об'єднання їх в одне провадження передаються на розгляд судді, який раніше за інших суддів відкрив провадження у справі (ч.8 ст. 188 ЦПК);

2. Якщо провадження у справах було відкрито в один день, справи, в разі об'єднання їх в одне провадження, передаються на розгляд судді, який першим прийняв рішення про їх об'єднання (ч.9 ст. 188 ЦПК);

3. Справи, об'єднані в одне провадження, роз'єднанню не підлягають (ч. 10 ст. 188 ЦПК);

4. Спир розглядається за місцезнаходженням відповідача, який є стороною основного зобов'язання у випадку об'єднання позовних вимог щодо укладання, зміни, розірвання і виконання правочину з вимогами щодо іншого правочину, укладеного для забезпечення основного зобов'язання (ч. 7 ст. 30 ЦПК);

5. Дискреційне повноваження суду визнати зловживанням процесуальними правами у разі необґрунтованого або штучного об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи (п. 4 ч. 2 ст. 44 ЦПК);

6. Повернення заяв внаслідок порушень правил об'єднання позовних вимог, крім випадків, для застосування положень ст. 188 (п.2 ч.4 ст. 185) ЦПК;

7. Можливість вирішення питання щодо об'єднання справ у підготовчому засіданні суд, якщо ці питання не були вирішені раніше (п.4 ч. 2 ст. 197 ЦПК);

8. Інші новели, зокрема: ч. 8 ст. 457, ч. 3 ст. 482, ч.5 ст. 485 ЦПК [2].

Роз'єднання позовів як дія діаметрально протилежна до об'єднання також набула нового звучання. Відповідно до норми ч.2 ст.126 попередньої редакції ЦПК: залежно від обставин справи суддя чи суд мають право постановити ухвалу про роз'єднання кількох поєднаних в одному провадженні вимог у самостійні провадження, якщо їх спільний розгляд ускладнює вирішення справи, тобто одноособово або колегіально суд вирішує зазначене питання [1].

Новелою щодо роз'єднання в оновленій ст. 188 ЦПК передбачається, що суд «за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи вправі до початку розгляду справи по суті роз'єднати позовні вимоги, виділивши одну або декілька об'єднаних вимог в самостійне провадження, якщо це сприятиме виконанню завдання цивільного судочинства; розгляд позовних вимог, виділених у самостійне провадження, здійснює суддя, який прийняв рішення про роз'єднання позовних вимог [2].

Відповідно до Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України у разі об'єднання цивільних справ в одну: їй присвоюється єдиний унікальний номер тієї з об'єднаних справ, яка надійшла до суду першою; вноситься інформація в АСДС під номером об'єднаної справи та відмітки про це із вказівкою номера нової судової справи згідно до постанови (ухвали).

У разі роз'єднання позовів у цивільній справі в самостійні провадження нова судова справа реєструється як така, що надійшла до суду в день ухвалення постанови (ухвали) суду; присвоюється новий номер у порядку черговості обліково-статистичної картки; до попереднього запису додається відмітка про новий номер судової справи в алфавітному покажчику; підшиваються оригінали або копії процесуальних документів, завірені суддею [3].

Згідно із Законом України «Про судовий збір» об'єднання в одне провадження кількох однорідних позовних вимог є підставою до сплати судового збору. У разі роз'єднання позовних вимог – судовий збір не повертається і перерахунок не здійснюється [4].

Таким чином, можна зробити висновки, що положення про об'єднання та роз'єднання позовів в оновленому ЦПК України набули нового звучання:

по-перше, стадії на яких можливе об'єднання та доповнення про спрощене провадження, оскільки після 15.12.2017 року принциповою зміною національного судочинства було запровадження поділу позовного провадження на загальне та спрощене, через що й відбулися зміни в стадіях цивільного судочинства та його провадженнях;

по-друге, уточнено, ініціаторів як об'єднання так і роз'єднання;

по-третє, чітко закріплені підстави - обмеження об'єднання;

по-четверте, закріпила стадію, до початку якої роз'єднання може здійснюватися.

Список літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Редакція: 19.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20170719#> (дата звернення: 05.05.2021).

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#t> (дата звернення: 05.05.2021).

3. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814. Дата оновлення: 05.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#> (дата звернення: 05.05.2021).

4. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI. Дата оновлення 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17/ed20210427#Text> (дата звернення 05.05.2021).

УДК 347.2

Ющенко М. С., студентка гр. КЮ-182

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ МОМЕНТІВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В порядку цивільного судочинства розглядаються різноманітні категорії справ, які є відмінними за своїм характером та правовою природою. Саме тому в ч. 2 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України виписано такі три види провадження як: наказне, позовне й окреме [1]. Кожне з них має власні завдання, мету, а також процедурні моменти розгляду й вирішення справ. Наразі цивільне судочинство перебуває у безперервному пошуку нових раціональних процедур вирішення справ цивільної юрисдикції, удосконаленням вже існуючих і появою нових. У зв'язку з цим, окреме провадження отримало значного поширення не тільки в законодавстві нашої держави, а й в процесуальних доктринах зарубіжних країн, адже воно ґрунтується на безспірному спрощеному порядку вирішення справи. Водночас, законодавче закріплення положень, які стосуються окремого провадження, мають певні неузгоджені аспекти, що потребують вдосконалення.

Питання, що стосуються окремого провадження стали основою наукових та монографічних праць таких вчених як: С. Васильєв, Л. Зубкова, Т. Лузан, В. Мамницький, Ю. Підченко, Г. Світлична, А. Твердохліб, С. Фурса та інших.

Відповідно до ч. 7 ст. 19, ч. 1 ст. 293 ЦПК України виписано легальне визначення окремого провадження як непозовного виду цивільного судочинства...[1], з яким не погоджуються В. Мамницький, О. Ножняк і В. Седих, оскільки вважають його неповним,

аргументуючи свою позицію тим, що законодавець формулює термін окремого провадження виходячи від вузького поняття позовного провадження, а не від широкого – усього цивільного процесу, тому вони пропонують власне визначення окремого провадження як «сукупність норм цивільного процесуального права, які регулюють провадження з окремих категорій справ, що характеризуються відсутністю спору про право і особливостями порядку розгляду» [2, с. 62, 65], що на наш погляд принципово не змінює суть.

Специфічною умовою розгляду справ в порядку окремого провадження є відсутність матеріально-правового спору. Підтвердженням цьому слугує не тільки дефініція окремого провадження, але й положення ч. 6 ст. 294 ЦПК України: якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах [1].

Безспірність окремого провадження тісно пов'язана з особливим об'єктом та способом судового захисту. Об'єкт представлений «охоронюваними законом інтересами», або «неоспорюваними правами» в контексті ч. 1 ст. 2 ЦПК України фізичних, юридичних осіб, держави. Спосіб судового захисту виписаний через: підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав [1].

Виключно цивільному судочинству притаманний такий вид як окреме провадження на відміну від адміністративного судочинства. Щодо господарського судочинства, то 15.12.2017 року воно доповнено таким безспірним провадженням як наказне провадження. Особлива правова природа окремого провадження пов'язана з його метою – це створення умов для реалізації прав та інтересів особи [3, с. 223].

У зв'язку з безспірністю окремого провадження немає й сторін з протилежними інтересами, третіх осіб. Участь у справі беруть заявник, зацікавлені особа та їх представники, якщо такі є. Глави 2, 2-1, 13 Розділу IV ЦПК України містять навіть статті з визначенням осіб, які можуть бути заявниками. Згідно з ч. 8 ст. 49 ЦПК України заявник та заінтересовані особи у справах окремого провадження мають права та обов'язки сторін, крім випадків, передбачених у розділі IV ЦПК. Тобто, права й обов'язки, виписані в ст. 43 ЦПК України, розповсюджуються на учасників справи, яка вирішується в окремому провадженні, так як в ст. 49 виписані специфічні права сторін, пов'язані зі зміною «предмета позову» чи «підстави позову» чи «позовних вимог», а це неможливо для них. Тому погоджуємося з думкою авторів щодо доцільності створення окремої норми, в якій зазначалися б спеціальні процесуальні права осіб, які беруть участь в окремому провадженні [2, с. 63].

Звернення до суду в порядку окремого провадження можливе шляхом подання заяви. Незважаючи на те, що ст.ст. 297, 300-3, 302, 306, 318, 321, 330, 335, 340, 344, 348 ЦПК України носять назви зміст заяви, їх положення не дають можливості скласти повноцінну заяву, яка б відповідала всім вимогам цивільного процесуального законодавства, за виключенням ст. 311 ЦПК України. Вищевказані норми вказують лише найголовніші обставини, пов'язані з особливостями відповідної справи, які необхідно зазначити. Тобто, в чинному ЦПК України відсутня спеціальна норма, якою б були визначені загальні вимоги до змісту і форм заяви для справ окремого провадження. У свою чергу, створюючи Главу «Загальні положення» для Розділу IV ЦПК законодавець в черговий раз проігнорував необхідність створення такої норми, в той час як з 15.12.2017 року змінена в ЦПК Глава 1 Розділу III «Позовне провадження» з назви «Підсудність» на нову назву «Письмові заяви учасників справи», яка містить 2 параграфи: § 1. Заяви по суті справи (8 статей) та § 2. Заяви з процесуальних питань (2 статті: ст.ст. 182, 183 ЦПК).

Враховуючи відсутність уніфікованої норми, при складанні заяви, яка подається в порядку окремого провадження доцільно спиратися на положення ст. 183 ЦПК України, адже вона вміщує загальні вимоги до форми та змісту письмової заяви, клопотання, заперечення.

Ми пропонуємо доповнити «Загальні положення» Розділу IV ЦПК спеціальною ст. 294-1 під назвою «Форма і зміст заяви щодо справ, які розглядаються в порядку окремого провадження». Дана норма має вказувати, що у заяві повинно бути зазначено:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника, місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України заявника, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта заявника (для фізичних осіб - громадян України), а також офіційна електронна адреса;
- 3) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) представника заявника, якщо заява подається представником, його місце проживання або місцезнаходження;
- 4) вимоги заявника і обставини, на яких вони ґрунтуються.

До заяви щодо справ, які розглядаються в порядку окремого провадження додаються:

- 1) документ, що підтверджує сплату судового збору;
- 2) документ, що підтверджує повноваження представника, якщо заява підписана представником заявника;
- 4) інші документи або їх копії, що підтверджують обставини, якими заявник обґрунтовує свої вимоги.

До того ж, принагідно доповнити ч. 2 ст. 293 ЦПК України пунктом під номером «12 – видача і продовження обмежувального припису», так як Розділ IV ЦПК було доповнено Главою 13 з назвою «Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису», однак серед переліку справ, що розглядаються в порядку окремого провадження про неї чомусь забули.

Також потребують детального врегулювання в спеціальній главі Розділу IV ЦПК процесуальні положення (підсудності, змісту заяви, особливостей розгляду справи та рішення суду) щодо справ, що виникають із сімейних правовідносин, але можуть розглядатися в порядку окремого провадження згідно ч. 3 ст. 293 ЦПК України, так як відсутній процесуальний механізм.

Незважаючи на вищевказані недоліки, законодавець все ж таки намагається запроваджувати сучасні нововведення, зокрема, в 2020 році ЦПК України перелік справ, що розглядаються в окремому провадженні, доповнений новою категорією справ: «обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх».

Отже, підбиваючи підсумки, можна дійти висновку: окреме провадження є унікальним неперозовним (безспірним) видом цивільного судочинства із певними специфічними особливостями, але й законодавчими неузгодженостями в певних процесуальних аспектах, що потребують усунення.

Тому доцільно удосконалити положення Розділу IV ЦПК України через законодавче врегулювання: - спеціальних процесуальних прав та обов'язків учасників справи, що вирішується в порядку окремого провадження; - загальних вимог до змісту і форми заяви для справ окремого провадження, а саме: додати до ЦПК України ст. 294-1 «Форма і зміст заяви щодо справ, які розглядаються в порядку окремого провадження»; - доповнити ч. 2 ст. 293 ЦПК України новим пунктом: «12 – видача і продовження обмежувального припису»; - доповнити новою главою з назвою « Особливості розгляду судом в порядку окремого провадження справ, що виникають із сімейних правовідносин».

Список літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.05.2021).
2. Мамницький В. Ю., Ножняк О. М., Сєдих В. Р. Процесуальні аспекти розгляду та вирішення справ окремого провадження. Право і суспільство. 2018. № 3. С. 61-66.
3. Зубкова Л. А. Судові рішення у справах окремого провадження. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. № 4. С. 221-226.

Секція кримінального права та правосуддя

УДК 340.6

База К. Т., студентка гр. МКПРп-201

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Нині правове регулювання діяльності судової експертизи характеризується певними прогалинами та недоліками, наявність яких не сприяє повному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку. Ця ситуація вимагає термінового вирішення, враховуючи особливу роль судової експертизи в контексті судової реформи. Останнім часом є гостра потреба у системно вдосконаленому законодавстві у галузі судової експертизи. Виникла необхідність розробити та прийняти відповідний Закон про судову експертну діяльність, який повинен бути якісним та ефективним, що суттєво вплине на вдосконалення інституту судової експертизи в контексті судової реформи.

Аналізуючи Закон України «Про судову експертизу» Є.Б. Сімакова-Єфремян: відмітила, що серед науковців і практиків сьогодні не існує єдиної позиції щодо термінологічного апарату судової експертизи, зокрема, визначення поняття судово-медичної експертизи, норми первинної, додаткової, повторної, комісійної та комплексної судових експертиз; підстави для проведення судової експертизи, гарантії діяльності судового експерта. Для цього авторка пропонує внести суттєві зміни до ст. 1 «Поняття судової експертизи», ст. 7 «Суб'єкти судово-експертної діяльності» [1, с. 119]. Ми погоджуємося з такими зауваженнями, які уточняють базові поняття судової експертизи.

Однією із суттєвих проблем юридичного характеру є норма ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» щодо проведення судових експертиз виключно державними спеціалізованими установами [2]. З огляду на невизначеність законодавства, судова практика дозволяє розглядати в судах висновки експертів, надані у формі актів або довідок. Наприклад, такі незалежні організації, як Незалежний інститут судових експертиз чи Незалежна судова експертиза України, пропонують послуги з проведення трасологічної, почеркознавчої, технічної експертизи документів, які є традиційними судово-медичними експертизами і, згідно з чинним законодавством, не можуть бути здійснені ними. Слід скасувати це положення та дозволити проведення всіх експертиз, крім судових та судово-психіатричних недержавних експертних установ та приватних експертів. З розвитком конкурентної системи судових процесів заборона на проведення цих експертиз певною мірою обмежує права сторони захисту обирати судових експертів. Незважаючи на існуючі недоліки згаданого Закону України «Про судову експертизу», було розроблено проект Закону України «Про судово-експертну діяльність в Україні» [3]. Ми вважаємо цей законопроект набагато досконалішим, ніж чинний закон, і гадаємо, що його прийняття є необхідним.

Перш за все це пов'язано з сучасною судовою реформою, а судова експертиза є однією із складових судової системи. Практика проведення судових експертиз, запити тих, щодо кого проводяться судові експертизи, вийшли за межі чинного законодавства і в більшій мірі регулюються підзаконними актами, рішеннями суду та роз'ясненнями органів виконавчої влади. Тривалий час в Україні більшість судових експертиз проводились державними судово-медичними установами Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ та Міністерства охорони здоров'я. Однак за останнє десятиліття професійна діяльність експертів, які не є працівниками державних експертних установ, розвивається. Були створені приватні компанії, які об'єднували експертів та фахівців у відповідних галузях [4, с.41].

В даний час у законодавчій площині важливо врахувати зміни, що відбулися в роботі судових експертів за останні роки, та забезпечити розвиток судової експертизи. Проект закону «Про судово-експертну діяльність в Україні» враховує зауваження та побажання вчених, починаючи з назви самого Закону, що відповідає його преамбулі: «Цей Закон регулює суспільні відносини при здійсненні судової діяльності в Україні, визначає правові, організаційні та фінансові основи судово-експертної діяльності» [3].

Ст. 1 Закону, як того вимагають норми законотворчості, містить уточнення термінів, включаючи поняття «спеціальні знання», як ключ до визначення поняття «експертиза». Однак, на наш погляд, серед термінів є достатньо тих, які використані в тексті самого законопроекту та важливі для тлумачення, а саме: «експертна установа», «керівник експертної установи».

Прийняття Закону дозволить встановити єдині термінологічні визначення понятійного апарату, що застосовується в експертизах, забезпечити системний підхід до організації діяльності всіх суб'єктів у цій галузі; визначити правовий статус та межі повноважень суб'єктів судової експертної діяльності тощо.

Останнім часом змінами законодавства сторони кримінального провадження отримали право самостійно залучити експерта для проведення експертизи, не звертаючись до слідчого судді. У цьому випадку доказова сила висновку, складеного експертом на замовлення сторони кримінального провадження, має таку ж доказову силу, як висновок експерта, залученого на підставі рішення слідчого судді. Проблемним питанням є дублювання певних законодавчих актів, насамперед Кримінально-процесуального кодексу України та Закону «Про судову експертизу».

Отже, в умовах сучасності перспективи судової реформи значною мірою залежні від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. Зараз даний напрям характеризується потребами вдосконалення та реформування з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних досягнень науки та техніки цієї галузі знань.

Список літератури

1. Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. Теорія і практика судової експертизи та криміналістики: збірник наукових праць. Вип. 19. № 1. Харків, Право, 2019. С. 118-129.
2. Про судову експертизу: Закон України № 4038-ХІІ від 25.02.1994 Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28, ст. 232.
3. Про судово-експертну діяльність в Україні: проекту Закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469. (дата звернення: 03.05.2021).
4. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27 лютого 2020 року). Київ-Маріуполь, 2020. 328 с.

УДК 340.6

База К. Т., студентка гр. МКПРп-201

Науковий керівник: Торбеев М. О., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТОМ ПРЕДСТАВНИЦТВА

Відповідно до статті 131² Конституції України, адвокатська діяльність здійснюється в Україні з метою надання професійної правової допомоги, і лише адвокат представляє іншу особу в суді, а також захист від кримінальних звинувачень.

Будь-яка процесуальна дія в суді однієї особи в інтересах іншої особи, внаслідок якої вона набуває певних прав та обов'язків (включаючи підписання та / або подання певного процесуального документа до суду) є представництвом, а отже, на такі правовідносини

поширюються положення статті 131² Конституції України щодо виключного представництва адвокатом інтересів іншої особи [1].

Роль та значення захисту органічно пов'язані із загальними принципами кримінального провадження, визначеними у ст. 7 Кримінально-процесуального кодексу України, де зазначено, що право на захист посилається на загальні принципи кримінального провадження, а змістом організаційно-правового статусу адвоката є повноваження, що дозволяють йому брати участь у кримінальному провадженні. Отже, ст. 45 Кримінально-процесуального кодексу України передбачає, що захисником може бути лише адвокат, інформація якого внесена до Єдиного реєстру адвокатів України. Відповідно, якщо така інформація відсутня або Єдиний реєстр адвокатів України містить запис про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю, особа (адвокат) не може бути захисником у кримінальному провадженні [2].

Взагалі, щодо процесуальної форми участі адвоката у судочинстві, то сюди відносять інститут судового представництва, адже як активний учасник судового розгляду захисник сприяє з'ясуванню обставин справи, прав і обов'язків сторін. Також будучи представником процесу, він має користуватися всіма законодавчими засобами і способами захисту інтересів того, хто йому довіряє. Вважаємо це безсумнівним, оскільки саме обов'язки правозаступництва і виокремлюють захисника з ряду інших представників кримінального процесу, а тому й вказують на його особливе процесуальне становище.

Є. В. Васковський зазначив, що, хоча, наприклад, судове представництво спрямоване на усунення незручностей особистого виступу сторін у суді і, по суті, не передбачає спеціальної підготовки, суть адвокатури полягає у наданні допомоги через спеціальні знання. І далі автор наголосив: хоча адвокатура та судове представництво за своєю суттю були різними, їх об'єднувало одне: і адвокати, і представники мали можливість виступати в суді. Така ідентичність діяльності призвела до двох результатів. З одного боку, правопредставництво стало професійним заняттям окремої категорії осіб, і, отже, існувала певна плутанина між функціями адвокатів та представників. Так, наприклад, французькі та англійські адвокати з часом набули права виконувати обов'язки адвокатів у певних справах, а італійські адвокати – брати участь у юридичному представництві [3, с.238].

Отже, основою представництва вважаємо надання громадянам та юридичним особам правової допомоги при здійсненні ними захисту в суді своїх суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, реалізація процесуальних прав та обов'язків учасників процесу.

З вищезазначених слів виокремимо процесуальне представництво як вчинення представником (в нашому випадку захисником) у межах наданих йому законом повноважень юридичних дій від імені іншої особи з метою захисту її прав та законних інтересів і реалізації її процесуальних прав чи обов'язків.

Виникнення правосуб'єктності захисника як представника та реалізація його функцій у кримінальному процесі може реалізовуватися тільки за наявності належним чином посвідчених повноважень (згідно зі статтею 50 КПК) [4, с.176].

Цікавою позицією щодо представництва адвоката в кримінальному провадженні є твердження в ч.1 ст.58 КПК України щодо того, що представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником [2]. На нашу думку, це не досить доцільно, оскільки захисником може бути будь-хто, наприклад, в майбутньому, колись, коли отримає посвідчення адвоката. В цій частині варто точніше зазначити, що представником є особа, яка на даний час адвокат, наприклад, це адвокат, що здійснює представництво потерпілого, цивільного позивача і так далі.

Таким чином, як зазначалося вище, інститут представництва є процесуальною формою участі захисника в кримінальному провадженні, яка покладає на нього правозахисну та представницьку функції та впливає з документів, що підтверджують повноваження адвоката. Але на даний момент цей інститут не є дослідженим в повному обсязі, оскільки існують твердження, які різняться між собою щодо даного питання. Мабуть, це виникає з приводу того, що в чинному КПК слід внести деякі зміни, які повною мірою відобразатимуть правову природу представництва саме адвоката.

Список літератури

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/4651-17
3. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науковометодичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.
4. Назаров І.В., Вільчик Т.Б., Овчаренко О.М. та ін. Організація адвокатури та адвокатська діяльність. Навчальний посібник для підготовки до комплексного іспиту. Харків: Право, 2019. 352 с.

УДК 349.2

Бондарчук Т. С., студентка гр. ЦГЮ-191

Науковий керівник: Коломієць Н. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Проблема домашнього насильства, нажаль, є актуальною в усьому світі. Як показують дослідження, від нього потерпають частіше за все жінки та діти, але бувають й інші випадки, коли домашнє насильство застосовується до чоловіків. Особистості, які позбавлені постійного доходу для існування, зазвичай потрапляють в матеріальну та (або) психологічну залежність від інших членів сім'ї, які далі починають зловживати своєю роллю «годувальника», намагаючись встановити свою владу, верховенство над залежними членами родини, і нерідко вдаються до фізичного насильства. У ситуаціях насильства кривдник має переваги: фізична сила, вік, фінансове становище.

Проведене 2019 року опитування під егідою ОБСЄ з питань насильства щодо жінок підтвердило масштаби, яких проблема насильства щодо жінок набула в Україні. Згідно з даними дослідження:

- 67% жінок стверджують, що з 15 років зазнавали психологічного, фізичного чи сексуального насильства з боку свого партнера чи іншої особи.

- Більшість жінок, що зазнавали насильства з боку свого нинішнього чи колишнього партнера або іншої особи, не зверталися до поліції з повідомленнями про найбільш серйозні випадки фізичного та/або сексуального насильства.

- 64% вважають насильство щодо жінок поширеним явищем, але 41% опитаних жінок вважає, що якщо чоловік проявляє насильство щодо дружини, то ця ситуація має вирішуватися всередині сім'ї. Крім того, майже кожна п'ята жінка вважає допустимим статевий акт без згоди між подружжям або партнерами, що проживають спільно [1].

Під домашнім насильством слід розуміти діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, в тому ж місці, ще и постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2]. Законодавство виокремлює чотири форми домашнього насильства – фізичне, психологічне, сексуальне, економічне [3].

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб: 1) подружжя; 2) колишнє подружжя; 3) наречені; 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя); 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти; 6) особи, які мають спільну дитину (дітей); 7) батьки (мати, батько) і дитина

(діти); 8) дід (баба) та онук (онука); 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка); 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка); 11) рідні брати і сестри; 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука); 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими; 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням; 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя [2].

Суб'єктом виступає осудна особа, яка досягла 16-річного віку, яка є одним з подружжя чи колишнього подружжя або іншою особою, з якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим або непрямим умислом до діяння і до наслідків [4].

Об'єкт цього злочину буде залежати від характеру насильницьких дій та заподіяних їм наслідків. В разі вчинення фізичного насильства безпосереднім об'єктом є відносини, що забезпечують тілесну недоторканність життя та здоров'я людини. У випадку економічного насильства безпосереднім об'єктом будуть виступати відносини власності, право на достойний рівень життя, право на працю, право на освіту тощо. Якщо відбувається психологічне насильство, то порушується нормальний психоемоційний стан потерпілої особи.

Об'єктивну сторону домашнього насильства складають 3 обов'язкові ознаки: діяння, наслідки та причинно-наслідковий зв'язок.

Суспільно небезпечне діяння полягає у систематичному вчиненні насильства будь-якого характеру (фізичного, психологічного, емоційного). Сексуальне насильство, за наявності підстав, може кваліфікуватися за статтями 149, 152-156, 301-303.

Систематичність є кваліфікуючою ознакою кримінально караного домашнього насильства. Під нею розуміють багаторазове вчинення протиправних діянь, не менше трьох разів протягом фактичного року, та взаємозв'язок між цими діяннями, що утворюють лінію поведінки винного до жертви.

Домашнім насильством є вчинення однієї із зазначених вище форм діянь за умови, що воно призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи:

1) фізичні страждання, що є негативними змінами у фізичному стані потерпілої особи й виражаються зазвичай через біль. До фізичних страждань треба відносити біль, що виникає під час мордування, катування, інших видів фізичного впливу на людський організм, або внаслідок жорстоких умов утримання в місці позбавлення волі (утримання особи в умовах, які позбавляють її зору, слуху, просторової або часової орієнтації, утримання в холодному та сирому приміщенні, позбавлення сну, харчування і води тощо);

2) психологічні страждання - зміни в нормальному психоемоційному стані особи, що викликають душевні переживання, почуття тривоги, страху, приниженості тощо. Всі подібні дії супроводжуються стресом, почуттям жаху чи неспокою і здатні принизити особу, зламати її морально, поставити іншу особу в залежне становище;

3) розлади здоров'я – розлади, безпосередньо пов'язані з ушкодженням, послідовно розвинуті хворобливі процеси в організмі людини;

4) втрата працездатності. Виникнення домашнього насильства може передбачати втрату працездатності, як постійної (стійкої), загальної, так і спеціальної (професійної). Тут мова йде як про професійну працездатність потерпілого, так і про інші навички, які втрачаються внаслідок заподіяння домашнього насильства:

5) емоційна залежність – психологічна прив'язаність потерпілої особи до кривдника, що є перешкодою в її самореалізації, відсутність власного світогляду;

6) погіршення якості життя – зменшення кількості необхідних благ, що отримує потерпіла особа, обмеження в користуванні майном, сімейним бюджетом, позбавлення доходів [5].

Отже, від домашнього насильства потерпають багато сімей. Воно може проявлятися в 4 формах: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне. Кримінальна відповідальність

настає, якщо відбувалося систематичне вчинення насильства, яке призвело до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя. Також, за вчинення сексуального насильства завжди настає кримінальна відповідальність.

Список літератури

1. ОБСЄ. Проведене під егідою ОБСЄ опитування про добробут і безпеку жінок URL: <https://www.osce.org/projects/survey-on-the-well-being-and-safety-of-women>.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 17. 01. 2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. на 17 вересня 2020 року: Офіц. текст. Київ: Алерта, 2020. 226 с.
4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.
5. Яіцька Д. І. Криміналізація домашнього насильства. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. №2. С. 204-208.

УДК 349.2

Волковська А. А., студентка гр. КЮ-192

Науковий керівник: Коломієць Н. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні виділяють різні визначення відповідальності юридичних осіб. Зокрема, вона визначається як законодавчо закріплена можливість застосування кримінальних санкцій щодо юридичних осіб у разі вчинення ними (тобто їх керівниками або представниками) в інтересах цих юридичних осіб кримінального правопорушення. Варто зазначити, що у такому разі законодавством юридична особа визнається суб'єктом кримінального правопорушення. Кримінальна відповідальність юридичних осіб передбачена законодавством в окремих державах, перелік яких постійно розширюється.

Проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні досліджували такі науковці: В. Кудрявцев, О. Михайлов, Т. Батраченко, В. Буняк, М. Іванов, І. Красницький, А. Нерсисянц, Г. Смирнов та інші. Наукові дослідження вищезазначених вчених внесли певні корективи до загальної теорії кримінального права, однак, вони так і не дійшли до загального розуміння щодо вказаної проблематики. До речі, практика підтверджує, що є значна кількість проблемних питань щодо застосування цього інституту. Наочним прикладом є відсутність кримінальних справ та винесення по ним судових вироків протягом 2014-2017 років [1, с. 160].

Метою даної роботи є обґрунтування доцільності, а також безпосередньої можливості притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб і, звісно ж, з'ясування правової природи заходів кримінально-правового характеру щодо них.

В європейських країнах вже давно існує практика застосування до юридичних осіб заходів кримінального характеру, яка дозволяє виділити 3 основні підходи до розуміння кримінальної відповідальності юридичних осіб: повне визнання інституту кримінальної відповідальності юридичної особи (Франція, КНР, Литва, Естонія); повне заперечення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб (Болгарія, Угорщина, Білорусія) та квазікримінальна відповідальність юридичних осіб (ФРН, Швеція, Італія, Іспанія). Основною ознакою такого підходу є те, що законодавство не визнає юридичних осіб суб'єктами кримінального правопорушення, проте у низці випадків, зокрема, тих, що

передбачені окремими нормативними актами, до них можуть застосовуватися найрізноманітніші кримінальні санкції.

Наразі в Україні законодавець не використовує чіткий термін «кримінальна відповідальність» щодо юридичних осіб. На заміну йому застосовується термін «заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», що також дозволяє уникнути змін у частині суб'єкта кримінальної відповідальності відповідно до Загальної частини КК України.

Верховна Рада України 23.05.2013 року прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких актів України, щодо виконання Плану дій по лібералізації Європейським Союзом, візового режиму для України» стосовно кримінальної відповідальності юридичних осіб, який набрав чинності з 01.08.2014 року [2]. Відповідно до цього закону, в Загальну частину КК України, введено новий розділ XIV-1, який отримав назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Це новий інститут у вітчизняній доктрині кримінального права, відповідно до якого юридичні особи несуть відповідальність по 27 статтях Особливої частини КК України, а тому він носить цілком актуальний характер, так як викликає безліч теоретичних та практичних питань. Варто зазначити, що нововведенням є те, що до юридичної особи застосовуються заходи кримінально-правового характеру у випадку вчинення наступних кримінальних правопорушень: легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом; використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів; підкуп службової особи юридичної особи приватного права та інші. Законодавець визначив, що суб'єктами саме таких кримінальних правопорушень є уповноважені особи юридичної особи, а також інші особи, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи. Заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані до суб'єктів приватного і публічного права, підприємств, установ чи організацій, державних органів, органів місцевого самоврядування та міжнародних організацій (ч. 2 ст. 96-4 КК України) [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 96-4 КК України заходи кримінально-правового характеру не застосовуються до державних органів, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи [3]. Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою або за дорученням чи наказом, за змовою та у співучасті, або іншим шляхом кримінальних правопорушень. Відповідальність за такі кримінальні правопорушення може наставати, якщо вони вчиняються від імені та в інтересах юридичної особи чи просто від імені юридичної особи. До юридичних осіб судом зазвичай можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового впливу: штраф, конфіскація майна, ліквідація. Варто зазначити, що в Україні система покарань юридичних осіб не є такою розгалуженою та досконалою, як у іноземних державах.

Отже, ми дійшли висновку, що питання кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні є досі не достатньо вивченим як правниками-науковцями, так і правниками-практиками та потребує законодавчого доопрацювання. Світовий досвід протидії злочинності диктує необхідність введення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб. Тому, на нашу думку, Україні необхідне залучення досвіду зарубіжних країн, який призвів би до створення повноцінної системи кримінальної відповідальності юридичних осіб. Наразі ж, встановлена в КК України кримінальна відповідальність юридичних осіб створила певні труднощі в питанні її застосування та вимагає рішучих змін інститутів Загальної частини КК України у цілому.

Список літератури

1. Гаврилішин А. П. Проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб : зарубіжний досвід / А. П. Гаврилішин, В. П. Козирева. // Юридичний вісник. – 2018. – №47. – С. 160–165.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: закон України від 23.05.2013 № 314-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18> (дата звернення: 12.04.2017)
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 28 березня 2021 року. – К.: Паливода А.В., 2020. – 292 С. – (Кодекси України) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

УДК 340.6:343.268

Жернова М. Г., студентка гр. КПП-171

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СПЕЦИФІКА ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Однією з найактуальніших проблем сьогодення в світі, в тому числі і в Україні, є проблема домашнього насильства і, відповідно, розробка шляхів його подолання.

Дана проблема викликана низкою негативних чинників, які побутують у суспільстві. Серед них передусім – агресія, безробіття, безкарність тощо, а тому розслідування цієї категорії протиправних дій є в числі першочергових, що актуалізує дослідження із цієї проблематики. Свідченням тому є вітчизняні офіційні статистичні дані, які демонструють, що тільки за 10 місяців 2019 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про вчинення 848 кримінальних правопорушень за статтею 126¹ Кримінального кодексу України «Домашнє насильство», при цьому у 565 кримінальних провадженнях особам повідомлено про підозру, за 544 кримінальними провадженнями до суду направлено обвинувальні акти та за трьома – клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру [1].

При наявності підозри на факт вчинення домашнього насильства потрібне швидке реагування правоохоронних органів, соціальних служб, медичних закладів з метою проведення неупередженого розслідування та надання допомоги постраждалим від домашнього насильства.

Для виявлення наявності і проведення фіксації фактів фізичного і сексуального насильства необхідне своєчасне призначення і проведення судово-медичної експертизи, передбачені нормативно-правовою базою, а саме: Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про судову експертизу», іншими законодавчими актами, міжнародними договорами та угодами про взаємну правову допомогу і співробітництво, що регулюють правовідносини у сфері судово-експертної діяльності та нормативними документами, затвердженими наказами Міністерства охорони здоров'я [2].

Варто зазначити, що найбільш поширеною під час розслідування домашнього насильства є практика призначення судово-медичної експертизи (далі - СМЕ). Від результатів її проведення значною мірою залежить подальша кримінально-правова кваліфікація кримінального правопорушення не лише за ст. 126¹ КК України, а й за іншими спеціальними статтями КПК України, зокрема ст. ст. 115, 121, 122, 125, 126 КК України. А з урахуванням того, що однією з форм домашнього насильства є фізичне насильство, яке, відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», включає в себе, зокрема, такі дії: ляпаса, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, заподіяння смерті [3].

Відповідно до п. 1, 2 ч. 2 ст. 242 КПК України, проведення експертизи щодо встановлення причин смерті, а також тяжкості та характеру тілесних ушкоджень є обов'язковим [4].

Важливим є те, що, як правило, особою, стосовно якої призначається СМЕ, є потерпілий. Нами з'ясовано, що всі судово-медичні експертизи у кримінальних провадженнях за ст. 126¹ КК України було призначено для встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень саме потерпілого. Слід погодитися з думкою дослідниці А.С. Колесової про те, що на СМЕ потрібно направляти не лише потерпілого, а й підозрюваного за наявності у нього тілесних ушкоджень або ж коли він заявляє про те, що напередодні вчинення кримінального правопорушення спричинено шкоду його здоров'ю [5, с. 201].

Наступною за частотою призначень після судово-медичної можна назвати і судово-психіатричну експертизу (далі - СПЕ). Вона призначається у разі встановлення обставин, які дають підстави вважати, що особа під час учинення суспільно-небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Своєчасне проведення СМЕ з метою виявлення наявності ушкоджень і своєчасної фіксації фактів домашнього насильства допоможе органам досудового розслідування/суду вжити ефективні заходи адміністративного, кримінального або іншого характеру стосовно кривдника.

Як показує аналіз вітчизняної судової практики, у кримінальних провадженнях зазначеної категорії чільне місце відводиться СПЕ, яка дозволяє встановити психічний стан особи як на момент, так і після вчинення злочину. Будучи різновидом судової експертизи, вона передбачає діяльність експерта під час проведення ним дослідження на основі спеціальних знань у галузі психіатрії з метою надання висновку [6, с. 20]. Варто зазначити, що відповідно до п. 10 Порядку проведення СПЕ, психічний стан особи в певні, юридично значущі, проміжки часу є предметом СПЕ [7], яка проводиться державними спеціалізованими судово-психіатричними установами МОЗ України.

Зважаючи на те, що більшість кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 126¹ КК України, учиняються особами у стані алкогольного сп'яніння, а також те, що деякі особи перебувають на обліку в лікарів наркологів і психіатрів у зв'язку з розладами психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин, виникає необхідність у з'ясуванні зазначених питань шляхом призначення та проведення відповідних судових експертиз. Водночас можуть виникати питання щодо того, у межах якої судової експертизи (судово-психіатрична чи судово-наркологічна) їх необхідно вирішувати. Нині зазначене питання є досить неоднозначним та дискусійним у середовищі науковців. Як зазначають деякі дослідники, серед яких Б.А. Бурбело, І.В. Загородній [8, с. 182], коли підозрюваний страждає на алкоголізм або наркоманію, треба призначати судово-наркологічну експертизу. Протилежної думки щодо цього дотримуються дослідники О.А. Ревенюк, О.П. Олійник, А.В. Каніщев і О.В. Радзевілова, які наголошують на юридичній нелегітимності судово-наркологічних експертиз [9, с. 24]. Науковці зазначають, що, відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу» та чинної Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10), психічні порушення внаслідок уживання психоактивних речовин є розладами психіки та поведінки, які відносять до професійної компетенції лікарів-психіатрів та лікарів-наркологів. Водночас у судовій експертизі психічні розлади є предметом дослідження тільки СПЕ. Психічний стан особи на юридично значущий період може досліджуватись у рамках однорідної судово-психіатричної або комплексної судової психолого-психіатричної експертизи. Інших видів судових експертиз, предметом яких є психічний стан особи, законодавством України не передбачено [10, с. 22–23].

Із проведеного аналізу вітчизняної слідчої та судової практики зазначимо, що у семи кримінальних провадженнях відносно підозрюваних одночасно було призначено як судово-наркологічні, так і судово-психіатричні експертизи. Тобто відбулося дублювання питань, які могли б бути вирішені за допомогою саме СПЕ. Аналогічна ситуація мала місце і під час призначення однієї СПЕ, де в ухвалі ставилися водночас як класичні психіатричні, так і наркологічні питання [11, с. 50]. Виходячи з вищевикладеного, можемо сказати, що у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства відносно підозрюваних, які зловживають алкогольними напоями або наркотичними речовинами, необхідно призначати не судово-наркологічні, а судово-психіатричні експертизи або ж комплексні судові психолого-психіатричні.

Отже, дослідивши дану тему, можемо зазначити, що в Україні, як і в усьому світі, широко застосовуються заходи по запобіганню та протидії домашньому насильству, постійно розробляються та удосконалюються рекомендації з приводу його подолання із залученням працівників правоохоронних органів, соціальних служб, медичних установ,

громадських і міжнародних організацій, що демонструє впровадження європейських стандартів

Своєчасне проведення СМЕ з метою виявлення наявності ушкоджень із подальшою фіксацією фактів домашнього насильства допоможе стороні кримінального провадження/суду вжити ефективні заходи адміністративного, кримінального або іншого характеру стосовно злочинця.

Список літератури

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за жовтень 2019 року. Офіційний сайт Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo.
2. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України: наказ МОЗ України № 6 від 17.01.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Колесова А.С. Экспертизы, назначаемые при расследовании насильственных преступлений в семье. Актуальные проблемы современной юриспруденции : сб. науч. тр. Международной научно-практической конференции. Москва, 2018. Ч. 1. С. 199–207.
6. Судова психіатрія та судово-психіатрична експертиза: навчальний посібник / І.М. Григус та ін. Львів, 2019. 119 с.
7. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 травня 2018 р. № 865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18>
8. Загородній І.В. Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 242 с.
9. Ревенок О. А., Олійник О. П., Канищев А. В., Радзевілова О. В. Аналіз практики проведення судово-наркологічної експертизи в кримінальному провадженні. Web of Scholar. 2018. Vol. 1, № 11. P. 22–27. URL: <http://www.psychiatry.org.ua/articles/paper472.htm>
10. Илейко В.Р. Судебно-наркологическая экспертиза, комплексная судебная нарколого-психиатрическая экспертиза – реальность и перспективы. Архив психіатрії. 2012. № 3 (70). С. 70–74.
11. Олійник О.П., Радзевілова О.В. Комплексна судова психолого-психіатрична оцінка станів залежності від алкоголю в цивільному та кримінальному процесі. Український медичний часопис. 2018. № 1 (2). С. 48-51.

УДК 349.2

Жук П. В., студентка гр. КЮ-192

Науковий керівник: Коломієць Н. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗАКОН ПРО ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: НАЦІОНАЛЬНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Як відомо, роль сім'ї, незважаючи на всі негаразди, які трапляються в суспільстві, залишається все такою ж вагомю. Сімейні відносини, які існують протягом вже не одного століття, були, є і будуть однією з найбільш важливих сфер життя населення, яка включає в себе не тільки соціальні, а й правові аспекти. Проте, навіть у такого роду суспільних відносин існують певні проблеми, які у сучасній, демократичній і правовій державі мають бути зведені до мінімуму. Однією з таких є домашнє насильство та його нормативне закріплення і регулювання. Питання домашнього насильства вивчали такі науковці, як В.А. Акуленко, С. Я. Саламова, А.А. Солодков, Н. Г. Щитов, А. Н. Фатеев та інші.

Існує кілька варіантів визначення проблеми: «домашнє насильство», «сімейне» або «партнерське». Дане словосполучення передбачає, що це насильство відбувається між людьми, що знаходяться в особистих відносинах - подружжям або партнерами, іноді

колишніми, і, які необов'язково живуть разом. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у редакції від 01.01.2020 р. дає наступне визначення поняттю «домашнє насильство»: «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [1].

У чому ж різниця між звичайним побутовим конфліктом і домашнім насиллям? Конфлікт, яким би гострим він не був, переходить в категорію домашнього насильства, тільки коли відбувається за однією і тією же схемою як мінімум двічі. Принципова відмінність в тому, що сімейний конфлікт носить локальний, ізольований характер і виникає на ґрунті конкретної проблеми, яку теоретично можливо вирішити, наприклад, за допомогою юриста. Простіше кажучи, у конфлікті є початок і кінець. Партнерське насильство - це система поведінки одного члена сім'ї відносно іншого, в основі якої лежать влада і контроль. Воно не має під собою конкретної причини, крім тієї, що один з партнерів прагне контролювати поведінку і почуття іншого, пригнічувати його як особистість на різних рівнях або за рахунок таких дій «самостверджуватися».

Домашнє насильство може приймати різні форми: бути фізичним, психологічним, сексуальним, економічним, або набувати більш тяжких складів (наприклад, ізоляція особи). Фізичне насилля є одним із найбільш поширених його видів. Воно полягає перш за все у нанесенні тілесних ушкоджень, завдання болю особі різними знаряддями. Фізичним насиллям також можна вважати удушення, ляпаси, залякування, ненадання допомоги та ін. С. Я. Саламова зазначає, що крайньою формою фізичного насилля є катування, нанесення травм, несумісних з життям, спричинення тяжкої шкоди здоров'ю [2, ст. 130].

Психологічне (або емоційне) насилля – це певна модель поведінки, при якій людина погрожує, залякує, дегуманізує або систематично підриває самооцінку іншої особи. Відповідно до Стамбульської конвенції, психологічне насильство - це «навмисна поведінка, що приводить до серйозного збитку психологічної цілісності особи в результаті примусу або погроз» [3].

Економічне насильство в сім'ї - умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [1].

Іноземні держави почали активно вводити до національного законодавства положення про домашнє насилля ще на початку 2000-х, проте Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» офіційно діє лише з 2017 року. Незважаючи на це, в 1981 році Україна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. З 2003 року домашнє насилля відповідно до статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення визнається адміністративним правопорушенням [4]. У 2017 році до Кримінального кодексу України було включено статтю 126-1 «Домашнє насильство», що означало його криміналізацію [5]. Відповідно до статті кримінальному переслідуванню підлягає систематичне фізичне, психологічне та економічне домашнє насильство; при цьому систематичним вважається домашнє насильство в будь-якій формі, вчинене три і більше рази. Згідно з коментарями до закону, перші два випадки не обов'язково повинні бути задокументовані в протоколі поліції, терміновому забороняючому приписі, обмеженому приписі або в будь-якому іншому документі: показань жертви та інших свідків повинно бути достатньо, щоб довести систематичний характер насильства [6, с. 78]. Проте на практиці закон часто тлумачиться таким чином, що кримінальне переслідування починається, коли в попередніх двох випадках винний був притягнутий до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством

(стаття 173-2 КУпАП), щонайменше двічі протягом одного року до дати третього повідомлення про домашнє насильство [4]. Домашнє насильство як кримінальний злочин карається громадськими роботами на строк від 150 до 240 годин, арештом на строк до шести місяців, обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до двох років [5, с. 78].

Залежно від характеру насильства, його можна класифікувати і за іншими статтями Кримінального кодексу: умисне вбивство (ст. 115), умисне нанесення тілесних ушкоджень різної тяжкості (ст. 121, 122, 125), побої і мордування (ст. 126), доведення до самогубства (ст. 120), погроза вбивством (ст. 129), сексуальне насильство (ст. 153) та інші [5].

Розглянемо питання протидії домашньому насильству в іноземних країнах на прикладі Росії, Німеччини та Англії.

У 2016 році на засіданні Ради державної Думи РФ було розглянуто проект федерального закону «Про профілактику сімейно-побутового насилля», який прийнято не було, у зв'язку з тим, що він не відповідає Конституції Росії. «Схожі законопроекти вже неодноразово протягом більше ніж 10 років виносились на розгляд, проте, жодний із них не отримав свого нормативного закріплення» – зазначає В. Акуленко у своїх працях [7]. На сьогоднішній день ніякого закону, який би встановлював відповідальність для злочинців та захищав жертв домашнього насильства в Росії не існує. Крім того, у 2017 році було проведено декриміналізацію побоїв щодо близьких родичів [8]. Варто зазначити, що у Росії навіть не існує точного визначення поняття «домашнє насильство», що у свою чергу створює певні труднощі у діяльності правоохоронних органів. На основі цього, можна вважати, що Російська Федерація не приймає належних заходів у боротьбі з домашнім насильством, а декриміналізація побоїв віднесла Росію на сходинок назад, залишаючи правопорушників безкарними.

Уряд ФРН виділяє значні кошти на дослідження домашнього насильства та боротьбу з ним. Характерною особливістю законодавства Німеччини у цій галузі є спрямованість на вилучення з сім'ї особи, яка вчинила домашнє насильство. Відповідно до німецького законодавства, така особа повинна залишити житло за наказом поліції на строк до 10 днів [9]. Крім того, у Німеччині серед підрозділів поліції існують так звані відділи Уповноважених з питань домашнього насильства, які займаються виключно справами домашнього насильства.

В Німеччині з 1 січня 2002 року діє закон про захист від насильства в сім'ї, за яким постраждалим надають психологічні, юридичні консультації, проводять реабілітаційну роботу; розширено повноваження поліції на місці сімейного конфлікту; особа, яка вчинила насильство, має залишити дім [10].

У Британії в основі законодавства в області сімейного насильства лежать злочини із загально-кримінального права: простий напад, домагання, погроза вбивством. Таким чином, британський закон позначає, що злочин не стає легшим, якщо він скоєний по відношенню до близької людини, в стінах спільного дому. Більш того, з 2006 року в інструкціях до винесення вироків з'явилось уточнення, що у випадках, коли злочин скоєно будинку, велика ймовірність обтяжуючих обставин, примножувати його серйозність. У Британії жертви домашнього насильства мають можливість звернутися за захистом в поліцію - існує ряд заходів, які вона може зробити. Наприклад, поліція може забрати передбачуваного кривдника з місця проживання на 48 годин. Поліцейські також можуть звернутися в кримінальний суд за охоронним ордером, при наявності якого він не зможе повернутися додому протягом 28 днів. Англійські юристи приділяють досить багато часу вивченню цього проблемного питання [11]. Аналіз англійського законодавства дозволяє стверджувати, що у сфері захисту осіб від домашнього насильства Великобританія рухається тільки вперед. У 2010 році поліція була наділена новими повноваженнями зі швидкого реагування на випадки домашнього насильства. У 2012 році законодавство було доповнено такими новими поняттями, як сталкінг (настирливе переслідування), який викликає страх насильства. У 2014 році було введено кримінальну відповідальність за насильницький шлюб. У 2018 році у рамках системи кримінального правосуддя жорстокість у сім'ї стала вважатися особливо тяжким правопорушенням, і тому випадки відмови потерпілого від обвинувачення не повинні впливати на розгляд справи [11].

На основі всього вищевикладеного, можемо стверджувати, що проблема домашнього насильства є досить поширеною в сучасному суспільстві. На жаль, від цієї проблеми потерпає досить багато сімей, у тому числі не тільки жінки і діти, а й чоловіки. Сучасна демократична держава, завданням якої є забезпечення прав і свобод своїх громадян, має спрямовувати досить багато сил і на захист осіб від домашнього насилля. Серед таких напрямків можна виділити, по-перше, тверду законодавчу основу. На щастя, в Україні вже існує такий закон, проте це не означає, що його наявності буде достатньо для викорінення проблеми. По-друге, у державі повинна проводитися постійна науково-дослідницька робота, результатом якої мають стати пропозиції щодо вдосконалення нормативної бази, певних практичних або теоретичних програм. По-третє, галузь освіти тісно пов'язана майже з усіма сферами життя. У навчальних закладах, не тільки дитячих садочках та початковій школі, а й у старших класах та вищих навчальних закладах має приділятися значна увага питанню виховання у громадян почуття законслухняності і поваги як один до одного, так і до держави.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема протидії домашньому насильству потребує серйозної уваги з боку держави, а також комплексних заходів щодо її усунення.

Список літератури

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII (Редакція станом на 01.01.2020). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
2. Саламова С. Я. Домашнее насилие: общая характеристика. Lex Russica №9 (142) сентябрь 2018. – с. 129-136.
3. Конвенция Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием. Совет Европы. 11 мая 2011 г. – [Електронний ресурс]–Режим доступу: <https://www.coe.int/ru/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/c09000016806b0687>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство станом на 01.01.2021. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
5. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 12 верес. 2020 року. – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2020. – 292 с. – (Кодекси України)
6. А. Дудоров, Н. Хавронюк «Ответственность за домашнее насилие и насилие по признаку пола (научно-практический комментарий новелл Уголовного кодекса Украины)», 2018 год. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/FNOON_Kommentar_A5.pdf?fbclid=IwAR0KjsA6kJGskRU26piONKtHjvRvVocsCwDuCeoWxY4tndNPLF-Kh9xGVNw
7. Акуленко В. А. Криминологический анализ понятия «домашнее насилие». Вестник Московского университета МВД России № 4/ 2019. С. 64-66.
8. Слободянюк М. В. Домашнее насилие: криминологическая характеристика. Вопросы российской юстиции № 3 / 2019. С. 835-840.
9. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо профілактики насильства над дітьми й дорослими членами сім'ї : навчально-методичний посібник /Авт. кол.: Блага А.Б., Журавель Т.В., Забрда Д.Г., Мілорадова Н.Е.; за ред. Г.О. Христової. К. : ТОВ»ВПК ОБНОВА», 2012. 140 с.
10. Юраш К. В. Досвід Німеччини з протидії домашнього насильства. Наукові дослідження молодих вчених – майбутнє України – 2014 р. С. 133-134. –[Електронний ресурс]–Режим доступу: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/10571/1/zbir-nayk-dosl-mol-vchen%20%281%29_p031-032.pdf
11. Голованова Н. А. Противодействие домашнему насилию: новый опыт Великобритании. Всероссийский криминологический журнал. 2020. Т. 14, № 2. С. 338-350.

УДК 343.55:347.615

Кот В. В., студент гр. АЮ-191

Науковий керівник: Коломієць Н. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДІТЕЙ

Проблема несплати аліментів в Україні існує вже досить довгий час. Як показує офіційна статистика в Україні абсолютна більшість дітей після розлучення залишається

скоріше з матір'ю, аніж з батьком. Така ситуація викликана тим, що, як правило, батько не дуже зацікавлений у подальшому вихованні своєї дитини. Залишаючи дитину з одним із батьків, інший повинен забезпечувати її фінансовий добробут до досягнення повноліття. Однак, не всі батьки сумлінно виконують обов'язок, який на них покладено Конституцією, а також моральними нормами суспільства. Багато батьків просто ухиляються від сплати належних їм аліментів або просто приховують свої статки, щоб дитина отримувала мізерні суми коштів. Тож, питання кримінальної відповідальності за ухилення від сплати аліментів є досить актуальним в наш час, адже знання про можливу відповідальність, яка чекає особу, що ухиляється від сплати аліментів може допомогти звести до мінімуму таке ухилення і захистити права дитини на належному рівні.

Мета полягає у дослідженні питання кримінальної відповідальності за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей.

Вивченням питання ухилення батьків від сплати аліментів на утримання дітей у вітчизняній кримінально-правовій науці займалися: П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, І.О. Бандурка, О.І. Белова, В.В. Вітвіцька, Л.В. Дорош, О.О. Дудоров, Д.П. Євтєєва, І.О. Зінченко, С.М. Морозюк та інші.

Відповідно до ч.2 ст.51 Конституції України [1] батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття, тобто батьки повинні забезпечити дитині нормальні умови життя (житло, харчування, відпочинок), лікування, фінансування всіх потреб дитини незалежно від наявності або відсутності фінансових можливостей батьків, адже батьки чітко усвідомлювали всі ризики, коли планували народження дитини. Обов'язок утримувати дитину покладено на обох батьків рівною мірою. Держава повинна забезпечувати загальну та однакову відповідальність обох батьків за виховання та розвиток дитини, таку норму містять ст.18 та ст.27 Конвенції ООН про права дитини від 20.11.89 р. [2], учасником якої є і Україна. Основною допомогою, що надають батьки своїм дітям є фінансова, що проявляється у сплаті визначених сторонами або судом коштів на утримання дитини (аліментів). Як зазначає юридична енциклопедія, аліменти – це кошти, надані у визначених законом випадках одними особами на утримання інших, які потребують матеріальної допомоги [3]. Якщо лаконічно проаналізувати порядок призначення та виплати аліментів, то можна визначити такі складові цього процесу: 1) розмір, порядок виплати та інші особливості сплати аліментів можуть бути визначені в договірному порядку між батьками або ж такі умови вже прописані в шлюбному договорі; 2) стягнення аліментів також можливе і в примусовому (судовому) порядку, такий спосіб стягнення є найбільш поширеним в сучасних реаліях, оскільки, батьки, як правило, не можуть погодити розміри аліментів або ж просто ухиляються від перемовин щодо визначення їх розміру; 3) розмір аліментів у випадку примусового стягнення визначається у частці від доходу одного з батьків за рішенням суду. Окрім загальних витрат на забезпечення нормальних умов існування дитини, один з батьків зобов'язаний також брати участь в додаткових витратах на дитину. До таких витрат можна віднести хворобу, каліцтво, розвиток здібностей дитини (секції, гуртки тощо). Згідно з положенням ч.1 ст.3 Конвенції ООН, ч.7-8 ст.7 СК [4] при розв'язанні будь-яких питань щодо дітей суд повинен виходити з якнайкращого забезпечення інтересів дитини, тобто на перше місце при розгляді справи про аліменти виходять інтереси дитини.

За ухилення від сплати аліментів на утримання дітей передбачається кримінальна відповідальність за ст. 164 Кримінального кодексу (далі – КК) [5]. Суспільна небезпечність даного кримінального правопорушення полягає в тому, що особа, яка ухиляється від сплати аліментів грубо порушує покладені на неї сімейні обов'язки згідно з Конституцією, актами сімейного законодавства та моральними засадами суспільства. Дане кримінальне правопорушення посягає на нормальний розвиток, здоров'я та фінансове забезпечення дитини. Питання об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст.164 КК є досить дискусійним. Так, існують 2 відмінні точки зору щодо об'єкта цього кримінального правопорушення. Як визначають М.О. Потребенько, Л.В. Дорош та М.І. Мельник [6, с.22] дане кримінальне правопорушення посягає на правовідносини щодо майнового забезпечення інтересів дітей, їх нормального фізичного, психічного, духовного та

соціального розвитку. Відмінною від цієї позиції, є думка Л.П. Михайлова та О.І. Белової [6, с.22], які визначають об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 164 КК [5], тільки майнові сімейні правовідносини. На нашу думку, з такою позицією можна погодитися, оскільки майнові сімейні правовідносини це досить широке поняття, що охоплює всі процеси, що пов'язані з матеріальним достатком сім'ї, а, оскільки, питання аліментів має чітко виражений майновий характер, що проявляється у несплаті належних коштів для виховання дитини, то і об'єктом даного кримінального правопорушення можна вважати майнові відносини в сім'ї. А от, додатковим об'єктом цього кримінального правопорушення вже є життя, здоров'я та психічний розвиток дитини. Н.С. Юзікова на основі родового об'єкта кримінального правопорушення передбаченого ст. 164 КК вважає за доцільне виділити в окремий розділ кримінальні правопорушення, родовим об'єктом, яких є інтереси сім'ї та дітей, оскільки діти є особливим об'єктом захисту, а тому відповідальність за кримінальні правопорушення проти них має відрізнятися від правопорушень щодо дорослих [5, с. 138]. Проти такої думки виступає І.О. Бандурка, яка визначає, що виділення в окремий розділ неможливе, оскільки такий розділ буде занадто великим і неосяжним, а також переважна більшість статей такого розділу неминуче дублюватиме багато інших статей кримінального кодексу [5, с.138]. Ми можемо частково погодитися з думкою І.О. Бандурки, оскільки сімейні правовідносини є досить значними, і врегулювати абсолютно всі питання, що з ними пов'язані на даний момент неможливо, однак законодавство постійно вдосконалюється і суспільні відносини не стоять на місці, що робить можливим у подальшому виділення в окремий розділ правопорушень пов'язаних з сімейними правовідносинами.

Предметом кримінального правопорушення за ст.164 КК [5], є грошові кошти, що повинні бути виплачені дитині. Об'єктивна сторона цього правопорушення складається з 2-х основних діянь: 1) злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), 2) злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні. Злісність це досить оціночне поняття, яке має визначатися за допомогою об'єктивних підстав, які дають змогу вважати, що винний злісно ухиляється від виконання рішення суду. Для об'єктивного визначення злісності необхідно враховувати дохід правопорушника, спосіб його життя та інші ознаки, що прямо вказують на можливість сплати належних аліментів, однак через небажання винного вони не були сплачені.

Суб'єктивна сторона даного правопорушення характеризується прямим умислом і, як правило корисливим умислом. Суб'єкт кримінального правопорушення – спеціальний, оскільки, відповідальність може нести лише особа, що наділена батьківським статусом, або особа, яка прирівняна до такого статусу (усиновлювачі, мачуха, вітчим та інші). Кваліфікаційні ознаки містяться у ч. 2 ст. 164 [5], це: вчинення діяння передбаченого ч. 1 ст. 164 КК особою, яка має судимість за кримінальне правопорушення.

На основі викладеного можна зробити наступні висновки:

1) обов'язок утримувати дитину до повноліття покладений на батьків Конституцією, актами цивільного законодавства та моральними нормами суспільства;

2) за ухилення від сплати аліментів передбачена кримінальна відповідальність, що в повній мірі не покриває всі випадки ухилення, та і не завжди застосовується в силу певної бездіяльності правоохоронних органів;

3) держава повинна не тільки намагатися посилити відповідальність за ухилення від сплати аліментів, але й активно пропагувати серед населення ідеї, які сприятимуть, якщо не цілісності сімей, то хоча б дбайливого та небайдухому ставленню до власних дітей.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.04.2021).

2. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

3. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю70 Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998.
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст.135. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 06.04.2021).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.04.2021).
6. Бабенко А. М. Деякі проблеми визначення об'єктивних ознак злочинів ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст.164 КК України) та ухилення від сплати коштів на утримання непрацевдатних батьків (ст.165 КК України). Південноукраїнський правничий правопис. 2015. №2. С. 21–24.
7. Сікан О. М. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей як злочин проти сім'ї. Юридичний бюлетень. 2020. №12. С. 134–140.

УДК 340.6

Кравченко О. В., студент гр. МКПРп-201

Менджул К. В., студентка гр. МКПРп-201

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ч.2 ст. 84 Кримінального процесуального Кодексу України (далі - КПК України) [1] законодавець серед всієї сукупності процесуальних джерел доказів, окремо виділяє висновок експерта, як самостійний, незалежний, ефективний та надзвичайно важливий засіб доказування. В процесі реформування КПК України змінився порядок регулювання висновку експерта, порядок перевірки та оцінки його доказового значення як процесуального джерела, що і зумовлює актуальність обраної теми.

У працях вітчизняних вчених при визначенні поняття висновку експерта роблять акцент на змісті та процесуальній формі. Так, з позиції змісту Є.Г. Коваленко визначає висновок експерта як «сукупність фактичних даних і відомостей, зібраних у кримінальній справі, що містяться в його повідомленні слідчому, прокурору і суду, встановлених у результаті досліджень матеріальних об'єктів, проведених особою, обізнаною в певній галузі науки, техніки чи інших спеціальних знань і з використанням цих знань» [2, с. 494]. Паралельно віддаючи перевагу процесуальній формі висновку експерта Ю.М. Грошевий стверджує, що це - «документ, складений особою, якій у встановленому законом порядку доручено провести дослідження і дати відповіді на запитання, що стосуються певної сфери знань» [3, с. 193].

Законодавець в ч.1 ст. 101 КПК України визначив висновок експерта, як «докладний опис проведених експертом досліджень і зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи» [1].

Для належного розуміння та відмежування висновку експерта від інших джерел доказів треба виділити основні ознаки. По-перше, висновок експерта виступає результатом спеціальних знань, якими володіє експерт. Так, ч.2 ст. 101 КПК встановлює, що висновок експерта має ґрунтуватися на наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Даний перелік спеціальних знань не є вичерпним, тобто залежить від конкретного виду експертизи, що має здійснюватися. По-друге, висновок експерта складається в межах його компетенції та поставлених перед ним завдань. Недопустимо, щоб експерт виходив за межі своїх повноважень, Також слід зазначити, що експерт проводить свої дослідження в межах

питань, які поставлені перед ним, крім випадків коли експерт виявив обставини, що важливі для кримінального провадження, але не стосуються поставлених питань, тоді він може зазначити про такі обставини в висновку – про це прямо вказує ч.3 ст. 101 КПК України. По-третє, висновок експерта має ґрунтуватися виключно на відомостях, які сприймалися експертом безпосередньою або які він отримав в результаті дослідження наданих йому об'єктів. По-четверте, висновок експерта складає собою вивідне знання, сформульоване на основі проведеного дослідження [4, с. 30].

Таким чином, висновок експерта є синтезованою в межах повноважень експерта та визначеною суб'єктом звернення предмету дослідження інформацією що була отримана за допомогою спеціальних наукових методів і знань безпосередньо під час проведення самого дослідження та з наданих експерту процесуальних джерел доказів [5, с. 152].

Що стосується структури висновку експерта, то він включає в себе: вступну, дослідницьку, синтезуючу частини, заключну частину з висновками та додатки до висновку.

Вступна частина відображає організаційний аспект проведення експертизи і складення висновку. У загальному вимоги до змісту висновку експерта визначаються у ч. 1 ст. 102 КПК України, згідно з якою у висновку експерта повинно бути зазначено: 1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза; 2) місце і час проведення експертизи; 3) хто був присутній при проведенні експертизи; 4) перелік питань, що були поставлені експертові; 5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом [1].

Дослідницька частина врегульовує процес проведення дослідження експертом та має містити обґрунтування висновків щодо кожного з поставлених перед експертом запитань. Синтезуюча частина відображає результати узагальнення проведених експертних досліджень. Заключна частина містить висновки здійсненого експертного дослідження і є квінтесенцією всього висновку експерта. Додатки до висновку експерта відображають процес проведення експертного дослідження. Ними виступають різноманітні схеми, креслення, таблиці, графіки, фотознімки, ілюстрації, довідкові матеріали, які забезпечують наочність проведеного дослідження.

Остаточним завданням експертної діяльності є надання відповідного висновку. Найбільш ширша класифікація висновків проводиться за отриманими результатами під час проведення експертного дослідження. Їх поділяють на позитивні, негативні, ймовірні та ті, що вказують на неможливість вирішення питання. В свою чергу позитивні висновки підтверджують факт, щодо якого ставиться питання за умови призначення експертизи, а негативні, навпаки, заперечують факт винесеного запитання. Ймовірні висновки можуть вказувати непрямо про факт, щодо якого виникло запитання, але прямо його не доводять. І, останній різновид, включає те, що фактичні дані, які є для експерта відправним матеріалом для проведення експертизи не дають змоги дійти висновку ні за, ні проти [6, с. 98].

Висновки експерта повинні базуватися на об'єктивному дослідженні об'єктів та достовірній інформації про них, критичній оцінці слідчим інших фактичних даних, зібраних у кримінальному провадженні. В ч. 3 ст.101 КПК України зазначається, що висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів. При оцінці даного виду джерела доказів важливим є дотриманням таких статей КПК України: 42, 69, 101-102. Саме ці положення будуть підтверджувати можливість законного застосування цього доказу. Якщо звернутися до науковців з питанням про вимоги до висновку експерта, то вони виокремлюють досить велике коло таких вимоги, зокрема законність; обґрунтованість; аргументованість; умотивованість; повнота; вичерпність; докладність; кваліфікованість; достатність та придатність матеріалів експертизи; наявність повних і категоричних відповідей на поставлені питання тощо.

Ще одним дієвим засобом перевірки й оцінки висновку експерта є така процесуальна дія як допит. Безпосереднім предметом допиту є роз'яснення або уточнення наданого експертом висновку. Слід звернути увагу на те, що допит буде проводитися особою, яка в

більшості випадків не буде мати відповідної кваліфікації, що і вплине на об'єктивну оцінку доказу. Оцінка висновку експерта є досить відповідальним і копітким для процесуальної особи етапом використання процесуальних джерел доказів [7, с. 186, 188-189]. Кінцевим результатом здійснення оцінки висновку експерта може стати: 1) висновок, який має значення для кримінального провадження; 2) неповний і недостатньо зрозумілий висновок, який буде потребувати додаткових дій; 3) висновок, який є необґрунтованим або є сумнівним щодо його правильності і вимагає повторної експертизи чи інших процесуальних дій.

Отже, висновок експерта в кримінальному провадженні є самостійним процесуальним джерелом, який створений на основі проведеної судової експертизи та містить висновки та відповіді на питання, які були поставлені суб'єктом призначення експертизи. Для того, щоб розглянутий вид доказу мав законну силу і міг бути представлений в суді, він повинен відповідати основним критеріям його оформлення та оцінки доказів.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (Дата звернення: 21.03.2021).
2. Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2005. 632 с.
3. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: Науково-практичний посібник. К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2006. 272 с.
4. Воробчак А.Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність». Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2019. 254 с.
5. Давидова Д.В. Висновок експерта як процесуальне джерело доказів: окремі аспекти теорії та практики. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. №2. с. 151-154.
6. Шульженко А.В. Експертний висновок як доказ у кримінальному процесі. Приватне і публічне право. Суми. 2017. №1. С. 97-100
7. Амеліна А. С., Білоусов Б. Л. Оцінка висновку експерта та його доказове значення. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2018. Вип. 1-2. С. 185-192.

УДК 340.6:343.268

Кугук Н. С., студентка гр. КПр-171

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДЕРЖАВНИЙ ПІДХІД ДО ЛІКУВАННЯ ПСИХІЧНО ХВОРИХ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ

Відмежування психічно хворих осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння (далі – СНД), від злочинців, а також від психічно хворих, які не скоювали СНД, утворює низку проблемних питань щодо необхідних умов їх утримання. А в умовах медичної реформи України дослідження цього питання набуває ще більшої актуальності.

У разі визнання особи неосудною судово-психіатричною експертизою суд не може призначити їй покарання, в такому випадку може призначатись один із видів примусових заходів медичного характеру (далі – ПЗМХ). Відповідно до ст. 92 Кримінального кодексу України (далі – КК України) примусовими заходами медичного характеру є надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь [1].

ПЗМХ згідно із ст. 93 КК України призначаються судом до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у стані неосудності; які вчинили кримінальне

правопорушення у стані обмеженої осудності; які вчинили кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу.

Залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості кримінального правопорушення, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе та оточуючих осіб, суд може застосувати такі примусові заходи медичного характеру:

- надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- госпіталізація до психіатричного закладу: із звичайним наглядом; з посиленням наглядом; із суворим наглядом [1].

Наразі медична реформа спрямована на те, щоб поширити амбулаторний напрямок лікування, зокрема психічно хворих. Такий напрямок реалізується шляхом запровадження можливості отримати психіатричну допомогу в багатопрофільних лікарнях. Це призводить до того, що деякі психікарні змушені закриватися, адже держава за таких умов спрямовує кошти на фінансування напрямку психіатрії вже у багатопрофільних лікарнях і, відповідно, відбувається скорочення державних субвенцій для профільних психіатричних лікарень.

Подібний державний підхід є цілком логічним, оскільки у багатьох випадках застосування амбулаторних заходів лікування є достатнім, зокрема і для усунення загрози вчинення СНД, тоді коли замість цього психічно хворих госпіталізують. Потребу у зайвих обмеженнях особи усуває позитивний досвід використання препаратів пролонгованої (продовженої) дії в амбулаторному лікуванні. Тобто необхідність у великій кількості профільних психіатричних лікарень відсутня. Але, на щастя, заклади, де утримуються суспільно небезпечні пацієнти, фінансуватимуться за рахунок медичної субвенції, що говорить про те, що медична реформа у питаннях фінансування не торкнулась таких закладів, а отже для закриття спеціалізованих психіатричних лікарень, де лікуються особи, які вчинили СНД, немає підстав.

Винятком є закриття Міністерством охорони здоров'я психіатричної лікарні із суворим наглядом у Дніпрі – ДУ «Українська психіатрична лікарня з суворим наглядом МОЗ України». Названа установа була єдиним місцем, де здійснювався суворий нагляд. ПЗМХ із звичайним наглядом пацієнти проходять або в окремих спеціалізованих відділеннях, або в загально психіатричних відділеннях психіатричних лікарень, де лікуються разом з іншими пацієнтами, що не скоювали СНД. В 12 регіонах при психіатричних лікарнях є спеціалізовані відділення з посиленням наглядом [2, с. 99-100].

Підставою для закриття слугувало те, що 10 червня 2018 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги», згідно з яким статтю 19 Закону України «Про психіатричну допомогу» доповнено частиною шостою в наступній редакції: «Примусові заходи медичного характеру, не пов'язані з позбавленням волі, застосовуються в закладі з надання психіатричної допомоги у межах адміністративно-територіальної одиниці за місцем проживання особи за бажанням такої особи...» [3]. Вагомою підставою такого закриття також є нелюдські умови утримання хворих. В одному із досліджень, де присвячується увага питанням функціонування лікарні у Дніпрі, слушно зазначається: «Методи лікування в цій лікарні з совєцьких часів змінилися, але умови перебування в ній більше нагадують тюремні. Це суперечить світовим нормам і оновленим положенням законодавства України...» [4].

Тобто, Україна згідно з реформою поступово відмовиться від каральної функції стосовно неосудних, але вже не лише де-юре, а й де-факто. Подібне спрямування є дуже важливе, адже психічно хворих осіб, що вчинили суспільно-небезпечне діяння, не можна називати злочинцями, а тому каральні умови щодо них є недоцільними. Все ж, такі особи є не менш небезпечними, ніж злочинці, а отже, окрім обов'язкового лікування, держава змушена спрямовувати дії і на здійснення ретельного контролю за ними з метою запобігання вчинених ними суспільно-небезпечних діянь. А це говорить про складність визначення таких умов їх утримання, які б дозволили і забезпечити безпеку для оточуючих, і не порушувати права самих психічно хворих.

Ми погоджуємося з М. Муликом щодо необхідності створити окремі відділення запобіжного заходу при місцевих психікарнях, оскільки пацієнти, які вчинили СНД, можуть роками перебувати у загально-психіатричних відділеннях [5]. Подібні відділення

будуть доречні для забезпечення безпеки всіх оточуючих, якщо брати до уваги особливий статус осіб, які вчинили СНД.

Наказ МОЗ України «Про затвердження спеціальних закладів з надання психіатричної допомоги» від 20.03.2018 № 516 [6] визначив 15 спеціальних закладів в Україні для пацієнтів з вадами психічного здоров'я, які скоїли кримінальне правопорушення. Ці заклади мають стати судовими і надавати усі види стаціонарних режимів нагляду: суворий, посилений та звичайний [5]. Запровадження саме такого підходу може позитивно вплинути на практику лікування, оскільки хворих, як правило, в процесі лікування та на підставі ухвали суду направляють від суворого нагляду до посиленого та звичайного.

Згідно з реформою пацієнти отримують більше прав. Наприклад, тепер є можливість самостійно звернутися до суду та отримати альтернативний висновок щодо стану свого психічного здоров'я, заборонена медична стерилізація без згоди пацієнта тощо. О.П. Олійник зауважила, що розширення прав і свобод судово-психіатричних пацієнтів має сприяти досягненню основної мети примусових заходів медичного характеру – запобіганню скоєння ними повторних СНД, але жодним чином не провокувати у пацієнтів відчуття всюдозволеності та безкарності, а у медичного персоналу відчуття безпорадності [2, с. 119]. Тому в стаціонарах з суворим наглядом повинні функціонувати спеціальні відділи охорони, оснащені відповідними засобами контролю та сигналізації [7, с. 161].

Отже, можна зробити висновок, що питання, пов'язані з лікуванням осіб, які вчинили СНД, знаходяться на стадії реорганізації. В результаті медичної реформи повинна бути удосконалена система амбулаторного лікування хворих, а усі види стаціонарних режимів нагляду мають розмістити в межах спеціальних закладів, перелік яких затверджений Наказом МОЗ України [6]. Важливим кроком у межах реформи також є гуманізація умов утримання психічно хворих, що має свій прояв у розширенні їхніх прав та у закритті установ, які нагадували умови для в'язнів.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року. Дата оновлення: 17.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.03.2021).
2. Олійник О. П. Судово-психіатрична оцінка станів залежності в кримінальному провадженні : дис. докт. мед. наук : 14.01.16. Київ, 2019. 307 с.
3. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лютого 2000 року. Дата оновлення: 20.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text> (дата звернення: 20.03.2021).
4. Психічне здоров'я в Україні. Проблеми та вирішення. *Arc.UA*. 2020 р. URL: <https://arcua.org/publikacziui/psixichne-zdorovya-v-ukrauiini-problemi-ta-virishennya.html> (дата звернення: 20.03.2021).
5. Джулай Н. Вбивці виходять з психлікарень...і знову вбивають. МІСТО №29. 2020 . URL: <https://mi100.info/2020/01/04/vbyvtisi-vyhodyat-z-psyhlikaren-znovu-vbyvayut/> (дата звернення: 20.03.2021).
6. Про затвердження Переліку спеціальних закладів з надання психіатричної допомоги : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20 березня 2018 року. Дата оновлення: 22.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0516282-18#Text> (дата звернення: 20.03.2021).
7. Берш А. Я. Примусові заходи медичного характеру: правова природа та види : дис. канд. юр. наук : 12.00.08. Одеса, 2017. 188 с.

УДК 340.6

Лозицька Я. А., студентка гр. ЗМКПРп-202

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОДОРОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Нині є досить поширеною практика проведення судових експертиз, оскільки у більшості випадків розслідування кримінальних правопорушень відбувається із залученням експерта та проведенням експертизи. Висновок експерта має важливе, а часом і вирішальне значення. На сьогодні існує досить велика кількість судових експертиз, періодично

законодавець додає нові види у зв'язку з виникненням нових суспільних відносин, розвитком інформаційно-цифрових технологій. Винахідливість злочинців та ретельна підготовка до вчинення кримінального правопорушення можуть ускладнити пошук деяких слідів або поставити під сумнів придатність зразків для відібрання на експертизу. Досить актуальним на сьогодні є дослідження одорологічної експертизи, тобто дослідження запахових слідів, оскільки такий слід знищити або приховати майже не можливо.

Дослідженням даного питання займалися такі науковці як П.Є.Антонюк, А. А. Бакал, О. Г. Бондаренко, О. І. Ізотов, О. І. Козаченко О. В. Сачко, В. С. Селюков, О. Л. Христов та інші.

Одорологія як наука активно починає розвиватися з др. пол. ХХ століття. Нині поняття одорології (криміналістичної одорології) визначають як галузь криміналістичної техніки, яка займається дослідженням природи, механізмів виникнення запахових слідів, методи і засоби їх збирання та використання у процесі розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 271].

Одорологічна експертиза досліджує запахові сліди людини, які були відібрані під час огляду місця події у процесі розслідування кримінальних правопорушень. Запахові сліди належать до біологічних слідів, які допомагають ідентифікувати певну особу (наприклад ймовірного злочинця), речовину тощо. Такі сліди є надзвичайно цінними, оскільки під час вчинення кримінального правопорушення особа не може точно передбачити або проконтролювати яким чином та де залишаться сліди її запаху.

Одорологічна експертиза дає можливість з'ясувати: кількість співучасників кримінального правопорушення, встановити приналежність запахових слідів особи виявлених на предметах, обставини, події епізоди кримінального правопорушення [2, с. 221].

Завдання одорологічна експертиза вирішує шляхом залучення кінолога зі службовою собакою або використанням інструментальних лабораторних методів. Зокрема, щоб провести таке дослідження слідчому необхідно правильно встановити обставини кримінального правопорушення і реальну можливість вилучення запахових слідів злочинця. Щоб точно ідентифікувати особу потрібно залучати спеціально навчених собак-детекторів, які для встановлення ідентичності запахових слідів використовують свої нюхові рецептори. Також можуть застосовуватися спеціальні технічні пристрої, які запрограмовані для встановлення тотожності запахів і є додатковим підтвердженням правильної ідентифікації винної особи [3, с. 87].

Але при цьому одорологічна експертиза як вид судової експертизи не вказана у переліку існуючих експертиз в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. [4]; у Кримінальному процесуальному кодексі України також не містяться положень про одорологічне дослідження [5]. Лише в Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України № 1145 від 01.11.2016 р. згадується про можливість здійснення одорологічної ідентифікації за допомогою собаки-детектора та відповідної службової особи Національної поліції України; також викладені вимоги до підготовки службової собаки-детектора для проведення одорологічної ідентифікації [6]. Після закінчення роботи зі службовим собакою на місці події кінолог складає акт про застосування службового собаки у двох примірниках, один з яких долучається слідчими до матеріалів кримінальної справи, а інший зберігається в кінологічному підрозділі, та довідку про результати застосування службового собаки або рапорт (у разі невикористання) з обов'язковим зазначенням причин невикористання собаки [7, с. 104; 8, с. 81].

В.С. Селюков зазначає, що собаки-детектори залучаються для пошуку речовин, запах яких закарбувався у них у пам'яті – вибухівка, зброя, наркотичні речовини та інші. З винаходом одорологічного методу збереження запахів, собак починають використовувати в лабораторних умовах для проведення вибірки речі, а в подальшому для проведення одорологічних експертиз [9, с.46].

Не врегульованим залишається також визнання результатів одорологічної експертизи доказом у кримінальному провадженні. Ставлення науковців до цього також є

неоднозначним. Одні вчені наголошують, що результати одорологічної експертизи, одорологічної вибірки є достовірними (є такими, що можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні) [10, с. 31]. Значення запахових слідів у слідчій, оперативно-розшуковій і судовій практиці має тенденцію до зростання, пропорційно запровадженню нових технічних засобів, методик, в тому числі з біології та хімії, комп'ютерних та інших технічних приладів. Внаслідок цього результати одорологічних досліджень все частіше використовуються в якості важливих джерел доказів [11, с. 71].

А інші сприймають такі результати негативно, оскільки досліджувана експертиза реалізується за допомогою собак-детекторів, незважаючи на те, що вони спеціально навчені, отримані результати є сумнівними, тому що існує ймовірність підказок кінолога. Тому можуть бути допущені помилки, наприклад, собака може вказати не на той зразок або помилковими можуть бути і докази (відібрані зразки, показання учасників кримінального провадження тощо) [10, с. 31]

Не визначеним залишається і застосування одорологічної експертизи при слідчих (розшукових) діях, особливості та порядок пошуку, фіксації, вилучення, дослідження одорологічних слідів, майже відсутнє нормативно-правове регулювання. Але при цьому, як зазначає О.І. Ізотов цінність здобутої у такий спосіб інформації жодним чином не заперечується [12, с.172]. О.Л. Христов стверджує, що досить часто відсутність класичних слідів кримінального правопорушення компенсується наявністю запахових слідів [13, с. 167].

Таким чином, одорологічна експертиза є одним із важливих, а часто навіть і єдиним, способом ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Одорологічне дослідження є перспективним та ефективним напрямком судової експертизи. Але при цьому залишається неврегульованою низка питань. Зокрема потребує правової регламентації визнання проведеного одорологічного дослідження (висновку одорологічної експертизи) достовірним доказом у кримінальному провадженні. Для цього також необхідно закріпити у Кримінальному процесуальному кодексі України підстави призначення, особливості проведення одорологічної експертизи та внести даний вид експертизи в Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р.

Список літератури

1. Мазур М. І., Антонюк П. Є. Вилучення і виявлення запахових слідів людини на місці події. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 271 – 273.

2. Козаченко О. І., Бондаренко О. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування заподіяння тілесних ушкоджень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1, том 1. 2019. С. 216 – 222.

3. Іванова А.С. Проблеми ідентифікації осіб за запахом під час розслідування кримінальних правопорушень. *Наукове забезпечення технологічного прогресу XXI сторіччя* Том 5. 1 травня 2020 рік, Чернівці, Україна, МЦНД. С. 85 – 87.

4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 02.05. 21)

5. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 02.05. 21)

6. Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України від 01.11.2016 р. № 1145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#Text> (дата звернення 01.05. 21)

7. Гердова К. О., Сачко О. В. Одорологічна експертиза: проблемні аспекти. *Наукові теорії сьогодення та перспективи розвитку наукової думки: матеріали міжнародної наукової конференції* (Т. 3), 11 жовтня, 2019 рік. Київ, Україна: МЦНД. С. 103 – 105.

8. Плискач К. Р. Проблеми процесуальної регламентації одорологічного дослідження. *Наукове забезпечення технологічного прогресу XXI сторіччя* Том 5. 1 травня 2020 рік, Чернівці, Україна, МЦНД. С. 80 – 82

9. Селюков В. С. Періодизація виникнення та розвитку службової кінології. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків. 2020. С. 45 – 46..

10. Бакал А. А. Використання одорологічних досліджень як доказів у кримінальному провадженні. Всеукраїнська науково-практична конференція «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики». С. 30 – 32.

11. Застосування спеціальних знань і техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого огляду: метод. рекомендації / укл. Р. І. Благута, О. В. Захарова, М. Ю. Ковальська та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 104 с.

12. Изотов О. І. Проблеми достовірності результатів ольфакторних досліджень у криміналістичній одорології. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*. 2018. С. 171 – 173

13. Христов О. Л., Настич Т. М. Типові проблеми використання у кримінальному провадженні одорологічної інформації. Матеріали Всеукраїнського круглого столу (ДДУВС, 12.12.2018).

УДК 340.6

Мазко Р. М., студент гр. КПП-173

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Специфіка механізму вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень вимагає спеціальних процедур розслідування та розробки нових підходів до організації цієї роботи на всіх етапах діяльності слідчого та інших учасників щодо виявлення та викриття неповнолітнього правопорушника, починаючи з первинного розслідування (розшукових дій) та закінчуючи закриттям кримінального провадження.

Судово-психіатрична експертиза (далі – СПЕ) неповнолітніх обвинувачених є одним із найпоширеніших видів експертиз. Предметом цього виду експертизи є вивчення особливостей підлітків, які мають ознаки розумової відсталості, не пов'язаних з психічним розладом, для повного розуміння фактичного характеру та соціальної небезпеки своїх дій та здатності керувати ними. Необхідність призначення та проведення експертизи неповнолітніх визначена ч. 1 ст. 22 Кримінального кодексу України (далі - КК) «Вік, з якого може настати кримінальна відповідальність». Варто пам'ятати, що особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років, підлягають кримінальній відповідальності (частина 1 статті 22 КК) [1].

На необхідність встановлення цих обставин в рамках будь-якого кримінального провадження за участю неповнолітніх також вказує ст. 91 Кримінально-процесуального кодексу України «Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні». У ньому також перелічені обставини, які можуть стати предметом психологічних досліджень [2].

Для проблем злочинності неповнолітніх характеризуються поставлені завдання, які вимагають відповідних рішень. Найперше, вартує уваги питання визначення психологічного віку та його відповідності фізичному віку; встановлення ступеня та специфіки криміналізованості підлітка; з'ясування специфічних психологічних та вікових особливостей, що ускладнюють соціалізацію, тощо. Ці та інші фактори вимагають чіткого психолого-кримінологічного забезпечення, від яких залежить ступінь вини та призначення відповідних профілактичних (зокрема й каральних) заходів.

СПЕ застосовується до психічно здорових неповнолітніх обвинувачених, підозрюваних, свідків, потерпілих. Виокремлення даної експертизи зумовлене, мабуть, специфікою підліткового віку, який вважається морочливим й трудним. Такий присуд зумовлений чималою якісною деформацією, якої зазнає у цей час організм та особистість молодшої особи, що іноді має характер докорінної зміни попередніх особливостей, інтересів і стосунків.

Крім того, подібні зміни досить часто супроводжуються появою у підлітка труднощів у стосунках з оточуючими: він не піддається впливу дорослих, виявляє різні форми глухоти, опору (впертість, грубість, негативізм, непокірність, відступ, таємниця тощо) тощо.

В СПЕ неповнолітніх визначення ступеня відхилення реального рівня розвитку предмета від вікових норм не є самоціллю, а засобом вирішення головної проблеми. Слід зазначити, що сам по собі діагноз рівня психічного розвитку ще не відповідає на питання про здатність неповнолітнього усвідомлювати свої дії та контролювати їх. У відносно простих ситуаціях неповнолітній може бути цілком адекватним, цілком усвідомлювати свої цілі, приймати рішення та діяти цілеспрямовано. Хоча в інших, більш складних та / або динамічно розвинених ситуаціях, він може продемонструвати свою непослідовність. Діагностика відхилень від норми певного вікового періоду передбачає лише загальні орієнтири, але не передбачає чіткої експертної оцінки. Хоча, як справедливо зазначає І. А. Кудрявцев, висновок експерта повинен обов'язково враховувати зовнішні (складність ситуації) та внутрішні (динамічний стан особистості) умови інкримінованих дій [3, с. 18-19]. Загалом, ці аспекти, на наш погляд, визначають необхідність з'ясування суб'єктивних детермінант злочинної поведінки неповнолітніх під час досудового розслідування правопорушень. За попередньою статистикою [4, с. 218], така необхідність може виникнути у 82% випадків від загальної кількості соціально недоброякісних вчинків.

Беручи до уваги особливості механізму вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень, ми пропонуємо орієнтовний перелік питань, які доцільно вказати у рішенні про призначення експертизи стосовно цих осіб у рамках кримінального провадження, наприклад, чи підлягають обстеженню індивідуальні особливості людини? чи відповідає рівень психічного розвитку підлітка його віку? чи є ознаки розумової відсталості у обвинуваченого неповнолітнього, і якщо так, то як саме вони проявляються? беручи до уваги особливості психічного розвитку неповнолітнього обвинуваченого, чи міг він повністю усвідомити значення своїх дій? і так далі.

За допомогою СПЕ можна отримати дані, що дають змогу зрозуміти та правильно оцінити особливості розумової діяльності та поведінкові прояви неповнолітнього, які є важливими для висновків законодавчого змісту. В результаті своєчасного та об'єктивного застосування психологічних знань стає можливим з'ясувати багато фактів, які мають суттєве значення для встановлення істини в певних категоріях кримінальних проваджень, оскільки використання цих знань у юридичній діяльності визначається, перш за все, на значну прикладну величину. Вирішення питань у рамках провадження окресленої категорії вимагає не лише професійного та життєвого досвіду слідчого чи судді, але й кваліфікованого висновку експерта-спеціаліста.

Отже, проблемні питання призначення та СПЕ в кримінально-процесуальній діяльності за фактами вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень у сучасних умовах набувають значення і періодично акцентуються у професійній діяльності слідчих правоохоронних органів. Перш за все, це пов'язано з недостатнім рівнем організаційно-правового забезпечення їх діяльності, професійною та психологічною готовністю фахівців до кваліфікованого виконання ними службових обов'язків.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012ю URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Кудрявцев И. А. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза: науч.-практ. рук. И. А. Кудрявцев. М.: Изд-во Москов. ун-та, 1999. 497 с.
4. Охріменко І. М., Мартенко О. Л. Психологічна детермінація злочинної поведінки в межах виконання завдань кримінального судочинства. Юридична психологія та педагогіка. 2010. № 2 (8). С. 217-226.

УДК 343.98

Макогін Н. О., студентка гр. ППР-171

Науковий керівник: Осипенко І. П., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДО ВПІЗНАННЯ

Формування дієвих механізмів протидії негативним суспільним явищам із кримінальним елементом зумовлює постійний пошук найбільш ефективних методів і прийомів розслідування злочинів. Для їх вдалого розкриття важливим є не лише знання норм законодавства та відмінні практичні навички, а й застосування досягнень інших наук, зокрема психології. Це підтверджує актуальність дослідження, адже обґрунтованим є застосування психологічних знань у тактичному забезпеченні окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема пред'явлення для впізнання.

Метою роботи є дослідження загальнотеоретичних засад такої слідчої (розшукової) дії як пред'явлення для впізнання та характеристика її психологічних аспектів.

«Немає злочину без слідів» – саме так звучить одне із базових положень криміналістики. І справді, після вчинення злочину завжди залишаються сліди – матеріальні або ідеальні. Для успішного його розкриття слідчий повинен виявити їх із метою подальшої ідентифікації слідоутворюючих об'єктів. Одним із способів такої криміналістичної ідентифікації, яка здійснюється за ідеальним відображенням слідів злочину, є пред'явлення для впізнання.

Пред'явлення для впізнання – це самостійна слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою встановлення тотожності, подібності або відмінності наданих для ознайомлення декількох предметів, осіб, трупів з тими, які учасник кримінального провадження (свідок, потерпілий, підозрюваний) сприймав за певних обставин розслідуваної події [1, с. 314]. Порядок, основні умови та особливості проведення цієї слідчої (розшукової) дії визначаються положеннями ст. ст. 228-231, 355 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [2].

Такий підхід характеризує пред'явлення для впізнання з погляду науки кримінально-процесуального права, проте у світлі даного дослідження було б доцільно розглянути його розуміння із точки зору криміналістики. Вона визначає його як процесуальну форму криміналістичної ідентифікації, особливий спосіб одержання доказів, спрямований на виявлення «ідеальних» слідів злочину у пам'яті його очевидців [3, с. 25; 4, с. 70].

У криміналістиці окремими вченими ідентифікаційна концепція розширюється таким додатковим завданням пред'явлення до впізнання як встановлення групової належності [5, с. 336]. На нашу думку, ця позиція не є коректною, оскільки відповідно до вимог КПК України об'єкти та особи, що пред'являються до впізнання, повинні бути однорідними, не мати різких відмінностей, тобто вже належати до однієї групи [2].

Пред'явленню для впізнання властиві наступні ознаки: 1) наявність юридичних підстав для проведення; 2) особливий суб'єктний склад, який утворюють уповноважені особи, що організують, та безпосередньо ті особи, яким пред'являють; 3) встановлена законом кількість та зовнішній вигляд об'єктів, осіб чи трупів, які пред'являються – відповідно до КПК України це кількість не менше трьох та умови «однорідних одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді» для речей та «без різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі» для осіб і трупів [2]; 4) інструментом впізнання виступають органи чуття людини.

Особливістю досліджуваної слідчої (розшукової) дії є те, що вона повністю ґрунтується на психофізіологічних якостях людини, що являють собою відносно складний механізм. Психологічні аспекти пред'явлення для впізнання полягають у тих психічних процесах, які лежать в його основі, і тотожні стадіям процесу формування показань. До них належать відчуття, сприймання, запам'ятовування та відтворення.

Відчуття – це процес відображення у мозку людини окремих ознак предметів, явищ та подій, які безпосередньо діють на органи чуття [3, с. 26]. Механізм появи відчуття полягає у безпосередній дії подразника на відповідний рецептор, внаслідок чого виникає нервовий імпульс, який рухається до аналізатора у мозку людини. Подразник може діяти на різні рецептори, внаслідок чого виділяють декілька видів відчуттів: зорові, тактильні, слухові, нюхові тощо.

Сприймання – це цілісне відображення у свідомості людини предметів і явищ у сукупності їхніх якостей, що діють у певний момент на органи чуття [3, с. 26]. Воно є наступним етапом після відчуття і неможливе без нього. Характерною рисою цього психологічного процесу є те, що людям переважно властиве краще сприйняття тих рис об'єктів чи зовнішності людини, що відрізняються від норми.

Результат сприймання одних і тих же об'єктів за ідентичних умов не буде однаковим у кількох людей. Для нього характерна певна деформація, спричинена індивідуальними особливостями суб'єктів. У зв'язку із цим виділяють два типи сприйняття: суб'єктивний і об'єктивний. Останній характеризується чіткою відповідністю реальним фактам, на відміну від першого, який є відносно упередженим та не повністю відповідає дійсності, часто доповнюється особистими враженнями.

Крім цього, існують внутрішні (суб'єктивні) та зовнішні (об'єктивні) чинники, що також впливають на результати сприйняття. Внутрішніми є ті фактори, що пов'язані з психофізіологічними властивостями людини: стан здоров'я, емоційний стан, зацікавленість, концентрація уваги, інтелектуальний рівень і т. п. До зовнішніх чинників належать погодні умови, час, відстань, освітлення, чутність тощо.

Запам'ятовування – це процес пам'яті, який забезпечує прийом, відбір і фіксацію інформації. Він відбувається шляхом встановлення нервових зв'язків або асоціацій (за суміжністю, подібністю, контрастом; однозначних та багатозначних) [3, с. 27].

Ступінь запам'ятовування може бути різною, і це має вагомий вплив на результат впізнання. Так, мимовільне запам'ятовування, яке відбувається несвідомо, не тягне за собою повної фіксації інформації, на відміну від довільного.

Відтворення – процес пам'яті, що проявляється в актуалізації знань, засвоєних при запам'ятовуванні. Найпростішим відтворенням в умовах повторного сприймання є впізнання [3, с. 28]. На результат відтворення мають вплив дефекти процесів сприйняття та запам'ятовування.

Впізнання як вид відтворення може бути аналітичне (сукцесивне) – коли аналізуються окремі деталі об'єктів або зовнішності людини, або ж синтетичне (симультанне) – без виділення окремих ознак. Знову ж таки, як і у випадку із сприйняттям, схильність до певного виду впізнання залежить від психофізіологічних властивостей людини. Такий поділ має важливе практичне призначення: слідчий має визначити, яка саме форма впізнання властива особі, що буде брати участь у пред'явленні до впізнання, і залежно від цього організувати та коригувати процес проведення слідчої (розшукової дії). Ігнорування цих фактів може призвести до спотворення та помилковості її результатів.

Окрім того, варто враховувати, що на впізнання можуть впливати різні фактори, зокрема час, який пройшов із сприйняття до відтворення. Через це ступінь впізнання буде різнитися від неясного усвідомлення до повної впевненості.

Також цікавим є те, що законодавча вимога щодо мінімальної кількості осіб, які пред'являються для впізнання, виникла не випадково. На думку психологів, саме така кількість найліпша для концентрації уваги, з одного боку, і для можливості розпізнавання, з іншого [4, с. 73].

Отже, пред'явлення для впізнання – це передбачена КПК України слідча (розшукова) дія, що є процесуальною формою криміналістичної ідентифікації, та в результаті якої робиться висновок про тотожність, подібність чи відмінність представлених об'єктів, осіб чи трупів із тими, які вона могла бачити раніше, із метою встановлення істини у кримінальній справі. Достовірність результатів пред'явлення для впізнання залежить від його правильної організації. Воно повинно проводитися з урахуванням умов, встановлених КПК України та іншими нормативними актами кримінально-процесуальної природи,

практичних напрацювань та теоретичної бази як наук кримінального процесу, криміналістики, так і психології.

В основі пред'явлення для впізнання лежать такі психічні процеси, як відчуття, сприймання, запам'ятовування та відтворення. Розуміння закономірностей їх перебігу та побочних факторів впливу є важливим для отримання максимально точних та коректних результатів слідчої (розшукової дії).

Список літератури

1. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 716 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Бишевец О. В. Тактико-психологічні засади пред'явлення для впізнання. Форум права. 2015. № 1. С. 24-31.
4. Волобуєв А.Ф., Лозова С.М. Про сутність та психологічні засади пред'явлення для впізнання. Форум права. 2009. № 2. С. 70–74.
5. Біленчук П.Д. Криміналістика: підручник, 2-ге вид. випр. і доп. К.: Атіка, 2001. 544 с.

УДК 343.12

Маслюк К. С., студентка гр. МКПРп-201

Науковий керівник: Торбєєв М. О., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ ПРОТЕСТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Адвокат у своїй діяльності може використовувати певні протестні дії для захисту права на свободу та особистої недоторканості себе та клієнта. Так, О.Г. Яновська зазначає, що процесуальний протест адвоката – це виявлення у відкритій формі реакції адвоката на допущені порушення його прав і прав його клієнта [1, с. 125]. Метою нашої роботи є аналіз головних форм протестної діяльності адвоката в кримінальному процесі.

Питанням організації протестної діяльності адвоката в кримінальному процесі приділяли увагу багато науковців, зокрема О.М. Бандурка, Т.В. Варфоломєєва, М.В. Джига, Я.П. Зейкан, О.В. Капліна, В.С. Кульчицький, О.П. Кучинська.

В сучасних умовах формами протестної діяльності адвоката у кримінальному процесі є клопотання, заяви, вимоги, відводи, заперечення (зауваження, протести), скарги.

Ще однією із форм протестної діяльності адвоката в кримінальному процесі є звернення згідно положень ст. 206 КПК із заявою до слідчого судді про перевірку законності тримання особи під вартою та перевірки у необхідних випадках, при використанні примусу при затриманні.

Подача клопотань, як однієї з форм протесту адвоката в кримінальному процесі засвідчує, що існують певні порушення, які були допущені при виконанні досудових дій слідчими і надані адвокатом докази потребують додаткової перевірки і неупередженої оцінки прокурором. Подачу клопотання має право потерпілий під час судового розгляду про визнання доказів недопустимими (ч. 3 ст. 89 КПК). Ініціювання потерпілим здійснення слідчих дій слідчим або прокурором також відбувається шляхом подачі клопотання (ч. 3 ст. 93 КПК). Отже, однією із форм порушення на які адвокат має реагувати як протест – це неповнота проведення або здійснення кримінального провадження, які можуть бути усунуті за рахунок задоволення пред'явленого клопотання захисника.

Заява, як форма протесту діяльності адвоката у кримінальному процесі для вираження незгоди з певними діями або рішеннями посадових осіб в кримінальному

провадженні. Подання заяви можливо у таких випадках: при вчиненні кримінального правопорушення (ч.2 ст. 56 КПК) або як право адвоката на подання заяви щодо здійснення злочинів, передбачених ст. 398, 399, 400 КК України; подача потерпілим заяви про вчинення кримінального правопорушення в період дії терміну давності по кримінальному правопорушенню (ст. 478 КПК).

Подача заяви про відвід може подаватися адвокатом під час досудового розслідування одразу після встановлення підстав для такого відводу. Заяви про відвід під час судового провадження подаються до початку судового розгляду. Допускається можливість подання заяви про відвід після початку судового розгляду у випадках, коли підстава для відводу стала відома після початку судового розгляду. Відвід має бути вмотивованим [2, с. 1].

У разі заявлення відводу слідчому судді або судді, який здійснює судові провадження одноособово його розгляд має здійснювати інший суддя цього ж суду згідно ч. 3 ст. 35 КПК. У випадку заявлення відводу одному, кільком або всім суддям, які здійснюють судові провадження колегіально, його розглядає цей же склад суду. Усі інші відводи під час досудового розслідування розглядає слідчий суддя, а під час судового провадження - суд, який його здійснює. Якщо заява про відвід задоволена, то розгляд кримінального провадження передається іншому слідчому судді або судді.

Заперечення, як форма протесту діяльності адвоката у кримінальному процесі є найбільш яскравою формою і її процесуальна форма КПК України не визначена. Заперечення може подаватись як в усній, так і в письмовій формі. Одним із різновидів заперечень можна вважати зауваження, порядок подання та розгляду яких прямо передбачений у кримінальному процесуальному законодавстві. Заперечення адвоката в кримінальному провадженні передбачене такими нормами: право під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження (п. 10 ч. 3 ст. 42, п. 4 ч. 2 ст. 56 КПК); право знайомитися з журналом засідання в суді та технічним записом процесу (п. 5 ч. 4 ст. 42 КПК); право подавати на апеляційні скарги заперечення (п. 6 ч. 4 ст. 42, 402, 431 КПК); зауваження і доповнення, що зазначені у протоколі процесуальної дії (ч. 5 ст. 104 КПК).

За своєю суттю, скарга являється письмовим зверненням адвоката з вимогою про відновлення прав та захист інтересів клієнта, що порушені діями або бездіяльністю посадових осіб в державних органах. Скарга це звернення стосовно вже реалізованого порушення прав чи інтересів. Згідно з ст. 55 Конституції України кожний громадянин має гарантію захист своїх прав та свобод у суді. Оскарження неправомірних дій представників державної влади передбачається ст. 24 КПК України [3, с. 106]. Порівняно із іншими процедурами судовий порядок розгляду скарг забезпечує більшу об'єктивність, більш широкі можливості зацікавлених осіб у відстоюванні своїх інтересів, більшу авторитетність та обов'язковість прийнятого за результатами розгляду скарги рішення. Скарга від адвоката передбачена такими нормами: право оскаржувати дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК України (п. 16 ч. 3 ст. 42, п. 7 ч. 1 ст. 56 КПК) та право оскаржувати неправомірні судові рішення та лобювати їх повторний перегляд (п. 6 ч. 4 ст. 42, п. 7 ч. 3 ст. 56 КПК).

Крім того, під час проведення допиту клієнта, адвокат згідно до ч. 8 ст. 352 КПК України може подавати протест стосовно інформації, яка не відноситься до суті кримінального процесу.

В даному дослідженні ми провели аналіз наукової літератури та встановили, що основними формами протестної діяльності адвоката у кримінальному процесі є клопотання, заяви, вимоги, відводи, заперечення (зауваження, протести), скарги. Для кожної форми протесту дано короткий опис. В якості пропозиції до покращення протестної діяльності адвоката в кримінальному процесі можемо рекомендувати доповнити ст. 351, 352 КПК України положенням, яке забороняло б головуючому знімати запитання обвинуваченому, свідку та потерпілому без заявлення відповідного протесту сторони кримінального процесу.

Список літератури

1. Яновська О. Протестна діяльність адвоката в кримінальному провадженні // Слово Національної школи суддів України. 2013. № 4. С. 124-130.

2. Проблематика в інституті відводу (самовідводу) судді, слідчого судді, суду та характеристика складових елементів інституту відводу в кримінальному процесі України К.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://court.gov.ua/userfiles/14_11_2014.pdf

3. Моторигіна М. Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції: монографія; за науковою редакцією д.ю.н., проф. О. В. Капліної. Харків: Оберіг, 2018. 306 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10. С. 474.

УДК 343.1

Мишаста К. Б., студентка гр. КЮ-183

Науковий керівник: Сенченко Н. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Засади кримінального провадження відображають сутність, зміст, структуру та форму кримінального провадження, є керівними положеннями для закріплення його завдань, побудови стадій, окремих проваджень та інститутів тощо. Однією із таких засад є недоторканість житла чи іншого володіння особи. Так, Загальна декларація прав людини була одним із перших документів ООН, який встановив стандарт, до якого повинні прагнути всі держави при розробці правових норм щодо недоторканості житла. Стаття 12 передбачає: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла... Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [1]. Аналогічна вимога міститься в ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права [2] та в ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод [3], відомої як Європейська конвенція з прав людини, комплексно. В положенні ст. 30 Конституції України передбачено, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [4].

Особливої актуальності це конституційне положення набуває під час здійснення кримінального провадження в тих випадках, коли виникає необхідність проведення процесуальних дій у житлі чи іншому володінні особи. Ця засада зазначена в п. 6 ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального Кодексу України (далі – КПК України), зміст якої розкривається в ст. 13 цього ж Кодексу. Відповідно до ст. 13 КПК України «не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом» [5]. Отже, даний принцип фактично дублюється з конституційним положення та положеннями міжнародних актів.

Декларування права на недоторканність житла в Конституції України, міжнародно-правових актах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також у національному галузевому законодавстві має значення, яке важко переоцінити, адже без нормативного закріплення цього права неможлива його фактична реалізація. Сьогодні право на недоторканність житла є європейським стандартом, який має забезпечуватися у будь-якій демократичній країні.

В кримінальному процесі поняття «житло чи інше володіння особи» отримує найбільш широке тлумачення, незалежно від законності підстав набуття особою фактичного права володіння таким майном. Це пояснюється правозахисною спрямованістю кримінального процесуального законодавства і може розглядатися як елемент концепції самообмеження держави, адже саме під час кримінального провадження конституційне

право на недоторканність житла може бути істотно обмежено, у зв'язку з чим особливого значення набувають правові запобіжники незаконного проникнення до житла посадових осіб органів досудового розслідування.

У ч. 2 ст. 233 КПК України зазначено, що «під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи» [5].

Для порівняння, житлом фізичної особи відповідно до Цивільного кодексу України, є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них [6].

Характеризуючи зміст розглядуваного принципу, необхідно визначити поняття недоторканності житла. На думку В.В. Назарова, недоторканність житла – це свобода людини від проникнення до її житла чи іншого володіння, проведення в них оглядів, обшуків, виїмок чи інших процесуальних дій, за виключенням випадків, передбачених законом [7, с. 108].

Потрапити до житла чи іншого володіння особи з метою проведення там процесуальних дій можна: або на підставі дозволу його володільця або всупереч волі особи, яка є володільцем, але лише за наявності ухвали слідчого судді або без ухвали слідчого судді, але при наявності невідкладних випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Так, з метою проведення обшуку або огляду допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи лише на підставі ухвали слідчого судді. Тому, не допускається проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи за добровільною згодою особи, яка ними володіє не дивлячись на загальне правило, закріплене в ч. 1 ст. 233 КПК України у вигляді альтернативи. Виключно процесуальною підставою вказаних процесуальних дій є тільки ухвала слідчого судді. Аналізований принцип також відображається в інших статтях кримінального процесуального закону [5].

Частиною 3 статті 233 КПК України передбачено, що слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. У такому разі прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами зазначені в ст. 234 цього Кодексу, перевіряючи, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді [5]. Така процедура цілком відповідає міжнародно-правовим стандартам.

Відповідно до ст. 267 КПК України слідчий має право обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою:

- виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування;
- виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів;
- виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- виявлення осіб, які розшукуються;
- установлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

Публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

Обстеження шляхом таємного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з вищевказаною метою, проводиться на підставі ухвали слідчого судді [5]. Проведення обстеження шляхом таємного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи без дозволу суду, буде незаконним і не матиме доказової сили. До того ж, відповідно до ст. 162 Кримінального кодексу України за порушення недоторканості житла передбачена кримінальна відповідальність [8].

Підсумовуючі все вище зазначене, можна зробити висновки, що реалізація в кримінальному законодавстві принципу недоторканності житла та іншого володіння особи є органічною передумовою забезпечення прав і законних інтересів громадян, залучених до сфери кримінального судочинства. У цьому аспекті знаходять своє вираження міжнародно-правові стандарти кримінальної процесуальної діяльності, що закріплені у відповідних міжнародних нормативно-правових актах.

Право особи на недоторканність житла чи іншого володіння може бути як законно обмежене, так і незаконно порушене. Тобто зазначений принцип виражається в обмеження права на недоторканність житла чи іншого володіння особи шляхом проникнення в них без добровільної згоди власника допускається лише для на підставі ухвали слідчого судді або обмеження права на недоторканність житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді допускається лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також для проведення обшуку чи огляду житла або іншого володіння особи допускається виключно на підставі ухвали слідчого судді, незалежно від наявності або відсутності добровільної згоди особи.

Список літератури

1. Загальна декларація прав людини: Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 05.04.2021).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 25.04.2021).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція, Міжнародний документ від 24.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 05.04.2021).
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96- ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 26.04.2021).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 №4651-VI: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 23.04.2021).
6. Цивільний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 24.04.2021).
7. Назаров В. Право особи на недоторканність житла та його обмеження у кримінальному провадженні. Юридична Україна. 2009. № 5. С. 105–110.
8. Кримінальний кодекс України. Верховна Рада України Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.04.2021).

УДК 347.962:342(477).

Мишаства Т. Б., студентка гр. КЮ-201

Науковий керівник: Пузирна Н. С., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Україна з моменту набуття незалежності, прагнула до європейських стандартів життя і стилю функціонування влади зокрема. Винятком не стала і судова гілка влади. З метою реалізації бажання України, що стосується євроінтеграції був прийнятий Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства

Європейського Союзу» [1], що передбачає не тільки адаптацію вітчизняного законодавства, а й формування відповідних інститутів та інших додаткових заходів, необхідних для ефективної правотворчості й правозастосування [2, с. 149].

Сьогодні Україна перебуває у вкрай складному економічному та політичному становищі у зв'язку з військовими діями, це призводить до гострої потреби реформування судової влади як головного гаранта прав людини й громадянина, які вимагають значного захисту з боку державної влади.

Корумпованість і необ'єктивність рішень судів викликає значне занепокоєння з боку суспільства та бажання змінити систему.

Впроваджуючи прозорі принципи незалежності, справедливості та неупередженості правосуддя, необхідно створити таку систему органів суддівського самоврядування, які б сприяли забезпеченню ефективного судочинства та наявності справедливих, неупереджених суддів. Це викликає підвищений інтерес для дослідження міжнародно-правових актів з метою реформування чинного законодавства та ефективної перебудови стилю функціонування судової гілки влади як такої та наведення конструктивних рекомендацій щодо формування ефективної системи суддівського самоврядування.

Суддівське самоврядування становить складову судового управління. Воно складається з багатьох керуючих впливів, які забезпечують потрібний рівень роботи, належне функціонування відповідних органів правосуддя. Окрім цього, суддівське самоврядування також виступає безпосереднім гарантом забезпечення професійних прав суддів.

Ми вважаємо, що є основних три проблемних складових суддівського самоврядування України, а саме:

- реформування правового статусу суддівського самоврядування за допомогою концептуального підходу;

- система суддівського самоврядування;

- оптимізація діяльності суддівського самоврядування.

Всі вищенаведені пункти перебувають у тісному взаємозв'язку і лише за умови їх чіткої взаємодії, робота суддівського самоврядування принесе результат. Повноваження суддівського самоврядування впливають безпосередньо із його правового статусу.

На нашу думку, для того, щоб налагодити діяльність суддівського самоврядування слід визначити загальні вектори, що спрямовуватимуть діяльність суддівського самоврядування, а саме – принципи діяльності органів суддівського самоврядування. Якщо виходити із загальної теорії держави і права, то етимологія поняття «принцип права» походить від лат. «*prīncipium*», що означає начало, основа. Принципи права – це «такі засадничі ідеї права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємоузгодженістю, загальнообов'язковістю, універсальністю, стабільністю, предметною визначеністю, загальною значущістю й регулятивністю».

Ми вважаємо, що органи суддівського самоврядування наділені повноваженнями двоякого характеру.

По-перше, слід відзначити повноваження суддівського самоврядування делегованого характеру, тобто повноваження надані державою. Такої ж думки дотримується О. Білова [3, с. 10], яка стверджує про наявність у суддівського самоврядування повноважень державної природи.

По-друге, не можливо не відмітити той факт, що повноваження суддівського самоврядування складаються не лише з тих, які надані державою, а і ті, де втручання держави було б зайвим. Це – так звані «корпоративні» повноваження, які властиві кожній структурі. О.В. Білова також визначає двояку природу повноважень суддівського самоврядування. Вона поділяє їх на публічно-правові (ті, які надані державою і контролюються нею) і приватноправові (ті, які не контролюються державою) [3, с. 11].

У суддівського самоврядування є чітко визначена ціль. Цією метою є сприяння створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утвердженню незалежності суду, забезпеченню захисту суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів.

І. В. Назаров вважає, що визначення законодавця можна вважати небезпечним, адже воно звужує межі даного виду діяльності лише до діяльності внутрішнього характеру, чим обмежує незалежність судової гілки влади [4, с. 84]. Дане формулювання звужує мету суддівського самоврядування лише до приватних цілей. Публічно-значущі цілі залишаються поза метою діяльності суддівського самоврядування. Однак, суддівське самоврядування функціонує з врахуванням інтересів суддів з метою утвердження їх інтересів та професійних прав суддів.

Хоча на практиці органи суддівського самоврядування вступають у різні відносини поза межами судової системи, оскільки предмет відання суддівського самоврядування є набагато ширшим [5, с. 62].

На сьогодні, у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що суддівське самоврядування розв'язує питання, пов'язані з внутрішньою діяльністю суду. Повноваження суддівського самоврядування окреслені через завдання. Питання внутрішньої діяльності судів окреслені Законом через завдання органів суддівського самоврядування.

При цьому суддівське самоврядування бере участь у розв'язанні питань кадрового, організаційного та іншого забезпечення суду. На думку деяких науковців участь є також своєрідною формою управління [6, с. 56]. Однак, попри це органи суддівського самоврядування не наділені конкретними повноваженнями стосовно визначеного кола питань. Їх повноваження, надані законодавцем досить абстрактні й на практиці жодного визначального впливу на роботу суду та впровадження принципів демократичної системи не мають.

Ми вважаємо, що суддівське самоврядування повинне бути наділене чітко визначеними повноваженнями, виконувати їх відповідно до встановленої процедури та нести відповідальність за їх невиконання або неналежне виконання.

Т. В. Пустовойт [7, с. 100] висловлює позицію, що для підвищення дієвості суддівського самоврядування, впровадження принципу незалежності суддів, слід затвердити повноваження органів суддівського самоврядування у ключових кадрових питаннях що стосуються оцінювання і кар'єрного росту суддів, їх професійної етики та дисципліни.

Ми погоджуємося з позицією, і вважаємо, що слід розглядати кандидатів на посаду судді та рекомендувати їх для проходження конкурсу доручити зборам місцевих та апеляційних судів. Відкритість та прозорість процесу добору суддівського корпусу – це прямий шлях до самостійності та незалежності судової гілки влади.

Вище викладене свідчить, що суддівське самоврядування України потребує реформування з використанням присутнього позитивного досвіду.

Список літератури

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон, Програма, Перелік від 18.03.2004 №№ 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
2. Леськів С. Р. Правовий статус суддівського самоврядування: концептуальні засади розвитку та перспективи його функціонування. Молодий вчений. 2015. № 3(1). С. 149-152.
3. Білова О. В. Проблеми суддівського самоврядування в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 19 с.
4. Назаров І. В. Новий етап на шляху розвитку суддівського самоврядування в Україні. Юридична Україна. 2006. № 11. С. 83–86.
5. Кривенко В. В. Демократизація судової системи України: проблеми і перспективи: дис. ... канд. юрид. Наук. Одеса, 2006. 216 с.
6. Чиркин В. Е. Государственное управление. Элементарный курс. Москва: Юристъ. 2003. 356 с.
7. Пустовойт Т. В. Теоретико-правові питання організації суддівського самоврядування в Україні як конституційної засади єдності статусу суддів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 33(1). С. 96-101.

УДК 343.163:342.7

Несен О. В., студент гр. КЮ-182

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., професор, завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ПРОКУРОРОМ СКАРГ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Необхідність як найповнішого забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному провадженні зумовлює актуальність обраної теми, оскільки розгляд і вирішення скарг учасників кримінального провадження в ході досудового розслідування є одним з найефективніших методів у системі забезпечення прав та інтересів особи. Скаргою, відповідно до ч.4 ст. 3 є звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. У кримінальному процесі за допомогою скарг забезпечується реалізація верховенства права, законності та інших засад кримінального провадження, учасники звертають увагу відповідних органів на різноманітні порушення їх прав

Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності являє собою одну з загальних засад кримінального провадження (п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК України). Одним з аспектів, зокрема, є гарантування права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, слідчого в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 24 Кримінального процесуального кодексу України. Таким чином законодавець визначає особливі процедури та порядок розгляду та вирішення цих скарг. Зауважимо, що незважаючи на невизначеність меж оскарження в попередній статті, Главою 26 КПК України встановлює обмежений перелік видів процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені на стадії досудового розслідування. Так, наприклад, виходячи із положень ст. 303 КПК України, під час досудового розслідування можуть бути оскаржені лише ті рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які передбачені ч. 1 цієї статті, і тільки визначеними у ній суб'єктами. На підставі цього Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ зробив висновок, про вичерпність переліку рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування, встановленого ч.1 ст.303[1]. Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, згідно із ч. 2 ст. 303 КПК України, не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314–316 КПК України.

Саме з цієї норми випливає прогалина, яка полягає у тому, що в статтях 314-316, які регламентують процедуру підготовчого провадження, не регулюють порядок розгляду скарг учасників кримінального провадження. Як зазначають фахівці, суди досить часто відмовляють у розгляді скарг у підготовчому судовому засіданні з формальних підстав, виходячи з цього [2]. Поверхневий аналіз постановлених у підготовчому провадженні ухвал суду на підставі поданих учасниками кримінального провадження скарг дає зрозуміти, що суди, у переважній більшості випадків, відмовляють у задоволенні скарг або залишають їх без розгляду, мотивуючи свої рішення тим, що чинний КПК України розгляд скарг у підготовчому провадженні не передбачає. Дослідники, досліджуючи цю прогалину, пропонують усунути її шляхом встановлення законом порядку розгляду скарг, які не розглядаються під час досудового розслідування, у стадії підготовчого провадження [3]. Поряд з тим зазначається, що розгляд таких скарг після закінчення досудового розслідування – в ході підготовчого судового провадження є недоцільним, оскільки майже не впливає на результат і не приводить до досягнення мети подання скарги.

Разом з тим, розгляд у підготовчому засіданні скарг або заперечень на ухвали слідчого судді є неефективним, адже проведення підготовчого судового засідання не

передбачає надання сторонами суду доказів, і, відповідно, можливості їх аналізу й оцінки. Такий тезис впливає із положень ч. 4 ст. 291 КПК України, якою забороняється надання до суду до початку судового розгляду інших документів, ніж обвинувальний акт та додатки до нього, визначені ст. 291 КПК України. На основі даних положень науковці доходять висновку, що на стадії підготовчого провадження з'ясування обставин кримінального провадження та перевірка їх доказами не передбачена [4, с. 30]. Виходячи з того, що для розгляду розгляду скарги або заперечення в більшості випадків суд має дослідити фактичні обставини кримінального провадження, за відсутності доказів він позбавлений такої можливості, а отже, не може прийняти за наслідками їх розгляду законне й обгрунтоване рішення.

Європейський Суд з прав людини у рішенні по справі «Кузьменко проти України» вказав, що процедура оскарження, передбачена чинним на той час КПК України, не забезпечує швидкий та ефективний розгляд скарги заявника. Суд дійшов висновку про порушення самої суті права на доступ заявника до суду і констатував порушення п. 1 ст. 6 Конвенції з огляду на відмови національних судів розглядати позов заявника і подальше відсилання його до процедури, яка не була доступною та не забезпечувала швидкий та безпосередній розгляд [5]. Ці зауваження залишаються актуальними і на цей час, оскільки процедура оскарження процесуальних рішень не була удосконалена. Верховний Суд України також визнав даний факт, та у п. 22 Постанови Великої Палати від 23 травня 2018 року у справі № 243/6674/17 вказав на те, що підготовче засідання в суді першої інстанції, навіть якщо обвинувальний акт передано до суду, може відбутися запізно для того, щоб бути здатним виправити наявні порушення. Крім того, під час підготовчого судового засідання суддя не має повноважень вчиняти дії та приймати рішення, які можуть призвести до виправлення порушень Конвенції, спричиненого втручанням з боку держави [6].

Окремі науковці в своїх роботах притримуються думки, що обмеження щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування, встановлені ч.2 ст.303 КПК, позбавляє заінтересовану особу ефективного засобу захисту її прав, та вбачають у цьому порушення ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. На подолання цієї прогалини ці ж науковці пропонують розширення повноважень прокурорів у цій сфері, орієнтуючись на однорідні норми КПК України 1960 року. Як свідчить аналіз цих норм, прокурор мав значно ширші повноваження, так учасники процесу могли безперешкодно оскаржувати до прокурора будь-які дії слідчого, як безпосередньо, так і через слідчого, а до вищестоячого прокурора – дії прокурора при проведенні ним досудового слідства або окремих слідчих дій, а також рішення прокурора, прийняті ним за наслідками розгляду скарги на дії слідчого. На підтвердження можливостей, на розширення повноважень прокурора з розгляду скарг, посилаємось на наявність у прокурорів широких імперативних повноважень з процесуального керівництва досудовим розслідуванням, які, зокрема, включають право мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування, скасовувати незаконні та необгрунтовані постанови слідчих, приймати процесуальні рішення у випадках, визначених КПК України, доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення тощо. Ці повноваження дозволяють прокурорам виявляти порушення, про які йдеться у скаргах, та вживати ефективних заходів до їх усунення, поновлення порушень прав та притягнення винних у їх вчиненні осіб до передбаченої законом відповідальності [7 с. 343].

На підставі вищенаведеного маємо: 1скарга являє собою один з найбільш ефективних механізмів забезпечення принципів кримінального процесу та охорони прав та інтересів осіб; 2на момент написання статті у законодавстві України існують певні неточності у забезпеченні права на оскарження рішень, дій, бездіяльності уповноважених осіб на всіх етапах кримінального провадження; 3норми, що регламентують цю групу правовідносин потребують удосконалення, з метою якнайповнішого забезпечення прав, свобод і інтересів особи у кримінальному провадженні; 4на думку експертів-правників потрібно звернути увагу законодавців на розширення повноважень прокурора у цій сфері.

Список літератури

1. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 09.11.2012 № 1640/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12>
2. Нікшов Г. Відмова в правосудді: формалізм проти права. URL: <http://blog.liga.net/user/gnikshov/article/27544>
3. Сиза Н.П. Завдання суду в стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2014. № 2(10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14snpkpu.pdf>
4. Гловюк І.В. Подання сторонами доказів у судовому розгляді: проблемні питання. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 3. С. 28–33.
5. Кузьменко проти України (Kuzmenko v. Ukraine): рішення Європейського Суду з прав людини № 49526/07 від 09.03.2017. URL: http://www.vasu.gov.ua/userfiles/file/Informlisty/2017/Rishenny_ESPL_Kuzmenko.doc
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.05.2018 у справі № 243/6674/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74475959>
7. Лапкін А. В. Розгляд прокурором скарг як засіб забезпечення прав особи у кримінальному провадженні / А. В. Лапкін // Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (16 трав. 2019 р.). – Київ, 2019. – С. 340–343.

УДК 349.2

Никипорець І. О., студентка гр. КПП-171

Науковий керівник: Петрик О. Л., к. держ. упр., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Сьогодні одним із найбільш поширених суспільно небезпечних явищ в Україні та світі визнано корупцію, небезпечним проявом якої є корупційні кримінальні правопорушення. Складовими української корупції стало хабарництво, зловживання службовим становищем, надання спеціальних послуг тощо. Однак, як свідчить історія, це негативне явище було притаманне суспільству на більшості етапів його розвитку та в різних формах його прояву. Для швидкого і повного розкриття будь-яких кримінальних правопорушень і викриття винних осіб, необхідно знати їх певні кримінально-правові і криміналістичні особливості, загальні та специфічні умови розслідування.

На мою думку, для широко застосованої та якісної розробки окремих методик необхідна точна позиція на прикладі загальних положень, основ методики розслідування кримінальних правопорушень в науковому змісті. Тільки на цій основі можливо розробити якісні рекомендації, які будуть використовуватись у практиці під час розслідування та розкриття різних кримінальних правопорушень.

Під час проведення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій, з огляду на тактичні особливості розслідування корупційних правопорушень, слідчому пропонується аналізувати і приймати рішення лише на підставі наданих йому матеріалів чи досліджених особисто обставин. Правильна правова позиція слідчого в більшості випадків дозволяє ефективно розпочати досудове розслідування і, без порушень законодавства, довести його до логічного завершення. Для кримінальних правопорушень пов'язаних із корупцією найбільш ефективним, на мою думку, є застосування аудіо- та відеоконтролю особи (суб'єкта злочину чи пов'язаних з ним осіб), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (з метою оперативного прослуховування розмов учасників злочину), а також імітування обстановки (у випадку використання помічених грошових коштів тощо).

Важливе значення для подальшого досудового розслідування має ефективне проведення слідчим огляду місця події та затримання особи, підозрюваної у вчиненні

кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією. Під час проведення огляду місця події по корупційних правопорушеннях необхідно враховувати, що вчинення таких діянь розтягнуте в часі та рідко здійснюється в одному місці. Враховуючи важливе значення ефективного проведення слідчим огляду місця події, виділяють три типових місця проведення огляду при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень: службове приміщення організації, установи, де працює суб'єкт або пов'язані з ним особи, житло чи інше володіння особи, місце зустрічі фігурантів правопорушення поза межами службових чи житлових приміщень.

В першому випадку під час огляду службових приміщень слідчому, прокурору необхідно під час огляду місця події врахувати наявність охорони та забезпечення можливості негайного доступу до необхідних приміщень з метою недопущення можливості знищення доказової інформації. Крім цього, потрібно використовувати можливості сучасних охоронних систем відео спостереження та контролю доступу до приміщень.

Щодо огляду житла або іншого володіння особи слідчому потрібно враховувати спеціальні норми закону, які регулюють ці слідчі дії. Так, огляд таких об'єктів здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, тоді як інші слідчі дії можуть проводитись і без понятих за умови повної фіксації технічними засобами.

У випадку проведення слідчим огляду місця події поза межами службових чи житлових приміщень необхідно, перш за все, забезпечити непорушність обстановки з метою повної фіксації доказової інформації.

Не вдаючись в конкретику, пов'язану зі строками та забезпеченням прав затриманої особи, можна з впевненістю сказати, що момент затримання є одним із найбільш емоційно навантажених, складних та відповідальних для слідчого чи прокурора. Приймаючи рішення про проведення цієї процесуальної дії необхідно враховувати велику кількість деталей, від наявності правових підстав для затримання до корисності такого запобіжного заходу для подальшого ходу досудового розслідування.

На початку досудового розслідування, зазвичай, також проводять обшуки за місцем його проживання (роботи), інших місцях (дача, гараж), а в деяких випадках і за місцем проживання рідних і близьких, на підставі ухвали слідчого судді. Головна ціль таких обшуків – пошук предмета хабаря, документів і інших доказів, що вказують на розмір хабаря чи окремих виплат корумпованій особі. Необхідно враховувати, що обшук житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються на підставі ухвали слідчого судді з обов'язковою участю не менше двох понятих, незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії [1, с. 567].

У разі необхідності провести обшуки у декількох різних місцях, дані слідчі дії (групові обшуки) найкраще виконувати одночасно, для чого необхідно створити групи із оперативних працівників під керівництвом слідчого чи прокурора.

Що стосується допиту свідків, потерпілих та підозрюваних. Допит – це ефективний засіб одержання доказів, широко застосовуваний у практиці розслідування кримінальних правопорушень. При проведенні перших допитів підозрюваного слідчий повинен вжити всіх передбачених законом заходів для отримання показань, оскільки внаслідок несподіваності ситуації особа не має можливості детально продумати неправдиві версії щодо своєї злочинної діяльності [2, с.113].

Так, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити та надати доступ до матеріалів досудового розслідування підозрюваному, його захиснику, потерпілому, цивільному позивачу та відповідачу [3].

Отже, розслідування корупційних кримінальних правопорушень є складним і значним за обсягом процесом. При розслідуванні цього злочину слідчому необхідно враховувати всі слідчі ситуації, які можуть виникати і безпосередньо використовувати всі свої набуті практичні знання. Особливості корупційних правопорушень обумовлюють

специфіку методики їх розслідування, яка повинна включати в себе криміналістичну характеристику, особливості планування та висунення версій, типові слідчі ситуації й відповідні їм комплекси гласних та негласних слідчих (розшукових) заходів, особливості тактики окремих слідчих дій, специфіка використання спеціальних знань, взаємодію слідчого з іншими службами та державними органами. Процес розслідування корупційних кримінальних правопорушень є складним та вимагає від слідчого враховування всіх можливих ситуацій та ефективного використання всіх своїх набутих практичних знань.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: [науково-практичний коментар у 2 т.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки]. – Х.: Право, 2012. – 1432 с.
2. Криміналістика: підруч. / за ред. В.Ю. Шепітька. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Ін Юре, 2008. – 462 с.
3. Кучерявий О.П. Ознайомлення з матеріалами кримінальної справи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-advokat.org.ua/>.

УДК 349.2

Пивовар М. А., студент гр. ЦГЮ-191

Науковий керівник: Коломієць Н. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ «ШПИГУНСТВА» ТА «ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ»

Буремні події, що склалися в Україні після Революції Гідності стали величезним випробуванням як для суспільства, так для держави, як такої. Євромайдан, окупація та анексія Криму, антитерористична операція, а потім – операція Об'єднаних сил на сході України, внутрішньо міграційні процеси, що торкнулися населення території, на якій наразі відбуваються бойові дії – все це серйозно похитнуло політичне життя, економічну ситуацію і добробут простих громадян. Цю ситуацію окремі особи використовують на шкоду державі для отримання власної вигоди, або ж якщо мають інші, в тому числі ідеологічні спонування. Це шпигуни та зрадники Батьківщини. Такі діяння чинний КК України розцінює як державну зраду. Разом з цим, КК України встановлює і відповідальність за розголошення державної таємниці. Саме тому чинний КК України диференціює відповідальність за державну зраду (ст. 111), шпигунство (ст. 114) та розголошення державної таємниці (ст. 328). Зважаючи на вищевказане, точне встановлення конкретних обставин злочину, юридичних ознак того чи іншого складу злочину є запорукою законності і авторитету держави та в підсумку впливає і на долю самої людини.

Слід зазначити, що шпигунство є однією з форм об'єктивної сторони складу державної зради (ст. 111 КК України) та самостійним складом злочину (ст. 114 КК України). Відмінність між цими злочинами полягає виключно в суб'єкті: суб'єктом державної зради у формі шпигунства може бути лише громадянин України, в той час як суб'єктом шпигунства як самостійного складу може бути іноземець або особа без громадянства [4].

Отже, кримінальне законодавство розглядає шпигунство як передачу або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю. Ця норма конкурує з нормою, в якій передбачено відповідальність за розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України). Отже, під час кваліфікації на практиці даних злочинів можуть виникнути деякі труднощі.

Розглянемо юридичний склад вказаних злочинів. За об'єктом: склад шпигунства як форми державної зради та як самостійний склад розташовано в розділі I Особливої частини

КК України «Злочини проти основ національної безпеки України». Отже, об'єктом даного злочину є саме національна безпека України, визначення якої в законодавстві можна знайти в Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. [2].

Натомість, склад розголошення державної таємниці розташований в розділі XIV Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації». Отже об'єктом складу, відповідальність за який передбачена ст. 328 КК України – це встановлений порядок щодо охорони державної таємниці. Ця норма є бланкетною, і щоб з'ясувати який саме цей порядок слід звернутись до Закону України «Про державну таємницю». Відповідно до ст. 18 вказаного закону з метою охорони державної таємниці впроваджуються зокрема:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;
- особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею;
- режим секретності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею;
- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;
- технічний та криптографічний захисти секретної інформації [1].

Отже, можемо зробити висновок, що до інформації, яка становить державну таємницю встановлено саме чіткі правила та обмеження, порушення яких саме і є діями, передбаченими статтею 328 ККУ.

Таким чином, об'єкт шпигунства є більш широким, адже включає в себе суспільні відносини, що охоплюється обширним поняттям національної безпеки, в той час як об'єкт розголошення державної таємниці включає в себе саме суспільні відносини, що складаються з приводу охорони державної таємниці. Останнє є поняттям більш вузьким і похідним, адже національна безпека охоплює в тому числі і стан захищеності інформації, що становить державну таємницю.

За предметом: предметом обох складів є відомості, що становлять державну таємницю. Це впливає з диспозицій досліджуваних норм. Отже, предмет і державної зради у формі шпигунства, і розголошення державної таємниці співпадають.

За об'єктивною стороною: шпигунство може проявлятися в таких формах як : 1) передача іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю; 2) збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю. Даний злочин є має формальний склад, тобто закінченим з початку дій, передбачених ч.1 ст. 114. Об'єктивною стороною розголошення державної таємниці є: за ч. 1 ст. 328 – діяння у формі розголошення державної таємниці (формальний склад); за ч. 2 ст. 328 – діяння у формі розголошення державної таємниці, тяжкі наслідки такого діяння та причинний зв'язок між ними (матеріальний склад) [4].

За суб'єктом: як вже зазначалось, суб'єктом шпигунства може бути іноземець або особа без громадянства, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16 років і при цьому не є громадянином України. Суб'єктом розголошення державної таємниці, як впливає з диспозиції ст. 328 КК України, є особа, якій відомості, що становлять державну таємницю, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, тобто суб'єкт спеціальний.

По суб'єктивній стороні: як було зазначено, що склади ч. 1 ст. 111 та ч. 1 ст. 328 є формальними. Більшість вчених криміналістів вважають, що в таких складах відсутня вольова ознака, тобто суб'єкт усвідомлює суспільну небезпечність діяння і бажає його вчинити, не формуючи свого психічного ставлення до наслідків діяння [5, с. 32-33]. Інші ж аргументують свою позицію наступними доводами – усвідомлення суспільної небезпечності діяння неможливе без усвідомлення небезпечності його наслідків навіть тоді,

коли останні винесено за межі законодавчого визначення складу злочину [3, с. 233-234]. Варто підкреслити, що суб'єкт шпигунства усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння та бажає його вчинити, факт настання наслідків лежить поза межами складу. Відсутність бажання про настання несприятливих наслідків у винного говорить і про відсутність мети, а відтак і про відсутність складу злочину. Таким чином, вчиняючи шпигунство винний діє виключно з прямим умислом.

Щодо розголошення державної таємниці: відсутність в диспозиції конкретної мети означає, що така мета може бути будь-якою. Проте, використання законодавцем конструкції «за відсутності ознак державної зради або шпигунства» прямо вказує на те, що із різноманітності видів мети виключається лише одна – нашкодити державі. Враховуючи вищевказане, слід зазначити, що відсутність вказівки в диспозиції ст. 328 КК України на конкретну мету винний, розголошуючи державну таємницю діє або з непрямим умислом, або з необережності. Прямий умисел, як видається, виключений, адже винний, розголошуючи державну таємницю, не бажає цим самим завдати шкоду державі, але в силу усвідомлення суспільної небезпеки діяння і його можливих наслідків, допускає завдання такої шкоди.

Таким чином, констатуємо, що мета у складі шпигунства – передача або збирання з метою передачі відомостей, що становлять державну таємницю, іноземній державі, іноземній організації або їх представникам – є однією з очевидних розмежувальних ознак шпигунства і розголошення державної таємниці. Важливо зазначити, що така відмінність між розглядуваними складами є принциповою.

Таким чином, провівши аналіз юридичних складів шпигунства та розголошення державної таємниці, ми прийшли до висновку, що вказані склади слід розмежовувати за об'єктом злочину (об'єкт розголошення державної таємниці є частиною об'єкту шпигунства), характером об'єктивної сторони, суб'єктом злочину (загальний та спеціальний) та спрямованістю суб'єктивної сторони (бажані або допустимі наслідки). Встановлення та ретельне дослідження кожної з обставин вчиненого діяння повинно розглядатися в комплексі, адже ігнорування окремих з них може впливати на неправильну кваліфікацію вчиненого, а відтак, і на призначене покарання.

Список літератури

1. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
3. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій / М.Й. Коржанський. К.: Атіка, 2001. 432 с.
4. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. на 17 вересня 2020 року: Офіц. текст. Київ: Алерта, 2020. 226 с.
5. Рарог А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений / А.И. Рарог. М.: ООО «Профобразование», 2001. 134 с.

УДК 347.965

Пророченко В. В., студент гр. МКПРп-201

Науковий керівник: Торбеев М. О., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Адвокатурі як основному правозахисному інституту громадянського суспільства відведена провідна роль практичного втілення такого принципу правової держави як

забезпечення надання кваліфікованої правової допомоги кожному, хто її потребує. Будучи однією з форм реалізації правозахисної діяльності, адвокатська діяльність і діяльність адвокатури в рівній мірі спрямовані на забезпечення гарантованих державою принципів захисту прав і свобод людини і громадянина.

Незалежність адвокатської діяльності та адвокатури є необхідною умовою ефективної реалізації адвокатами своїх професійних обов'язків і завдань, покладених на інститут адвокатури в цілому, що відповідає інтересам суспільства і держави. Від правильно створеної системи гарантій та механізмів їх реалізації, що забезпечують незалежне становище адвоката, а також адвокатури в цілому, залежить те, наскільки ефективно буде здійснюватися право українських громадян на захист або наскільки ефективно і грамотно буде діяти захисник, наділений законом певним комплексом прав та обов'язків. Для належної і повноправної реалізації захисних функцій адвокату необхідно бути в певній мірі законодавчо захищеним та володіти достатніми для цього повноваженнями.

Вивченням різних аспектів, пов'язаних із принципами та засадами здійснення адвокатської діяльності займалися такі вчені як: Н.І. Бочуляк, Т.В. Варфоломеева, О.Д. Святоцький, К.М. Северин, Л.В. Тацій, С.Я. Фурса, О.Г. Яновська та інші.

Разом із тим кожен із зазначених вчених розглядав особливості принципів адвокатської діяльності по-різному, акцентуючи увагу на одних особливостях та залишаючи поза увагою інші.

Положення частини 1 статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначають, що одним із принципів адвокатської діяльності є незалежність [1].

Принцип незалежності адвокатської діяльності та адвокатури є ідеологічною основою походження, утворення, становлення і функціонування такого правового явища як інститут незалежної адвокатури. Даний принцип, мабуть, має найвищу імперативність, визначає зміст правового регулювання інституту адвокатури та виступає критерієм правомірності поведінки і діяльності учасників урегульованих правом відносин у сфері адвокатури.

У формально-юридичному аспекті принцип незалежності адвокатської діяльності та адвокатури знаходить відображення у правових нормах завдяки їх формулюванню у статтях нормативно-правових актів або деталізації у групі норм права.

Право породжує незалежність адвокатської діяльності та адвокатури, необхідної для досягнення таких цілей як створення правової держави, де кожному гарантується право на захист, що реалізується незалежним кваліфікованим фахівцем у сфері права. Таким чином, незалежність є способом досягнення правових цілей, а, отже, повинна забезпечуватися державою.

Незалежність є принципом адвокатської діяльності і адвокатури, проголошеним у законі, але разом із тим, крім її законодавчого визнання і закріплення, для її реалізації необхідний правовий забезпечувальний механізм. Незалежність може стати декларативною, якщо її реалізація не буде юридично гарантованою та імперативно встановленою.

На думку К.М. Северина структурними елементами принципу незалежності адвокатської діяльності є: незалежність від правоохоронних органів та від держави в цілому; процесуальні гарантії; адвокатська таємниця; незалежність від своїх власних інтересів; незалежність від клієнта; незалежність від своїх ділових партнерів; функціонування адвокатського самоврядування та гарантії безпеки адвоката [2, 163-165]. Вважаємо дану думку цілком слушною, оскільки вона відображає невід'ємні елементи функціонування інституту адвокатури.

Реалізація принципу незалежності професійної діяльності адвокатів безпосередньо пов'язана з дуалістичною природою інституту адвокатури у правовій державі: по-перше, адвокат – це необхідний та невід'ємний елемент системи правосуддя, а, по-друге, професійний консультант (радник) громадян та їх об'єднань. Цю подвійну функцію адвокат може виконувати тільки за умови, якщо йому гарантована необхідна незалежність. Тільки ця незалежність може забезпечити адвокату можливість співвідносити і врівноважувати ці двосторонні інтереси і займати правову позицію між двома полюсами [3, с. 65].

Незалежність адвоката як особистості полягає в його праві самостійно укласти договори з клієнтом, а при наданні ним правової допомоги – самостійно визначати правову позицію, враховуючи при цьому інтереси клієнта.

Незалежність адвокатури як спільноти забезпечується тим, що основи її побудови та функціонування визначаються законами, у зв'язку з чим ніякі органи не можуть шляхом прийняття нормативних чи індивідуально-розпорядчих актів всупереч положенням закону втручатися в діяльність адвокатури. За своєю організаційною природою адвокатура в цілому та окремі форми адвокатських об'єднань не підпорядковуються ні на державному ні на місцевому рівні органам законодавчої, виконавчої чи судової влади або будь-яким іншим органам чи організаціям. Однією із головних основ незалежності адвокатури є її самоврядність.

Так відповідно до положень частини 1 статті 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб [1].

Для забезпечення своєї ж незалежності адвокат також не повинен займатися іншою діяльністю, яка може поставити його в юридичну, матеріальну чи моральну залежність від інших осіб або іншим способом може перешкоджати вільному та незалежному виконанню адвокатом своїх професійних обов'язків. Зазначене положення знайшло відображення у нормах статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1].

Таким чином, принцип незалежності у діяльності адвоката перебуває в рамках законних правовідносин, що існують між адвокатурою і державою, адвокатом і професійними учасниками судочинства, адвокатом і клієнтом, а також правовідносин з третіми особами, що існують в рамках правового поля. Принцип незалежності не перебуває в конфлікті або суперечності з іншими закріпленими в законі видами привілеїв та імунітетів, а так само не порушує права і свободи інших осіб своїм існуванням. Крім того, право саме породжує незалежність адвокатської діяльності та адвокатури як необхідної умови для досягнення правових цілей створення та існування правової держави, де кожному гарантується право на захист. Отже, незалежність є способом досягнення правових цілей, тому вона повинна забезпечуватися з боку держави.

Список літератури

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (Дата звернення: 21.03.2021).
2. Северин К.М. Основні елементи принципу незалежності адвокатської діяльності на сучасному етапі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Випуск 28. Том 3. С. 162-165.
3. Вільчик Т.Б. Реалізація принципу незалежності професійної діяльності адвокатів у взаєминах з державною владою. Вісник Академії адвокатури України. 2014. Т. 11, № 2. С. 63-74.

УДК 343.6

Роліна О. С., студентка гр. ПД-171

Науковий керівник: Марущак О. А. к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖОРСТОКОГО, НЕЛЮДСЬКОГО, ПРИНИЖУЮЧОГО ГІДНІСТЬ ПОВОДЖЕННЯ

Наразі існує необхідність ретельного висвітлення проблеми катувань у нашому суспільстві. Логічно буде розкрити це поняття з точки зору кримінального права та висвітлити деякі проблеми українського законодавства, які часто заважають правильно та чітко кваліфікувати цей злочин.

Катування, - це умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі. [1] Таке визначення дає стаття 127 Кримінального кодексу України.

Будь який злочин можливо детальніше окреслити через об'єкт, суб'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони. Отже, в кримінально-правовій літературі об'єктом злочину насамперед визнають «ті соціальні відносини, які були порушені злочином і яким завдано певної шкоди і які охороняються Законом...» [2, с. 97]. Що стосується безпосередньо теми катувань, можемо спиратися на систему «вертикальної» класифікації, згідно з якою об'єкти злочину поділяються на загальний, родовий та безпосередній. Загальним об'єктом катувань (як і будь-якого іншого злочину) є сукупність суспільних відносин, охоплених кримінальним законодавством (зокрема, стаття 1 Кримінального кодексу України), перелічує найважливіші об'єкти кримінального права, які охороняються, а Особлива частина цього Кодексу визначає відповідальність за конкретні напади на них).

Слід вважати родовим об'єктом катувань стан здоров'я людини, що також відповідає дійсності та враховуючи різницю між злочинами у Розділі II Особливої частини Українського кримінального кодексу, де в теорії кримінального права розмежовані злочини проти життя людини (115-120, 129 (статті 121-128, 130 та 133), а в деяких випадках і кримінальні злочини, що загрожують життю та здоров'ю людини (ст. 131, 132, 138-145) [3, с. 16].

Варто вважати, що безпосереднім об'єктом катувань є стан тіла жертви чи іншої особи до вчинення злочину, що характеризується належним рівнем фізичного, психічного та соціального благополуччя (включаючи дискримінацію).

Однак, за певних обставин катування може набути ознак злочину проти людства або воєнного злочину.

У теорії кримінального права суб'єктом даного злочину є фізична, осудна особа, яка до вчинення злочину досягла віку кримінальної відповідальності [4, с. 74.]. Проте, стаття 127 КК України не повністю відповідає положенням Конвенції ООН проти катувань, адже згідно із положеннями Конвенції, суб'єктом катування може бути лише державна посадова особа, що в принципі не суперечить українському законодавству, котре узагальнило суб'єкт катувань [5, с. 317-318].

Щодо суб'єктивної сторони цього злочину міжнародним стандартом є те, що катування є суто навмисним. У міжнародній практиці катування трактується як "навмисне використання нелюдського поведіння". Однак вітчизняні дослідники, погодившись, що катування вчиняється навмисно, чомусь здебільшого не визначають прямий умисел цього злочину (В. В. Сташис, О. Ф. Бантишев та В. С. Картавцев, М. М. Титов та А. О. Ляш) [6, с. 318], або чітко вказують, що катування можуть здійснюватися як з прямим, так і з непрямим умислом (О. А. Чуваков) [7, с. 254]. Така ситуація навряд чи виправдана, їй не вистачає конкретності та наукової обґрунтованості, особливо тому, що неправильне визначення вини може призвести до неправильної класифікації злочину, неадекватного покарання або навіть до необ'єктивного обвинувачення.

Об'єктивною стороною є зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння. Відповідно до статті 127, ззовні цей злочин характеризується:

- 1) актами соціальної небезпеки - побиттями, мученнями чи іншими актами насильства;
- 2) соціально небезпечними наслідками у вигляді сильного фізичного болю або моральних страждань;
- 3) причинно-наслідковим зв'язком між цими соціально небезпечними діями та наслідками.

Характеристика об'єктивної сторони катування все ще далека від повного тлумачення, оскільки вона містить ознаки, притаманні іншим злочинам, передбаченим Кримінальним кодексом, що спричиняє труднощі у застосуванні закону. Проблема ускладнюється тим, що вчені говорять про поняття "катування", "мучення", "мордування", "особливе страждання", "залякування" та деякі інші. Вони нерозривно пов'язані, і

використання багатьох термінів для позначення однакових понять є основою для їх неоднозначного розуміння в теорії та правозастосуванні [8, с. 251].

Отже, як на цьому наголошують міжнародні експерти, - Кримінальний кодекс України "має певну складність, що призводить до неоднозначності", особливо через існування кількох наскрізних положень, термін "катування" може мати різне значення в різних обставинах, які можна вважати менш важкими за інші, що потребує корегування.

Список літератури

1. Відомості Верховної Ради України. Кримінальний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація, Кримінальне право України : Загальна частина, підручник. Х. : Право, 2010, 456 с.
3. За заг. ред. В. В. Коваленка; за наук. ред. О. М. Джузи та А. В. Савченка Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : Навчальний посібник. К. : Атіка, 2011. 648 с.
4. Козаченко І. П., Костенко О. М., Матвійчук В. К. за заг. ред. В. К. Матвійчука. Кримінальне право України. Загальна частина: Практикум : навч. посібник К. : КНТ, 2006. 432 с.
5. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавроноука, Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України К. : Юридична думка, 2012. 1316 с.
6. За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка, Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України : Т. 1, К. :Алерта; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. 964 с.
7. Є. Л. Стрельцов, Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. Видання восьме, перероблене та доповнене . Х. : Одіссеї, 2012. 904 с.
8. Тіцька Л. І. Жорстокість як ознака складів злочинів, Вісник Львівського університету. Випуск 55. 2012. С. 247- 253.

УДК 343.11:347.962

Стеченко К. Л., студентка гр. КЮ-181

Науковий керівник: Сенченко Н. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ СУДДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Для належного виконання завдання кримінального провадження, проголошеного у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)), вкрай важливим є функціонування незалежного та неупередженого суду. Це пов'язується з тим, що захищаючи особу, суспільство та державу від кримінальних правопорушень, виникає потреба в обмеженні прав винної особи шляхом застосування до неї заходів примусового характеру (зокрема і тих, що пов'язані з обмеженням особистої свободи), а лише незалежна судова влада може здійснювати правосуддя неупереджено, справедливо, на основі закону, з мінімальними обмеженнями та без порушень прав і свобод людини й громадянина.

Оцінюючи рівень незалежності суддів (станом на грудень 2019 року), за результатами загальнонаціонального опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва та Центру Разумкова, абсолютна більшість громадян України вважає суддів переважно (42%) або цілком (26%) залежними від політики, олігархів та засобів масової інформації (далі – ЗМІ); тоді як 90% суддів вважають себе незалежними (56% переважно та 34% цілком). Як бачимо, громадяни здебільшого не сприймають суддів незалежними, проте 9 із 10 суддів повністю переконані у своїй незалежності. Тому, реальне забезпечення принципу незалежності та недоторканності суддів потребує створення ефективних гарантій для його реалізації, зниження рівня яких опосередковано може призвести до обмеження можливості реалізувати право на судовий захист, передбаченого ст. 55 Конституції України.

У чинному КПК України принцип незалежності та недоторканності суддів окремо в ст. 7 «Загальні засади кримінального провадження» не віднесено, бо даний принцип,

зважаючи на його закріплення в Конституції України (ст. 126, ч. 1 ст. 129) та в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (ст.ст. 6, 48, 49), є основною засадою судочинства, яка стосується всієї судової системи й статусу суддів у державі, їх взаємодії з іншими органами. Єдиним прямим посиланням на незалежність та недоторканність суддів у КПК України є положення ст. 21, за якою «кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону» [1]. Варто зауважити, що КПК України 1960 року закріплював цей принцип, регламентуючи у ст. 18, що «при здійсненні правосуддя в кримінальних справах судді незалежні і підкоряються тільки законові. Судді вирішують кримінальні справи на основі закону, в умовах, що виключають сторонній вплив на суддів» [2].

Безсумнівно, що принцип незалежності та недоторканності суддів залишатиметься декларативним, якщо держава не забезпечуватиме так звані «гарантії незалежності суддів», тобто засоби мінімізації та усунення зовнішніх і внутрішніх впливів на суддю під час здійснення ним правосуддя, спрямовані на ухвалення законного та обґрунтованого рішення відповідно до встановленої законодавством процедури. Так, розділ VIII Конституції України та п. 4 ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до загальних гарантій забезпечення незалежності суддів відносить: особливий порядок їх призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; недоторканність та імунітет суддів; їх незмінюваність; порядок здійснення правосуддя, визначений процесуальним законом, таємницю ухвалення судового рішення; заборону втручання у здійснення правосуддя; відповідальність за неповагу до суду чи судді; окремий порядок фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів; належне матеріальне та соціальне забезпечення судді; функціонування органів суддівського врядування та самоврядування; засоби забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна; право судді на відставку [3;4].

Попри те, що законодавець не дотримується системності у регламентації розглядуваного принципу у чинному КПК України, аналізуючи його положення, до спеціальних гарантій забезпечення незалежності та недоторканності суддів з урахуванням особливостей кримінального провадження, на нашу думку, слід віднести:

1. Будь-яке втручання в діяльність суддів при вирішенні ними кримінальних справ, їх повторному розгляді з боку прокурорів, захисників, будь-яких інших учасників судового процесу, громадських організацій, посадових чи службових осіб, державних органів не допускається. При цьому, до втручання у будь-якій формі може бути віднесено і критику судді у ЗМІ до вирішення конкретної справи у зв'язку з її розглядом. На практиці, на жаль, доволі часто фіксуються випадки тиску на суд та втручання в його діяльність, зокрема у 2019 році Вища рада правосуддя (далі – ВРП) отримала 450 повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність, по яких ухвалила 115 рішень про вжиття заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя [5], у 2020 році – 341 повідомлення суддів та 93 рішення відповідно [6]. Суб'єктами втручання в діяльність суддів за 2020 рік у цих повідомленнях зазначені: громадяни, їх об'єднання та ЗМІ (222 випадки); правоохоронні органи (47 випадків); адвокати та представники (55 випадків), а також народні депутати України, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, судді та працівники суду (29 випадків) [6].

2. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 481 КПК України, судді (в т.ч. судді Конституційного Суду України) на час виконання ним обов'язків у суді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором України або його заступником, при цьому таке повідомлення має бути письмовим (безпосереднє вручення супроводжується обов'язковим скріпленням підписом одного із згадуваних суб'єктів).

3. Положення ч. 1 ст. 482 КПК України повністю кореспондується із ч. 3 ст. 126 Конституції України, згідно з якими без згоди ВРП суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом щодо нього, виняток становить – затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Варто зазначити, що до внесення змін 21.12.2016 року,

отримувати таку згоду необхідно було від Верховної Ради України, проте Європейська Комісія «За демократію через право» у п. 12 свого висновку [7] ставить під сумнів таке положення вітчизняного закону, адже визнає неправильною панівну роль парламенту в позбавленні суддівського імунітету та вважає, що питання гарантування незалежності та недоторканності суддів має вирішувати окремий незалежний судовий орган (наразі – ВРП).

4. Як впливає зі змісту п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК України, про застосування будь-якого запобіжного заходу, ухвалення вироку щодо судді обов'язково повідомляються «органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад» [1], тобто Вища кваліфікаційна комісія суддів України шляхом надсилання слідчим суддею або судом, який обрав запобіжний захід чи ухвалив вирок, копії відповідного судового рішення.

5. Проникнення в житло або інше володіння судді чи його службове приміщення, особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів, згідно з ч. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», можуть провадитися лише за наявності судового рішення [3]. Зазначаємо, що незважаючи на особливий правовий статус професійних суддів, окремих особливостей порядку ініціювання перед судом проведення згаданих слідчих (розшукових) дій щодо них законом не встановлено, за винятком випадків відсторонення суддів від посади.

За статистичними даними ВРП [5; 6], найпоширенішою формою втручання в діяльність суддів, про які вони повідомляють, протягом 2017-2020 рр. залишається психологічний тиск, тобто надсилання звернень, скарг, публікація і поширення недостовірної інформації в ЗМІ, погрози в залі суду тощо. Так, у 2017 р. зафіксовано 79 випадків, у 2018 р. – 207, у 2019 р. – 153, у 2020 р. – 290. Серед інших підстав звернень суддів до ВРП щодо втручання в їхню діяльність за 2020 р. можна виділити: відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до відповідальності (38 звернень), блокування роботи суду (22 звернення), фізичний тиск на суддю та його родичів, пошкодження їхнього майна (11 звернень) тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зауважити, що суддівська незалежність не може бути самоціллю чи особистою вигодою для самих суддів, вона є гарантією належного правового захисту особи від посягань на її конституційні права, а тому – судді, ухвалюючи рішення у кримінальних справах, зобов'язані забезпечити об'єктивне й безстороннє правосуддя виключно на основі закону. Саме це є запорукою довіри громадян до усієї судової системи та власне посилює стимули поважати результати судового процесу, виконувати судові рішення та дотримуватися усіх приписів суду.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.04.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 року № 1001-05. Дата оновлення: 19.11.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення: 30.04.2021).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4976> (дата звернення: 30.04.2021).
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року №1402-VIII. Дата оновлення: 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 30.04.2021).
5. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: щорічна доповідь Вищої ради правосуддя за 2019 рік від 09.04.2020 року № 933/0/15-20. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik.pdf (дата звернення: 30.04.2021).
6. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2020 році від 11.02.2021 року. [Електронний ресурс]. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2020_rik.pdf (дата звернення: 30.04.2021).
7. Висновок Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо законопроекту про судоустрій та законопроекту про статус суддів в Україні (CDL-AD (2007)003) від 20.03.2007 року №401/2006. [Електронний ресурс]. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)003-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)003-ukr) (дата звернення: 30.04.2021).

УДК 347.965:343.13

Щербак К. А., студентка гр. КЮ-181

Науковий керівник: Сенченко Н. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

АДВОКАТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Участь захисника у кримінальному провадженні є важливою правовою гарантією захисту прав, свобод та законних інтересів не тільки в Україні, але й в зарубіжних країнах. Принцип захисту у кримінальному процесі було закріплено всіма демократичними країнами, оскільки людина її життя, здоров'я, честь та гідність є важливою цінністю держави.

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) захист може здійснювати виключно адвокат відомості про якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України [1]. Згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат – це фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені вищезазначеним законом [2]. Положення ст. 45 КПК України, зазначає, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, щодо якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [1].

Законодавець закріпив основні вимоги щодо адвоката. Для того, щоб здійснювати адвокатську діяльність потрібно: 1) мати повну вищу юридичну освіту; 2) володіти державною мовою; 3) мати стаж роботи в галузі права не менше двох років; 4) скласти кваліфікаційний іспит; 5) пройти стажування; 6) скласти присягу адвоката України та отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [2].

Законодавство Чехії також закріпило положення виключної участі адвоката у кримінальному судочинстві. У ст. 35 КПК Чехії закріплено що захисником у кримінальному процесі може бути лише особа, яка є адвокатом [3]. Чехія характеризується повною монополією, тобто компетенція адвоката охоплюється від надання юридичної консультації до представництва в суді.

Згідно із Законом Чеської Республіки «Про адвокатуру», адвокат – це особа, яка зазначена в списку Чеської колегії адвокатів за дотримання низки умов: 1) повна правоздатність; 2) вища юридична освіта, здобута у вищій Чеської Республіки (ступінь магістра). Освіта, отримана особою за кордоном, має бути визнана в Чеській Республіці (нострифікація); 3) юридична практика на посаді адвоката-стажера не менше трьох років; 4) моральні характеристики; 5) відсутність дисциплінарних стягнень у вигляді вилучення зі списку адвокатів; 6) особа не має права перебувати в трудових правовідносинах з іншою організацією або займатись діяльністю, не сумісною з адвокатською практикою. Однак допустимими є трудові відносини з: Чеською колегією адвокатів або подібною професійною організацією адвокатів; адвокатом, національною або зарубіжною юридичною особою, яка має право надавати юридичні послуги в Чехії; установою, предметом діяльності якої є наукова, педагогічна, літературна, публіцистична або творча діяльність; 7) складання екзамену на право здійснення адвокатської діяльності; 8) сплата внеску до Чеської колегії адвокатів у розмірі, передбаченому в її внутрішніх приписах; 9) принесення клятви в присутності голови Чеської колегії адвокатів [4].

Положення ст. 42 КПК Естонії зазначає, що захисником у кримінальних справах є адвокат. Естонське законодавство не містить визначення терміну «адвокат». Проте в процесуальному законі зазначено, що обвинувачена, підозрювана особа може мати не

більше трьох захисників [5]. Для того щоб отримати статус адвоката в Естонії необхідно: 1) мати повну дієздатність; 2) мати місце проживання в Естонії або бути громадянином Естонії, іншої країни-члена Європейського союзу, країни-члена Європейського економічного співтовариства або Швейцарії; 3) відповідати вимогам освіти, що пред'являються до судді відповідно до пункту 1 частини 1 статті 47 Закону про суди, або отримана яким в іноземній державі професійна кваліфікація визнана відповідно до статті 65 Закону «Про адвокатуру»; 4) володіти естонською мовою в усній та письмовій формі; 5) бути чесною та високоморальною особою і володіти необхідними для роботи адвокатом здібностями і особистісними якостями [6].

КПК Азербайджанської Республіки передбачає, що в якості захисника в кримінальному процесі може брати участь тільки адвокат, який має право на заняття адвокатською діяльністю на території Азербайджанської Республіки. Захисник не може бути ототожнений з особистістю підозрюваного або обвинуваченого і характером розглядуваної з його участю кримінальної справи (ст. 92 КПК). Обвинувачений, підозрюваний може мати декілька захисників [7].

Закон «Про адвокатів та адвокатську діяльність» закріпив основні вимоги до захисника: 1) наявність повної дієздатності; 2) громадянство лише Азербайджану; 3) наявність вищої юридичної освіти; 4) має стаж роботи за спеціальністю юриста не менше трьох років або працює в наукових установах та педагогічних навчальних закладах в області права; 5) успішно склала іспити кваліфікаційній комісії [8].

Відповідно до ст. 44 КПК Республіки Білорусь захисником у кримінальному процесі є особа, яка на підставах і в порядку, передбачених КПК, здійснює захист прав і законних інтересів підозрюваного або обвинуваченого і надає їм юридичну допомогу, а також здійснює захист прав і законних інтересів померлого підозрюваного, обвинуваченого [9].

Адвокатом, відповідно до законодавства, може бути: 1) фізична особа, що є громадянином Республіки Білорусь або громадянами інших держав відповідно до міжнародних договорів Республіки Білорусь (ст 44 КПК); 2) особа яка має вищу юридичну освіту та стаж роботи не менше трьох років в сфері права; 3) особа яка пройшла стажування, склала кваліфікаційний іспит та отримала ліцензію на здійснення адвокатської діяльності; 4) якщо вона є членом територіальної колегії адвокатів [10].

У кримінальному процесуальному законодавстві Литовської Республіки закріплено, що захисник це адвокат. У ролі одного адвоката не можуть виступати в захисті дві або більше осіб, якщо тільки один з них не представляє інтереси захисту по відношенню до інтересів іншого захисту. Здійснювати функцію захисту в країні може і помічник адвоката, окрім випадків коли підзахисний проти такої участі помічника або участь адвоката є обов'язковою, оскільки відбувається розгляд в суді справ з приводу вагомих або дуже вагомих обвинувачень [11]. Законодавство не містить терміну «адвокат», проте відповідно до Закону Литовської Республіки «Про адвокатуру» адвокатом може бути особа яка: 1) є громадянином Литовської Республіки або держави-члена Європейського Союзу; 2) має ступінь бакалавра або магістра права, або професійний кваліфікаційний ступінь юриста; 3) має стаж роботи в сфері права не менше п'яти років або пройшла практику помічника адвоката протягом двох років; 4) має бездоганну репутацію; 5) володіє державною мовою; 6) склала кваліфікаційний екзамен на адвоката; 7) відсутні розлади здоров'я, які можуть заважати виконувати обов'язки адвоката [12].

Таким чином, підводячи висновки можна зазначити, що у національному та зарубіжному досвіді захисту можна виділити певні спільні риси та особливості:

- по-перше – функцію захисту у кримінальному провадженні як в Україні, так і в інших зарубіжних країнах здійснює адвокат;

- по-друге – як і в Україні, так і зарубіжних країна існує спеціалізований закон, який регулює сферу адвокатської діяльності;

- по-третє – не всі країни закріпили на законодавчому рівні термін «адвокат»;

- по-четверте – у всіх вищезазначених країнах наявні вимоги до отримання статусу адвоката: наявність повної дієздатності, громадянство, юридична освіта, стаж роботи в сфері права, складання іспитів та ін.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс від 17.03.2021 № 4651-VI / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n3230>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закону України від 03.07.2020 № 5076-VI / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
3. Zákon č. 141/1961 Sb. ze dne 29. listopadu 1961, o trestním řízení soudním (trestní řád), znění účinné od 30.04.2013 do 31.07.2013.
4. Zákon č. 85/1996 Sb. ze dne 13. března 1996, o advokacii
5. Уголовно-процессуальный кодекс Эстонии от 08.01.2021 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ruseadused/УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС%2008.01.2021.pdf>
6. Об адвокатуре: Закон Эстонии от 31.12.2020 2021 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ruseadused/ЗАКОН%20ОБ%20АДВОКАТУРЕ%2010.06.2018.pdf>
7. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14.07.2000 № 907-IQ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.legislationline.org/download/id/8308/file/Azerbaijan_CPC_2000_am2018_ru.pdf
8. Об адвокатах и адвокатской деятельности: Закон Азербайджанской Республики от 29.06.2020 № 783-IQ [Електронний ресурс]. Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/azerbajdzhanskaya_respublika%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/azerbajdzhanskaya_respublika%20(2).pdf)
9. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 06.01.2021 № 85-3 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://etalonline.by/document/?regnum=НК9900295#&Article=44>
10. Об адвокатуре и адвокатской деятельности: Закон Республики Беларусь от 30.12.2011 № 334-3 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_advokature.htm
11. Кримінально-процесуальний кодекс Литовської Республіки від 14. 03.2002 № IX-785 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://pravo.org.ua/files/_\(2\).pdf](https://pravo.org.ua/files/_(2).pdf)
12. Об адвокатуре: Закон Литовской Республики от 06.11.2012 № XI-2316 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.445415?jfwid=i3h7wi2cr>

Секція історії та теорії держави і права, конституційного права

УДК 34.03

Буряк В. Ю., студент гр. ПД-201

Науковий керівник: Марушак Н. В., к.ю.н. доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОГАЛИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ТА УСУНЕННЯ

Іноді у практиці правозастосовної діяльності виникають такі випадки, коли потрібно врегулювати суспільні відносини, але відповідної норми для цього немає. Подібні ситуації прийнято називати прогалинами.

Наявність прогалин у праві небажане і незадовільне явище та пов'язано з тим, що суспільні відносини змінюються. І такі зміни насамперед потребують правового регулювання. Проте розвиток суспільних відносин настільки стрімкий, що законодавці не встигають охопити всю їх багатоманітність. До того ж швидкі темпи нормотворчості, недосконала юридична техніка й обмеженість прогностичної функції призводять до того, що законодавство стає негармонійним та неузгодженим із суспільними відносинами. Тобто, виникають прогалини у праві, а саме: певне питання входить в сферу правового регулювання, повинно вирішуватися юридичними засобами, але це вирішення в цілому чи повністю не передбачено нормою права [1, с.479].

Науковці по різному визначають прогалини у праві. Так, Алексеев С.С. вважає, що прогалина у законодавстві – це відсутність певної норми для регламентації відносин, що входять до сфери правового регулювання [2, с.406]. На думку Хропанюка В. М., це відсутність правової норми, яка потрібна для вирішення певних ситуацій, що безпосередньо виникають із життя, охоплюються регулюванням та повинні бути вирішеними на основі права [3, с.267-268]. На нашу думку, суттєвих протиріч між цими визначеннями немає.

Сталою також є думка, щодо причин виникнення прогалин у праві. Тобто: 1) коли законодавець не в змозі передбачити та відобразити все різноманіття суспільного життя, що наразі потребує правового регулювання (первісна прогалиність); 2) непрофесійність законодавця передбачити появу нових випадків із життя, які виникають в результаті постійного розвитку суспільних відносин, здійснити щодо них певні законодавчі дії (наступна прогалиність); 3) помилки та технічні прорахунки законодавця, які були допущені при розробці законів і при використанні прийомів юридичної техніки.

Для того, щоб подолати прогалини в законодавстві, використовують три способи подолання: аналогія права, аналогія закону, субсидіарне застосування. Способи подолання прогалин – це вирішення конкретних питань, що безпосередньо стосується правового регулювання, за допомогою певних правових засобів, але вирішення такого питання не передбачене нормами чинного законодавства.

Аналогія закону – це спосіб вирішення якоїсь справи на основі правової норми, що розрахована на схожі випадки. Аналогія виключається, якщо вона прямо заборонена законом або якщо закон пов'язує настання юридичних наслідків з наявністю конкретних норм. Застосування аналогії закону в Україні закріплене на законодавчому рівні. Так, у п. 1 ст. 8 Цивільного кодексу України зазначено, що цивільні відносини, які не врегульовані цим кодексом або іншими актами цивільного законодавства, будуть регулюватися тими нормами цього кодексу або актами цивільного законодавства, що регулюють подібні цивільні відносини (аналогія закону).

Аналогія права – це вирішення справи або окремого юридичного питання на основі принципів права, загальних засад і змісту законодавства.

Аналогія права застосовується тоді, коли:

- немає норми, яка прямо передбачає даний випадок;
- немає норми, яка передбачає подібний випадок [4].

При застосуванні аналогії права істотне значення мають принципи права, які закріплюються в конституції. Оскільки норми Конституції України є нормами прямої дії, то правозастосувач, виходячи із власною правосвідомості, може мотивувати рішення в справі, посиляючись на конституційні норми [1, с.596].

При вирішенні справи за аналогією закону і аналогією права необхідно додержуватися таких умов:

1. Аналогія допустима лише у разі повної відсутності або неповноти правових норм;
2. Суспільні відносини, до яких застосовується рішення за аналогією, повинні бути врегульовані хоча б у загальній формі, тобто перебувати у сфері правового регулювання;
3. Наявність подібності (аналогії) аналізованих обставин і обставин, передбачених наявною нормою, повинна бути в істотних, юридичне рівнозначних ознаках; розбіжність – у деталях, у неістотному;
4. Пошук норми, яка регулює аналогічний випадок, має йти спочатку в актах тієї самої галузі права, у разі відсутності такої – в іншій галузі та у законодавстві в цілому;
5. Вироблене в ході використання аналогії правове рішення не повинно суперечити дії розпоряджень закону, його меті;
6. Обов'язково має бути вмотивоване пояснення причин застосування рішення за аналогією до даного випадку [3, с.458].

Для усунення прогалин у законі використовується також субсидіарне застосування норм права – додаткове застосування одного інституту або галузі права до відносин, що регулюються іншим інститутом або галуззю права.

Теоретичним підґрунтям субсидіарного застосування є системність права, поділ його на взаємозалежні галузі та інститути. Так, сімейне право виділилося в самостійну галузь з цивільного права і перебуває з ним у тісному зв'язку завдяки подібності регульованих суспільних відносин і методу їх правового регулювання. Загальні положення і норми цивільного права застосовуються до:

1. Відносин, що регулюються трудовим правом, якщо ті чи інші питання не врегульовані трудовим законодавством;
2. Регулювання відносин, які виникають у зв'язку з охороною довкілля, якщо вони не врегульовані екологічним законодавством;
3. Відносин, що регулюються сімейним законодавством, якщо ті чи інші питання ним не врегульовані.

Слід зважити на те, що в деяких галузях права субсидіарне застосування норм цивільного права скасоване самим законодавцем, а в інших випадках, незважаючи на відсутність прямої заборони в законодавстві, воно недопустимо. Так, до норм власне трудового, сімейного, екологічного права загальні положення цивільного права в порядку субсидіарності не можуть застосовуватися. Субсидіарне застосування можливе лише до норм, включених як додаткові до законодавчих актів про сімейні, трудові та деякі інші відносини.

Регулювання суспільних відносин будь-якою галуззю права здійснюється, як правило, лише власними галузевими засобами. Субсидіарне застосування норм права є винятком із загального правила [5].

Отже, законодавство будь-якої держави не є бездоганним. Прогалини завжди існували, існують та будуть існувати. Але вирішити проблему «білих плям» у законодавстві або принаймні звужити рамки їх негативного впливу можна за допомогою інститутів аналогії закону та аналогії права і лише шляхом своєчасної правотворчої діяльності.

Список літератури

1. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник. За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688с.
2. Алексеев С.С. Теория государства и права. Учебник для вузов. М., 2000. 458 с.
3. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1998. 944 с.

4. Луць Л. А., Загальна теорія держави та права/ Навчально-методичний посібник. К.: Атіка, 2007. 412 с.
URL: https://nashaucheba.ru/v52281/%D0%BB%D1%83%D1%86%D1%8C_%D0%BB.%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B8_%D1%82%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html>.

УДК 341.231.14

Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Пальона А. В., студентка гр. АЮ-191

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Безгромадянство є проблемою світового масштабу, яку науковці часто називають невидимою, яку важко відстежити, а тому й вирішити. Особи без визначеного громадянства є «невидимими» для національного законодавства, фактично вони не існують, їх важко ідентифікувати й зареєструвати в конкретній державі, вони не мають (або мають обмежений) доступ до ринку праці, освіти, охорони здоров'я тощо. Саме тому міжнародне право відіграє провідну роль у визначенні правового статусу таких людей.

Особами без громадянства вважаються особи, які не володіють громадянством жодної держави. Нормативне визначення цього терміну містить ст. 1 Конвенції про статус апатридів 1954 році, згідно з якою апатридом є особа, яка не розглядається як громадянин будь-якої держави в силу її законів [1].

Зауважимо, що безгромадянство не є політико-правовим витвором ХХІ століття, оскільки ще в 1880-х роках вчені визнавали це явище «негуманним». Безгромадянство стало очевидним і реальним наслідком Першої та Другої світових воєн, частих територіальних змін і встановлення нових державних кордонів, запровадження політичних ідеологій, внаслідок яких тисячі людей ставали апатридами. Пріоритетною в таких ситуаціях була політика конкретної держави у сфері громадянства, зважаючи на закріпленій в її законодавстві принцип набуття громадянства: право крові чи право ґрунту. Так колективно цілі групи людей ставали апатридами [2].

У часи Ліги Націй у Гаазі 12 квітня 1930 року було прийнято декілька документів, які мали важливе значення у регулюванні безгромадянства: Конвенція щодо окремих питань, пов'язаних колізією законів про громадянство, Протокол, що стосується конкретного випадку безгромадянства, Спеціальний протокол, що стосується безгромадянства.

Після Другої світової війни під час засідань Комісії з прав людини знову з'явилися згадки про осіб без визначеного громадянства. Згодом була прийнята Загальна декларація прав людини, яка містила формулювання, що «кожна людина має право на громадянство» [3]. Науковці часто наголошують на очевидній «слабкості» цього декларативного положення, бо з Декларації не зрозуміло, на яке саме громадянство (набуте яким саме способом) має право кожна особа.

Причинами виникнення безгромадянства найчастіше стають дискримінація на етнічному, расовому чи релігійному ґрунті, небажання набути громадянство у зв'язку зі зміною громадянства при територіальних змінах, а також колізії та прогалини в національному законодавстві різних держав щодо набуття громадянства тощо. Слід зазначити, що більшість випадків безгромадянства виникає саме внаслідок колізії законодавства окремих держав.

Особи стають апатридами, як правило, з таких підстав: 1) при позбавлення громадянства; 2) при одруженні жінки з іноземцем, коли відповідно до чинного законодавства її держави про громадянство вона автоматично втрачає громадянство, а законодавство держави чоловіки не надає жінці громадянства чоловіка; 3) при втраті громадянства; 4) якщо особа добровільно припинила громадянство своєї держави, а іншого не набула; 5) при виході з громадянства з метою отримання іншого; 6) при народженні від батьків, які є апатридами; 7) в певних випадках внаслідок територіальних змін та в інших випадках [4].

Розрізняють два види осіб без громадянства: абсолютні апатриди і відносні апатриди. Першими є особи, які отримали статус апатрида з народження, інші - стали ними через втрату громадянства. Причому, третину усіх осіб без визначеного громадянства становлять діти.

Статус особи без громадянства визначається переважно законодавством тієї держави, на території якої ця особа перебуває, проте з урахуванням вимог, встановлених нормами міжнародного права. До останніх слід віднести положення, що містяться в уже названій Конвенції про статус апатридів 1954 року і Конвенції про скорочення випадків безгромадянства 1961 р. [5].

Крім того, правовий статус осіб без громадянства регулюється більшістю універсальних договорів у сфері прав людини. В рамках цього Конвенція 1954 року передбачає, що особі, яка народилася на території будь-якої держави, має бути надано громадянство, якщо без такого вона стала б апатридом. Конвенція забороняє примусово позбавляти громадянства, якщо це призведе до того, що людина буде апатридом [1].

Правовий статус особи без громадянства досить часто прирівнюють до статусу іноземця. Однак він не є ідентичним. На відміну від іноземця, який одночасно знаходиться під юрисдикцією двох держав - держави громадянства і держави місцеперебування, особа без громадянства завжди знаходиться виключно під владою останньої. Саме тому Конвенція 1961 встановлює, що апатридам потрібно надавати такий же статус, яким користуються іноземці, якщо більш високі гарантії не передбачені вказаною Конвенцією [5].

Апатриди не мають постійного правового зв'язку з жодною державою, а тому не користуються правом дипломатичного захисту. Однак в 2006 році ООН прийнятий Проект статей про дипломатичний захист, у ч. 1 ст. 8 якого зазначається, що держава може здійснювати дипломатичний захист щодо особи без громадянства, яка на дату заподіяння шкоди та на дату офіційного пред'явлення вимоги законно проживає у цій державі [6].

Апатриди зобов'язані підкорятися законодавству держави місця перебування. Однак у деяких сферах, таких як право на судовий захист, свобода віросповідання, початкова освіта, наука їх статус в державі постійного місця проживання ідентичний статусу громадянина. Те ж стосується права оплати праці та соціального забезпечення, яке виникає в такому випадку, а також права на компенсацію в разі нещасного випадку на виробництві. Крім того, заборонено обкладати апатридів додатковими податками і зборами. Передбачається, що держава місцезнаходження апатрида зобов'язана видавати йому документи, що засвідчують особу, якщо він не має таких. Також особу без громадянства, яка законно перебуває на території держави, не може бути вислано за її межі інакше, як з міркувань державної безпеки або громадського порядку, і не інакше, як на підставі рішення суду. Держави повинні створити умови для асиміляції і натуралізації апатридів, до них повинен застосовуватися спрощений порядок набуття громадянства.

Останнім часом проблема юридично визнаних апатридів, так званих апатридів *de jure*, доповнюється питаннями забезпечення прав фактичних апатридів, апатридів *de facto*, тобто тих осіб, які офіційно мають громадянство, але чий громадянські права не реалізовано через неможливість або небажання таких осіб звертатися у цій справі до держави їхнього громадянства. Наразі їхній правовий статус не визначено ані у міжнародних угодах, ані у національному законодавстві багатьох країн. На цьому етапі розвитку міжнародних відносин і міжнародного права застосування та тим більше нормативне закріплення категорії безгромадянства *de facto* має небагато перспектив через її юридичну недосконалість та суперечність чинним міжнародно-правовим нормам [7, с.46].

Отже, підводячи підсумок, не можна не відзначити ту обставину, що хоча міжнародне співтовариство різними методами та засобами прагне зменшити кількість осіб

без громадянства, в кінцевому рахунку заходи, що закріплюються міжнародно-правовими нормами мають реалізуватися в національному законодавстві суверенних держав. Вирішити дану проблему повністю навряд чи можливо, однак необхідно намагатися звести її до мінімуму на основі цілеспрямованого співробітництва держав.

Список літератури

1. Конвенція про статус апатридів від 28.09.1954 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU54001K.html. (Дата звернення: 01.05.2021)
2. Софінська І. Безгромадянство: виникнення явища та правове регулювання. Право і суспільство. 2018. № 5. С. 47-53.
3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Міжнародне публічне право. Підручник. За ред. Репецкий В. М. Київ. Знання, 2011. 437 с.
5. Конвенція про скорочення без громадянства від 30.08.1961 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_240 (Дата звернення: 01.05.2021).
6. Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf.
7. Нігрєєва О. О. Концепція безгромадянства de facto у міжнародному праві. Вісник ОНУ імені І.І.Мечникова. 2012. Т.17. Вип.7. С.41-48.

УДК 342.4:340.15(1-87)

Желай В. М., студентка гр. ПД-191

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПЕРША ПОПРАВКА ДО КОНСТИТУЦІЇ США 1787 р.

Конституція США – основний закон Сполучених Штатів Америки. Чинна сьогодні Конституція США була прийнята 17 вересня 1787 року під час Конституційної Конвенції в Філадельфії і ратифікована в усіх 13 тодішніх американських штатах. Конституція США є найстарішою федеральною конституцією. Оригінал цього історичного документу знаходиться в Вашингтоні.

Складається з преамбули, 7 статей і 27 поправок – які не увійшли в основний текст. Всього пропонувалося кілька тисяч поправок, переважна більшість яких були відхилені. Перші десять прийнятих поправок, що вступили в силу в 1791 році, відомі як Білль про права.

Виділяється п'ять цілей Конституції:

- Забезпечення кращої кооперації між штатами
- Гарантія справедливості і громадського порядку
- Забезпечення захисту від зовнішніх ворогів
- Забезпечення процвітання населення
- Захист свобод в сьогоденні і в майбутньому

Перша поправка до Конституції набрала чинності 15 грудня 1791 року і була частиною Білля про права. Вона проголошує загальні свободи громадян Сполучених Штатів Америки, гарантуючи, що Конгрес США не буде:

- видавати закони щодо заборони або впровадження будь-якої релігії
- видавати закони, які будь-яким чином обмежують свободу слова
- видавати закони, які будь-яким чином обмежують свободу преси
- видавати закони, які будь-яким чином обмежують свободу зборів
- обмежувати право народу звертатися до Уряду з петиціями про задоволення скарг.

Текст поправки:

«Конгрес не має права видавати закони щодо впровадження будь-якої релігії чи заборони вільно сповідувати її, а також не має права видавати закони, що обмежують

свободу слова, друку і права народу мирно збиратися і звертатися до уряду з проханням усунути якусь кривду».

Перша поправка неодноразово по-різному трактувалася Верховним судом США у спірних випадках. Так, 1989 року суд скасував закон штату Техас про заборону на публічне спалення американського прапора, мотивуючи це Першою поправкою до Конституції. Іншим гучним випадком стало рішення, за яким викладання у школах теорії наукового креаціонізму порушує свободу релігії, декларовану у Першій поправці.

Сильними сторонами Конституції США 1787 року стали:

- вмiле пристосування американської політичної думки кінця XVIII століття до суспільно-економічних реалій, що склалися на той час у молодій державі;
- можливість досягати політичного компромісу в умовах гострої ідеологічної боротьби представників двох таборів – республіканців і федералістів;
- вдала структура Конституції, яка складається з преамбули та семи статей, що врегульовують найважливіші суспільні відносини та уникають зайвої деталізації;
- «жорсткий порядок» внесення змін та доповнень до Конституції;
- введення інститутів конституційної інтерпретації та контролю, що здійснюється Верховним Судом США.

Список літератури

1. Конституція США. Юридична енциклопедія у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т.3: К-М. 792 с.
2. Шевченко О. О., Слюсаренко Ю. А. Джерела конституційного права США. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. 2012. № 3. С.55-61.
3. Яригін А. Створення та прийняття Конституції США в 1787–1789 роках: формування політико-правових принципів та ідеалів. Зовнішні справи. 2016. № 7. С.28-31.

УДК 349.2

Кальян А. В., студентка гр. КЮ-201

Науковий керівник: Карпова І. Г., канд. пед. н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗНАЧЕННЯ БЕРЕЗНЕВИХ СТАТЕЙ У ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Наша держава впродовж століть була об'єктом уваги сусідніх політико-територіальних утворень. Так, Російська держава завжди була зацікавлена українськими землями під призвою економічних та політичних вигод. Не є виключенням і сучасне становище. Тож саме зараз оцінка впливу Березневих статей на формування загального духу зносин двох держав є дуже суперечливою. Ускладнює становище, зокрема, фактична основа втрати оригіналу даного документа.

Метою цієї роботи є дослідження найпоширеніших думок науковців з приводу істинного значення Березневих статей 1654 року для Української держави, визначення основних варіантів форм відносин держав-сторін угоди.

Суперечні питання з приводу форми державних взаємин України з Росією за Березневими статтями були об'єктом досліджень М. С. Грушевського, О. М. Апанович, А. І. Яковліва, В. З. Пруса, Б. В. Галайчука, М. П. Василенка, Ю. А. Мицика, П. П. Захарченка та багатьох інших.

До прикладу, М. С. Грушевський у своїй праці стверджує, що після довгих вагань московське правительство все ж вирішило стати на бік Української держави та розпочати війну проти Польщі. 17 лютого 1654 р. проект договору з Московією був складений урядом

гетьмана. Тож Хмельницький відіслав сім своїх послів, щоб висловити бажання щодо становища козацької держави у зносинах з Московією: 14 лютого послали подали проект договору, що складався з 23 статей і був закріплений гетьманським підписом і військовою печаткою, містив акредитовану грамоту від імені гетьмана московським боярам.

Але вимоги української сторони були задоволені лише частково, на засідання боярської думи 21 березня за наказом царя Олексія Михайловича було подано лише 11 статей. Їх остаточний варіант містив такі умови: права і вільності усіх станів підтверджувалися, виборні козацькі суди (копні, сотенні, полкові та Генеральний суд) і міські уряди могли функціонувати самостійно, гетьмана обирали лише сповіщаючи царя про свій вибір, козацьке військо обмежувалося до 60 тисяч осіб, гетьман разом із Військом Запорозьким могли приймати іноземні посольства, повідомляючи царя у разі безпосередньої вигоди для нього, а також мали право встановлювати відносини з іншими державами, крім Речі Посполитої та Туреччини. Отож, можна сказати, що Гетьманщина була автономною у складі Московщини [1, с. 342-343].

Права на співпрацю з іншими державами давали можливість називати Україну майже самостійною. Складалося враження, що держава мала повністю самостійні привілеї, проте це було зовсім не так. На доказ тому відбулася заміна колишніх польських урядників на московських воєвод у найбільших містах України, попри збереження адміністративно-військового устрою, на київського митрополита та владик здійснювався постійний тиск щодо їх переходу у підпорядкування московському патріарху, обмежено права міського населення на самоврядування.

Такі докази автономії Гетьманщини у складі Московщини наводить і В. З. Прус. Він вважає, що Українській державі було гарантовано формальну автономію (у зовнішніх та внутрішніх справах). А статті, видані 1654 року, були підтвердженням військово-політичного союзу Української та Російської держав [2, с. 14-16].

О. М. Апанович була впевнена, що Хмельницький розцінював угоду 1654 року як звичайну військову угоду проти Польщі. До того ж, гетьманський уряд прагнув не допустити обмежень вільностей українського народу з боку царату.

Таким чином, історик зробила висновок, що за цим договором відносини Гетьманщини з її протектором регламентувалися, у першу чергу, правами

Української держави щодо здійснення зовнішньої політики.

Зокрема, це виражалося у дозволі на самостійні переговори з іншими державами, зобов'язанні Війська Запорозького спільно воювати проти ворогів Московщини. Щодо внутрішньої політики протекторату: вона забезпечувалася регулярним переданням війтами, лавниками, бургомістрами хлібних та грошових доходів до царської скарбниці як плату за допомогу царя у обороні держави [3, с. 52]. Такої ж думки щодо форми зносин двох держав дотримувався і А. І. Яковлів, уточнюючи при цьому, що стосунки були оформлені угодою юридично як військово-політичний союз у формі протекторату, поверненого проти Речі Посполитої та Кримського ханства [4, с. 63].

А ось, наприклад, А. В. Тороп у своїй праці не погоджується з позицією І. П. Крип'якевича про те, що це був акт об'єднання Гетьманщини з Московією. Перший стверджує, що унаслідок Березневих статей Запорозьке Військо перейшло під владу царату, отримавши широку автономію, тож це точно не був союз рівноправних держав. Цю думку можна закріпити і уривками з царських грамот, як от: «...на вічне підданство учинили Ми...» [5, с. 240].

В. М. Горобець вважає, що і петиції козаків, і резолюції царського уряду, тобто акти, котрими обмінялися сторони, й були безпосередньо договором, що встановлював відносини васалітету, точніше номінальної васальної залежності. Попри те, що доповнення царського уряду посилювали залежність Української держави від сюзерена, Гетьманщина мала змогу залишитися зі старим суспільно-політичним та соціально-економічним ладом, адміністративно-територіальним поділом, своїм військом і т. д.

Також науковець у своєму дослідженні зазначає, що його думка категорично відрізняється від думок радянських істориків, котрі різко заперечували договірну форму

Березневих статей. Вони розцінювали такий акт, як «возз'єднання двох братніх слов'янських народів». І наголошує, що в історії існували й інші думки з приводу цієї угоди. Так, С. П. Шелухін вбачав у такий угоді "договір союзу і гарантій". На думку Б. В. Галайчука, форму такого договору варто розцінювати не інакше як "квазіпротекторат". А на позиції персональної унії залишалися М. П. Василенко та В. І. Сергєєвич [6, с. 6].

Отже, питання значення Березневих статей для нашої нації є спірним. З одного боку, саме цей договір забезпечив мирне співжиття Української та Російської держав у XVII столітті шляхом забезпечення військової допомоги Московщини для козацької держави та гарантування основних прав і вольностей українського народу, а, з іншого боку, з приходом до влади кожного нового гетьмана пункти цих статей все більше обмежували права Гетьманської України.

Думки науковців, котрі працювали у різний час протягом історії, щодо питання форми відносин між сторонами договору, також різняться. Найпоширенішими припущеннями щодо форми міжнародних відносин Гетьманщини та Московщини є такі: широка автономія, військово-політичний союз, протекторат, васалітет і навіть персональна унія. Тож суперечки з цього приводу тривають і досі з причин відсутності оригіналу даного акту.

В сучасних умовах військового протистояння Української і Російської держав продовжуються фактичні спроби останньої встановити контроль над українською територією та її жителями. Шляхом дипломатичних та навіть воєнно-стратегічних ходів Росія намагається здійснювати вплив на Україну, закликаючи до співпраці під приводом вступу у політико-економічний союз. Події історії повторюються. Тож Березневі статті стають показовим прикладом можливих наслідків укладання національно важливих договорів з Російською державою.

Список літератури

1. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Київ: друкарня С. В. Кульженко, 1912. 556 с.
2. Прус В. З. Березневі статті Б. Хмельницького 1654 року як джерело права Лівобережної України першої половини XVIII ст. Наше право. Теорія, історія держави і права. 2015. № 2. С. 12-16.
3. Апанович О. М. Українсько-російський договір 1654 року. Міфи і реальність: історична монографія. К.: «Варта», 1994. 96 с.
4. Яковлів А. Договір Богдана Хмельницького з Москвою 1654: історично-правнича студія з нагоди 300-ліття договору (1654-1954). Нью-Йорк: видавнича спілка Ю. Тищенко & А. Білоус, 1954. 127 с.
5. Тороп А. В. Гетьманські статті XVII ст. як конституційні акти Війська Запорозького. Збірник наукових праць. Регіональна політика. 2017. Ч. 2. С. 239-245.
6. Горобець В. М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. Київ: Ін-т Історії України НАН України, 1995. 69 с. (Препринт. НАН України, Ін-т Історії України).

УДК 340.15:342.7-055.2

Карповець В. С., студентка гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ ЗА СТАТУТОМ 1529 РОКУ

З розвитком людського суспільства правовому становищу жінки приділяли все більше уваги. Особливу увагу потрібно звернути на регламентацію жіночих прав за часів перебування України у складі Великого князівства Литовського, оскільки в цей період права жінок дещо розширились.

Врегулюванню правового становища жінки сприяло врахування гуманних традицій «Руської Правди» під час кодифікації права, проведеної у ВКЛ. Перший Статут Великого

князівства Литовського 1529 року досить чітко виражає дані традиції, адже цей статут закріплює досить обширну кількість жіночих прав у різноманітних сферах життя.

Центральне місце відводилося шлюбному та спадковому праву. Статут 1529 року визначав вік повноліття, для дівчат він становить п'ятнадцять років. По досягненню зазначеного віку дівчата отримували свободу розпоряджатися своїм життям і майном. Вони отримували можливість виходу заміж за власним бажанням і навіть мали право жити окремо на тій частині батьківського майна, з якої їм належало придане.

Стаття 7 розділу 4 Литовського статуту 1529 року «Про спадкування жінками і видання дівчат заміж» визначає особливості видання дівчат заміж як за життя батька, так і після його смерті. Так, якщо якась із дочок була видана батьком заміж, то інші отримують рівне з нею придане. А якби батьки не видали дочок за свого життя, але тільки записали придане, то доньки мають бути видані заміж так, як записали батько й мати. У всіх інших ситуаціях, в судовому порядку визначається вартість батьківського майна і в придане виділяється одна четверта його частина, незалежно від кількості дочок [1, с. 230]. Кожна дівчина перед заміжжям повинна бути забезпечена веном. Так називалася та частина володінь чоловіка, яку він записував у власність своїй дружині. Вено повинне дорівнювати подвійній вартості приданого нареченої, але не може бути більше, ніж одна третина від всіх маєтків чоловіка [2, с. 21]. Якщо дівчину видавали заміж «в іншу землю», то родичі повинні були визначити ціну успадкованого нею майна та сплатити їй належну суму.

За статтею 10 розділу 4 Литовського статуту 1529 року, якщо дівчина вийшла заміж без дозволу батька та матері, то вона позбавлялась права успадкування майна. Якщо ж вона була єдиною донькою в сім'ї, то майно переходило родичам. Стаття 11 цього ж розділу зазначала про втрату неповнолітньою дівчиною майна, якщо вона вийде заміж без дозволу братів чи дядьків по батьковій лінії. У такому ж випадку, якщо дівчина повнолітня, вона може звернутися до влади з проханням дати згоду на шлюб [1, с. 231].

У Литовському статуті 1529 року досить чітко регламентоване спадкове право вдів. У випадку становлення вдовою та за наявності дорослих синів, за статтею 1 розділу 4 цього статуту, жінка отримує лише вено чоловіка, а все інше майно порівну розподіляється між синами. Якщо ж чоловік не залишив вено жінці, вона має право на рівну частку майна з синами.

Існували також особливості переходу майна до вдів, що не мали дітей. Згідно статті 2 розділу 4, якщо у вдови немає дітей, то вона отримує тільки вено чоловіка. Решта майна, рухомого та нерухомого, переходить до найближчих родичів. У випадку коли чоловік не залишив жінці вено, вона має право на третю частку майна допоки не вийде заміж знову, якщо ж цього не трапляється, жінка користується ним довічно, після чого воно все одно переходить до найближчих родичів.

Стаття 3 розділу 4 Литовського статуту 1529 року говорить, якщо по своїй смерті чоловік не залишив жінці своїй вено і у шлюбі в них є діти, вдова має право на рівну частку майна разом зі своїми дітьми, які в свою чергу не мають права це майно у матері відбирати.

Стаття 6 цього ж розділу досить обширно регулює спадкове право вдови та її неповнолітніх дітей. Так, по своїй смерті чоловік може доручити своє майно та дітей своєму приятелю, який у свою чергу має доглядати майно та дітей до їх повноліття. Дружина у такому випадку має право лише на своє вено.

Якщо помиравши чоловік не доручив нікому своїх дітей, то їхньою опікою до повноліття займається вдова. Також вона має право управління майном, яке на момент повноліття дітей вона має їм передати, а сама залишитися зі своїм веном. У випадку коли чоловік не залишив жінці вено, вона має право на рівну частку зі своїми дітьми. Якщо ж у подружжя лише одна дитина, їй віддають дві третини майна, а одну третину забирає вдова. Коли вдова знову виходила заміж, опіку над дітьми та майном здійснювали найближчі родичі до повноліття дітей [1, с. 228-229].

Таким чином, у Литовському статуті 1529 р. досить широко описано права жінок щодо шлюбно-сімейних відносин, спадкування та права власності. Жінки отримали право самостійно виходити заміж, іноді навіть без згоди батьків, проте в такому випадку лишалися спадщини. У сімейному житті жінка також зберігала відому ступінь

самостійності. Право володіння власністю, збереження свого майна було доступними заміжній жінці в Великому Князівстві Литовському. Тобто жінки в деякій мірі зрівнялися в правах з чоловіками.

Список літератури

1. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. / За ред. С.Ківалова, П.Музиченка, А.Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. Т.1. 464 с.
2. Права и привилегии женщин Великого княжества Литовского. URL: <https://nauchkor.ru/pubs/prava-i-privilegii-zhenschin-velikogo-knyazhestva-litovskogo-5a6f88127966e12684ee9e8d> (дата звернення: 11.05.2021)

УДК 340.12

Коновал В. В., студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: Нітченко А. Г., канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ

Актуальність теми полягає в тому, що юридична деонтологія як наука є відносно молодою за своїм віком юридичною наукою яка перебуває на етапі становлення та самоаналізу і в системі юридичних знань набуває авторитету. Юрист повинен бездоганно оволодіти знаннями не тільки чинного законодавства та нормативно-правовими актами, його розумінням та тлумаченням, крім цього йому потрібно знати норми моралі, звичаїв, релігії, традицій та розуміння корпоративних норм, тобто зміст усіх регуляторів, що існують в суспільному житті. Не менш важливим є життєвий досвід та пройдений шлях, а також і вік юриста.

Існують проблеми в науковому осмисленні всіх особливостей професійної діяльності працівників правоохоронних органів, тобто не розробленими є моделі їх професійних якостей, їхньої професіограми та відсутності систематизованого викладення вимог до заміщення посад юристів.

Найвідомішими дослідниками цієї науки як однієї з галузей юридичної системи наук були, зокрема Горшенев В. М., Сливка С. С., Шмоткін О. В., та інші.

Метою доповіді є аналіз становлення та розвитку юридичної деонтології.

Юридична наука бере свій початок ще за часів Стародавнього Сходу. В цей період формуються перші деонтологічні вимоги юридичних професій, визначаються та обґрунтовуються вимоги до правителів та інших посадових осіб, що наділені владою та орієнтуються їхня діяльність на суспільне благо. Формування юриспруденції поширилось і на Давню Грецію, в якій проблеми держави і права розглядалися разом з іншими соціальними проблемами.

З часом юридичні науки поширюються на території Європи, а саме беруть початок від римської юриспруденції, де утворилася система юридичної освіти яка була доступна далеко не всім. Також у цей період був сформований фундамент для подальшого становлення юридичної науки, яка мала великий вплив на формування права за часів Середньовіччя, а згодом і Відродження [1, с. 4-5].

В добу Середньовіччя та Відродження починається розвиток правових вимог, пошук найбільш ефективних засобі здійснення державної влади та приділяється велика увага формам правління та громадянам країни. В епоху Відродження в юридичній науці та законодавстві з'являються різні галузі права, а саме: державне право; науки про фінанси, економіку, господарство та управління. В цей час виникають науки пов'язані з адміністративним правом; починають виокремлюватися цивільне право і кримінальне та відбувається становлення міжнародного права.

У XVII-XVIII ст. під впливом філософських думок формується школа природного права, а згодом з'являється ціла наука філософського права, предметом якої вважають саме природне право [1, с. 9-10].

Новим етапом в становленні юриспруденції є XIX ст. Цей етап характеризується формуванням загальнотеоретичної юридичної науки яка з'явилася внаслідок диференціації галузевих наук та юридичної практики і освіти. Саме в цей час вперше філософом та правознавцем Ієремією Бентамом, в його праці «Деонтологія, або наука про мораль» (1834 р.), введено у науковий обіг термін «деонтологія» (від грец. – наука про належне). В зазначеній праці науковець намагався розробити першу модель науки про професійні якості та норми поведінки людини, яка наділена певною владою, також відстоював своє бачення моралі та обов'язку. Правознавець вважав, що основу деонтології становить користь, котру приносить та чи інша дія [2].

Першим кроком до формування нової юридичної науки в XX ст. було видання спеціального підручника Алексєєва С. С. (Введение в юридическую специальность. М.: Юрид. лит., 1976. 161 с.), але потрібно зауважити, що на той момент не застосовувався термін «юридична деонтологія». В підручнику автор дослідив найважливіші концепції проблеми, що допомагають зрозуміти юридичну науку та практику і наблизитися до чіткого розуміння юридичної професійної діяльності. Найголовнішим є те, що автор довів важливість етики юриста, яка включає в себе: 1) право як інститут соціального життя, що взаємопов'язане з суспільною мораллю і те, що вони, в сукупності, реалізують її ідеали та принципи; 2) специфіку юридичної роботи, яка містить в собі небезпеку професійної деградації особи, що відображається в актах бюрократизму, формалізму, в прояві грубості і т. д; 3) роботу юриста, що має великий вплив на життя суспільства і в тому числі на долю кожної людини.

На думку Алексєєва С. С. етика юриста складається з моральних принципів, особливих вимог та своєрідного етикету, тобто правил професійної поведінки та поведінки в цілому, а також такту [3, с. 7-8].

В сучасному розумінні юридична деонтологія досліджувалася та розвивалася і на міжнародному рівні, тому 17 грудня 1979 року відбулася тридцять дев'ята сесія Генеральної Асамблеї ООН на якій було затверджено «Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку». Кодекс є рамковим документом в якому зазначаються межі повноважень зазначених осіб. Також він містить ряд процесуальних та організаційних положень щодо питань з підтриманню правопорядку.

Після прийняття акту Генеральна Асамблея звернулася до урядів країн, що є членами ООН з рекомендаціями про використання даного Кодексу, як у законодавстві, так і в правоохоронній діяльності. Документ набуває нормативного характеру у країнах, що приєдналися до Кодексу [4].

На прийнятті даного нормативно-правового акту пізнання деонтології як науки не припиняється і через декілька років, а саме в 1988 році під керівництвом Горшенєва В. М., якого вважають засновником науки юридична деонтологія, було опубліковано навчальний посібник в якому визначено предмет науки, її функції, принципи, роль нової науки у системі юридичних знань. Професор спробував підсумувати всю відому інформацію про кваліфікаційну характеристику та про професію юриста в цілому за кількома сторонами: юрист як особа, політичний діяч, спеціаліст, як насій високих моральних якостей та носій естетичної культури юриста.

Відповідно до поглядів Горшенєв В. М. стверджував, що «юридична деонтологія – це галузь юридичної науки, що узагальнює систему знань про мудрість спілкування та мистецтво прийняття вірного рішення у юридичній практиці», [3, с. 20], тобто наука про пошук потрібного та істинного результату спілкування юриста як з колегами, так і з тими кого він повинен обслуговувати юридичними методами для реалізації свого правового рівня.

Слід зазначити, що вчені по різному трактують поняття «юридичної деонтології» та всі елементи, що входять до її змісту. Так, наприклад, одна група науковців визначає, що юридична деонтологія є елементом системи гуманітарних знань, інші вважають, що юридична деонтологія визначає зміст юридичних наук та практики [5, с. 96]. Але в цілому

юридична деонтологія відноситься до системи прикладних наук, визначає вимоги етики, що спрямовані на сферу юриспруденції, тобто виконання юристами своїх професійних обов'язків. Юридична деонтологія здійснює загальну характеристику про юридичні науки та практику у цілому; створює фундамент для подальшої розбудови знань та вимог про професійні особливості юриста; показує систему формування, як професійних, так і особистих якостей юриста, а також чітко встановлює види та форми юридичної діяльності.

Список літератури

1. Петришин О. В., Зінченко О. В., Юридична деонтологія: посіб. для підгот. до заліків та іспитів. Х.: Право. 2017. 84 с.
2. Лекція 1 Юридична деонтологія як наука і навчальна дисципліна. Система дистанційного навчання НУ «Чернігівська політехніка». Курс: Юридична деонтологія . URL: <https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=453> (дата звернення: 27.04.21)
3. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д., Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності: теоретичні, практичні та деонтологічні аспекти): навч.-метод. посіб. Київ. 1999. 505 с.
4. Орехович О. Історія становлення юридичних деонтологічних знань. Товариство «Чернігівське земляцтво». URL: <http://chz.org.ua/istoriya-stanovlennya-yurydychnyh-deontolohichnyh-znan/> (дата звернення: 27.04.21)
5. Кацавель Р. С. Юридична деонтологія: процес формування. Бачення вчених. Теорія держави і права. 2020. С. 92-97.

УДК 34.07

Косенко В. С., студентка гр. ПД-201,

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Побудова якісних відносин між громадянином та державою повинна здійснюватися за чітко визначеними правилами, щоб забезпечити повагу до верховенства права та законності, а також дотримання належних процедур, результатом яких буде відсутність конфліктів, соціальної напруги і суспільного невдоволення. Встановлення таких правил, зазвичай, відбувається на рівні нормативно-правового акта.

Нормативно-правовий акт є основною, а іноді і єдиною формою (джерелом) права для багатьох країн, що мають континентальну або романо-германську модель правової системи. Поширеність цієї конкретної форми права можна пояснити здатністю чітко і однозначно формулювати зміст правових приписів та швидко доводити до відома зацікавлених сторін зміст нормативних приписів.

Нормативно-правові акти виступають як засіб формалізації рішень відповідних державних органів щодо встановлення, зміни або скасування норм права та зовнішньої форми існування самих цих норм. Тому їм приділяється значна увага як у загальній теорії права, так і в окремих галузях юридичної науки [1, с. 155].

Нормативно-правові акти є основною і найдосконалішою формою сучасного права. Їх велика частка в порівнянні з іншими формами пов'язана насамперед із посиленням ролі держави в регулюванні соціально значущих відносин. Крім того, їх широкому використанню «допомагають» такі якості, як здатність централізовано регулювати різні відносини, швидко реагувати на зміни потреб соціального розвитку, чіткість і доступність викладених у них інструкцій. Документальна та письмова форма нормативно-правових актів дозволяє безпосередньо та швидко ознайомити населення з їх змістом.

Нормативно-правові акти слід відрізняти від інших формально подібних (але не юридичних) актів, що містять типові нормативні розпорядження, висловлені в письмовій

формі (установчі документи політичних партій, різні акти громадсько-політичних рухів та громадських організацій, інструкції щодо використання електронного обладнання, побутової техніки тощо). Ця різниця виражається в наступному:

- нормативно-правові акти походять від держави, виражають збалансовану державну волю. Водночас вони є результатом правотворчої діяльності не будь-яких, а лише компетентних (уповноважених законом) державних органів. Інші неурядові організації (акціонерні товариства, профспілки тощо) також можуть приймати такі акти, але лише за згодою (попереднім або подальшим дозволом) держави;

- їх основний зміст складається із типових нормативних приписів, що мають певну юридичну силу та встановлюють єдиний державно-владний порядок регулювання соціально значущих відносин, обмежених у часі, в просторі та в колі адресатів;

- вони мають певну документальну та письмову форму (закон, указ, тощо). Це офіційні акти-документи із встановленими символами та реквізитами. Їхній зміст належно структурований та виражений у стилі документа із використанням конкретної та загальновизнаної термінології

- нормативно-правові акти приймаються та виконуються в законодавчо врегульованому процесуальному порядку;

- їх здійснення забезпечується комплексом заходів державного впливу (економічним, організаційним, примусовим тощо) [2, с.179 - 180].

Нормативно-правові акти не слід ототожнювати не лише з нормативними, а й з іншими правовими (правозастосовними, інтерпретаційними) актами, що мають свою специфіку. Так на відміну від нормативно-правового акта, інтерпретаційний акт (акт тлумачення) взагалі не містить норм права. Виконуючи допоміжні функції, він лише уточнює значення та зміст регулятивних приписів, служить регуляторному акту.

Нормативно-правові акти виступають як засіб формалізації рішень відповідних державних органів щодо встановлення, зміни або скасування норм права та зовнішньої форми існування самих цих норм. Тому їм приділяється значна увага як у загальній теорії права, так і в окремих галузях юридичної науки. Це значною мірою пов'язано з тим, що визначення поняття нормативно-правового акту є необхідним для вдосконалення українського законодавства.

Безпосередній практичний зміст поняття нормативного акта не вичерпується його значенням для систематизації. Це важливо для підготовки проектів рішень державних органів, для врахування чинного законодавства в державних органах, для публікації законодавчих актів тощо [3, с. 111].

З нормативно-правовим актом як офіційним письмовим документом пов'язані відповідні вимоги.

По-перше, структура нормативного акта повинна включати назву акта (вказується орган, який видав акт, вид акта, предмет регулювання), преамбула (містить інформацію про причини, умови, мету прийняття акта, принципи його дії), розділи, глави, статті, пункти, підпункти статей. Кодифіковані нормативні акти поділяються на загальну та спеціальну частини. Загальна частина містить норми-принципи, визначення, правові конструкції, нормативні акти тощо, а спеціальна - норми, що визначають тип і міру можливої або необхідної поведінки, міру юридичної відповідальності, спеціалізовані нормативні акти. В кінці акта проставляються дата та місце його прийняття, а також підпис відповідальної посадової особи. Засвідчення (підписання) офіційних текстів нормативних актів в Україні здійснюється відповідно до законів України - Президентом України, постановами Кабінету Міністрів - Прем'єр-міністром України, рішеннями органів місцевого самоврядування - керівниками місцевих рад [4, с. 67].

По-друге, нормативно-правові акти підлягають обов'язковій державній реєстрації та обліку. Таким чином, нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що зачіпають права, свободи та законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, реєструються в Міністерстві юстиції України. Україна створила Єдиний державний реєстр нормативних актів, який включає чинні, опубліковані та не

публіковані закони України, постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, укази, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України.

По-третє, нормативно-правові акти розробляються із урахуванням норм правової техніки. Ці правила, зокрема, передбачають вимоги до використання мови (включаючи юридичну термінологію), прийоми та засоби подання тексту нормативних актів, правових структур, дотримання логічних законів тощо.

По-четверте, нормативно-правові акти публікуються в офіційних друкованих ЗМІ. Наприклад, закони України, нормативні акти Президента України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади публікуються з 1997 року в щотижневому бюлетені «Офіційний вісник України» [2, 297 - 298].

Отже, нормативно-правовий акт може бути визначений як офіційний документ, виданий в спеціальному порядку компетентним правотворчим органом, що містить норми права. Нормативно-правовий акт є одним з головних джерел права, він має юридичну силу та являється формою вираження норм права. В ньому виражається більшість норм, що регулюють найбільш важливі суспільні відносини. Інші джерела права загально-регулятивного значення відіграють допоміжну роль в регулюванні суспільних відносин. У нормативно-правових актах закріплюються норми, які враховують інтереси і більшості і меншості, координують їх в залежності від конкретних економічних, політичних, соціальних та міжнародних умов у певний історичний період

Список літератури

1. Ришелюк А. М. Законотворчість в Україні. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2013. 384 с.
2. Петришин О. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С. та ін. Теорія держави і права; за ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2015. 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.
4. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

УДК 349.2

Крес Н. О., студентка гр. КЮ-201

Науковий керівник: Карпова І. Г., канд. пед. н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ЗА ЮРИДИЧНИМИ ПАМ'ЯТКАМИ НА ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

Сучасним науковим дослідженням у галузі теорії держави і права притаманна тенденція розширення досліджень українського сімейного законодавства в період панування права Київської Русі та Князівства Литовського. Такий інтерес до визначеної теми не є безпідставним, адже він орієнтує на виявлення або навіть усунення прогалин у сучасному сімейному праві.

Мета дослідження – продемонструвати основні відмінності та схожості інституту шлюбно-сімейних відносин у Київській Русі (на основі Руської Правди) та Великого Князівства Литовського (на основі Литовських Статутів).

Визначенням провідних аспектів історії українського шлюбно-сімейних відносин займалися такі науковці, як С.С.Дністрянській, Н. Б. Болотін, В. В. Костицький, В. І. Прокопенко та ін.

Українське сімейне право бере свій початок ще до оформлення Київської Русі як цілісної держави (тим більше до прийняття християнства). Головним фактором або «законом» в тодішні часи виступав звичай. Розглядаючи процес становлення шлюбно-сімейних відносин Київської держави, слід звернутися до вивчення літописів, які виступають чи не єдиним джерелом-документом, що відображають еволюцію звичаєвого права східних слов'ян, саме вони тлумачать поняття «шлюб», як повноправний об'єкт правового регулювання [1].

В свою чергу, прийняття християнства дало змогу динамічного розвитку соціальних, економічних, політичних та сімейних відносин, зокрема. Саме запровадження християнства справило неабиякий вплив на людську свідомість в аспекті гуманізації морально-релігійних норм життя, що в подальшому переросло в культ чи навіть закон.

З часом норми сімейного права Київської Русі «імплементовані» в законодавство Великого Князівства Литовського та переносяться в Статути, що були укладені в XVI ст. в трьох редакціях (1529, 1566 та 1588 рр.). Гуманна політика правителів Литви дала змогу врахувати та запровадити норми та звичаї українського законодавства з подальшим їх удосконаленням, що й зумовило схожість права Русі та Князівства Литовського. Чітка регламентація Статутами шлюбно-сімейних відносин дала змогу закріпити у звичаєвому праві статус одруженої людини, як повноправного члена громади на відміну від не одруженої, що вважався парубком.

Одною з невідповідностей «Руської Правди» та Литовських Статутів було встановлення шлюбного віку, у першому випадку найкращим віком для одруження для дівчат вважалось 12-13 років, для юнаків 14-15 років; на відміну від другого випадку, де шлюбним віком для дівчат вважається 15, а для юнаків 18 років. Процес укладання шлюбу на Київській Русі, який проводився у декілька етапів, а саме: сватання, оглядини, заручини, вінчання та весілля, був фактично тотожним нормам Литовської держави.

Але головною відмінністю такого процесу є момент викрадення нареченої, а саме форма її реалізації, адже до моменту надання таким діям характеру звичаїв, вони носили більш насильницький характер та фактично не враховували волю нареченої. Згодом починає діяти правило свободи обрання наречених, що свідчить про процес гуманізації морально-етичних норм сімейного права з XVI – першої половини XIX ст..

Науковці акцентують увагу на становищі жінок, адже як в «Руській правді», та і Литовський статuti традиційно закріплювали домінування прав чоловіка в сім'ї [1]. Прикладом подібного становища жінок є їх «підпорядкування» волі батьків чи опікунів, а згодом чоловіка; відносини подружжя вже формувалися в залежності від їх характеру та майнового статусу, в свою чергу жінка, за умови володіння вищим соціальним статусом та статками більшими ніж чоловіка, не мала права на вільне розпорядження даним майном. Але згодом жінкам надається право на вільне розпорядження вином (чи посагом).

Ст. 88 «Руської Правди» проголошувала: «Хто убиєть жену, то тим же судом судити, яко же і мужа», з чого слідує, що жінка у тогочасному суспільстві (яка не перебувала під опікою чоловіка), була деліктоздатною. Разом із тим штраф за вбивство жінки (як і в Литовських Статутах) був удвічі менший, ніж за скоєння подібного злочину щодо чоловіка, отже ставлення до жінки було «меншшвартісним», що було притаманне рисам тогочасного феодального суспільства.

В юридичній термінології Литовських Статутів поняття «розірвання шлюбу» трактується як «протестація». Процес припинення шлюбу здійснювався виключно за дозволом церкви; юридична процедура була спрямована на забезпечення матеріальних умов та захисту прав і свобод дітей подружжя.

Литовські Статути чітко регламентували немайнові відносини між батьками та дітьми. На відміну від норм «Руської Правди», в яких при одруженні дітей застосовувався примус, законодавство Литви прямо забороняло насильно видавати заміж дівчат, княгинь або вдів (ст.15, Розділ IV), закріпивши обов'язок батьків враховувати волю тих, хто брав шлюб [2].

Підсумовуючи, Литовські Статути мали загальнодержавне значення кодифікованих актів та «увібравши» в себе право Київської Русі, справили неабияке значення за нинішнє

українське сімейне законодавство, адже, по-перше, вони були чинним на території України, по-друге, Статути написані староукраїнською мовою, яка була чинна на території Великого Князівства Литовського. Як доцільно зазначає З.В.Ромовська, Статути Великого Князівства Литовського, в буквальному сенсі написані словами та словосполученнями які навіть в умовах сьогодення використовуються в Україні, або її окремих регіонах, чи були удосконалені або модернізовані в певний період часу [3, с. 16].

Отже, проаналізувавши законодавчі акти Київської Русі та Великого Князівства Литовського та враховуючи ліберальну політику Литви щодо українських земель, можна стверджувати про часткову схожість документів (а саме в її структурі та основних нормах-звичаєх). В той же час, беручи за основу динамічний розвиток тогочасних суспільних відносин, Литовські Статути, на відміну від «Руської Правди» характеризуються, як більш гуманні та становлять «покращену» версію законодавчого документа Ярослава Мудрого, що й зумовлює деяку відмінність між ними.

Список літератури

1. Словник української мови / Ред. Б.Д. Грінченко К. : АНУРСР, 1958. 495 с.
2. Статути Великого князівства Литовського: Т. І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. 3 т. Одеса, 2002. 464 с.
3. Ромовська З. В. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. / Ромовська З. В. К. : Атіка, 2005. 560 с.

УДК 342.4(1-87)

Кузьменко В. І., студент гр. ПД-191

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Конституція Великобританії являє собою комплекс прецедентів, законів і конституційних угод Сполученого Королівства, що характеризують процедуру створення і повноважень державних органів, принципів взаємозв'язків між державними органами, а також громадянами і органами держави.

За конституцією Сполучене Королівство – є парламентарною монархією, являє собою складну унітарну державу з автономними одиницями, країна з демократичним напрямком в положенні дії двопартійної системи.

На відміну від Конституції Сполучених Штатів, яка є прагматичною, але все ж регулює деякі фундаментальні конституційні відносини в системі, британська конституція характеризується вкрай фрагментарним характером. Її різноманітні джерела впорядковують конкретні теми і часто роблять це лише відносно. Безліч важливіших питань, наприклад таких як : партія та суспільний лад, в конституційному праві не просто не стабілізовані, але навіть не згадуються.

Також, відмінною рисою британської конституції від інших є те, що в ній відсутній єдиний документ, котрий дозволено було б назвати головним законом країни. На додаток, немає навіть конкретного списку документів пов'язаних з конституцією.

Це пов'язано з особливою природою британського права, що належить до англосаксонської системи, відмінною рисою якої є використання в якості джерела судового прецедентного права, його центральний характер, а також тривалий самостійний процес росту британського права.

Виокремлюють три види складових Конституції:

- 1) загальне право ;

- 2) конституційні угоди ;
- 3) статутне право.

До них застосовують такі джерела права як: судові прецеденти, конституційні норми та статuti.

Судовий прецедент являє собою рішення з конституційних питань так званих вищих судів, які вже при розгляданні подібних справ, оприлюднюють свої обов'язкові рішення. Судовий висновок може ґрунтуватися на судових протоколах та законах. Таким чином комплекс таких прецедентів отримав найменування загальне право, також сюди входять прецеденти конституційного значення. Судові рішення можуть ґрунтуватися на морально-етичних нормах, що регулюють «несправедливі» правові норми. У ньому також є конституційні норми, хоч і не так багато. Нині ці вітки судових рішень об'єднані під цілим найменуванням юриспруденції. Судові прецеденти регулюються в основному питаннями, пов'язаними з привілеями корони, у тому числі деякими громадянськими правами.

Конституційні норми склалися в практичній діяльності вищих органів держави, а також конституційні норми є важливіші за судові прецеденти .

Статут – це закон, який ухвалений обома палатами парламенту в порядку, встановленому для цього процесу, і підписаний головою країни – монархом. Тільки деякі закони, що входять до складу британської конституції, були прийняті по-різному. Всі закони містять ідентичну юридичну силу.

Однак у конституційних актах прийнято лише кілька статутів:

- Велика хартія вольностей,
- Хабеас корпус указ 1679р.,
- Білль про права 1679р.,
- указ про престолонаслідування 1701р.,
- про об'єднання з Шотландією 1706р.,
- про парламент 1911 і 1949 рр.,
- про народне представництво.

Однак, адміністративне і конституційне право найчастіше розглядаються як єдину гілку. Одні особи нараховують декілька десятків конституційних законів, в той час як інші, беручи до уваги деякі конституційні твердження в законах, які належать до інших віток права, кажуть про близько три з половиною сотні таких законів. Багато законів Середньовіччя і пізніших часів, хоч і друкуються як конституційні документи, але вони недійсні: їх становище згодом анульоване новими документами.

У Великобританії, закон немає відмінності між «поточним» та «конституційним» законом – є загальна процедура зміни та приймання законів, що обумовлює «змінний» характер головного Закону, змога його модифікації без складних процедур змінювання чи додавання, як в інших державах. У той же час стабільність Закону захищена звичаєм.

Таким чином, Конституція Сполученого Королівства, являє собою єдину Конституцію для всієї Великобританії (Уельсу, Англії, Північної Ірландії та Шотландії).

Британська конституція є неписаною, тому що поряд із письмовими документами її важливою складовою є неписані конституційні звичаї, які регулюють інколи незначні, церемоніальні проблеми парламентських засідань, а інколи і фундаментальні проблеми.

Список літератури

1. Арбузкин А. М. Конституционное право зарубежных стран. М.: Юристъ, 2005. 666 с.
2. Романов А. К. Правовая система Англии. М.: Дело, 2002. 344 с.
3. Шаповал В. Н. Британская конституция: политико-правовой анализ. К., 1991. 136 с.

УДК 349.2

Ольховик М. М., студентка гр. КЮ-201

Науковий керівник: Карпова І. Г., к. пед. н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ В ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТАХ ДЕКАБРИСТІВ

Актуальність дослідження. У своїх програмних документах декабристи ставили на перше місце права та свободу особи, її життя, розвиток, безпосередню участь у справах держави, а потому їх окремі ідеї мають сенс і в сучасних умовах розбудови нашої держави.

Програмні документи декабристів збереглися не повністю, деякі з них було знищено, сховано, загублено, тому про їх зміст дізнавалися в учасників руху, родичів, протоколах Слідчого комітету. Звернути увагу потрібно на те, що початок декабристського руху був сформований дворянами, які боролися за встановлення конституційного ладу, розвитку капіталізму на україно-російських землях і скасування кріпосного права.

Мета дослідження. Зробити спробу виокремити окремі напрямки, ідеї в становленні держави й права, що висвітлені в програмних документах декабристів.

Науковці, які досліджували дану проблему. Діяльність декабристів вивчали такі науковці як: П. Щоголев, В. Невський, М. Нечкіна, С. Чернов, М. Покровський, М. Слонім, М. Балабанов, К. Левін, О. Багалій-Татарінова, П. Мілюков та ін.

Декабристи висвітили державно-правові питання у своїй роботі, спираючись на досвід європейських країн. Розглянемо «Конституцію» М. Муравйова та «Руську Правду» П. Пестеля. Слід зауважити, що вони не єдині автори цих документів, до їх розробки долучалися й інші однодумці [2, с. 162].

Для початку розглянемо «Конституцію». «Конституція» М. Муравйова мали три варіанти, що були створені в різний час, ми виділимо головні положення та принципи взагалі всієї «Конституції».

У першому варіанті зазначалося, що недопустимими є свавілля з боку монарха, який не зважає на закони та ставить свої інтереси на перше місце в керуванні державою. Форма правління мала бути конституційною монархією, тобто главою держави має бути одна особа, правління якої має обмежуватися законом. У документі було зазначено, що: «Всі народи європейські досягають законів і свободи... Більше всіх їх народ російський заслуговує і на те й друге» [1, с. 57]. Тут не можна не помітити, що в цьому положенні прослідковуються елементи дискримінації людей за національністю, оскільки, згідно європейських демократичних традицій, будь-яка людина, незалежно від раси, національності та інших ознак, має право на свободу. «Велич народу і свободу громадян», на думку автора, міг забезпечити федеральний або союзний принцип управління.

Дуже важливими положеннями в цій «Конституції» були:

1) «Російський народ вільний і незалежний, не є і не може бути приналежністю ніякої особи і ніякої сім'ї».

2) «Джерелом влади є народ, якому належить виключне право видавати основні постанови для самого себе». Відкидаються принцип монархічного деспотизму і кріпосного права, а натомість підноситься народовладдя.

Щодо громадянства. У першому варіанті «Конституції» були висунуті такі умови набуття громадянства: особа мала досягти 21 року, мати постійне помешкання, здоровий розум, особисту незалежність, рухому або нерухому власність на певну суму, виконувати громадські повинності [1, с. 58].

Другий варіант з приводу цього положення вже був проявом гуманізму, адже ценз було знято. Становий поділ був не передбачений «Конституцією», а, отже, скасовувався кріпосницький, рабський клас та дворянські привілеї. «Одноворці», «міщани», «дворяни»,

«імениті громадяни» ставали громадянами або росіянами. Громадяни зрівнювалися у своїх правах, ставали недоторканими, мали право висловлювати свою думку як письмово й усно, були рівними перед законом. За селянами мали залишитися у власності їх будинки з городами, худоба та знаряддя праці. Право власності на речі вважалося непорушним і священним [1, с. 59].

Влада держави мала поділятися на три гілки: законодавча, виконавча, судова. Найвищим органом законодавчої влади Росії мало проголошуватися Народне віче, структура якого складалася б з двох палат – Верховна дума й Палата народних представників, що складалася з 450 членів.

До складу Верховної думи входило 42 члени: 3 від кожної держави та 2 від області. До повноважень входило: укладання миру, призначення суддів вищих інстанцій, головнокомандувачів сухопутних і морських сил спільно з імператором, що обмежувало його владу.

Народне віче наділялося широкими правами у виданні та скасуванні законів: оголошувати закони про воєнний стан на випадок ворожого вторгнення та повстань; призначати вибори, розпускати правлячі збори, контролювати податки, бюджет, піклуватись про промисловість, банки, шляхи сполучення, пошту, мистецтво, науку, контролювати усі частини уряду, проголошувати спадкоємця на випадок зречення чи смерті імператора, обирати правителів держав [1, с. 59-60].

Очільником законодавчої влади був імператор, який був верховним начальником сухопутних і морських сил. До його повноважень входили: переговори з іноземними державами, видання грамот всім чиновникам імперії про призначення, представлення Народному вічу звіту про стан Росії та вжиті заходи; він також мав право скликати обидві палати [1, с. 61].

У державах законодавча влада належала правлячим зборам – Палаті виборних і Державній думі, виконавча влада – державному правителю, його наміснику та раді. [1, с. 62].

У «Руській Правді» П. Пестель визначив, що суспільному ладу необхідні докорінні зміни. У розділі «Вступ. Основні поняття» автор висловив тезу про рівність людей за законом природи. Він вважав, що неминучий є поділ суспільства на тих, хто керує й тих, хто підвладний.

П. Пестель визначив мету існування самої держави: «благоденство всього суспільства взагалі й кожного з його членів зокрема». Народ зобов'язаний підкорятися владі, але й вправі вимагати для себе виконання вимог щодо забезпечення достойного рівня життя. «Встановлення цієї рівноваги на твердих основах є головна мета цієї «Руської Правди» і корінний обов'язок кожного законодавця». Також він висловив думку: «...Народ російський не є приналежністю або власністю якої-небудь особи чи сім'ї. навпаки уряд є приналежністю народу, і він створений для блага народного, а не народ існує для блага уряду» [1, с. 66].

У «Руській Правді» чітко визначено, що уряд має задовольняти потреби суспільства, працювати на його благо, адже без держави та її органів, які мають спиратися на закони, буде неможливо забезпечити безпеку народові [1, с. 67].

Головна мета «Руської Правди» полягала: змінити державний та суспільний лад, за дотримання заходів зазначених у документі, виконання покладених обов'язків на Тимчасове верховне правління, які мають виконуватися на добробут населення та розквіт країни [1, с. 68].

П. Пестель був прихильником централізованої держави. Він висловився стосовно того що, народи держав мають об'єднатися в одну єдину націю – російську (в чому ми бачимо певну обмеженість поглядів П. Пестеля), яку він ставив на вищий рівень розвитку, щоб уникнути суперечностей між людьми, надати всім громадянам рівні права, покращити їх освіту, традиції та звичаї, позбутися поділу людей на стани, що принижує їх честь та гідність, позбутися гніту та експлуатування з боку верхівок суспільства [1, с. 69].

Детально було описано адміністративно-територіальний поділ, який мав на меті прогрес країни. Особлива увага надавалася волосному поділу для розв'язання земельного питання: кожний громадянин мав отримати після революції земельний наділ у волості [1, с. 70].

Отже, в обох документах ставилося питання про скасування кріпосного права та рабства, у кожному з них містилися положення про зрівняння людей у правах, щодо яких можна подискутувати. Якщо брати детально, то в «Конституції» М. Муравйова рівними правами наділявся російський народ, а ось у «Руській Правді» П. Пестеля, в першу чергу, кожна людина від народження має невідчужувані права та свободи.

Взяти загалом обидва документи, то в кожному з них висвітлені положення, в яких можна побачити як негативні та позитивні сторони. Узагалі праця над питаннями державотворення є дуже складна та поетапна, яка залежить від багатьох чинників, тому автори та особи, які долучалися до створення цих документів, зробили великий крок до встановлення суспільства, в якому діє верховенство права, підноситься цінність людини, її існування в країні, де діють закони, що спрямовані на налагодження взаємовідносин народу, їхньої прямої участі в управлінні державою.

Південне товариство, яке орієнтувалося виключно на російську буржуазію, не погоджувалося з напрямами діяльності Північного, адже останні орієнтувалися на традиції поміщиків. Революційна практика показала, що «Руська Правда» була найбільш масовою, демократичною, національною та дійсно спиралася на буржуазію, виступала за централізацію [3, с. 67-70].

Декабристи не були зачинателями більшовизму, П. Мілюков вважав, що майже всі декабристи були республіканцями, навіть ті, котрі виступали за федеративний устрій [4, с. 147]. Одні вчені вважали, що декабристи були відірвані від реального життя, були прихильниками насильства, інші стверджували, що навпаки, у своїх документах вони дали точно оцінку суспільному, політичному та правовому становищу країни, визначили мету суспільного розвитку – об'єднання держав, захист слабких народів від ворогів, як було зазначено в «Руській Правді».

Декабристи приділили менше уваги вирішенню національного питання у багатонаціональній Російській імперії, але, без сумніву, їх ідеї народовладдя, поділу влади, забезпечення широких прав і свобод громадян мали важливе значення для розвитку суспільно-демократичного руху на тогочасних українських землях.

Список літератури

1. Сергієнко Г. Я. Декабристи та їх революційні традиції на Україні / Г. Я. Сергієнко, відп. ред. Ф. Є. Лось; АН УРСР, Ін-т історії. Київ: Наукова думка, 1975. 182 с.
2. Мартюк А. С. Історіографія дослідження законопроектів декабристського руху: дискусійні питання / А. С. Мартюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 1(3). С. 161-165.
3. «Українські декабристи чи декабристи на Україні?»: Рух декабристів очима істориків 1920-х років / Упор., вступ ст. та примітки Григорія Казьмирчука, Юрія Латиша. К.: Логос, 2011. 195 с.
4. Декабристи в Україні: дослідження й матеріали / Упор.: Г. Д. Казьмирчук, Ю. В. Латиш; наук. ред. проф. Г. Д. Казьмирчука. Т. 6. К.: СПД Цимбаленко Є. С., 2009. 204 с.

УДК 341.22:349.4

Паін Р. Д., студент гр. ППР-171

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РИНОК ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Питання відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення наразі є надзвичайно актуальним. За умови забезпечення дотримання права на землю та запровадження цивілізованої ринкової системи, ринок землі може стати потужним ресурсом для розвитку сільського господарства. Створення ринку земель є складним процесом, тому досвід інших

країн, особливо країн Європейського Союзу, має важливе значення, оскільки ринок землі матиме не тільки значний вплив на економіку держави, але й на підтримання курсу на європейську інтеграцію.

Земля завжди була і є основним багатством Українського народу. Історія ринкових земельних відносин незалежної України бере початок з прийняття у 1992 році Земельного кодексу, що дозволило почати роздержавлення, паювання та приватизацію земель аграрних підприємств. Важливим поштовхом до реформування земельних відносин стала нова редакція Земельного кодексу 2001 року, у якій були закріплені основні принципи проведення земельної реформи [1]. Також цією редакцією Земельного кодексу був введений мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, завданням якого було, перш за все, запобігти можливості концентрації земель, хоча, практично, він, навпаки, полегшив цей процес. Через запровадження мораторію доступними формами реалізації земельних відносин стали оренда, дарування, успадкування, обмін рівноцінними земельними ділянками, набув поширення такий вид довгострокової оренди землі як емфітевзис.

У зарубіжних державах земельні відносини, в основному, регулюються нормами конституційного, цивільного, адміністративного права або спеціальними законами, які регламентують окремі їх види, а також законами про аграрні та земельні реформи. Перш за все, звертає на себе увагу той факт, що в економічно розвинених країнах роль держави у земельних відносинах є значною, незалежно від форм власності на землю: як то у США, Канаді, Німеччині, де відповідно 98, 96 і 90 % земель сільськогосподарського призначення знаходиться у приватній власності, чи, наприклад, у Швеції, де набула поширення практика оренди державної, муніципальної та приватної землі. Майже повсюдно діють жорсткі правила і регламентації, закріплені у національному законодавстві. Вони обмежують обіг земель сільськогосподарського призначення і мають на меті запобігти дробленню сільськогосподарських ділянок, їх можливому відчуженню зі зміною цільового призначення. Держава залишає за собою контроль щодо раціонального використання земель та виконання їх власниками взятих на себе зобов'язань. Такий порядок діє в Данії, Німеччині, Іспанії, Італії, Норвегії, Швеції, Франції [2, с.122-123].

Так, у Франції за усіма операціями на ринку землі сільськогосподарського призначення стежить Агентство з управління землями та розвитку сільських територій (SAFER). Агентство має право першості на купівлю землі, крім того, воно може не допустити підписання угоди на продаж землі, якщо вважатиме, що така операція має спекулятивний характер, або торги відбуваються за зниженою ціною. Ринок землі перебуває в полі зору держави, яка формує спеціальну земельну політику, яка спрямована на вдосконалення аграрної структури, перерозподіл землі та регулювання ринку сільськогосподарських земель. Усі операції з купівлі-продажу, надання в оренду земельних ділянок у Франції перебувають під суворим контролем органів влади. У приватній власності знаходиться 80% земель. Країна настільки захищає свою землю перед іноземним покупцем, що на практиці її може придбати лише корінний французький фермер [3, с.20-21].

Досить жорстко регулюють ринок земель у Данії. Перед укладанням угоди купівлі-продажу земельної ділянки потенційний покупець повинен підтвердити наявність відповідної аграрної освіти та дати письмове зобов'язання, що на купленій земельній ділянці господарюватиме не менше восьми років, при цьому площа придбаної земельної ділянки не повинна перевищувати 30 га. Також повинен надати документи, що підтверджують його фінансову, технічну та професійну спроможність вести фермерське господарство, обробляти землю, зберігати родючість ґрунту й інші природні ресурси. Після набуття у власність земель сільськогосподарського призначення фермер зобов'язаний проживати за місцем їх територіального розміщення.

У Німеччині ведеться контроль за будь-якими змінами власності або оренди сільськогосподарських угідь, хоча 90% земель знаходяться у приватній власності. Такий контроль спрямований на: попередження небажаного розподілу земель для збереження цільового призначення; збереження розміру земельної ділянки (жодна ділянка не може бути меншою ніж 1 га), попередження концентрації земель (максимальна площа 400-500 га залежно від федеральної землі) [4, с.92].

В процесі реформування земельних відносин у Польщі на законодавчому рівні були суттєво обмежені адміністративно-правові інструменти регулювання земельного ринку як у приватному, так і державному секторі сільського господарства. Держава стимулює ринковий обіг землі за рахунок системи економічної та законодавчої підтримки громадян, які виявили бажання купувати та орендувати землю. На законодавчому рівні, встановлено спеціальні правила щодо обігу земель сільськогосподарського призначення. У Польщі ринок земель регулюється переважно економічними засобами. Держава через спеціально створене Агентство сільськогосподарської власності державної казни здійснює викуп у селянських господарств земель та нерухомості й продає їх перспективним господарствам, малоземельним, молодим селянам тощо. Пріоритет надається покупцям, які мають належну кваліфікацію [5, с.240-241].

Варто наголосити, що запровадження ринкового обігу землі в Україні повинно базуватися, перш за все, на визнанні первинного та основного значення землі як суспільного блага, а не як майна. Відповідно, при відкритті ринку земель сільськогосподарського призначення необхідно: визначити перелік осіб, які можуть набувати право власності на земельні ділянки; встановити певні критерії та умови для осіб, які бажають набути права власності на земельну ділянку; встановити граничну межу розміру придбаної земельної ділянки; надати органам місцевого самоврядування повноваження щодо регулювання та контролю у сфері обігу земель сільськогосподарського призначення. стимулювати власників земельних ділянок зберігати та підтримувати в належному стані власну землю.

Прийняття ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» є одним з найважливіших кроків до запровадження ринку землі в Україні, оскільки ним визначаються фундаментальні основи обігу земель, а саме:

- з 1 липня 2021 року втрачає чинність мораторій та вводиться ринок землі в Україні;
- згідно з новою редакцією статті 130 набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення можуть: громадяни України; юридичні особи України, створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками (акціонерами, членами) яких є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади; територіальні громади; держава;

- іноземцям, особам без громадянства та юридичним особам заборонено набувати частки у статутному (складеному) капіталі, акції, паї, членство у юридичних особах (крім як у статутному (складеному) капіталі банків), які є власниками земель сільськогосподарського призначення. Питання права власності на землю іноземців та осіб без громадянства буде вирішуватися на референдумі;

- до 1 січня 2024 року буде діяти обмеження на купівлю землі – не більше ніж 100 га в одні руки;

- загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина не може перевищувати 10 тис. га;

- буде діяти заборона продажу землі державної та комунальної власності [6].

Отже, запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення має відбуватися з урахуванням досвіду розвинених держав, перш за все, в питаннях контролю держави за обігом земель сільськогосподарського призначення, за станом земельних угідь, що у свою чергу має створити можливості для подальшого зростання економіки та покращення стану земель в Україні.

Список літератури

1. Амосов М. Мораторій і концентрація земель: якою має бути справедлива земельна політика. Спільне: журнал соціальної критики. 2019. URL: <https://commons.com.ua/uk/moratorij-i-koncentracija/>
2. Ступень Р.М. Світовий досвід формування ринку сільськогосподарських земель. Збалансоване землекористування. 2015, №4, с. 121-125.
3. Пришляк К. М. Світовий досвід формування ринку сільськогосподарських земель. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. 2019, № 12(40). С. 16–23.

4. Лойко С.В. Світовий досвід ринкового обігу земель. Економіка АПК. 2017, № 5. С. 91-96.
5. Дроздук Т.М. Правове регулювання ринку земель: світовий досвід та його використання для розвитку ринку земель в Україні. Право. Серія: Економіка і право. 2015, вип. № 27. С. 238-244.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. № 552- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-IX#Text>

УДК 342.3

Павлова С. Л., студентка гр. ПД-201,

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Проблема дослідження форми державного правління привертала увагу багатьох правознавців. Окремі її аспекти розглядали в своїх працях С. Агафонов, Ю. Шемшученко, В. Чушенко, С. Алексеев, Ф. Ардан, Г. Атаманчук, М. Баглай, О. Бойко, Ю. Бисага, Ф. Бурчак, Л. Сімонішвілі, Б. Журавський, В. Погорілко, Ю. Тодика та ін. Проте, не дивлячись на багаторічний досвід активних досліджень і сьогодні залишається багато питань з'ясування яких сприятиме чіткому розумінню особливостей форми правління держав, що виникли протягом останніх тридцяти років на пострадянському просторі. Як показує досвід багатьох країн, вирішення складних суспільних проблем можливе лише за умови чіткого визначення ролі кожного органу влади не лише в системі державної влади, а насамперед у суспільстві, їх спрямованості на розвиток громадянського суспільства, сприяння впровадженню ефективних механізмів саморегуляції соціальних процесів. Тому на сучасному етапі державотворення однією з найбільш актуальних в Україні є проблема визначення форми правління з орієнтацією на суспільні потреби, конституційне регулювання процесу становлення і розвитку громадянського суспільства [1, с.118].

Згідно зі ст. 5 Конституції України, Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами [2, с.141]. Форма правління України визначається як змішана, парламентсько-президентська республіка. Така форма правління викликає все більше та більше суперечностей між парламентом та президентом, що не сприяє ефективному функціонуванню державного механізму. Саме тому, на нашу думку, форма правління України потребує вдосконалення.

Ми підтримуємо думку тих науковців, які вважають найбільш оптимальною формою правління для України парламентську республіку. Як слушно зазначає Р. Мартинюк, перейти до парламентської форми правління необхідно тому, що в ній: 1) більш чітко розділені повноваження, а також кращий контроль виборцями та більш висока ефективність; 2) низька вірогідність конфліктів усередині влади, тобто менше конфліктів та більш висока ефективність; 3) формалізоване утворення коаліцій, що зумовить нижчий рівень корупції та будуть краще представлені виборці; 4) гнучкість (немає фіксованих строків), а також це низька загроза безпеки країни; 5) обмежена концентрація влади, а саме низький ризик регресії демократії та високий рівень легітимності [3, с.178]. Не можна не погодитися з П. Любченко, який зазначив, що зі зміною форми правління на парламентську покращиться не лише регулювання державної влади, а також й життя суспільства, адже здійснення державної влади безпосередньо впливає на все суспільство [1, с.122].

Ми приєднуємося до тих науковців, які відстоюють необхідність переходу до парламентської форми правління в Україні та погоджуємося із вагомими аргументами на її користь [4].

Саме парламентська система дає можливість чітко поділити повноваження між органами влади, зробити їх більш підзвітними виборцям. Сьогодні в Україні Прем'єр-міністр очолює виконавчу гілку влади, водночас, Президент контролює деякі міністерства, Генеральну прокуратуру, призначає голів обласних державних адміністрацій. Пряме обрання президента народом і пов'язані із цим очікування розмивають межі можливостей впливу на державну політику, реалізацію реформ. Тобто, контролювати владу легше тоді, коли розподіл повноважень є чітким. Таким він є, на нашу думку, в умовах парламентської республіки.

Парламентська форма правління дозволяє уникати внутрішніх конфліктів у виконавчій гілці влади. Наявність конфліктів негативно впливає на авторитет влади взагалі, в для виконавчої гілки влади може бути фатальним. Підконтрольність та підзвітність виконавчої гілки влади парламенту дозволяє вирішувати конфліктні ситуації у їх зародку, швидко реагувати на прогалини у законодавстві, створювати умови здорової конкуренції.

Парламентаризм забезпечує високу якість політичної системи, апіорі пронизуючи її повноцінним представництвом. Досвід існування президентської республіки демонструє життєздатність парламентських коаліцій, але рівень демократизму там нижчий, процес їх створення непрозорий, рівень корумпованості вищий. На відміну, в парламентській республіці депутатська коаліція формується депутатами відкрито, у встановленому порядку, що робить і політичну систему більш прозорою і, відповідно, демократичнішою.

Сьогодні ми є свідками того, як «слабкий» президент може бути гальмом у процесі розвитку держави, входження її до економічно вигідних коаліцій. Але усунути його від влади до закінчення терміну повноважень неможливо. В умовах парламентської форми правління усунення президента в порядку процедури імпичменту є більш реальним. Безперечно, ця процедура може бути запроваджена лише за наявності достатніх для цього підстав. Однак, парламентська система більш гнучка, оскільки вона залишає більше можливостей для заміни виконавчої влади в разі втрати нею підтримки (наприклад, шляхом голосувань про недовіру уряду або рішенням коаліційних партій).

К умовах пострадянської дійсності саме парламентаризм забезпечує державу від повернення авторитарного державно-правового режиму. Парламентарна форма правління здатна закріпити та запровадити у державно-правову дійсність такий набір правових засобів, який унеможливить відхід від демократичних принципів розвитку держави. Неприятливі соціально-політичні умови та економічні чинники спонукали більшість держав на пострадянському просторі запровадити президентську форму, разом із тим, відхід від демократичних принципів у цих державах є очевидним.

Отже, кожна форма правління має свої переваги та недоліки. Запровадження тієї чи іншої форми залежить від багатьох чинників, а саме, економічних, соціальних, політичних та інших. Відіграє важливу роль у цьому складному процесі і готовність суспільства визнавати авторитет і колективну волю представницького органу, необхідність і потребу приймати рішення цього колективного органу як єдиновірні та непорушні. На нашу думку, перехід до парламентської форми правління може зробити українську політичну систему більш підзвітною виборцям і більш ефективною, а також менш конфліктною, менш корумпованою і менш схильною до регресу демократії.

Список літератури

1. Любченко П. Удосконалення форми правління в Україні в умовах розвитку громадянського суспільства. Право України. 2014. № 8. С. 117-125.
2. Конституція України: закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Мартинюк Р. Змішана республіка – напівпрезидентська форма правління? Право України. 2018. № 1. С. 172-183.
4. Аверчук Р. 5 причин вважати, що Україні слід стати парламентською республікою URL: <https://voxukraine.org/uk/item/rostitislav-averchuk-2/>

УДК 340(477)

Пекур Д. Л., студентка гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: Нітченко А. Г., канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ

Професійна діяльність юристів є важливим елементом регулювання суспільних відносин та функціонування держави, особливо на сучасному етапі їх розвитку в умовах глобалізації та інтеграції в багатьох сферах. Тож стандарти такої діяльності були закріплені у певних міжнародних кодексах, статутах та інших нормативних актах, які є джерелами юридичної деонтології.

Міжнародні стандарти професійної діяльності юристів визначаються як деонтологічні вимоги, які пред'являються до юриста незалежно від країни, в якій реалізується їх діяльність, з метою гуманізації відносин у суспільстві, утвердження законності та правопорядку в кожній країні світу.

Деонтологічні вимоги є перш за все моральними, що здійснюють вплив на професійну поведінку юриста, його особистісні якості.

Слід зазначити, що єдина міжнародна система вимог до юридичної діяльності на сьогодні не є запровадженою і досконало розробленою, тому це питання є актуальним.

Кожна країна має свої традиції і специфіку в області діяльності працівників юридичної сфери які обумовлені національним устроєм, структурою державної влади, управлінням, законодавством. Однак, діють і загальні вихідні положення, які володіють однаковою силою в державах з гуманістичною, демократичною спрямованістю розвитку – це міжнародно-правові акти. Ці вихідні положення, є правилами міжнаціональної діяльності, і міжнародними стандартами професійної діяльності юристів. Багато з них були прийняті в Європейському співтоваристві і враховуються усіма країнами-учасницями при перегляді національних деонтологічних норм з метою їх гармонізації та подальшого розвитку.

На самперед слід згадати Загальну декларацію прав людини 1948 р. Закріплені в ній принципи, стали підґрунтям для багатьох міжнародно-правових актів, включаючи ті, що стосуються діяльності працівників юридичної сфери. Зокрема, міжнародні стандарти юридичної діяльності, базуються на ст. 1 Загальної декларації прав людини, яка закріпила наступне вихідне положення: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» [1]. Ця стаття стала опорним принципом укладення як конституцій, так і інших нормативно – правових актів. Вона є моделлю для подальшого вдосконалення професійної майстерності юристів в умовах побудови демократичної, соціальної, правової держави в Україні та у всьому світі загалом.

Крім того, слід виділити наступні міжнародні стандарти:

- «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» прийнятий 17 грудня 1979 р. Кодекс складається із шести статей, які закріплюють обов'язки посадовців, принципи їх діяльності з метою збереження прав і свобод людини [2].

- «Стандарт незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів» від 1990 р. У Стандарті встановлюються обов'язки та права юристів, зокрема правила допуску до юридичної професії і освіти, правове навчання суспільства, як обов'язок навчати і просвіщати суспільство щодо принципів правової держави. Закріплюється значення незалежної судової системи і всієї юридичної професії та принципи діяльності асоціацій правників юридичної сфери [3].

- «Основні засади, що стосуються ролі юристів» прийняті Восьмим Конгресом ООН щодо попередження злочинності та поведження з правопорушниками 1990 р. Основні засади вказують на принципи стосовно ролі юристів, доступу до юридичних послуг, гарантій в питаннях судочинства, зокрема кримінального, виконання юристами їх обов'язків, дисциплінарних заходів [4].

Слід зазначити, що також існують міжнародні стандарти правосуддя, адвокатської діяльності, прокуратури тощо. Однак вони потребують окремого дослідження, ми ж зупинимо нашу увагу на міжнародних засадах здійснення правосуддя.

Щодо міжнародних засад здійснення правосуддя, то варто згадати «Основні принципи незалежності судових органів», схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 р., які визначають принцип незалежності як основоположний для діяльності судових органів та регламентує певні її особливості [5]. Вказаний принцип знайшов своє відображення в правовій системі України (ст. 126 Конституції України).

«Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою» від 1985 р. ставить за мету забезпечення протидії злочинності зокрема у владній сфері шляхом сприяння урядам і міжнародному співтовариству в їх зусиллях, спрямованих на забезпечення справедливості і надання допомоги жертвам злочинів і жертвам зловживання владою [6].

Можна згадати такий правовий акт як «Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх» 1985 р. – так звані «Пекінські правила», які визначають особливу форму здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, з метою гуманізації відносин до них, запобігання порушень, надання допомоги [7].

Європейська хартія про статус суддів (прийнята на організованою Радою Європи у 1998 р.), визначає мету та принципи діяльності суддів (компетентність, незалежність, неупередженість), обов'язки держави щодо забезпечення наведених принципів [8].

Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН, 2006 р. закріплюють відповідно до попередньо прийнятих міжнародно-правових актів показники щодо діяльності суддів (об'єктивність, чесність, непідкупність, незалежність, дотримання етичних норм, рівність, компетентність, старанність), що мають на меті встановлення стандартів етичної поведінки суддів [9].

Слід констатувати, що міжнародні акти регулювання правосуддя справляють велике значення на реформування судової системи, зокрема і в Україні, тому ця тема є як ніколи актуальною. Тобто перш за все, основою законопроектної роботи у цій сфері є аналіз основоположних ідей судочинства, закладених у міжнародній юридичній практиці, правових актах.

Отже, питання щодо певної систематизації деонтологічних норм та стандартів діяльності юристів на сьогодні залишається відкритим і є принципово важливим в умовах глобалізації суспільства і держав. Існує велика кількість міжнародних нормативно-правових актів, які регулюють окремі сфери юридичної діяльності та встановлюють її деонтологічні норми. Такі деонтологічні вимоги знайшли своє відображення в законах, статутах, кодексах різних країн, зокрема і в Конституції України. Незважаючи на це, все ж можна виділити певні стандарти діяльності юристів, що діють на міжнародному рівні з метою захисту прав і свобод людини.

Список літератури

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Кодекс поведінки посадових осіб з підтриманням правопорядку: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН. 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text
3. Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів. 1990 р. URL: <https://pravolib.pp.ua/ist-12--idz-ax247--nf-26.html>
4. Основные принципы, касающиеся юристов. 1990 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_313#Text
5. Основні принципи незалежності судових органів. 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text
6. Декларация основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью: Резолюция Генеральной Ассамблеи от 1985 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text
7. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх. 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text
8. Европейская хартия о законе «О статусе судей». 1998 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text
9. Бангалорські принципи поведінки суддів. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text

УДК 341.24

Переверза А. М., студентка гр. КЮ-192

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ «СПІР» ТА «СИТУАЦІЯ» У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Держави як головні учасники міжнародних відносин, перебувають на різних рівнях соціально-економічного розвитку, мають специфічні політичні та інші інтереси, забезпечення яких періодично призводить до непорозумінь і конфліктів між ними.

У Статуті ООН, зокрема у положеннях розділу VI «Мирне вирішення спорів» (ст. 33-38) і розділу VII «Дії щодо загрози миру, порушень миру і актів агресії» (ст. 39-51), та більшості інших міжнародно-правових актів розбіжності між державами позначаються термінами «ситуація» і «спір». Так, згідно ст. 34 Статуту ООН Рада Безпеки уповноважується розслідувати будь-який спір або будь-яку ситуацію, яка може призвести до міжнародного напруження або викликати спір, для визначення того, чи не може продовження цього спору або ситуації загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки.

Проте ці поняття не мають нормативного визначення, тому питання їх змісту та співвідношення між собою є темою наукової дискусії.

Зауважимо, що термін «спір» широко використовується у міжнародній договірній практиці, хоча поряд з ним часто можна зустріти такі терміни, як «неузгодженість», «суперечка», «протиріччя», «розбіжність», «конфлікт», але вони здебільшого є синонімами терміну «спір» [1, с. 280]. Тобто, поняття «міжнародний спір» у доктрині використовується як узагальнююче поняття.

У міжнародному праві усталеною є думка, що міжнародний спір – це виражена суперечність між суб'єктами міжнародного права, коли сторони висунули одна одній взаємні претензії, в ньому завжди є учасники, а їх претензії співпадають по предмету спору [2, с. 205]. Тобто в даній дефініції акцентується увага на тому, що одна держава заявляє претензії іншій державі, а та, в свою чергу, ухиляється від задоволення висунутих претензій.

У доктрині міжнародного права міжнародний спір трактується як формально (об'єктивно) виражена суперечність між суб'єктами міжнародного права з питання факту або права. Виходячи з цього спір являє собою юридичний факт, констатація наявності якого вимагає від його учасників та інших заінтересованих суб'єктів міжнародного права реалізації принципу мирного вирішення міжнародних спорів [3, с. 258].

У спорі завжди є учасники, у яких претензії завжди сформульовані і збігаються з предметом спору, причому свої претензії держави обґрунтовують законними інтересами та нормами міжнародного права. Якщо претензії держав не збігаються з предметом спору, то вони так і залишаються претензіями. Як відзначав Міжнародний Суд ООН, односторонні претензії не утворюють спору.

Отже для будь-якого міжнародного спору характерним є наявність розбіжностей з питання факту або норми права, тобто конфлікт інтересів між двома суб'єктами міжнародного права [3, с. 259].

Загальне міжнародне право не зобов'язує держави звертатися до конкретного засобу вирішення спорів, держави-учасниці спору можуть вільно обирати засоби його вирішення. Це закріплено в Статуті ООН ч. 1 ст. 33: сторони, які беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, повинні насамперед старатися вирішити спір шляхом переговорів, обслідування та примирення, посередництва, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами за своїм вибором [4, с. 63-64].

Загальновизнаного визначення поняття «ситуація» в доктрині міжнародного права також не існує. Традиційно науковці під ситуацією розуміють певні обставини, що

зачіпають спільні інтереси держав чи міжнародного співтовариства загалом. Такі обставини можуть виникати за відсутності взаємних спірних питань між державами, наприклад, у випадку громадянської війни.

Якщо розглядати ситуацію як значно ширше поняття, то в такому разі воно може включати спір або призводити до його виникнення. Будь-який спір створює ситуацію. Значення розмежування спору й ситуації полягає перш за все в тому, що Міжнародний Суд ООН розглядає тільки спори.

У контексті Статуту ООН відмінність між спором та ситуацією має значення, передусім, з точки зору повноважень Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї. Так, Рада Безпеки ООН уповноважена розглядати не лише спори, а й ситуації, що можуть загрожувати міжнародному миру чи безпеці.

Рада Безпеки уповноважена проводити розслідування будь-якого спору чи ситуації з метою встановлення, чи може продовження такого спору чи ситуації загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки. Якщо такий характер спору чи ситуації було встановлено, Рада Безпеки ООН може рекомендувати процедуру, яку вона вважає варто застосувати для мирного вирішення.

Однак, коли держави і надалі не можуть вирішити такий спір мирними засобами, вони зобов'язані передати спір на розгляд Ради Безпеки ООН. У такому разі, діючи на підставі ст. 37 Статуту ООН, Рада Безпеки може рекомендувати умови, на яких варто вирішити такий спір (а не лише процедуру).

Рада Безпеки постійно отримує звернення від держав із проханням про розгляд спорів та ситуацій (власне ситуації складають предмет майже всіх таких звернень). З іншого боку, держави можуть заперечувати проти розгляду ситуації Радою Безпеки ООН, якщо, на їхню думку, така ситуація не загрожує міжнародному миру та безпеці. У 1990 р. США та Велика Британія заперечували проти скликання засідання Ради Безпеки ООН на запит Нікарагуа щодо, за словами останньої, вторгнення з боку США в резиденцію посла Нікарагуа в Панамі, оскільки, з позиції США та Великої Британії, такий інцидент не мав характеру загрози міжнародному миру та безпеці [5, с. 148].

Безумовно, більш активних і оперативних дій вимагають ті ситуації, що несуть очевидну загрозу миру і безпеці, хоча Статут ООН не містить критеріїв розмежування зазначених категорій конфліктних ситуацій. Такі критерії, вочевидь, і не могли бути встановлені, оскільки питання про те, чи становить спір або ситуація загрозу міжнародному миру і безпеці, обумовлено конкретними обставинами кожного окремого спору чи ситуації, а також залежить від характеру зовнішньої політики сторін спору або третіх сторін, залучених у ситуацію.

Таким чином, спільною ознакою, що характеризує як спір, так і ситуацію, є зіткнення інтересів держав, але «ситуація» є ширшим поняттям, ніж «спір» і зазвичай не має ще чітко окресленого протиставлення вимог сторін.

У той же час, виходячи із цілей ООН, будь-які спори і ситуації мають бути залагоджені, бо навіть ті з них, що не загрожують міжнародному миру і безпеці, все ж викликають міжнародні суперечки, а для підтримки дружніх відносин і співробітництва між державами необхідна відсутність будь-яких міжнародних зіткнень.

Список літератури

1. Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. Буроменського М. В. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
2. Ніколенко І. І. Проблеми визначення міжнародного конфлікту. Вісник Академії адвокатури України. 2013. Число 1. С. 204-207.
3. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: навч. посіб. / за заг. ред. Теліпко В. Е. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
4. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення. Молодіжний науковий юридичний форум: матеріали міжнар. наук-практ. конф. (м. Київ, 16-17 трав. 2019 р.). Київ, 2019. С. 62–65.
5. Міжнародне публічне право: підручник / за ред. Релецького В. М. Київ: Знання, 2012. 437 с.

УДК 341.1

Пивовар М. А., студент гр. ЦГЮ-191

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «НАРОД» І «НАЦІЯ» У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сучасне міжнародне право значну увагу приділяє регулюванню правового статусу населення, великих людських спільнот, окремих соціальних груп, і найбільш застосовуваними у цій сфері є терміни «народ» та «нація». Однак, єдиного уніфікованого визначення даних понять у міжнародному праві не існує. Відтак, доцільно дослідити зміст цих понять, а також з'ясувати їх співвідношення.

Варто зауважити, що окрім нормативної невизначеності цих понять існує також певна проблема лінгвістичного характеру. Так, український термін «нація» який ми звикли використовувати в розумінні «етнічної нації», не відповідає англійському термінові «nation», що має значення «політична нація», «держава». Відповідно, слід зважати також і на цю відмінність [1, с. 56].

У міжнародному праві не існує чіткого визначення поняття народу. Зазвичай народ визначається через його соціальний і територіальний зміст, характеристики і функції, співвідношення з іншими категоріями (нація, держава, населення, національні меншини, корінні народи).

Сучасне міжнародне право утворило новий зміст поняття «народ» у дискусіях під час створення ООН. У Статуті ООН слово «народ» вживається у значенні всього населення держави або іншої територіальної одиниці, як, наприклад, несамолюдна територія або стратегічний район в її межах (преамбула, ст. 55, 73, 75, 76, 82, 83) [2]. У такому ж значенні цей термін використовується у таких документах як: Загальна декларація прав людини (преамбула, ст. 21) [3], Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Право народів і націй на самовизначення» 1952 р., Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 р., Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами згідно із Статутом ООН 1970 р.

Термін «народ» у багатьох міжнародно-правових актах вживається поряд з терміном «населення визначеної території» як синонім. Так, у Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 р. вказується на включення до поняття народу населення незалежно від «раси, релігії чи кольору шкіри», а у Декларації про расу і расові заборони 1978 р. – незалежно від расової належності. У Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. визначається, що в межах держав та країн, населення яких має однаковий статус і права, а державна влада представляє все населення на всій території, існує лише один неподільний народ (національна єдність).

Вперше питання про характеристики (ознаки) народу було підняте у резолюції ГА ООН № 567 1952 р., у якій йдеться, що для народу характерний певний ступінь спільності «у расі, мові чи релігії, або культурній традиції, інтересах чи сподіваннях». У резолюціях ГА ООН № 2105 (XX) 1965 р., 2326 (XXII) 1967 р., 2621 (XXV) 1970 р. вказувалося на важливість такої характеристики народу, як стабільність населення у його зв'язку з територією (недопущення штучно стимульованої масової імміграції, переміщення, депортації і переселень). Міжнародна комісія юристів визначила такий неповний перелік характеристик народу як історичні, расові чи етнічні, культурні чи мовні, релігійні чи ідеологічні, географічні чи територіальні, економічні, кількісні.

Г. Г. Еспіель у дослідженні на замовлення Комісії з міжнародного права ООН «Право на самовизначення. Імплементация резолюцій ООН» 1978 р. означив народ як

особливий тип людської спільноти, що поділяє спільне прагнення конституювати утворення, здатне функціонувати, щоби забезпечити спільне майбутнє [4].

Питання стосовно визначення поняття «народ» було також розглянуто на міжнародній зустрічі експертів за ініціативою ЮНЕСКО у 1989 р., результатом якої стала «Підсумкова доповідь і рекомендації» (SHS-89/CONF.602/7). Експертами було вказано на нетотожність народу і населення держави, а також досягнуто згоди стосовно певних характеристик (але не визначення) народу:

1) група людей, що має такі спільні особливості: а) спільну історичну традицію, б) расову чи етнічну ідентичність, в) культурну гомогенність, г) мовну єдність, д) релігійну чи ідеологічну прихильність, е) територіальну пов'язаність, є) спільне економічне життя;

2) група має бути певної кількості, хоча й не обов'язково великої (наприклад, народ мікродержави), але не просто асоціацією людей у межах держави;

3) група як ціле повинна мати волю бути ідентифікованою як народ чи усвідомлення себе як народу – припускаючи, що групи такого ж розміру, хоча й мають згадані особливості, можуть не мати такої волі чи свідомості;

4) група повинна мати інституції чи інші засоби вираження її спільних особливостей і волі до ідентичності [5, с 189].

У Статуті ООН співвідношення термінів «народ», «нація» і «держави» не розкриті, але народ у соціальному відношенні визнано рівним нації (преамбула, ст. 1 і 55). Така ж характеристика цього співвідношення присутня в багатьох інших універсальних і регіональних актах міжнародного права. У резолюції № 421 ГА ООН «Проект Міжнародного пакту про права людини і заходи з його імплементації: подальша робота Комісії з прав людини» 1950 р. та деяких інших актах було визнано, що у народів і націй є окремі однакові права (право на самовизначення), але в інших актах ці поняття не змішуються (резолюція № 545 ГА ООН «Включення до Міжнародного пакту чи Міжнародних пактів з прав людини статті про право народів на самовизначення» 1952 р. та ін.). Таким чином, сучасне міжнародне право цілеспрямовано доводить, що право на самовизначення належить народам, а не націям, державам або меншинам [6, с.392].

Співвідношення цих понять визначене у резолюції № 1514 ГА ООН «Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам» 1960 р. (ст. 6, 7): народ у соціальному сенсі тотожний нації у державах, де наявні національна єдність та територіальна цілісність, народний і національний суверенітет збігаються, що передбачає волю всього населення перебувати в одній державі; поняття «народ» і «нація» не збігаються у державах, де відповідні цілісність, єдність і спільна воля всього населення відсутні. Зокрема, народ і нація не збігаються у державах, що мають території колоніального типу (несамоврядні, відмінні в адміністративному, політичному, юридичному, економічному чи історичному сенсі, що є суб'єктами чи об'єктами спеціального зв'язку з країною-метрополією, який не має характеру вільного об'єднання чи злиття з незалежною державою) і де мешканці таких територій можуть становити окремі народи.

До цього переліку можна віднести також окуповані території. У низці документів (Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 р., Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р.) щодо народу вживається прикметник «національний». Згідно з визначенням Міжнародної комісії юристів 1972 р. народ шляхом самовизначення конституює, сам чи спільно з іншими народами, суверенну націю. Г.Г. Еспіель у 1978 р. зазначав, що народ і нація є двома тісно пов'язаними концептами; вони можуть бути одним і тим самим (якщо народ встановив себе як держава), але вони не синонімічні [4].

Отже, незважаючи на важливість та частоту застосування понять «народ» та «нація» у міжнародному праві, наразі єдиного визначення цих понять не існує. Однак, можна зробити висновок, що поняття нації є дещо вужчим, ніж поняття народу, а у випадку мононаціональної держави обсяг понять «народ» та «нація» може збігатися.

Список літератури

1. Антонович М. Співвідношення понять «народ» і «нація» у національному та міжнародному праві// Україна в сучасному світі. Київ, 2003. С. 56-64.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
3. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Еспіель Х. Г. Право на самовизначення. Імплементція постанови ООН. E / CN.4 / Sub.2 / 405 / Rev.I Нью-Йорк, 1980. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/13664>
5. Кресіна І. О. Народ як суб'єкт міжнародного права. Правова держава. 2016. Вип. 27. С.182-194.
6. Джонгман А. Шмід А. Народ (People). Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». – 2003. – Т. 1. Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології – 2003. – 1232 с.

УДК 340.12:32(1-87)

Пономаренко В. А., студент гр. ПД-191

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Форма держави має три взаємопов'язаних елементи: форма правління, форма державного устрою та форма державного режиму.

За формою державного устрою держави поділяються на унітарні, федеративні та конфедеративні.

Кожна держава по-своєму визначає для себе внутрішній устрій, керуючись традиціями, національним складом населення та іншими важливими факторами. Характерним є те, що для невеликих за розміром держав властивий унітарний державний устрій, а для великих держав, відповідно, федеративний.

Державний устрій Російської Федерації – змішана президентсько-парламентська федеративна республіка. Відповідно до ст. 65 Конституції Російської Федерації до складу Російської Федерації входять 83 рівноправних суб'єкти, в тому числі: 21 республіка (Адігея, Алтай, Башкортостан, Бурятія, Дагестан, Інгусетія, Кабардино-Балкарія, Калмикія, Карачаєво-Черкесія, Карелія, Комі, Марій Ел, Мордовія, Північна Осетія, Татарстан, Тува, Удмуртія, Хакасія, Чечня, Чувашія, Якутія), 9 країв, 46 областей, Єврейська автономна область, 2 міста федерального значення – Москва і Санкт-Петербург та 4 автономних округи (Ненецький, Ханті-Мансійський, Чукотський, Ямало-Ненецький) решта суб'єктів мають статус областей.

Федеральний устрій Росії було встановлено в січні 1918 р., незабаром після запровадження республіканської форми правління. Він замінив унітарний державний устрій Російської імперії. Російська Федерація відповідно до ст. 5 Конституції 1993 р. складається з рівноправних суб'єктів Російської Федерації. У взаємовідносинах із федеральними органами державної влади всі суб'єкти федерації між собою рівноправні. Суб'єкти Російської Федерації не мають права виходу з її складу. З 1 березня 2008 р. таких суб'єктів федерації нараховувалося 83 [3 с.6].

Так, за Конституцією 1993 р. Росія є республікою змішаного типу з посиленою президентською владою. За устроєм Російська Федерація – суверенна, цілісна, федеральна держава, що складається з рівноправних суб'єктів. Їх декілька видів: республіки, краї, області, міста федерального значення, автономна область, автономні округи.

Федеральний устрій Росії ґрунтується на принципах, закріплених Конституцією РФ (ч. 3 ст. 5).

Першим Конституція РФ називає державну цілісність, яка лежить в основі устрою Російської Федерації. Державна цілісність означає, що Російська Федерація – цільна, єдина і неподільна, хоч і федеральна, держава, що включає інші держави і державні утворення.

Вони не мають права виходу зі складу федерації, що відповідає міжнародним стандартам і світовому досвіду федерального будівництва. Цілісність – природна межа незалежних держав [2, с.290].

Для конституційного статусу суб'єктів федерації характерна наявність декількох елементів: статуту; власного законодавства; системи органів державної влади відповідного суб'єкта федерації, яка самостійно ним самим встановлюється відповідно до основ конституційного ладу РФ і загальних принципів організації представницьких і виконавчих органів державної влади, визначених федеральним законом; території, межі якої можуть бути змінені лише за взаємної згоди органів влади суміжних суб'єктів РФ [2, с.291].

Система органів державної влади суб'єктів федерації визначається загальними принципами, що встановлюються федерацією. У кожному регіоні є законодавчий (представницький) орган (парламент, законодавчі збори) і виконавчий орган (уряд). У багатьох регіонах існує також посада вищої посадової особи (губернатор), яка наділяється повноваженнями законодавчими органами влади суб'єкта федерації за поданням Президента Росії і може займати свій пост необмежену кількість разів. Росія також поділяється на 8 федеральних округів, у кожному з яких працює повноважний представник президента Росії. Суб'єкти федерації мають свій адміністративно-територіальний поділ. Як правило, основними адміністративно-територіальними одиницями в складі суб'єкта федерації є райони і міста обласного (республіканського, крайового, окружного) значення [3, с.5].

Розмежування предметів відання і повноважень між органами державної влади Російської Федерації і органами державної влади суб'єктів – це ще один принцип федерального устрою Росії.

Проблема визначення компетенції федеральних органів влади є головною і найбільш складною в будь-якій федеративній державі. Федерація не може володіти необмеженими повноваженнями з управління країною, вона зобов'язана поділяти ці повноваження з суб'єктами Федерації, без чого державна влада не може носити демократичний характер. Суб'єкти Федерації зацікавлені в існуванні сильної федеральної влади, наділеною широкими повноваженнями для захисту і забезпечення спільних інтересів. Але в той же час вони не хочуть втратити свою самостійність і мати право вирішувати лише другорядні питання життя свого населення. Це об'єктивна суперечність будь-якої федерації, що змушує владу ретельно і оптимально проводити розмежування компетенції державних органів федерації та її суб'єктів.

Світова практика виопрацювала формулу вирішення цієї проблеми, яка полягає по-перше у встановленні виключної компетенції федеральних органів влади, по-друге, спільної компетенції органів влади федерації і її суб'єктів і по-третє виключної компетенції суб'єктів федерації. Таке рішення проблеми характерно для США, ФРН, Австралії та інших федерацій.

Російська Федерація використовує світовий досвід і закріпила розподіл повноважень між Федерацією та її суб'єктами у Конституції. Так, ст. 71 Конституції містить перелік питань, що знаходяться у віданні Федерації; ст. 72 - перелік питань, що знаходяться в спільному віданні Федерації та її суб'єктів; а в ст. 73 закріплена вся залишкова компетенція суб'єктів Федерації.

Розмежування повноважень між органами державної влади Федерації і її суб'єктами можливо тільки на основі Конституції, Федеративного договору та інших договорів з цих питань.

Так, Федеральний закон від 4 липня 2003 р. закріпив принципи і порядок розмежування предметів ведення і повноважень між органами державної влади Російської Федерації і органами державної влади суб'єктів РФ. Цим актом встановлено порядок прийняття законів з предметів спільного ведення, основні принципи і порядок укладення договорів між органами влади Російської Федерації і суб'єктів РФ, а також угод між органами виконавчої влади Російської Федерації і суб'єктів РФ про передачу один одному частини своїх повноважень.

Той факт, що Конституція ті чи інші питання відносить до числа предметів відання Федерації означає те, що встановлено виключно компетенцію федеральних органів (Президента РФ, Федеральних Зборів, Уряду РФ). Тільки ці органи мають право видавати з перерахованих питань властиві їм правові акти (закони, укази, постанови), здійснюючи нормативне регулювання і поточне управління. Предмети ведення, таким чином, це і сфери повноважень федеральних органів державної влади, в які не мають права втручатися органи державної влади суб'єктів Федерації [1, с.350]

Таким чином, Конституція Російської Федерації 1993 р. закріпила федеративний устрій, який почав своє становлення з 1918 р. Особливостями російського федералізму є те, що він дозволяє попередити можливі крайнощі, такі як сепаратизм республік з одного боку та прагнення до унітарного устрою з іншого. Чітке розмежування компетенції між Федерацією та суб'єктами, рівність всіх суб'єктів федерації, закріплена в Конституції, стає своєрідним запобіжником до негативних тенденцій.

Список літератури

1. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации. М.: Норма, 2007. 784 с.
2. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: Навч. посіб. / В.М. Бесчастний, О.В. Філонов, В.М. Субботін, С.М. Пашков; За ред. В.М. Бесчастного. К.: Знання, 2007. 467 с.
3. Система державного управління Російської Федерації: досвід для України / уклад. Л. А. Пустовойт; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка. К.: НАДУ, 2012. 52 с.

УДК 340.12

Пророченко В. В., студент гр. МКПРп-201

Науковий керівник: Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОДІЛ ВЛАДИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Поділ влади – найважливіший принцип правової держави. Реалізація на практиці цього принципу має створити надійний механізм контролю за діями публічної влади. В межах правової держави саме поділ влади, система «стримувань і противаг» є тими організаційними умовами, які виключають реальну можливість монополізації влади будь-якою особою, державним органом або групою людей і забезпечують відповідність публічної влади вимогам принципу верховенства права.

Вивченням різних аспектів поділу влади займалися такі вчені, як Е. А. Афонін, В. В. Забарський, Н. Р. Нижник, І. В. Процюк, В. А. Ребкало, В. М. Шаповал, В. А. Шахов та інші. Разом із тим кожен із вчених розглядав особливості поділу влади по-різному, акцентуючи увагу на одних аспектах та залишаючи поза увагою інші.

Верховенство права передбачає, що основні владні повноваження – виконавчі, законодавчі і судові – розділені. Такий поділ означає не тільки, що вони здійснюються різними органами, але і те, що фізичні особи не можуть бути членами більш ніж одного з цих органів.

Поділ влади не слід розуміти як протистояння різних гілок влади. Хибною є думка про те, що жодна влада не може брати на себе функції іншої, але кожна з них не може діяти самостійно, не враховуючи дію інших. Усі гілки влади повинні взаємно доповнювати одна одну, між собою вони мають зберігати необхідний зв'язок і взаємоузгодженість при прийнятті рішень. Таким чином, створюється так званий політичний організм, який може принести найбільше користі для всього суспільства в цілому та для кожного окремого громадянина зокрема [1, с. 73].

Звичайно, абсолютний та чіткий розподіл влади ніколи не існує на практиці: в кожній країні існують органи, які беруть участь у здійсненні двох видів влади. Найчастіше це проявляється в тому, що виконавча влада може видавати деякі нормативно-правові акти (декрети, розпорядження тощо) або мати спільні повноваження на видання тих чи інших видів нормативно-правових актів. Більш того, як у країнах з континентальним правом, так і в країнах із загальним правом правозастосовна практика фактично є частиною існуючого законодавства, яка роз'яснює і застосовує правові норми в конкретних справах. Це означає, що коли судді реалізують свої повноваження, вони беруть участь і в розвитку права на національному рівні.

Особлива увага повинна бути звернена на місце і роль судової влади у забезпеченні верховенства права, адже для досягнення соціально значущого результату в системі правового

регулювання стають важливими не лише норми права як зразки поведінки, а й відповідні процедури та процес реалізації приписів правових норм, який не повинен відриватися від них.

Крім цього, у багатьох країнах в деяких випадках допускається входження однієї фізичної особи відразу в два органи. Наприклад, у Великобританії міністр може одночасно бути членом Парламенту.

Принцип поділу влади доповнюється системою «стримувань і противаг», що слугує засобом забезпечення принципу поділу влади, як елемента верховенства права. Система «стримувань і противаг» – це особливі методи і форми, за допомогою яких нейтралізується або стримується дія якоїсь із них, підтримується їх відносна рівновага. «Стримування» і «противаги», з одного боку, заохочують співпрацю і взаємне пристосування органів влади, а з іншого – створюють потенціал дія конкуренції і конфліктів, які здебільшого вирішуються шляхом переговорів, угод та компромісів.

Фактично ситуацію в більшості країн найкраще можна охарактеризувати як один із різновидів системи стримувань і противаг, а не як чіткий поділ влади. Влада розподіляється серед багатьох органів і осіб таким чином, щоб жоден з них не міг отримати абсолютну владу в силу того, що здійснення владних повноважень завжди контролюється і балансується здійсненням інших повноважень. Наочним прикладом є здійснення парламентом контролю за виконавчою владою.

На сучасному етапі держава, яка не забезпечує принципу розподілу влади не може вважатися правовою. В межах такої держави громадяни стають справжніми заручниками влади. Перебуваючи в міжнародній ізоляції, така держава позбавляє своїх громадян нормального спілкування із світовим співтовариством.

Таким чином, становлення та розвиток верховенства права є першочерговим завданням усіх гілок державної влади. Верховенство права, охоплюючи дію інших основоположних ідей права, впливає на вдосконалення окремих правових норм, інститутів, законодавства в цілому, а також всього державного устрою.

Належна система стримувань і противаг має найвищу важливість для забезпечення верховенства права. Зокрема, ключова функція верховенства права – обмеження здійснення повноважень не може бути реалізована, якщо виконавча і законодавча влада здійснюється одним і тим же органом або особою. Основними вимогами до поділу влади є відокремленість і незалежність розмежованих за функціональною ознакою окремих видів державних органів один від одного, чітке визначення їх спеціальних повноважень і правових форм діяльності, їх взаємовплив, взаємоурівноваження, взаємостримування і взаємоконтроль.

Список літератури

1. Процюк І.В. Поділ та єдність державної влади. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2007. Вип. 14. С. 70-76.

УДК 349.2

Рубець В. В., студентка гр. КЮ-201

Науковий керівник: Карпова І. Г., канд. пед. н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВ І ОBOB'ЯЗКІВ ГРОМАДЯН ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ УРСР 1919 ТА 1937 РР.

Український народ завжди прагнув до незалежності й протягом усього свого існування боровся за неї. Історія нашої держави є тому яскравим підтвердженням. Конституція як основний Закон будь-якої держави відіграє важливу роль у її функціонуванні на всіх етапах розвитку. Оскільки зараз в нашій країні відбуваються

державотворчі процеси, тож доцільно проаналізувати досвід минулого щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян на різних історичних етапах.

Метою даної роботи є порівняльно-правовий аналіз прав та обов'язків громадян за Конституціями УРСР 1919 та 1937 рр.

Багато вчених досліджувало це питання, але найбільш повно його зміст в своїх працях розкривають такі дослідники як : В. Гончаренко, О. Мироненко, О. Дудченка, А. Шевченко, О. Січова, С. Коник.

Після Лютневої революції (1917 р.) в Росії для українського народу відкрився шлях до відродження національної державності, але це шлях був складним за умов громадянської війни. За різних причин в Україні укорінилася Радянська влада, яка від самого початку орієнтувалась на державно-правову модель Росії. Процес становлення та розвитку української державності супроводжувався закріпленням його у конституціях.

10 березня 1919 р. на III Всеукраїнському з'їзді Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів було остаточно затверджено першу Конституцію УРСР. В основу даної конституції була покладена Конституція РСФРР 1918 р.

Конституція складалась з трьох розділів. Перший розділ «Основні постанови», другий розділ мав назву «Конституція радянської влади» та складався з двох підпунктів: організація центральної влади та організація радянської влади на місцях. Третій розділ називався «Декларація прав і обов'язків трудящого і експлуатованого народу України» [2].

Усі розділи і статті Конституції УРСР 1919 р., у тому числі й ті, що стосувалися правового становища населення радянської України, були пронизані ідеями соціалізму та диктатури.

В основу побудови суспільного ладу в УРСР Конституція 1919 р. заклала принцип скасування приватної власності на землю і на засади виробництва, про що наголошувалося в першому розділі даної Конституції.

Конституція 1919 р. відкидала принцип рівності та сповідувала класовий підхід у визначенні правового статусу населення та наданні прав і свобод. Відбувався розподіл людей України на дві основні групи, перша – «заможні класи», вони відсторонювались від участі в державному житті та обмежувалися в деяких правах, позбавляючись при цьому подальших перспектив для існування. Друга – це «працююче населення», яке надіялося низкою прав та свобод, що були передбачені в третій частині Конституції.

Негативним ставлення було і до приватних власників, заможних селян (серед яких частіше були середняки, які не використовували чужу працю) та інших верств населення, про що йшлося в статті 21. Представники цих верств позбавлялися активного і пасивного виборчого права.

Також класовий підхід проявляється і в статті 29 Конституції УРСР 1919 р., в якій зазначалося, що «...почесне право захищати революцію зі зброєю в руках дається лише працюючим. На нетрудові елементи накладається виконання інших військових обов'язків» [2].

Повертаючись до питання про те, що працюючому населенню надаються всі права та привілеї в області громадського та політичного життя, слід звернути увагу на те, що словосполучення «всі права» не відповідає дійсності. Оскільки у статтях Конституції зазначені далеко не всі права та свободи громадян. Так за конституцією визначалося право на свободу слова, свободу зборів, спілок, рівність у правах «незалежно від раси та національності» і т. д.. У той же час в Конституції 1919 р. взагалі не йшлося про право трудящих на свободу і особисту недоторканість.

Також вона не містила положення про рівність чоловіків та жінок в УСРР.

Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки 1937 р. була ухвалена Надзвичайним XIV Українським з'їздом. В основу даної конституції була покладена Конституція СРСР 1936 р..

Конституція УРСР 1937 р. складалась з преамбули та 13 розділів. Вона закріплювала політичні та економічно основи УРСР, основні права і обов'язки громадян, виборчу систему, герб, прапор.

Зокрема, розділ X мав назву «Основні права та обов'язки громадян», у якому Конституція 1937 року проголошувала ширші демократичні права та свободи, ніж в Конституції 1919 р.

Зазначалося, що громадяни УРСР мають право на працю. Дана стаття відповідала загальному принципу соціалізму, що праця є обов'язкова. Також проголошувалося право на відпочинок, яке характеризувалося скороченням робочого дня до 7 годин, установлення відпусток, але, на жаль, дане положення було далеким від дійсності.

Щодо статті 120, у якій йшлося про те, що громадяни УРСР мають право на освіту, то це положення дійсно мало юридичну силу і втілювалось на практиці. Також у Конституції 1937 р., за статтею 122 гарантувалася рівноправність громадян УРСР, незалежно від національності, галузі господарського, державного та культурного життя.

На відміну від Конституції 1919 р., в даній конституції 1937 р. громадянам гарантувалася право на свободу та особисту недоторканість особи та те, що ніхто не може бути арештованим інакше, як за постановою суду або з санкцій прокурора. Важливим був зміст 121 статті, який надавав жінці рівні права з чоловіком у всіх галузях господарського, державного та громадсько-політичного життя.

Щодо обов'язків, передбачених цією Конституцією, то в статті 131 зазначалося, що загальний військовий обов'язок є законом.

Отже, проаналізувавши конституційні документи українського державотворення радянських часів, можна зробити висновок, що Конституції Радянської України, перш за все, були політичними документами, спрямованими на задоволення інтересів правлячої партії, а потім уже інтересів кожного громадянина. Також порівнявши дві Конституції, можна сказати, що Конституція УРСР 1937 р. закріплювала значно більший обсяг прав і свобод, ніж Конституція УРСР 1919 р. Незаперечним є і той факт, що багато положень обох Конституцій були декларативними і часто дуже далекими від реальної дійсності життя 20-30-х років в СРСР в цілому, та в Радянській Україні, зокрема.

Список літератури

1. Історія конституційного законодавства України : зб. док. / упоряд. В. Д. Гончаренко. Х. : Право, 2007. С. 64.
2. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки від 10 березня 1919 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#Text>. (дата звернення: 26.04.2021).
3. Таранов А. П. Історія конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки / А. П. Таранов. Видавництво академії наук Української РСР. Київ 1957 р. С.128.
4. Гончаренко В. Д. Конституція УРСР 1937 року/ В. Д. Гончаренко // Вісник академії правових наук України. 2012. №2. С.75-83.
5. Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки від 30 січня 1937 р. URL : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html>. (дата звернення: 26.04.2021).

УДК 349.2

Самосюк Ю. К., студентка гр. КЮ-201

Науковий керівник: Карпова І. Г., к. пед. н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РЕФОРМА П. СТОЛИПІНА ТА ЇЇ НАСЛІДКИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

На даний момент в Україні існують економічні важливі проблеми, що, зазвичай, вирішуються дуже напружено та повільно, а тому вивчення будь-якого досвіду у цьому питанні, що могло б певною мірою сприяти їх роз'язанню, може бути корисним для сьогодення.

В економічному житті Росії і України початку ХХ століття особливою подією стала аграрна реформа, пов'язана з іменем російського державного діяча П. А. Столипіна. Після поразки революції в 1905-1907 рр. деякі представники правлячої еліти розуміли, що репресивна і забороняюча політика може перешкодити подальшому розвитку країни, тому

необхідні реформи, щоб запровадити процес капіталістичного розвитку. Ініціатором таких змін і став прем'єр-міністр Столипін. Він припустив, що земельна реформа в Росії здатна вирішити не лише економічні проблеми, а й гострі політичні проблеми.

Метою цієї роботи є розкриття сутності аграрної реформи Столипіна, визначення результатів та наслідків впровадженої реформи в Україні, особливості переселенської політики, зокрема, на Чернігівщині.

Серед науковців, які досліджували тему аграрної реформи Столипіна – В.О.Каюн, О.В.Герасименко, В.В.Гоцуляк, Л.Р. Ігнантова, М.В.Коваленко, М.Ю.Борисов, О.В.Овдін, С.В.Сусоров, Ю.А.Хоптяр, О.І.Павлов, О.В.Михайлюк, Г.О.Павельчик, Д.А.Селіхов.

Щоб зняти соціальне напруження і розв'язати протиріччя, які призвели до революції, Столипін взявся проводити аграрну реформу. Метою цієї реформи був захист інтересів міцних і сильних селян, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, зміцнення соціальної опори самодержавства на селі, вирішення проблеми аграрного перенаселення.

Реформа була започаткована Указом від 9 листопада 1906 р. і завершена Законами 1910 і 1911 р. Щоб створити умови для розвитку індивідуального приватного землеволодіння, треба було зруйнувати сільські общини. Кожен селянин мав право вимагати виділення йому певної землі в одному масиві, тобто “відруб”.

Коли селяни переносили туди свої господарські будівлі, утворювався – “хутір”. Якщо фермери виплачували вартість своєї землі громаді за ціною викупу в 1861 році (нижча ціна), вони могли отримати надлишок землі, що перевищував стандарт на душу населення. В цьому разі вони повинні були залишити село за згодою сільських зборів на вихід із громади, але якщо згода селян не була надана протягом 30 днів, фермерам надавалась земля згідно з наказом земського голови.

Проведенню реформи сприяв Селянський банк, який давав позику під заставу земельних ділянок. Для збіднілих і малоземельних селян пропонувалося переселення в малоземельні райони: Далекий Схід, Сибір, Казахстан, Середню Азію. Реформа була важливішою для російських губерній, в яких общинне землеволодіння охоплювало 100% землі. В Україні у 1905 р. до общин входило 44% селянських господарств [2].

Результатом аграрної реформи було вирішення деяких аграрних проблем. Швидкісними темпами йшов процес виходу селян з общини. За 4 роки 25% господарств в Україні, що входили до общин, вийшли з них. Протягом 10 років від початку реформи селяни стали власниками 65% усієї землі. Поміщицьке землеволодіння реформа не зачепила. В 1913 р. був зібраний найбільший за всю попередню історію валовий збір зерна. Збіднілі селяни йшли за заробітком в міста. Почався масовий відтік робочої сили з сільського господарства в промисловість.

Політика переселення (трудова еміграція) була не дуже вдалою. З 1906 р. по 1912 р. з України виїхало майже 1 млн. чоловік. Особливо багато людей виїхало з Полтавщини та Чернігівщини. Слід наголосити, що переселення українців на інші території російської держави розпочалось ще у XVIII ст. Однак до 2 пол. XIX ст. міграції українського населення були нечисленними і обмежувались територією Європейської Росії [3].

Чернігівська губернія за інтенсивністю переселенського руху в Сибір, на Далекий Схід і Середню Азію була наприкінці XIX – на поч. XX ст. одним із очевидних лідерів по території Росії: якщо в 1887-1894 рр. у переселенському русі Чернігівщина посідала дев'ятнадцяте місце за кількістю переселенців (3,2% від загальної кількості), то до 1914 р. губернія перемістилась на третє місце, поступаючись лише Курській і Полтавській губерніям [3].

Серед основних причин, які змушували селян Чернігівщини переселятися в інші регіони, дослідники відзначають: аграрне перенаселення, безземелля та малоземелля, низьку родючість ґрунтів [3]. Всього ж за період з 1885 по 1914 р. із Чернігівщини до східних губерній Росії переселилося близько 295 тис. чоловік [3].

В окремих районах Російської імперії українці почали внаслідок переселення становити більшість населення. Так на Далекому Сході утворився Зелений Клин, а у Сибіру

та північному Казахстані – Сирій Клин. У селян не було капіталу для обзаведення господарства на нових місцях. Незвичайні кліматичні умови, хвороби, відсутність кваліфікованої медичної допомоги та підготовки призвели до великої смертності серед переселенців. Майже 25% повернулися в Україну. Ті, хто залишилися, утворили східну українську діаспору.

Якщо ж говорити про позитивні наслідки, то столипінська аграрна реформа надала швидкий приріст та характер темпам розвитку сільськогосподарського виробництва, а, разом із ним, і всьому соціально-економічному прогресу країни. Реформа прискорила розвиток капіталізму на селі, стимулювала розвиток агрокультури. Значна кількість українців створили приватні господарства. На 1916 р. утворилося 440 тис. хуторів (14% селянських дворів). Ці показники були значно вищі, ніж у Росії [1]. Отже, реформа відкрила шлях до приватного селянського володіння. Попри окремі негативні наслідки, аграрна реформа Столипіна мала для України позитивне значення і сприяла розвитку капіталізму.

Список літератури

1. Столипінська аграрна реформа в Україні та її наслідки : <http://studies.in.ua/shpora-hukr/4236-stolipnska-agrarna-reforma-v-ukrayin-ta-yiyi-nasltdki.html>.
2. Економічна історія України і світу: Підручник/ За ред. Б. Д. Лановика. К.: Вікар, 1999.
3. Герасимчук О. Міграції чернігівського селянства до початку столипінської аграрної реформи (1861-1906 р.р.): <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24669/22-Herasymchuk.pdf?sequence=1>

УДК 342:321.7

Томаш О. О., студентка гр. ПД-191

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ДЕРЖАВНИЙ РЕЖИМ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Демократія – це форма правління, політична система, в якій вища влада належить народу. Зараз, сучасні демократичні держави здійснюють владу, шляхом обрання громадянами у владу своїх представників. Громадяни обирають членів парламенту та, в деяких державах, президента, котрі приймають найбільш важливі рішення в управлінні країною.

Взагалі, часто говорять, що демократія – це правління переважної частини громадян. І це нормально. При прийнятті рішень управляючі державою не можуть враховувати всі думки, думки всіх громадян. Отже, вони виходять із більшості голосів громадян.

У сьогочасному світі розуміння народовладдя, мішають з її певним вираженням – системою державної влади, котра зручна в сьогочасному світі ринкової економіки, особливо в Сполучених Штатах і Західній Європі. Отже говорять, що народовладдя обов'язково буде включати в себе наступні елементи:

- обрання державних органів;
- розподіл влади держави на три вітки : судова, виконавча та законодавча;
- підпорядкування меншої частини до більшої;
- охорона прав меншої частини;
- існування політичних прав та свобод.

Народовладдя розкриває себе як «панування народу, та сформована народом та для народу». Ці три визначення можемо проаналізувати так:

1) «панування народу»: влада виходить від народу: народ – є головною владою, яка здійснює або наділяє повноваженнями, а той, кому дана частина доручень, відповідає за народ;

2) «сформована народом»: влада реалізується через обраних заступників або безпосередньо громадян;

3) «для народу»: влада реалізується в інтересах громадян, тобто на благо суспільства.

Ці характеристики можуть бути зрозумілі і пов'язані по-різному. Політичні мислителі-наступники Руссо напосідають на принципі безпосереднього управління громадянами. Люди розв'язують все і не обмежені будь-якою структурою Закону. Політичні прихильники Джона Локка підкреслюють можливість конкуренції між неоднаковими гуртами зі спільними інтересами в плюралістичному суспільстві; в рамках конституційної структури вони зобов'язані разом розробляти рішення на благо суспільства.

У цілому, різні типи демократій мають певні міцні та слабкі сторони:

Міцні сторони народовладдя.

- Демократія – є основою громадянського і ненасильницького врегулювання конфліктів; конфліктна динаміка і плюралізм гарантує врегулювання нелегких ситуацій.

- Народовладні країни – «упевнені пацифісти» - як всередині своїх держав, так і в інтернаціональній політиці.

- Демократія – це єдина система, що дозволяє змінювати політичне управління без заміни системи управління.

- Демократичні держави – це громади, які вчаться і роблять помилки. Рішення обумовлюється вибором переговорів, та не нав'язується диктаторською владою.

- Права людини підсилюють демократії, створюючи нормативну базу для політичного процесу, заснованого на повазі до людської гідності.

Слабкі сторони народовладдя.

- Політики та Партії бажають зробити свій внесок довгостроковою метою для успіху виборів.

- Народний уряд діє тільки в межах певної держави.

Зв'язок між правами людини і демократією глибокий і рухається у зустрічних напрямках: кожен у деякій мірі залежить від іншого, і є неповним без іншого.

Зв'язок між демократією та правами людини є глибоким і рухається в протилежному напрямку: кожен з них так чи інакше залежить від іншого і є нецілим один без одного.

Перш за все, важливість рівності та автономії також є цінними правами людини, а право на участь в управлінні державою саме по собі є правом людини. Демократія у дійсності – є єдиною формою правління, сумісною з правами людини.

Але «демократія» також є нецілісною без акценту на повагу до прав людини. Реально беручи участь у керуванні країною, по суті не можна обійтися без людей і поваги до їх основних прав.

Отже, демократія – це найкраща форма державного режиму, яка має як плюси, так і мінуси. Але плюсів при такому режимі набагато більше, що і робить її загально визнаним лідером серед інших державних режимів.

Список літератури

1. Носенко О. В. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін. Київ: Знання, 2006.

2. Конституційне право і демократія. Демократія та право: проблеми взаємовпливу і взаємозалежності : Матеріали міжнар. наук. конф. (26 жовт. 2007 р., м. Київ). Х.: Право, 2008.

3. Петришин О. В. Демократичні основи правової, соціальної державності. Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. 2014.

4. Оніщенко Н. М. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи : монографія. К.: ТОВ «Видавництво “Юридична думка”», 2008.

УДК 340(075.8)

Філон С. Ф., студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: Нітченко А. Г., канд.іст.наук., доцент, доцент кафедри
правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Юридична професія є видом соціальної діяльності, що виділяється серед інших рядом специфічних властивостей, зумовлених роллю і значимістю права і законності у житті суспільства. Крім того, професійна діяльність юристів охоплює цілу систему етичних вимог які втілюються у відповідну науку – юридичну деонтологію.

Юридична деонтологія спрямована на високогуманне та високоякісне ставлення до соціуму. Призначення її для людини або суспільства в цілому полягає у якісному виконанні свого обов'язку юристами. Бо саме працівникам цієї сфери ми довіряємо свою долю та своє майбутнє, а метою є вирішення конкретних життєвих ситуацій та проблем з дотриманням закону.

Роль юридичної деонтології в системі гуманітарних наук отримала належне висвітлення в працях таких дослідників, як Горошенев В. М., Бенедік І. В., Сливка С. С., Шмоткін О. В., та ін. Так, Сливка С. С. розглядає юридичну деонтологію як науку про внутрішній імператив службового обов'язку, який створює мотиви та передумови вибору юристом норм поведінки у практичній діяльності, про формування власних норм для кожної ситуації зокрема [1, с. 6].

Горошенев В. М. та Бенедік І. В. визначає, що «юридична деонтологія – це галузь юридичної науки, яка узагальнює систему знань про мудрість спілкування та мистецтво прийняття вірного рішення у юридичній практиці, тобто наука про пошук атмосфери досягнення необхідного, істинного результату у спілкуванні юриста як з колегами так і з тими, кому він надає свої професійні послуги та кого повинен обслуговувати правовими засобами в процесі реалізації ними свого правового статусу» [2, с. 8].

Шмоткін О. В. під юридичною деонтологією розуміє «систему загальних знань про юридичну науку та юридичну практику, вимоги до професійних та особистих якостей юриста, про систему формування цих якостей» [3, с. 4].

Здійснивши аналіз наявних джерел, ми дійшли висновку, що роль юридичної деонтології в системі гуманітарних наук, полягає у тому, що юридичні науки тісно пов'язані між собою, адже спрямовані на допомогу й підтримку життя, честі, гідності особи тобто всі ті природні якості, без яких вона не може бути самостійною особистістю – частиною живої природи.

Як ми вже зазначали, юристи втілюють в себе всі професійні якості та виділяються серед інших спеціальностей рядом специфічних властивостей, відіграють важливу роль у житті суспільства. Адже юристи уособлюють в собі головні чинники завдяки яким людина може спокійно існувати на цьому світі – це охорона життя, прав і свобод громадянина. Вони є справжніми висококваліфікованими, дисциплінарними та організованими працівниками, які мають ґрунтовні знання, відповідну професійну підготовку, високу правосвідомість й чітко розуміються на відповідальності за життя та долю людей. Мають глибоке усвідомлення що до місії, яку виконують будують довірою суспільства, а тому їхня висока чесність, порядність, чуйність, безкорисливість, об'єктивність, професійний підхід до кожної справи – є їхніми невід'ємними рисами.

Місія юристів полягає в служінні людям, забезпеченні захисту життя, яке базується на засадах гуманізму, справедливості та чесності. Адже кожна помилка, чи погане ставлення до особи може призвести до трагічних наслідків. Саме тому ми довіряємо свою долю та майбутнє цим працівникам. І кожен з нас хоче бути впевненим в гуманному ставленні, добропорядності до себе. Бо інакше не може бути, так як юрист є представником

найбільш із гуманніших сфер професій, що підтверджує особливе значення проблем професійного етикету, та їх провідне місце у системі науки і знань юридичної деонтології.

Таким чином, маємо підстави стверджувати, що юридична деонтологія в системі гуманітарних наук посідає провідне місце, адже сприяє формуванню світогляду в юридичній сфері, втілює в себе навички та професіоналізм, забезпечує фундаментальні знання щодо юридичної юстиції.

Список літератури

1. Сливка С. С. Юридична деонтологія. Львів, 1996. 212 с.
2. Горошенев В. М., Бенедик І. В. Юридическая деонтология: учеб. пособие. К., 1988. 80 с.
3. Шмоткін О.В. Юридична деонтологія. К: МНТУ, 1995. 35 с.

УДК 347.965

Федоренко Д. В., студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: Нітченко А. Г., канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження зумовлена непростими процесами юридичних змін українського законодавства в часи інтеграції України з європейськими державами, імплементації певних європейських норм в українські закони та приведення всіх сфер діяльності, зокрема юридичної, у відповідність до європейських стандартів.

Теоретичним підґрунтям для дослідження є праці науковців, які працюють в галузі теорії та історії держави і права, конституційного права, кримінального права та інших юридичних наук: В. І. Іванцова, М. С. Косенко, О. Г. Мурашина, Н. М. Оніщенко, І. Я. Семенюк, П. М. Рабінович, В. М. Свенціцького та багатьох інших.

Метою доповіді є визначення форм здійснення адвокатської діяльності на основі чинного законодавства України.

Сутність і значення адвокатської діяльності визначено у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Так, під адвокатською діяльністю розуміють незалежну професійну діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту [1].

Історія виникнення і розвитку адвокатури в Україні дуже цікава і потребує додаткового дослідження. Лише зауважимо, що різні правознавці мають особистісну думку на цю історію. Так, наприклад, І. Я. Семенюк поділяє її на п'ять періодів: «перший період – зародження інституту адвокатури. (XI ст. – середина XIX ст.); другий період – інституціоналізація адвокатури в імперській та національній періоди (60-70-ті р. XIX ст. – 20 р. XX ст.); третій період – радянський етап функціонування адвокатури (20-90 рр. XX ст.); четвертий період – пострадянський етап розвитку адвокатури (1991-2010 рр.); п'ятий період – адаптація законодавства про адвокатуру до міжнародних стандартів (з 2010 р. і до теперішнього часу)» [2, с. 6].

Під час історичного розвитку існували і різні форми діяльності адвокатів. Сучасні форми адвокатської діяльності безпосередньо і однозначно закріплені у ч. 3 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де чітко передбачено, що адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності) [1]. Перелік форм, в яких адвокат може здійснювати свою професійну діяльність є вичерпним, а це означає, що ніякі інші форми не дозволені законодавством України. Розглянемо ці форми детальніше.

Ст. 13 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою. В свою чергу статус самозайнятої особи закріплений у Податковому кодексі України від 2010 р.

У ст. 14.1.226. Податкового кодексу України визначається, що самозайнята особа – це платник податку, який є фізичною особою – підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності [3].

Права адвоката, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально перелічені і гарантуються державою, як то: відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові, номера і дати видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Діяльність адвоката починається з моменту реєстрації в органах податкової служби, порядок якої визначений Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» від 2003 р.

Які переваги і недоліки такої форми? Іванцова А. В., наприклад, зазначає такі: «Адвокат, здійснюючий свою професійну діяльність індивідуально, має можливість заощаджувати значну частину коштів, завдяки відсутності необхідності утримувати окреме велике приміщення, виплачувати заробітну плату персоналу тощо... Окрім цього, при укладенні угоди з клієнтом щодо юридичної допомоги тільки він має доступ до необхідної йому інформації, що значно підвищує рівень конфіденційності спілкування між адвокатом і клієнтом. Але такий адвокат практично не має можливості працювати за призначенням. Як правило, розподіл заявок на участь адвокатів здійснюється між адвокатськими об'єднаннями – юридичними особами» [4, с. 180-181].

Іншою формою є робота адвокатського бюро. Згідно ст. 14 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту. Найменування адвокатського бюро повинно включати прізвище адвоката, який його створив. Реєстрація даної юридичної особи відбувається відповідно до ст. 24 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [5].

Законом встановлено, що для проведення державної реєстрації юридичної особи засновник або засновники чи уповноважена ними особа повинні особисто подати державному реєстратору або надіслати поштовим відправленням з описом вкладення або в разі подання електронних документів подати опис, що містить відомості про надіслані електронні документи, в електронній формі, низку документів: реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи (як додаток може бути прикріплена заява щодо обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування; реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника ПДВ за формою, що затверджена центральним органом виконавчої влади, і яка забезпечує і реалізує державну податкову і митну політику; примірник оригіналу рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи; два примірники Статуту Бюро; документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору (примірник електронного розрахункового документа, засвідченого електронним цифровим підписом).

Після проведення процедури реєстрації уповноваженим державним органом видається на руки один примірник статуту, а також виписка з державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Також Бюро отримує печатку та штампи, відкриває поточні рахунки у банках [6].

Про створення, реорганізацію або ліквідацію адвокатського бюро адвокат письмово повідомляє відповідну раду адвокатів регіону. Адвокатське бюро може залучати до виконання укладених бюро договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах.

Третьою формою адвокатської діяльності є адвокатське об'єднання. Це юридична особа, яка створена шляхом об'єднання двох або більше адвокатів і діє на підставі статуту.

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» визначає порядок реєстрації адвокатського об'єднання. Адвокатське

об'єднання може відкривати рахунки у банках, мати самостійний баланс, мати печатку, штампи і бланки із своїм найменуванням.

Адвокатське об'єднання, також як і адвокатське бюро, протягом трьох днів з дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців письмово повідомляє відповідну раду адвокатів про створення або реорганізацію чи ліквідацію адвокатського об'єднання або зміну складу його учасників.

Адвокатське об'єднання може залучати до виконання укладених договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на підставі договорів. Адвокатське об'єднання зобов'язане забезпечити дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності [7].

Адвокатське бюро і адвокатське об'єднання як форми адвокатської діяльності, «значною мірою захищає права й законні інтереси довіритель, що виражається у відповідальності перед ним не окремого адвоката, а всього адвокатського утворення» [3, с. 182].

Недолік адвокатського бюро і адвокатського об'єднання вбачається в тому, що між ними немає суттєвих відмінностей, які дали б змогу відокремлювати одну форму від іншої за певними критеріями.

Отже, вважаючи роботу адвоката щодо надання юридичної допомоги важливою діяльністю, що має різні організаційні форми, підкреслимо високий рівень її суспільної значущості. Наявність різних форм адвокатської діяльності надає право вибору і адвокату і особам, яким адвокати надають допомогу.

Список літератури

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 10.05.2021)
2. Семенюк І.Я. Моральні засади діяльності інституту адвокатури: теоретико-правовий аспект: автореф. канд. дис.: 12.00.01. Львівська політехніка, Львів. 2016. 19 с.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 10.05.2021)
4. Іванцова В.І. Проблеми реалізації адвокатом права на заняття адвокатською діяльністю. Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 1. С. 180-183
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення 10.05.2021)
6. Форми здійснення адвокатської діяльності. Національна Асоціація Адвокатів України URL: <https://unba.org.ua/forms-of-advocacy> (дата звернення 10.05.2021)
7. Форми здійснення адвокатської діяльності. Рада адвокатів Чернігівської області. URL <https://advokatrada.cn.ua/forms-of-advocacy/>

УДК 81'276.6:34

Чумаченко В. Ю., студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: Нітченко А. Г., канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КУЛЬТУРА МОВИ ЮРИСТА

Мова становить фундамент професіоналізму майбутніх юристів. Культура мови – це базова опора вираження власної думки, виславлення людських почуттів, вільне володіння юридичною термінологією, відсутність слів-паразитів, уміння вибрати правильний тон у розмові, яким чином виникли ті чи інші форми, як те чи інше слово примандрувало до нас із інших країн, подолавши кілька кордонів.

Головним завданням культури мови є вдосконалення літературної мови та її граматичне оформлення, уміння правильно висловлювати свої думки, підбирати мовні

засоби щодо поставленої мети. Невід'ємними ознаками, які характерні для культури мови юриста є змістовність, логічність, доречність, зрозумілість, виразність, тобто вона повинна бути не тільки правильною, а й лексично багата та різноманітна. Адже юристи повинні говорити не лише вчено, тобто за профілем, але і ясно і гарно. Тому що слово судді, прокурора чи адвоката сприймаються як закон. Таким чином мова має бути зрозумілою, а значить правильною, грамотною та влучною.

Проблеми формування й удосконалення культури мовлення фахівців висвітлено в роботах таких дослідників: Н. Біляєва, В. Виноградова, А. Коваль та ін.

На нашу думку розвиток культури професійного мовлення майбутніх юристів передбачає формування трьох головних компонентів: мотиваційного, когнітивного та особистісного.

Мотиваційний компонент визначаємо як одну з обов'язкових складових професійної компетентності, оскільки від мотивації залежить активність особистості в опануванні необхідним рівнем професійної підготовки юриста. Адже успіх у даному виді діяльності залежить не лише від здібностей, знань, і вмінь, а й від прагнення здобути належний рівень професійної підготовки, щоб досягти успіхів у майбутній роботі.

Значущість когнітивного компонента зумовлена рівнем підготовки, характером впливу навчальної інформації на процес, становлення професійного світогляду юристів, їх моральноетичних та естетичних поглядів і переконань, емоційно-ціннісного сприйняття сутності [1, с. 97].

Особистісний компонент визначається сформованістю сукупності особистісних характеристик юриста, які впливатимуть на ефективність її діяльності. Складовими цього компонента є: реалізація потреби професійного становлення і самовдосконалення шляхом опанування програмового та позапрограмового навчального матеріалу й набуття професійних знань, умінь і навичок; визначення професійних ідеалів для наслідування; прагнення до професійного самовдосконалення на основі опанування необхідних умінь і навичок для успішної діяльності; належна самооцінка; чіткі ціннісні орієнтації та професійна мета [2, с.18].

На наше переконання, до вище названих компонентів варто додати афективний компонент. Даний компонент характеризується в сформованості таких якостей, як сприйнятливість, толерантність, емпатія, здатність регулювати свої емоції та створювати позитивний фон спілкування, протистояти тощо.

Необхідно зауважити, що юрист у процесі комунікації повинен розуміти свого клієнта. Тому наступний, не менш важливий компонент-психологічний. Він характеризується в умовах певної конкретної діяльності, обізнаності в психологічних прийомах, що сприяє відкритості спілкування, вільному вираженню емоції [3,с. 24].

Розглядаючи проблему культури мови, також необхідно звернути увагу, на ознаки культури мовлення юриста. Ми вважаємо, що головними критеріями, які характеризують культуру мовлення, а також культуру мови юриста є: правильність, точність, логічність, ясність, достатність, виразність, вправність, мовна майстерність, стилістичне чуття слова.

Точність дає змогу адекватно співвідносити зміст повідомлюваного з об'єктивною дійсністю. Правильність – одна з якісних ознак, яка слугує для дотримання всіх прийнятих українсько-лексичних норм. Виразність – це використання оригінальних у своєму висловлюванні думок, завдяки допоміжним засобам, що має на меті контролювання темпу, дикцію, силу голосу, правильне дихання. Чистота – уникнення недоречних, невласливих іншомовних запозичень, відповідність мовлення меті.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що вміння правильно говорити це не титул, а не вміння – вже ганьба. Правильне мовлення – не стільки чеснота вправного оратора, скільки властивість кожного громадянина. Правильність, точність, логічність, ясність, достатність, чистота, виразність, багатство (різноманітність), естетичність, доречність, чітка дикція, розмірений темп мовлення, вільне, невимушене оперування словом – все це є необхідними компонентами культури мови юриста.

Майстерність володіння літературною мовою дасть можливість юристам, незалежно від їх спеціалізації, досягати в професійній діяльності порозуміння, підтримувати на

належному рівні психологічний контакт, здійснюючи в необхідних випадках вплив на розвиток комунікативних процесів.

Список літератури

1. Руденко Л. А., Шиделко А. В., Дегтярьова Г., Матійків І. М., Козяр М. М. Психологічні аспекти професійної підготовки конкурентоздатних фахівців: монографія. Київ: 2012. 170 с.
2. Короткова Ю. М. Культура мовлення юриста: навч.-метод. посіб. Ніжин: 2020. 184 с.
3. Барановська Л. В. Циганій С. О. Культура мови як складова культури професійно-правового спілкування працівників юридичної галузі. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/20309> (дата звернення 23.04.2021)

УДК 340.15

Щербінін М. Ю., студент гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

СТОЛИПІНСЬКА АГРАРНА РЕФОРМА: ЦІЛІ ТА НАСЛІДКИ

Сучасна історіографія розуміє під столипінською аграрною реформою широкий комплекс правових, адміністративних та фінансових заходів, що проводилися в Російській імперії, урядом Столипіна П. А., який став одним з її ініціаторів та головним реалізатором, на честь якого вона й була названа. В подальшому, після смерті Столипіна, реформу продовжили його наступники. Реформа проводилася з 1906 року аж до падіння російської монархії – 1917 року, внаслідок чого так і не була повністю реалізованою та завершеною. Реформа справила велике враження на всю Російською імперію, тому метою дослідження є більш глибоке, сутнісне розуміння реформи, шляхом з'ясування наслідків, що вона викликала.

Перш ніж говорити про наслідки реформи, варто окреслити, які були цілі її проведення. До головних цілей напевно варто віднести покращення якості права селян на землю, зокрема, шляхом поступового розвалення сільської общини, як обмеженого колективного власника землі та створення замість неї повноправних приватних селянських землеволодінь, а також зняття громадсько-правових обмежень щодо селян, які заважали їхній ефективній господарській діяльності. Іншою важливою метою реформи було збільшення ефективності селянського сільського господарства для покращення економічних показників, зокрема, шляхом ліквідації так званого «черезсмужжя», через виділення селянам «хуторів» та «відрубів», заохочення селян до купівлі землі, через пільгове кредитування їх Селянським банком, заохочення до нарощування оборотних коштів в сільському господарстві шляхом масового кредитування тощо. Що ж до соціально-політичних цілей, то їх можна поділити на коротко- та довгострокові. До короткострокових цілей відноситься зниження соціальної напруги в суспільстві, викликаній рядом факторів, зокрема, так званим «аграрним питанням», програною російсько-японською війною тощо. Так, наприклад селянські заворушення (викликані, зокрема, «аграрним питанням»), які проходили постійно, помітно посилювалися в 1904 році, а в подальшому, в 1905-1906 рр., набули небаченого досі розмаху – на піку заворушень, весною-літом 1906 року, за даними поліції, ними було охоплено, за різними даними, приблизно половина повітів[1, с. 287]. Очевидно, що ігнорувати цю проблему й надалі було небезпечно, її потрібно було терміново вирішувати. Що ж до довгострокової цілі реформи, то вона, як слушно зазначає Боханов А. Н., полягала у перетворенні селян-приватників у нову, «масову опору режиму»[2].

З наслідками столипінської аграрної реформи все не так однозначно, оскільки оцінити її складно, тому що: по-перше, реформа не була проведена повноцінно, у зв'язку з убивством Столипіна, Першою світовою війною та Лютневою революцією, яка і ознаменувала її

завершення; по-друге, оцінка реформи Столипіна ще в роки її проведення, прямо залежала від політичних поглядів, що були, як з боку правих діячів, так і з лівих – негативними, бо суперечили їхньому баченню з вирішення проблем, що постали перед державою, більш об'єктивними оцінки стали лише по смерті Столипіна, але, після приходу до влади більшовиків, оцінка науковцями реформи стала лише негативною, бо повністю залежала від відгуків на реформу Леніна В. І. який був гострим критиком Столипіна та його діяльності[3, с. 229, 367].

Лише з розпадом Радянського Союзу почали з'являтися праці з більш об'єктивною оцінкою наслідків реформ, а вони були суперечливими, оскільки заходи, в рамках реформи, були виконані лише частково та не були доведені до логічного кінця. Так, зокрема, одна з найголовніших цілей реформи, що полягала у перетворенні селян-общинників у селян-приватників, дійсно, була досягнута лише частково, оскільки з общини, на початок 1916 року було повністю виведено 21% домогосподарств[4, с. 275], тобто община й надалі залишилася найбільш розповсюдженим власником земель, тому, очевидно, що успіх з розвалювання общини був частковим. Але, як слушно зазначив Зубов А. Б., «реформа створила різні форми селянського землеволодіння, які конкурували між собою. Навіть в общині змінювалося і розвивалося землекористування. Вони або здавали позиції, або пристосовувалися до подій і хазяйнували ефективніше, поступово трансформуючись до кооперативних об'єднань»[4, с. 275].

Кооперація є ще одним позитивним наслідком аграрної реформи, оскільки вона сприяла швидкому розвитку кооперативному руху навіть в часи війни. Так, на початок 1917 року, до кооперації було залучено приблизно 40 відсотків населення Російської імперії, тобто кооперативи цілком могли б, в майбутньому, певним чином, замінити общину, якби реформа була завершена. Такий успіх кооперативного руху став можливим лише після ліквідації ряду обмежень щодо селян.

Завдяки реформі було знято деякі громадсько-правові обмеження щодо селян та була суттєво обмежена влада сільської общини(як одиниці адміністративно-господарського самоврядування селян) над її членами. Ці та інші положення, запровадженні указом «Про скасування деяких обмежень у правах сільських обивателів та осіб інших колишніх податних станів»[5] безперечно можна віднести до позитивних наслідків реформи, оскільки вони сприяли усуненню архаїчності у правовому статусі селян. Але, в той же, час варто відзначити, що з 1907 року не було прийнято жодного документу, окрім вище наведеного, який і надалі б розширював права селян, хоча вони й планувалися - Дума і Державна Рада ніяк не могли знайти компромісу, тому всі законопроекти, щодо розширення прав селян застрягли в у III і IV Думах назавжди.

Що ж до соціально-політичних наслідків реформи, то вони, напевно, є найсуперечливішими. Так, зокрема, «аграрне питання» так і не було повноцінно вирішено. Воно складалося з двох незалежних проблем: перша проблема включала в себе постійне здрібнювання селянських наділів (внаслідок перенаселення), обезземелювання частини селян та зростаючу бідність на селі і упадок господарства; друга проблема полягала у неприйнятті селянами прав поміщиків на володіння землею, що часто виливалося у погроми. Друга проблема була вирішена аграрною реформою успішно – завдяки ряду заходів, поміщицькі господарства, мирно та поступово, перестали бути масовим явищем та втратили свою значимість. Так, за даними сільськогосподарського перепису 1916 року, селяни засівали приблизно 89% земель[6, с. 10]. В той же час, в наслідок недоведеної до ладу переселенської політики, проблема перенаселення не була вирішеною повноцінно та призвело до того, що, як слушно зазначив Анісімов Є. В., сотні тисяч переселенців «поверталися додому остаточно розореними»[7, с. 373], а це в свою чергу посилювало соціальну напругу в суспільстві. Надання селянам права самостійно розпоряджатися землею також посилювало наростання соціальної напруги в суспільстві, через зростаюче розшарування між селянами: зростала кількість бідних та заможних селян, а «середніх» зменшувалася, що цілком очевидно породжувало у суспільстві конфлікт. Не варто також забувати й про наростаючу маргінальну та розчаровану масу колишніх селян, що продали свої наділи і виїхали до міста, де так і не змогли себе реалізувати. Отже, соціально політичні наслідки, аграрної реформи були доволі суперечливими – дійсно,

були вирішені окремі проблеми, але, в той же час, реформа призвела, до появи інших, нових, і посилення вже існуючих у суспільстві конфліктів.

Варто також відзначити, що завдяки реформі суттєво покращилися економічні показники. Так, середня врожайність зернових в Росії виросла на 25%, кількість посівних площ збільшилася на 14%, збут мінеральних добрив збільшився в 7 разів, а сільськогосподарських – в 5,5 разів, виробництво ячменю зросло на 62%, кукурудзи - на 45%, пшениці - на 37,5%. Навіть в неврожайні 1908 і 1912 рр. країна виробляла 11,5% світового експорту пшениці, а в урожайні 1909-1910 рр. - 40% світового експорту. Збір зернових став збільшуватися з 1906 року не на 300 тисяч тон на рік, як до того, а на 1500 тисяч тон і досяг у 1913 році рекордної цифри у 88500 тисяч тон, Росія займала перше місце по виробництву ячменю, пшениці, ржи, вівса, друге – по виробництву картоплі, по поголів'ю великої рогатої худоби, коней та вівець, займала четверте місце по поголів'ю свиней. Як слушно відзначив Зубов А. Б., «Росія входила в «сільськогосподарську революцію», яка б мирно змінила все її життя і перетворила жебрака і неграмотного мужика в заможного, освіченого вільного хлібороба, в цьому і полягала мета реформи Столипіна, і дивовижно, з якою швидкістю почало розвиватися з 1906 року до того сонне російське село»[4, с. 276].

Можливо це, дійсно так, і в Росії починалася «сільськогосподарська революція», яка б докорінно змінила життя імперії, але точно сказати неможливо, оскільки для такої «революції», реформа повинна була б завершитись, чому завадила Перша світова війна, внаслідок якої хід реформи був суттєво сповільнений, а невирішені цією реформою проблеми стали причиною Лютневої та Жовтневої революцій 1917 року, що покляли їй край. Саме тому наслідки столипінської аграрної реформи і неможливо повноцінно оцінити. Ми можемо лише говорити про те, що наслідки реформи, на час її проведення, були як позитивними так і негативними і, безперечно, такими що, докорінно змінювали уклад російської держави в окремих аспектах.

Список літератури

1. Шанин Т. Революция как момент истины. Россия 1905-1907 гг. – 1917-1922 гг.: Пер. с англ. М. : «Весь Мир», 1997. 560 с.
2. История России. XX век / А.Н. Боханов, М.М. Горинов, В.П. Дмитренко и др. М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. 608 с. URL: <http://flibusta.is/b/319376/read> (дата звернення: 06.05.2021)
3. Ленин В.И. Полное собрание сочинений (5 издание). Том 14 (Сентябрь 1906 - февраль 1907). М. : Издательство политической литературы, 1972. 565 с.
4. Зубов А. Б. История России XX век. Как Россия шла к XX веку. От начала царствования Николая II до конца Гражданской войны (1894-1922). Том I. Москва: Издательство «Э», 2016. 976 с.
5. Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. СПб., 1909. Т. XXVI. 1906 год, № 28392. URL: <https://runivers.ru/lib/book3139/10028/> (дата звернення: 06.05.2021)
6. Челинцев А.Н. Русское сельское хозяйство перед революцией. М.: Новый агроном, 1928. 239 с.
7. Анисимов Е.В. История России от Рюрика до Путина. Люди. События. Даты. 2-е изд., доп. СПб.: Питер, 2009. 592 с.

УДК 342.5:342.9

Янченко Я. В., студентка гр. ПД-191

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Забезпечення системи дорожнього руху є комплексним завданням, що реалізується цілою низкою органів державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та окремими учасниками дорожнього руху.

Стаття 3 ЗУ «Про дорожній рух» встановлює, що державне управління у сфері дорожнього руху та його безпеки здійснюється Кабінетом Міністрів України, спеціально

уповноваженими на це центральними органами виконавчої влади, органами виконавчої влади в Автономній Республіці Крим, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування. Виходячи з наведеного у законі переліку, можна виділити суб'єктів забезпечення безпеки дорожнього руху, що мають публічно-владні повноваження: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, що мають повноваження у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, та їх спеціальні підрозділи, місцеві державні адміністрації, їх управління та відділи, прокуратура України, суди загальної юрисдикції, органи місцевого самоврядування.

До компетенції Кабінету Міністрів України у сфері дорожнього руху належать певні функції:

- підготовка проектів законів, правил дорожнього руху та його безпеки на автомобільних дорогах, вулицях і залізничних переїздах;
- фінансування, керівництво і контроль за виконанням державних програм розвитку дорожнього руху та його безпеки;
- контроль за виконанням законодавства про дорожній рух;
- визначення єдиного порядку організації дорожнього руху та його безпеки;
- встановлення єдиних вимог щодо проектування, реконструкції, будівництва, ремонту, утримання та охорони мобільних доріг, вулиць та автомобільних переїздів;
- визначення порядку функціонування системи фіксації правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі, тощо.

Низка завдань у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху покладені і на Міністерство охорони здоров'я України, зокрема – стосовно підготовки нормативно-правової бази медичного забезпечення безпеки дорожнього руху.

Особливе місце у забезпеченні безпеки дорожнього руху займають Міністерство внутрішніх справ України та органи Національної поліції України.

До функцій Департаменту патрульної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху належать такі:

- вжиття організаційних заходів для підвищення рівня безпеки дорожнього руху;
- організація контролю за додержанням законів, інших нормативних актів з питань безпеки дорожнього руху та охорони навколишнього середовища від шкідливого впливу авто-мототранспортних засобів;
- контроль за порушниками, та притягнення їх до відповідальності.

До функцій Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху належать:

- здійснення нормативно-методичного забезпечення та контролю за діяльністю підпорядкованих територіальних органів та підрозділів, які у межах компетенції реалізують державну політику з питань забезпечення безпеки дорожнього руху;
- організація та здійснення контролю за додержанням Правил дорожнього руху його учасниками;
- здійснення контролю за дотриманням власниками транспортних засобів, громадянами вимог Закону України «Про дорожній рух», правил, норм та стандартів з питань забезпечення безпеки дорожнього руху.

Виходячи з функцій різних державних органів можна зробити висновок, що роль їх у забезпеченні безпеки дорожнього руху дуже важлива.

Список літератури

1. Про дорожній рух : Закон України від 30.06.1993 № 3353-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 31. Ст.338.
2. Про затвердження Положення про Департамент патрульної поліції : наказ Національної поліції від 06.11.2015 № 73.
3. Про затвердження Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України : наказ Національної поліції від 27.11.2015 № 123.
4. Собакарь А. Правові та організаційні проблеми забезпечення безпечного стану дорожніх умов в Україні. Вісник Академії управління МВС. 2010. № 2 (14). С. 37-46.

Секція «Проблеми теорії та практики правоохоронної діяльності»

УДК 351.74

Антонян О. С., студент гр. ЦГЮ-191

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Національна поліція України є одним із головних органів виконавчої влади в Україні. Вона наділена широким колом повноважень, її діяльність поширюється на широкий спектр суспільних відносин, а тому вона має відносно великий обсяг прав та повноважень щодо вирішення адміністративних конфліктів та накладення адміністративних стягнень. Крім того, національна поліція має право накладати стягнення за місцем скоєння правопорушення, на відміну від інших органів виконавчої влади. Але на жаль, адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції як така не розкривається в жодному законі, навіть у Законі України «Про національну поліцію», а тільки визначається через її функції та повноваження, якими вона наділена. Вказаний вище закон взагалі не закріплює такого поняття, як «адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції», але поділяє її на види. Так, згідно статті 23 Закону України «Про національну поліцію» її діяльність поділяється на превентивну, профілактичну, охоронну, оперативно-розшукову, а згідно статті 25 ще й на адміністративно-аналітичну (інформаційно-аналітичну). Остання являє собою збір, обробку, аналіз та оцінку інформації, з метою підвищення ефективності діяльності органів поліції [1].

Видатний вчений С. М. Гусаров вважає, що головною особливістю адміністративної діяльності поліції є безпосередня можливість втручатися у ситуацію та приймати заходи щодо зупинення небезпечних дій суб'єктів, усувати причини і умови що можуть призвести до суспільно-небезпечних наслідків та належним чином виконувати свій обов'язок – захищати права громадянина та держави [2, с. 74]. На підставі аналізу положень Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про Національну поліцію», Дисциплінарного статуту Національної поліції і наукових праць вчених правознавців, зокрема, Салманової О. Ю та Гусарова С. М. можна виділити такі адміністративно-юрисдикційні особливості діяльності національної поліції:

– адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції є офіційною, тобто здійснюється від імені держави;

– адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції здійснюється спеціально уповноваженими структурними підрозділами НПУ та їх посадовими особами;

– адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції, як і будь-яка інша її діяльність, є підзаконною, здійснюється на основі і на виконання Закону. Тобто представники поліції мають діяти суворо в рамках закону, адже недотримання вимог законності призводить до визнання адміністративного акта нікчемним, внаслідок чого його скасовують;

– адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України завжди має виключно державно-владний характер і здійснюється тільки за спеціально визначеною процедурою;

– Національна поліція України виконує обов'язки покладені на них згідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію»: надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з

особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Вказані суспільні відносини є об'єктом адміністративно-правової охорони поліції, їх захист забезпечується здійсненням підрозділами Національної поліції України (зокрема, підрозділами патрульної поліції, відділами превентивної діяльності) поліцейських заходів;

– згідно до ст. 222 КУпАП: адміністративно-юрисдикційні повноваження щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесення відповідних постанов здійснюються одноособово уповноваженими працівниками органів та підрозділів Національної поліції, які мають спеціальні звання відповідно до покладених на них повноважень [3].

Таким чином, хоч адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України і не визначається офіційно в законодавчих актах, але вона зумовлена та визначається своїми повноваженнями, завданнями, функціями і характером діяльності; у своїй діяльності поліція суворо дотримується вимог закону; діяльність поліції виражається в одноособовій формі адміністративної юрисдикції. «Ця діяльність дуже складна і різноманітна, її правоохоронний потенціал спрямований на охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, забезпечення законності, надання визначених законом послуг з допомоги особам, які потребують такої допомоги», як зазначає Салманова О. Ю. [4, с. 332]. Під час виконання своїх обов'язків національна поліція застосовує норми адміністративного законодавства, зокрема, законодавства про адміністративні правопорушення, відомчих нормативно-правових актів Національної поліції України для забезпечення публічної безпеки та порядку. Адміністративно-юрисдикційна діяльність дозволяє поліції у встановленій процесуальній формі вирішувати конфліктні ситуації, що виникають, наприклад, під час розгляду скарг громадян. Крім того, діяльність поліції передбачає при необхідності застосування примусу до фізичних осіб, а також до посадових та юридичних осіб.

Проаналізувавши норми чинного законодавства та наукові погляди вчених-правознавців, необхідно погодитися з тим, що можна розглядати адміністративно-юрисдикційну діяльність національної поліції у широкому та вузькому значенні [5, с. 203]. У широкому розумінні «адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції включає діяльність щодо здійснення провадження з розгляду скарг громадян, дисциплінарного провадження та провадження в справах про адміністративні правопорушення». У вузькому розумінні «адміністративно-юрисдикційна діяльність – це врегульована нормами законодавства про адміністративні правопорушення специфічна діяльність відповідних структурних підрозділів Національної поліції України щодо виявлення адміністративних правопорушень, їх документування (з можливістю застосування превентивних та примусових поліцейських заходів), розгляду підвідомчих справ, винесення постанов за справою та їх виконання». Поліція застосовує чинні норми до конкретних життєвих ситуацій шляхом прийняття правозастосовного акта, тобто мова йде саме про правозастосовну діяльність.

Список літератури

1. Про Національну поліцію: закон України від 23.04.2021 № 580-VIII База даних «Законодавство України» ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 06.05.2021).
2. Гусаров С. М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 462 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X, в ред. від 27.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 07.05.2021).
4. Салманова О. Ю. Особливості та класифікація управлінських юрисдикційних процедур у судах. Форум права. 2013. № 4. С. 330–333.
5. Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 455 с.

УДК 343.37

Берднік І. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

Гарига М.М., експерт, провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності центру

Чернігівського НДЕКЦ МВС України

ЗАСТОСУВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗМІНОЮ ОБСТАНОVKИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Стаття 48 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачає два випадки звільнення особи від кримінальної відповідальності. Першим є втрата вчиненим діянням внаслідок зміни обстановки суспільної небезпечності, а другим – те, що особа перестала бути суспільно небезпечною. Проведений аналіз судової практики продемонстрував, що до врахування і оцінки кожного із цих випадків при звільненні особи від кримінальної відповідальності у разі вчинення нею злочину, що посягає на водні ресурси, суди в своїх рішеннях підходять неоднозначно.

1) втрату вчиненим діянням суспільної небезпечності суди пов'язують передусім з істотними економічними змінами у державі, що не залежать від волі особи, яка вчинила злочин конкретного виду. Наприклад, в ухвалі Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 27 червня 2013 року втрата діянням, вчиненим «особою, яка відповідальна на підприємстві за видобування підземної води, яка відноситься до корисних копалин загальнодержавного значення» та передбаченим ч. 2 ст. 240 КК, суспільної небезпечності обґрунтовувалась наступним чином: «Діяння втратило суспільну небезпечність, оскільки підприємство 20.05.2013 року отримало спеціальний дозвіл на користування надрами» [1];

2) при визнанні того, що особа перестала бути суспільно небезпечною, суди в своїх рішеннях враховували наступні фактичні обставини:

а) посткримінальну поведінку особи, пов'язану із здійсненням нею оплати заподіяних збитків (наприклад, в ухвалі Новотроїцького районного суду Херсонської області від 17 квітня 2013 року втрата директором ТОВ «Сиваське РТП», який вчинив «не маючи дозволу ... незаконне видобування води у кількості 11,7 тис. кубометрів, яка ... віднесена до корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення, чим державі внаслідок самовільного водоспоживання було завдано збитків на суму 7886,66 тис. гривень» суспільної небезпечності конкретизувалась судом наступним чином: «Враховуючи те, що обвинувачений ... отримав дозвіл від державного управління охорони навколишнього природного середовища в Херсонській області на спеціальне водокористування для ТОВ «Сиваське РТП» до 01.01.2016 року та ... здійснив платіж за спеціальне водокористування у сумі 8974,35 гривень, тому вищевказане є гарантією, що він у майбутньому не вчинить тотожних кримінальних правопорушень, поважно ставитиметься до правил поведінки правослухняної людини, встановлених у державі та суспільстві, та буде поводити себе як законослухняний громадянин» [2]);

б) усунення особою, що звільняється від кримінальної відповідальності, причин вчинення нею злочину певного виду (так, в ухвалі Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 25 березня 2014 року зазначено, що винний у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 240 КК, «перестає бути суспільно небезпечною особою, оскільки усунені обставини, що спричинили вчинення ним злочину та усунено можливість вчинення ним злочину у майбутньому» [3]; щоправда, конкретизацію таких обставин суд у своєму рішенні не зробив);

в) розірвання (закінчення) трудових відносин особи із роботодавцем, що позбавляє особу, яка звільняється від кримінальної відповідальності, можливості вчинити новий

злочин (наприклад, ухвалою Збараського районного суду Тернопільської області від 6 листопада 2013 року було звільнено від кримінальної відповідальності за ст. 48 КК начальника Збараського міського комунального підприємства «Збараж» Тернопільської області, який вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 242 КК, та вказано, що втрата цією особою суспільної небезпечності підтверджується тим, що вона «не працює на посаді начальника Збараського міського комунального підприємства «Збараж» Тернопільської області», у зв'язку із зайняттям якої і був вчинений злочин (на час розгляду справи звільнений з посади)» [4]; в іншому випадку Голованівський районний суд Кіровоградської області своєю ухвалою від 9 червня 2015 року звільнив особу, що вчинила злочин, передбачений ч. 2 ст. 240 КК, від кримінальної відповідальності на підставі ст. 48 КК, вказавши: «посткримінальна поведінка ... свідчить про те, що підозрювана перестала бути суспільно небезпечною особою, оскільки після виявлення кримінального правопорушення ... була звільнена від виконання обов'язків за водопостачання та облік» [5]);

г) наявність (виникнення) трудових відносин особи із роботодавцем, що позбавляє її можливості вчинити новий злочин у майбутньому (наприклад, в ухвалі Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 27 червня 2013 року при обґрунтуванні втрати особою суспільної небезпечності суд вказав на таке: «Обвинувачений ... не є суспільно небезпечною особою – працює на підприємстві «Мотордеталь-Конотоп» [1]);

г) випадки, коли відсутність та наявність трудових відносин особи із роботодавцями, що позбавляють її можливості вчинити новий злочин, поєднуються між собою (так, в ухвалі Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 25 березня 2014 року, якою директор комунального підприємства «Військове містечко» був звільнений від кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ч. 2 ст. 240 КК, на підставі ст. 48 КК, було зазначено про те, що винний «станом на час розгляду справи ... не є директором КП «Військове містечко», а працює директором КП «Грушівське сільське комунальне господарство» ... і ... не є суспільно небезпечною особою в розумінні КК України, оскільки не є посадовою особою» [3]);

д) наявність в особи, що звільняється від кримінальної відповідальності, певних психологічних, фізіологічних властивостей (наприклад, Городенківський районний суд Івано-Франківської області в своїй ухвалі від 3 грудня 2015 року втрату особою суспільної небезпечності обґрунтував з огляду на те, що винний «не працює, є інвалідом 3-ї групи, за місцем проживання характеризується позитивно, на обліку в нарколога і психіатра не числиться» [6]).

Оцінюючи наведені підходи судів стосовно врахування зазначених обставин у визначенні втрати особою суспільної небезпечності, зауважу, що суди необґрунтовано визнавали зміною обстановки розірвання (закінчення) трудових відносин винного із роботодавцем (його звільнення з посади) та, навпаки, наявність (виникнення) таких трудових відносин (його влаштування на певну посаду) передусім тому, що така поведінка особи, що звільняється від кримінальної відповідальності, може об'єктивно і/або суб'єктивно свідчити про реалізацію нею наміру уникнути кримінальної відповідальності або про те, що звільнення здійснювалось за ініціативою роботодавця та було прямо пов'язано із вчиненням злочину [7, с. 115].

Крім цього, потрібно зазначити, що законодавець відмовився від передбачення у розділі VIII Особливої частини КК спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. Тому окремої уваги потребує питання про доцільність включення у цей розділ таких спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності.

По-перше, злочини, що посягають на водні ресурси, порушують публічні (держави та суспільства в цілому) та приватні інтереси у галузі водокористування. Підтвердженням цьому є положення «вступної частини» постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 року № 17: «злочини ... проти довкілля посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також у сфері охорони, використання, збереження і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної

безпеки, запобігання й усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на навколишнє природне середовище, збереження генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій, а також природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною» [8].

По-друге, складність обчислення таких обов'язкових елементів (ознак) складів злочинів, що посягають на водні ресурси, як предмет злочину та наслідки, про що вказувалось у попередніх розділах роботи. Тому при доповненні розділу VIII Особливої частини КК спеціальними видами звільнення від кримінальної відповідальності потрібно включати в їх зміст умови, пов'язані із відшкодуванням або усуненням заподіяної шкоди, що сприятиме запобіганням таких злочинів та ліквідації наслідків, заподіяних ними. Тим більше, що одним із основних принципів охорони довкілля у п. «й» ч. 1 ст. 3 Закону «Про охорону навколишнього...» називається: «поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища».

Проведений аналіз механізму посягань на водні ресурси дозволяє визнати доцільним передбачити спеціальні види звільнення у ч. 5 ст. 240, ч. 3 ст. 242 та ч. 4 ст. 243 КК. Зокрема, у ч. 5 ст. 240 КК потрібно передбачити: «5. Особа, яка вперше вчинила будь-яке із діянь, передбачених частиною першою, другою або третьою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення її до кримінальної відповідальності за вчинений злочин припинила порушення правил охорони або використання надр та усунула шкоду, завдану таким порушенням, а також відшкодувала шкоду, завдану життю, здоров'ю людей та довкіллю». Відповідно у ч. 3 ст. 242 КК слід передбачити: «3. Особа, яка вперше вчинила будь-яке із діянь, передбачених частиною першою або другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення її до кримінальної відповідальності за вчинений злочин припинила порушення правил охорони водних об'єктів та усунула шкоду, завдану таким порушенням, а також відшкодувала шкоду, завдану життю, здоров'ю людей, об'єктам тваринного і рослинного світу, водним об'єктам». У ч. 4 ст. 243 КК необхідно закріпити таке положення: «4. Особа, яка вперше вчинила будь-яке із діянь, передбачених частиною першою, другою або третьою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення її до кримінальної відповідальності за будь-який із злочинів, передбачених цією статтею, припинила забруднення моря та усунула шкоду, завдану таким забрудненням, а також відшкодувала шкоду, завдану життю, здоров'ю людей, живим ресурсам моря та законним видам використання моря».

Список літератури

1. Ухвала Конопотського міськрайонного суду Сумської області від 27.06.2013 р. у справі № 577/3101/13-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32290915> (дата звернення: 01.04.2021).
2. Ухвала Новотроїцького районного суду Херсонської області від 17.04.2013 р. у справі №662/721/13-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30803816> (дата звернення: 01.04.2021).
3. Ухвала Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 25.03.2014 р. у справі № 628/4696/13-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37835967> (дата звернення: 01.04.2021).
4. Ухвала Збаразького районного суду Тернопільської області від 06.11.2013 р. у справі № 598/1109/13-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34661953> (дата звернення: 01.02.2021).
5. Ухвала Голованівського районного суду Кіровоградської області своєю ухвалою від 09.06.2015 р. у справі № 386/584/15-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44725419> (дата звернення: 01.04.2021).
6. Ухвала Городенківського районного суду Івано-Франківської області від 03.12.2015 р. у справі №342/208/15-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54023063> (дата звернення: 01.04.2021).
7. Берднік І.В. Проблеми застосування судами норм КК України про звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на водні ресурси. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 1. С. 112-122.
8. Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. №7. URL: <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/2B7E0AAF30853651C3256DF7002E9A19> (дата звернення: 20.04.2021).

УДК 342.722

Боклаг І. Я., студентка гр. ПД-171

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВАГИ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

У сучасному правовому, демократичному суспільстві основними цінностями якого визнаються права людини, захист останніх є найважливішим завданням держави і органів правосуддя в тому числі і Європейського суду з прав людини (далі – Суд, ЄСПЛ).

Як показує судова практика, одним із прав людини, закріплених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), що порушується, є право на приватне і сімейне життя (стаття 8 Конвенції) яке полягає у недопущенні втручання з боку органів державної влади у здійснення цього права за винятком випадків, встановлених ч. 2 ст. 8 Конвенції та національним законодавством [1]. Проте, як показує практика, саме обвинувачення в порушенні права на приватне життя найчастіше викликають найзапекліші дискусії у суспільстві і стають предметом спору у практиці ЄСПЛ.

Аналізуючи питання про порушення права на приватне і сімейне життя слід, на нашу думку зауважити, що не всі заходи, які вживаються державою і стосуються життя окремої людини, можуть вважатися «втручанням» за змістом статті 8. Часто держава і сама визнає факт втручання з її боку у права людини. Наприклад, у випадках позбавлення батьківських прав, позбавлення в'язнів права листування, проведення обшуків житла тощо.

ЄСПЛ, розглянувши достатньо велику кількість справ щодо порушення права, гарантованого статтею 8 Конвенції, до сьогоднішнього дня не сформував чітке визначення «приватного» життя. Так, зокрема у рішенні «Х. і У. проти Нідерландів» від 26 березня 1985 року, Суд зауважив, що поняття «приватного життя» є достатньо широким і не підлягає вичерпному, конкретному визначенню. Однак при цьому зауважив, що воно охоплює як фізичну так і психічну цілісність людини [2]. Це ж саме Суд вказав і у рішенні «Прітті проти Сполученого Королівства» від 29 квітня 2002 року [3].

У свою чергу у рішенні у справі «Мікулич проти Хорватії» від 7 лютого 2002 року Суд затвердив, що інколи таке право може включати в себе деякі аспекти не лише фізичного, а й соціального «я» людини. Зокрема, такі, як наприклад, гендерна ідентифікація, ім'я особи, статевая орієнтація і життя визнаються складовими її особистого життя, право на яке регламентовано статтею 8 Конвенції. [4] До такого рішення Суд прийшов і у справі «В. проти Франції» (В. v. France) від 25 березня 1992 року.

У справі «Ліндер проти Швеції» (Leander v. Sweden) від 26 березня 1987 року Суд твердо наголосив, що зберігання даних, що стосуються сфери «приватного життя» особи, належить до змісту частини 1 статті 8 Конвенції.

Саме поняття «повага» до приватного життя за твердженням Суду передбачає право на встановлення і розвиток стосунків з іншими людьми. Окрім того, на думку ЄСПЛ, немає жодних принципових підстав вважати, що поняття «приватне життя» не може охоплювати діяльність професійного чи ділового характеру і відповідно відносить останню до сфери приватного життя [5].

Варто зазначити, що наведене тлумачення повністю відповідає приписам Конвенції Ради Європи від 28 січня 1981 року про захист прав осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних мета якої полягає у тому, аби забезпечити для будь-якої особи на території кожної Договірної Сторони повагу до її прав та основних свобод і у тому числі права на недоторканність особистого життя при автоматизованій обробці даних особистого характеру [6].

Продовжуючи аналіз такого аспекту приватного життя як збір інформації щодо особи державними органами варто навести, як приклад рішення ЄСПЛ у справі

«Пантелеєнко проти України», де Суд відзначає, що як зберігання державними органами інформації про особисте життя людини, так і її використання є втручанням у право на повагу до приватного життя, гарантоване статтею 8 Конвенції [7]. Аналогічне рішення Суд прийняв у справі «Заїченко проти України (№2)» де підкреслив, що збирання та зберігання інформації стосовно приватного життя особи, а також її розповсюдження охоплюються сферою застосування пункту 1 статті 8 Конвенції [8].

Не менш цікаве обґрунтування «приватності» викладено у рішенні «Прітті проти Сполученого Королівства» від 29 квітня 2002 року, в якому Суд сказав, що «не можна вважати свавіллям те, що закон наголошує на важливості права на життя забороняючи суїцид зі сторонньою допомогою, водночас передбачаючи наявність системи правозастосування і судового розгляду, яка в кожній конкретній справі дає змогу належним чином враховувати суспільний інтерес у порушенні судового переслідування, а також справедливий й належний вимоги покарання та стримування» [3].

Особливу увагу варто приділити рішенню Суду у справі «Gaskin v. the United Kingdom» 1989 року у якій позивач бажав розшукати інформацію про своє дитинство, натомість місцева влада відмовила йому в доступі до його досьє. Суд у цьому випадку визначив, що оскільки ніхто інший не міг відтворити події дитинства заявника, і в аспекті важливості такої інформації для приватного життя позивача, відсутність судової процедури у Великобританії, яка б дозволила розглянути і, можливо, переглянути відмову влади надати досьє, є порушенням статті 8 Конвенції. Тому, у цій справі Суд встановив порушення статті 8 Конвенції при цьому не в аспекті заборони втручання держави у право особи на приватне життя, а в не здійсненні державою обов'язку по наділенню особи інформацією, яка стосується її приватного і сімейного життя. З цього випливає, що на державу покладається не лише негативне зобов'язання по забороні втручання у право особи, а й позитивне, тобто те, що передбачає активні дії держави у випадках, коли це необхідно для захисту права особи на приватне життя [9].

Говорячи про негативні та позитивні зобов'язання, треба зауважити, що межа між позитивними та негативними зобов'язаннями держави за Конвенцією не піддається точному визначенню. Зокрема, в обох випадках необхідно враховувати той самий визначений ЄСПЛ «справедливий баланс», який встановлюється між конкуруючими інтересами окремого індивіда та суспільства у цілому, при цьому в будь-якому разі береться до уваги свобода розсуду, якою користується держава.

Отже, «приватне життя» – це глобальне поняття, що охоплює різні сфери життєдіяльності людини і стосуються її особистого буття. Відповідно тлумачення цього поняття і віднесення того чи іншого аспекту до його змісту здійснюється Судом у кожному конкретному випадку індивідуально. Тому практика ЄСПЛ щодо забезпечення права на повагу до приватного і сімейного життя є не просто важливою, а ключовою у вирішенні даного питання і винесенні справедливого і законного рішення.

Список літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «X. і Y. проти Нідерландів» від 26 березня 1985 року. URL: <https://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/x-i-y-protiv-niderlandov-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.
3. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Прітті проти Сполученого Королівства» від 29 квітня 2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_210#Text.
4. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Мікулич проти Хорватії» від 7 лютого 2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_049.
5. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Ліндер проти Швеції» (Leander v. Sweden) від 26 березня 1987 року. URL: <https://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/leander-protiv-shvecii-leander-v-sweden-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.
6. Конвенція Ради Європи про захист прав осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326.
7. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Пантелеєнко проти України» від 29 червня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_274#Text.

8. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Заїченко проти України (№2)» від 26 лютого 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a87#Text.

9. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Gaskin v. the United Kingdom» 1989 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57491"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

УДК 343.14

Ботвинко А. В., студентка гр. ПД-171

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ МЕТИ ТА ЗАСОБІВ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛАДЕНІ В ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Вивчення правових позицій Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з питань доказування має важливе значення для цього дослідження, оскільки в таких правових позиціях відбивається колективний досвід суддів, які представляють різні правові системи, що належать державам, в яких кримінальний процес побудований технічно різними способами (держави системи загального права, континентального права, пострадянські країни, які обрали різні варіанти розвитку). Це дозволяє ЄСПЛ при розгляді конкретних скарг визначати межі (в тому числі межі дискреційного розсуду суду), при виході за межі яких порушується право на справедливий судовий розгляд в будь-якій державі, незалежно від типу його правової системи і особливостей його кримінального процесу. Це визначає ті «межі», в рамках яких можливе створення індивідуального балансу охоронюваних цінностей, а також реалізація конкретного співвідношення публічних і змагальних начал, меж дискреційних повноважень суб'єктів процесу, яке дозволяло б ефективно реалізовувати призначення кримінального процесу, надаючи кожному його учаснику і суспільству в цілому дієві гарантії реалізації права на судовий захист. При цьому перед кожною країною постають завдання адекватного механізму реалізації правових позицій ЄСПЛ в національне законодавство і правову доктрину, з урахуванням історичних особливостей її кримінального процесу, а також проблем правозастосовчої практики.

Слід зазначити, що такі європейські держави, як Німеччина, Австрія, Швейцарія, Сполучене Королівство, Франція, Польща, Молдова, Росія в сукупності «дають» третину всіх Постанов ЄСПЛ, що стосуються реалізації права кожного на справедливий судовий розгляд. Три держави (Росія, Молдова, Франція) в сукупності «дали» майже 50% від загального числа Постанов ЄСПЛ за скаргами на справедливий і відкритий розгляд справи незалежним і неупередженим судом за 2019 рік. Це, з одного боку, демонструє, що практика ЄСПЛ, його правові позиції щодо змісту права на справедливий судовий розгляд у кримінальних провадженнях репрезентативні і застосовні для розглянутих в даному дослідженні європейських держав, і що, по-друге, ці держави істотно відрізняються між собою за ступенем «проблематичності» реалізації в них правових позицій ЄСПЛ.

Європейський Суд з прав людини не розглядав питання про мету доказування. Право на справедливий судовий розгляд розуміється ним виключно як право на належну (справедливу) правову процедуру, але не включає в себе право на отримання сприятливого судового рішення. Проте, ряд положень, що містяться в Постановах ЄСПЛ, свідчать про те, що для Європейського Суду важливою є та обставина, що кримінальний процес взагалі і судова діяльність зокрема призначені для встановлення істини (Постанова ЄСПЛ у справі «Бекос і Кутрулопус (Bekos and Koutropoulos) проти Греції» від 13.12.2005 р., Постанова ЄСПЛ у справі «Рудаков (Rudakov) проти Російської Федерації» від 28.10.2010 р.; Рішення ЄСПЛ у справі «Маршіані (Marchiani) проти Франції» від 27.05.2008 р.; Постанова ЄСПЛ у

справі «Максимов (Maksimov) проти Російської Федерації» від 18.03.2010 р.; Постанова ЄСПЛ у справі «Поляков (Polyakov) проти Російської Федерації» від 29.01.2009 р.; Постанова ЄСПЛ у справі «Баннікова (Bannikova) проти Російської Федерації» від 04.11.2010 р.; Постанова ЄСПЛ у справі «Айдаріч (Ajdaric) проти Хорватії» від 13.11.2011 р.; Постанова ЄСПЛ у справі «Дамір Сібгатулін (Damir Sibgatullin) проти Російської Федерації» від 24.04.2012 р. та ін.) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Прагнення до досягнення істини в ході кримінального провадження є для ЄСПЛ безперечним, що діє аргіогі і не вимагає окремого обґрунтування. При цьому підході самостійна цінність процедурних і організаційних правил, що включаються в зміст права на справедливий судовий розгляд, полягає в тому, що вони в своїй сукупності регламентують таку процедуру, реалізація якої дозволяє забезпечити встановлення істини, прийняття справедливого судового рішення в переважній більшості випадків, одночасно гарантуючи реалізацію прав учасників (зокрема, права на захист, права на безпеку, права не піддаватися жорсткому поводженню), а також дотримання принципу «мало того, щоб правосуддя здійснювалося, має бути видно, що воно здійснюється», що є одним із засобів забезпечення незалежності суду і неупередженості суддів.

Таким чином, на думку ЄСПЛ, справедливий судовий розгляд – це таке право, в якому є певний, мінімально необхідний «набір інструментів», що дозволяють кримінальній юстиції діяти з метою одночасного досягнення всіх перерахованих вище вимог, врівноваження конкуруючих інтересів захисту, потерпілого і свідків і публічного інтересу в ефективному здійсненні правосуддя (Постанова ЄСПЛ у справі «Аль-Хавайо і Тахір (Al-Khawaja and Tahery) проти Сполученого Королівства» від 15.12.2011 р.). У число таких «інструментів» Європейський Суд включає, зокрема, принцип змагальності і принцип рівності сторін, розглядаючи змагальність не як початок, протилежний встановленню об'єктивної істини у справі, а як засіб встановлення істини під час кримінального судочинства [9].

З точки зору ЄСПЛ, поділ процесуальних функцій і неприпустимість виконання судом функції обвинувачення - речі дуже важливі для забезпечення справедливості судового розгляду, але не мають прямого відношення до принципу змагальності. Ситуації, в яких судові органи брали на себе реалізацію функції обвинувачення, Суд розглядав не з точки зору реалізації принципу змагальності, а в аспекті питання про неупередженість такого суду (Постанова ЄСПЛ у справі «Озеров (Ozerov) проти Російської Федерації» від 18.05.2010 р.) [10].

Згідно з правовою позицією Європейського Суду з прав людини, «принцип змагальності означає, що сторони в кримінальному або цивільному процесі мають право ознайомлюватися з усіма доказами або зауваженнями, долученими до справи, коментувати їх» (Постанова ЄСПЛ у справі «Вермюлен (Vermeulen) проти Бельгії» від 20.02.1996 р.) [11]. «Право на змагальний процес у кримінальній справі означає, що як сторони обвинувачення, так і сторони захисту повинна бути надана можливість знати та коментувати подані заяви та представлені докази іншої сторони» (Рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Оджалан (Ocalan) проти Туреччини» від 12.05.2005 р.) [12].

Однак, на думку ЄСПЛ, право на розкриття відповідних доказів не є абсолютним правом. У будь-якому кримінальному судочинстві можуть співіснувати конкуруючі інтереси (такі як забезпечення національної безпеки, необхідність захищати свідків або зберігати в секреті методи розслідування злочинів), які повинні бути співставлені з правами обвинуваченого. У деяких випадках може знадобитися приховати певні докази від захисту, щоб зберегти основні права іншої особи або захистити важливі суспільні інтереси. Проте, відповідно до пункту 1 статті 6, допустимі тільки такі заходи, що обмежують права захисту, які є суворо необхідними (Рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Джаспер (Jasper) проти Сполученого Королівства» від 16.02.2000 р.; Рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Роу (Rowe) і Девіс (Davis) проти Сполученого Королівства» від 16.02.2000 р.) [13; 14].

Крім того, Європейський Суд вважає, що не можна тлумачити статтю 6 Конвенції як таку, що гарантує необмежений доступ до матеріалів кримінальної справи в будь-який

момент розслідування, особливо до притягнення особи як обвинуваченого (до моменту проведення слідчим суддею першого допиту), коли у державних органів є достатні підстави вважати, що обмеження такого доступу необхідно для захисту інтересів правосуддя та забезпечення ефективності розслідування (Постанова ЄСПЛ у справі «А.Т. проти Люксембургу від 9.04.2015 р.» [15].

Змагальність, на думку ЄСПЛ, передбачає також:

- право сторін представляти будь-які зауваження і обов'язок суду їх розглянути (Постанова ЄСПЛ у справі «Перес (Peres) проти Франції» від 12.02.2004 р.) [16];
- розумну можливість ефективно оскаржувати припущення і доводи протилежного боку (Постанова ЄСПЛ у справі «Попов (Porov) проти Росії» від 13.07.2006 р., в тому числі шляхом забезпечення стороні можливості відшукувати і представляти в суд власні докази [17].

Таким чином, питання про те, які юридичні і фактичні можливості повинні мати адвокати для збирання та подання до суду доказів по кримінальних справах, розглядається ЄСПЛ в контексті необхідності забезпечення реалізації принципу змагальності.

У той же час Європейський Суд не бачить небезпеки для змагальності в ситуації, коли окремі докази збираються з ініціативи суду, він лише вважає, що з метою забезпечення змагального процесу всі докази зазвичай повинні представлятися в присутності обвинуваченого у відкритому судовому засіданні (Постанова ЄСПЛ у справі «Зайцев (Zaytsev) проти Російської Федерації» від 16.11.2006 р. [18].

Таким чином, процесуальна активність суду, направленість його на встановлення істини, на думку ЄСПЛ, допустима і аж ніяк не суперечить змагальному характеру правосуддя. Змагальність ЄСПЛ розглядає як забезпечення стороні дійсної можливості знайомитися з доводами протилежної сторони, оскаржувати надані нею докази (в тому числі особисто допитуючи її свідків або беручи участь в їх допиті), представляти свої докази і доводити до суду свою позицію у справі, яку суд був би вправі і зобов'язаний врахувати при винесенні рішення у справі, тобто. як гарантію дійсної можливості спору між сторонами.

Список літератури

1. Постанова ЄСПЛ у справі «Бекос і Кутрулопус (Bekos and Koutropoulos) проти Греції» від 13.12.2005 р. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,469df5cd2.html> (дата звернення: 05.05.2021).
2. Постанова ЄСПЛ у справі «Рудаков (Rudakov) проти Російської Федерації» від 28.10.2010 р. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB&n=420545#07520282149913968> (дата звернення: 05.05.2021).
3. Рішення ЄСПЛ у справі «Маршіані (Marchiani) проти Франції» від 27.05.2008 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%20\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%20[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]%7D) (дата звернення: 05.05.2021).
4. Постанова ЄСПЛ у справі «Максимов (Maksimov) проти Російської Федерації» від 18.03.2010 р. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB&n=161391#012810824895912476> (дата звернення: 05.05.2021).
5. Постанова ЄСПЛ у справі «Поляков (Polyakov) проти Російської Федерації» від 29.01.2009 р. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB&n=149450#039071417507525474> (дата звернення: 05.05.2021).
6. Постанова ЄСПЛ у справі «Баннікова (Bannikova) проти Російської Федерації» від 04.11.2010 р. URL: <http://ip-centre.ru/biblioteka/resheniya-evropejskogo-suda/bannikova-bannikova-protiv-rossijskoj-federaczii-zhaloba-1875706> (дата звернення: 05.05.2021).
7. Постанова ЄСПЛ у справі «Айдаріч (Ajdaric) проти Хорватії» від 13.11.2011 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%20\[%22001-107989%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%20[%22001-107989%22]%7D) (дата звернення: 05.05.2021).
8. Постанова ЄСПЛ у справі «Дамір Сібгатулін (Damir Sibgatullin) проти Російської Федерації» від 24.04.2012 р. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB&n=405084#01390222606334237> (дата звернення: 05.05.2021).
9. Постанова ЄСПЛ у справі «Аль-Хавайо і Тахір (Al-Khawaja and Tahery) проти Сполученого Королівства» від 15.12.2011 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-181546&filename=CASE%20OF%20SCHATSCHASCHWILI%20v.%20GERMANY%20-%20%205BUkrainian%20Translation%20%20legal%20summary%20by%20the%20ECHR%20FCOE.docx&logEvent=False> (дата звернення: 05.05.2021).
10. Постанова ЄСПЛ у справі «Озеров (Ozerov) проти Російської Федерації» URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB&n=167746#03823523881020483> (дата звернення: 05.05.2021).

11. Постанова ЄСПЛ у справі «Вермюлен (Vermeulen) проти Бельгії» від 20.02.1996 р.). URL: https://european-court.eu/uploads/ECHR_Vermeulen_v_Belgium_20_02_1996.pdf (дата звернення: 05.05.2021).
12. Рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Оджалан (Ocalan) проти Туреччини» від 12.05.2005 р. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB&n=21624#08541233552630849> (дата звернення: 05.05.2021).
13. Рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Джаспер (Jasper) проти Сполученого Королівства» від 16.02.2000 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=177> (дата звернення: 05.05.2021).
14. Рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Роу (Rowe) і Девіс (Davis) проти Сполученого Королівства» від 16.02.2000 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=177> (дата звернення: 05.05.2021).
15. Постанова ЄСПЛ у справі «А.Т. проти Люксембургу» від 9.04.2015 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-5057990-6221376&filename=003-5057990-6221376.pdf> (дата звернення: 05.05.2021).
16. Постанова ЄСПЛ у справі «Перес (Perez) проти Франції» від 12.02.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_211#Text (дата звернення: 05.05.2021).
17. Постанова ЄСПЛ у справі «Попов (Popov) проти Росії» від 13.07.2006 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-105477&filename=CASE%20OF%20POPOV%20v.%20RUSSIA%20-%20%205BUkrainian%20Translation%5D.pdf> (дата звернення: 05.05.2021).
18. Постанова ЄСПЛ у справі «Зайцев (Zaytsev) проти Російської Федерації» від 16.11.2006 р. URL: <http://www.echr.ru/documents/russia.htm> (дата звернення: 05.05.2021).

УДК 342.76

Будлянський В. І., студент гр. ПД-171

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ І ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ОБМЕЖЕННІ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ

Конституція України надає суду право приймати рішення про арешт людини або тримання її під вартою. Разом з тим, системний аналіз практики застосування кримінального процесуального законодавства слідчими суддями свідчить про наявність певних недоліків у їх роботі при вирішенні питань, пов'язаних з обмеженням права на свободу та особисту недоторканність. Так, поширеною є практика, коли слідчі судді не обґрунтовують висновок про необхідність тримання під вартою конкретними обставинами справи, в тому числі доказами на підтвердження існування певних ризиків, не оцінюють обставини, які мають враховуватись при обранні запобіжного заходу, в тому числі вагомість наявних доказів на вчинення особою кримінального правопорушення, та обставини, що характеризують особу, зокрема, стан її здоров'я. Останні обставини у багатьох випадках перераховуються у судовому рішенні без зазначення, що конкретно було враховано судом [1].

Що ж стосується діяльності правоохоронних органів, яка пов'язана з обмеженням права на свободу і особисту недоторканність, то, для прикладу, незаконні затримання залишаються доволі поширеним явищем. Водночас будь-яке незаконне затримання є кримінально караним діянням, але реальної відповідальності за такі дії, а також дії, що їх супроводжують – позбавлення права на захист, перевищення влади або службових повноважень, катування тощо не настає. Дані кримінальної статистики свідчать про те, що з року в рік Генеральна прокуратура відкриває 100-200 кримінальних проваджень за цими статтями, з яких лише 20-30 доходять до суду та закінчуються обвинувальними вироками (покарання в яких не обов'язково пов'язані із позбавленням волі). Разом з тим для незаконних затримань ця цифра катастрофічно мала – реєструється до 10 кримінальних проваджень на рік, до суду доходять одиниці [2, с. 21].

Зазначимо, що в практиці затримань осіб співробітниками правоохоронних органів найпоширенішими є такі порушення закону з боку правоохоронців як невизнане затримання, затримка в реєстрації затримання, затримання під вигаданим приводом.

Також досить поширеним випадком є складання протоколу затримання слідчими, тоді як фактично затримання здійснюють співробітники інших підрозділів, зазвичай оперативних. Така ситуація призводить до неправильного фіксування юридично значущих обставин у протоколі – місця і часу затримання, а також даних про уповноважену службову особу, яка здійснила затримання. Як наслідок, збільшується час, який особа проводить від моменту її фактичного затримання і до моменту її доставляння до слідчого судді.

Крім того, непоодиноким є практика доставляння до органів досудового розслідування фактично затриманих осіб, які вважаються «запрошеними», або «відвідувачами», з відповідними записами у реєстраційних журналах. За таких обставин протокол затримання не складається, після особу відпускають із приміщення правоохоронного органу, куди її доставили, офіційно вважається, що затримання не відбувалося, хоча юридично мало місце неправомірне обмеження права на свободу і особисту недоторканість. В подібних випадках затримана особа, яка фактично була такою, не отримувала офіційного статусу підозрюваного, і, як наслідок – позбавлялася можливості користуватися відповідними процесуальними правами.

Свого часу Комітет ООН проти катувань визнав та звернув увагу на існування в нашій державі практики невизнаного затримання або затримання із затримкою в його реєстрації в діяльності українських правоохоронних органів.

Проблеми в практиці додержання права на свободу і особисту недоторканість при такому затриманні осіб підтверджується відповідною статистичною інформацією. Так, в Єдиному реєстрі досудових розслідувань кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконним затриманням особи, практично не реєструються.

Варто відмітити і той факт, що особа, затримана правоохоронними органами, знаходиться в украй важкому становищі. Правоохоронці мають особливі повноваження, наприклад, наділені повноваженням із правомірного застосування сили, внаслідок чого затримана особа виявляється повністю у владі працівників правоохоронних органів. Зазначений нерівномірний розподіл прав створює ситуацію, в якій можуть мати місце порушення прав, які відносяться до одних з найсерйозніших порушень основних прав людини, які здатні розтоптати гідність людини, при цьому такі порушення також мають далекосяжні наслідки для суспільства. Незважаючи на їх абсолютну заборону міжнародним правом, тортури та інші види жорстокого поводження все ще зустрічаються з боку правоохоронців [3, с. 50-51].

Зазначимо, що при обмеженні права на свободу і особисту недоторканість правомірне застосування сили є законним повноваженням правоохоронців, що пов'язано з тим, що співробітники правоохоронних органів іноді працюють в небезпечній обстановці і їм доводиться захищати як громадськість, так і самих себе. Однак там, де застосовується сила, існує потенційна небезпека зловживань, особливо тому, що держава і, отже, правоохоронна система – традиційно володіє монополією на правомірне використання фізичної сили.

У цілому зловживання з боку правоохоронців можуть мати місце з огляду на безліч причин, і не в останню чергу тому, що зовсім непросто забезпечити дотримання принципу пропорційності при застосуванні сили. Порушення прав людини можуть відбуватися внаслідок помилкової оцінки конкретної ситуації. Зловживання також можуть відбуватися тому, що співробітники правоохоронних органів, використовуючи свої повноваження, допускають надмірне застосування сили з метою залякування, примусу до дачі показань або з інших причин. Вони також можуть мати місце внаслідок атмосфери безкарності: в таких випадках співробітники правоохоронних органів, які допускають порушення прав людини, переконані, що їм не загрожує ні кримінальна, ні дисциплінарна відповідальність.

Не слід відкидати недосконалість вітчизняних норм про забезпечення права на свободу і особисту недоторканість. Обрання Україною європейського вектора розвитку

вимагає приведення чинного кримінального процесуального законодавства у відповідність міжнародно-правовим актам, оскільки існує багато протиріч як у самому законодавстві, так і в практиці його застосування. Зокрема, наприклад, норми КПК України, Конституції України та Конвенції щодо підстав затримання не відповідають одні одним у повній мірі (це стосується ст. ст. 207, 29, 5 відповідно). Така ситуація не сприяє утвердженню та забезпеченню права на свободу і особисту недоторканість в Україні [4, с. 9].

Таким чином, основною метою законодавства у сфері забезпечення права на свободу та особисту недоторканість – регулювання дієвого судового контролю за законним обмеженням таких прав, а також відповідальність правоохоронців у разі порушень. На жаль, на сьогодні механізм забезпечення права на свободу та особисту недоторканість в Україні не знайшов ефективної реалізації. Основні виклики, пов'язані з правами людини в Україні в зазначеній сфері, пов'язані не з їх нормативним закріпленням чи навіть їх порушенням, а із загальним ставленням до них з боку політиків, чиновників, правоохоронних органів та громадян.

Список літератури

1. Права людини в Україні 2014. Узагальнена доповідь правозахисних організацій. URL: http://khrpg.org/index.php?id=1432292931#_ftn11 (дата звернення: 19.11.2020).
2. Права людини в діяльності української поліції – 2017. Загальний огляд / За заг. ред. Крапивіна Є. О. К. : Софія-А, 2018 р. 36 с.
3. Кушніренко О., Слинко Т. Права людини в умовах формування правової держави і становлення конституційного ладу України. Проблеми законності. Х.: Право. 1998. С. 49-53.
4. Скрипнюк О.В. Конституційно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. Публічне право, 2011. № 3. С. 7-9.

УДК 343.35

Внукова А. О., студентка гр. ПД-171

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАЦІВНИК ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 365 КК УКРАЇНИ

Кримінальну відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК) може нести лише працівник правоохоронного органу.

У науковій літературі й досі не існує єдиної думки з приводу визначення поняття «правоохоронні органи». Розбіжності у поглядах пов'язані з використанням різних доктринальних підходів до вирішення питання визначення правоохоронного органу. Окремі автори на перший план висувають завдання та функціональну спрямованість органу чи організації. Так, С. Я. Лихова всі державні органи і громадські організації, хоча б у деякій мірі наділені правоохоронними функціями відносить до правоохоронних органів [1, с. 74-76]. Близькою до цієї думки можна назвати й позицію В.В. Молдована, який вважає правоохоронні органи важливою ланкою системи державних органів України, що забезпечує законність та правопорядок в усіх сферах життєдіяльності нашої країни [2, с. 64].

Так, С. В. Россоха пропонує розуміти під правоохоронним органом такий державний орган, що наділений Конституцією та законами України певним обсягом прав і обов'язків щодо здійснення захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства і держави шляхом вчинення специфічних дій примусового характеру, які проводяться в певній процесуальній формі» [3, с. 13]. А. М. Кучук вважає, що під правоохоронними органами слід розуміти «... спеціально уповноважені державні органи, що наділяються державно-владними повноваженнями з метою професійного здійснення на підставі та

відповідно до законодавства, а у випадках, встановлених законом, – у відповідній процесуальній формі, із застосуванням правових засобів, діяльність, спрямовану на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин» [4, с. 17-18]. П.І. Хамула визначає правоохоронний орган як орган державної влади, метою утворення та основним напрямком діяльності якого є виконання на професійній основі повноважень із реалізації правоохоронної функції держави згідно із чинним матеріальним і процесуальним законодавством [5, с.47].

Ю. В. Гаруст та В. І. Мельник також наводять визначення поняття правоохоронних органів, під якими розуміють державні органи, які наділені, відповідно до чинного законодавства, владними повноваженнями та здійснюють у межах своєї компетенції правоохоронну діяльність. Тобто вони вважають, що в самостійний вид державної діяльності слід виділити правоохоронну діяльність, яка володіє певними властивостями [6, с.14].

Отже, узагальнюючи викладене щодо поняття правоохоронних органів, можна визначити їх основні ознаки:

- 1) органи правопорядку (правоохоронні органи) відносяться до складових системи органів державної влади (що зумовлюється державновладним характером його діяльності);
- 2) невідемним особливим елементом компетенції будь-якого правоохоронного органу є наявність правомочностей по застосуванню засобів державного примусу;
- 3) діяльність органів правопорядку здійснюється на професійній основі та витікає з законодавчовизначеної компетенції по реалізації державної правоохоронної функції;
- 4) виконання органами правопорядку легітимної мети потребує оснащення спеціальними матеріально-технічними засобами (криміналістичною технікою, зброєю, спецзасобами, тощо) та забезпечення спеціально підготовленим особовим складом;
- 5) проходження служби в правоохоронних органах зумовлює наявність особливого порядку добору і подальшої діяльності, спеціальних вимог та обмежень щодо кадрового складу, спеціальних видів відповідальності, додаткових гарантій діяльності) [5, с. 46-47].

В науковій літературі питання щодо поняття «правоохоронного органу» розглядається по-різному. Це зумовлено, по-перше, відсутністю законодавчої регламентації визначення критеріїв правоохоронних органів, по-друге, відсутністю системного теоретичного розуміння системи правоохоронних органів. При вирішенні питання про віднесення того чи іншого органу до правоохоронного, необхідно враховувати наступні підходи:

- відсутністю у законодавстві чіткого визначення поняття «правоохоронний орган» та передбачення законодавцем системи правоохоронних органів у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [7];
- наявності компетенції органів проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень відповідно до ст. 216 КПК України;
- наявністю повноважень органів щодо проведення оперативно-розшукової діяльності відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [8];
- наявність регламентованих КУпАП повноважень щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення.

Виходячи з визначених підходів, пропонуємо виділити наступну класифікацію правоохоронних органів в Україні:

- правоохоронні органи, які мають проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень та оперативно-розшукову діяльність (підрозділи Національного антикорупційного бюро; органи державного бюро розслідувань);
- правоохоронні органи, які мають право проводити досудове розслідування та складати протоколи про адміністративне правопорушення (податкові органи та ін.);
- правоохоронні органи, які мають право складати лише протоколи про адміністративні правопорушення (органи державного фінансового контролю; органи рибоохорони; Військова служба правопорядку у Збройних силах України та ін.);
- правоохоронні органи, які мають право проводити оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування та складати протоколи про адміністративне правопорушення (підрозділи Національної поліції України, органи Служби Безпеки України);

- правоохоронні органи, які мають право проводити оперативно-розшукову діяльність та складати протоколи про адміністративне правопорушення (органи Державної прикордонної служби України, органи державної кримінально-виконавчої служби; органи Митної служби України та ін.).

Таким чином, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 365 КК України, є працівник правоохоронного органу, тобто, уповноважена особа, що має право проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень, оперативно-розшукову діяльність та складати протоколи про адміністративні правопорушення.

Список літератури

1. Лихова С. Про визначення поняття «правоохоронні органи». Радянське право. 1984. № 11. С. 74–76.
2. Молдован В. В. Правоохоронні органи. Курс лекцій: навч. посіб. К. : Юмана, 1998. 160 с.
3. Россоха С. В. Правоохоронні органи державни в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2016. 20 с.
4. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 22 с.
5. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2015. 235 с.
6. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.
7. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. №11. Ст.50.
8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. №22. Ст.303.

УДК 343.13

Воедило А. В., студентка гр. ПД-171

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ

Конституція України, кримінальне законодавство та практика його застосування яскраво демонструють те, що в нинішніх умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави Україна відводить кримінальному покаранню особливо важливу роль безпосередньо у виконанні свого обов'язку щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, особливо якщо це стосується торгівлі людьми. Зокрема, серед головних заходів державно-правового реагування на вчинені кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили, покарання виступає необхідним та дуже важливим інструментом. Саме тому важливо проаналізувати особливості призначення покарання за торгівлю людьми.

Варто відразу зауважити, що відповідно до ч. 1 ст. 50 КК України покарання є заходом примусу, яке застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, та полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [1]. З легального визначення покарання випливають наступні його ознаки:

- покарання виступає заходом примусу;
- воно застосовується від імені держави;
- покарання застосовується тільки за вироком суду;
- покарання застосовується тільки до особи, яка визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення;
- воно полягає у передбаченому законом позбавленні чи обмеженні прав та свобод засудженого [2, с. 144-145].

З вищезазначених ознак покарання випливає, що застосування кримінального покарання до осіб, що вчинили торгівлю людьми є тим засобом, завдяки якому

здійснюється вплив на поведінку винних осіб, зокрема – засобом, який примушує до законслухняної поведінки, і здійснення вказаного примусового впливу є першою з ключових ознак кримінального покарання [3, с. 195].

Аналіз санкції ст. 149 КК України дозволяє зробити висновок, що за вчинення торгівлі людьми до винного застосовується виключно покарання у виді позбавлення волі, яке може бути як з конфіскацією майна, так і без такої. Наприклад, за вчинення злочину передбаченого ч. 1 ст. 149 КК України наступає покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років; ч. 2 ст. 149 КК України – позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої; ч. 3 ст. 149 КК України – позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої [1].

Таким чином, максимальний термін позбавлення волі становить п'ятнадцять років. Можемо констатувати, що саме таким покаранням вітчизняний законодавець підкреслив тяжкість торгівлі людьми та його небезпечність. Саме цим видом державного примусу він вирішив попереджати і в подальшому випадки вчинення аналогічних злочинів як самими злочинцями (спеціальна превенція), так й будь-якими особами, які вирішають займатися торгівлею людьми (загальна превенція).

Відповідно до ст. 63 КК України позбавлення волі на певний строк – це основне покарання, за яким засудженого ізолюють від суспільства шляхом поміщення його до спеціальної кримінально-виконавчої установи на строк, встановлений вироком суду [1]. Засуджені особи відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах закритого типу, вид яких визначає Державна кримінально-виконавча служба України як центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань: повнолітні особи – у виправних колоніях, а неповнолітні – у виховних колоніях [4, с. 139].

В свою чергу, конфіскація майна як покарання за торгівлю людьми є додатковим покаранням. Так, конфіскація майна як додаткове покарання полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього майна або його частини що є власністю засудженої особи. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, яким є торгівля людьми та може бути призначена тільки у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України [1]. Конфіскація майна призначається за наступних умов,

- особа вчинила тяжке (ч. 4 ст. 12 КК України) або особливо тяжке (ч. 5 ст. 12 КК України) кримінальне правопорушення (торгівля людьми відноситься до вказаних кримінальних правопорушень);

- це кримінальне правопорушення є корисливим (ч. 2 ст. 59 КК України), а ми вже визначили, що торгівля людьми має корисливу мету;

- конфіскацію майна безпосередньо передбачено у санкції статті Особливої частини КК України за відповідне кримінальне правопорушення

При цьому, якщо хоча б одна з цих умов відсутня, конфіскація майна призначена бути не може.

Відповідно до ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України при призначенні покарання за торгівлю людьми суд приймає процесуальне рішення за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, при цьому оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку [5].

При цьому, необхідно зазначити, що при погодженні з кваліфікацією та фактичними обставинами покарання кримінальне правопорушення має відповідати тяжкості кримінального правопорушення. Також недопустимим є призначення м'якого покарання як наслідок компенсації недоліків доказування кваліфікації та обставин кримінального правопорушення. Крім того, при призначенні покарання за торгівлю людьми судами не однаково застосовуються положення ст. 149 КК України через відсутність правових позицій судів вищої інстанції стосовно практики застосування вказаної норми КК України, що

спричиняє ухвалення вироків, які по-різному вирішують питання стосовно покарання винних у злочині торгівлі людиною [6, с. 93].

Як приклад, в своєму дослідженні Л. П. Никифоряк та А. М. Орлеан наводять наступну судову практику:

- вироком Галицького районного суду міста Львова від 13 липня 2016 року особу було засуджено за вербування трьох потерпілих, вчинене з метою експлуатації, із використанням уразливого стану особи, за попередньою змовою групою осіб, за ч. 2 ст. 149 КК України до 6 років позбавлення волі з конфіскацією майна;

- вироком Жовтневого районного суду міста Маріуполя від 11 серпня 2016 року за вербування та переміщення трьох потерпілих, вчинених із метою експлуатації, із використанням як уразливого стану, так й обману, вчинених повторно, суд погодився із запропонованою кваліфікацією за ч. 2 ст. 149 КК України. Проте суд призначив покарання у вигляді 5 років позбавлення волі та звільнив засудженого від відбування покарання з випробувальним терміном на два роки;

- вироком Суворовського районного суду міста Одеси від 30 серпня 2016 року обвинуваченому за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, який також полягав у вербуванні жінок, вчиненому з метою експлуатації, було призначено покарання у вигляді позбавлення волі, але засуджений був звільнений від відбування покарання з випробуванням [6, с. 93-94].

Отже, аналіз вищезазначених вироків Галицького районного суду міста Львова, Жовтневого районного суду міста Маріуполя, Суворовського районного суду міста Одеси дозволяє зробити висновок, що фактично за аналогічні злочинні дії судами було постановлено абсолютно різні вирoki, в результаті яких винні особи понесли різні покарання. Якщо в першому випадку до винного застосовано «реальне» покарання, то в другому та третьому покаранні засуджених було звільнено від відбування покарання. Разом з тим застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням за торгівлю людьми не суперечить законодавству, оскільки таке звільнення можливе як за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, оскільки в ст. 75 КК України відсутнє чітко визначене визначення підстав для застосування її положень [1]. Тому, враховуючи це положення, вирoki судів є правомірними.

Проте, на нашу думку, для того, щоб такі ситуації мінімізувати необхідно Верховному Суду надати відповідні роз'яснення щодо застосування ст. 149 КК України. Такі роз'яснення призведуть до одноставного застосування ст. 149 КК України судами нижчих інстанцій.

В контексті призначення покарання за торгівлю людьми необхідно звернути увагу безпосередньо на мету покарання, яка має на меті не лише кару, але й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [1]. Саме тому, при призначенні більш м'якого покарання, ніж це передбачено санкцією ст. 149 КК України, та звільненні від відбування покарання з випробуванням необхідно враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину передбаченого ст. 149 КК України. Саме тому, при призначенні покарання та винесенні вироків за ст. 149 КК України судам потрібно враховувати:

- ступінь тяжкості вчиненого злочину (торгівлі людьми), який залежить від епізодів злочинної діяльності, його тривалості, втягнення в злочинну діяльність інших осіб та кількості потерпілих осіб (тобто необхідно враховувати як часто вчинявся відповідний злочин, які особи були залучені для його реалізації в якості співвиконавців, скільки було потерпілих осіб від торгівлі людьми;

- особу винної особи та обставини стосовно її ролі та участі у вчиненні торгівлі людьми, а також наявність або обставини його притягнення до кримінальної відповідальності в минулому [6, с. 98].

Таким чином, за результатами проведеного дослідження ми дійшли до висновку, що за вчинення торгівлі людьми до винного застосовується покарання у виді позбавлення волі, яке може бути як з конфіскацією майна, так і без такої. Проте, судова практика демонструє,

що за одні й ті ж діяння можуть застосовуватися різні покарання. Тому, для того, щоб такі ситуації мінімізувати необхідно Верховному Суду надати відповідні роз'яснення щодо застосування ст. 149 КК України. Такі роз'яснення призведуть до однакового застосування ст. 149 КК України судами нижчих інстанцій.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. ст. 131.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка 7-ме вид., переробл. та допов. Київ: Юридична думка, 2010. 1288 с.
3. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Кримінальне право України: питання та задачі для підготовки до вступних, семестрових та державних екзаменів : Навч. посіб. Вид. 2-ге доп. та перероб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 392 с.
4. Баулін О. В., Лебідь В. І., Матвеев П. С., Пожидаєва М. А. Адвокатський іспит: підготовчий курс: Навч. посіб. 5-те вид., доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2017. 832 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України від 08.03.2013. 2013 р., № 9-10, стор. 474, стаття 88.
6. Никифоряк Л. П., Орлеан А. М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ. : Видавництво «Фенікс», 2019. 120 с.

УДК 343.163

Кравченко В. Я., студентка гр. КЮ-182

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., професор, завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Прокуратура в Україні являє собою єдину систему, яка, відповідно до Конституції України та чинних нормативно-правових актів, здійснює функції з метою захисту прав і свобод людині, загальних інтересів суспільства та держави. Проте в процесі реформування та євроінтеграції державних процесів в Україні інститут прокуратури також зазнає змін, реформується, розвивається, і саме через це необхідно дослідити зарубіжний досвід у сфері діяльності прокуратури.

Питання правового статусу та особливостям функціонування органів прокуратури в Україні та зарубіжних країнах присвятили свої роботи такі науковці: Клітинська А. Р., Ліпінська І. В., Омельчук Л. В. та ін. Проте, незважаючи на кількість досліджень, ця тема залишається актуальною.

Насамперед необхідно зазначити, що прокуратура України не належить до жодної з гілок влади. Але деякі науковці розглядають прокуратуру як інститут виконавчої або законодавчої гілки влади. Тому у науці є дискусії, що прокуратура, з одного боку, не є самостійною гілкою державної влади, а з іншого – не належить до складу ні законодавчої, ні виконавчої, ні судової влади. На нашу думку, ці позиції є не логічними, так як прокуратура жодною мірою не належить до судової, виконавчої та законодавчої гілок влади, а природа функцій і завдань прокуратури зовсім інша. Систему прокуратури України становлять Офіс Генерального прокурора, обласні прокуратури, окружні прокуратури та Спеціалізована антикорупційна прокуратура. За необхідності Законом передбачена можливість утворювати спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, на правах обласних, окружних, підрозділу окружної прокуратури й за рішенням Генерального прокурора [1].

Поняття «прокурор» відсутнє в Законі України «Про прокуратуру», але у ст. 2 цього Закону визначено функції прокуратури [1]: 1) підтримання державного обвинувачення в суді;

2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. На нашу думку, прокурор – службова особа органу прокуратури, що склала присягу та має посвідчення прокурора встановленого зразка та виконує функції, наведені вище. Питання реформування органів прокуратури стало надзвичайно актуальним після вступу України до Ради Європи і взяття на себе низки зобов'язань, зокрема – зміна ролі, функцій прокуратури та перетворення цього інституту в орган, що відповідатиме принципам Ради Європи [2, с. 143]. Слід відзначити, що з 2016 року Конституцію України замість розділу «Прокуратура» було доповнено статтею 131-1, що закріплює перелік функцій, які покладаються на прокуратуру. Дискусійним є те, що ця норма розміщена у розділі «Правосуддя», так як це зараховує органи прокуратури України до судової влади. Тому, з огляду на це, необхідно розглянути міжнародну специфіку визначення місця прокуратури в системі гілок влади.

Виділяють чотири групи правового статусу прокуратури в зарубіжних країнах. Перша група – це країни, де прокуратура входить до складу Міністерства юстиції, хоча при цьому може належати до органів правосуддя й діяти при судах, а прокурори можуть належати до суддівського корпусу. До цієї групи належать такі країни: США, Франція, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Данія, Японія, Сирія та ін.

Франція	Бельгія	Німеччина
<p>Прокуратура віднесена до виконавчої гілки влади та входить до складу Міністерства юстиції. Організація і функції прокуратури, процесуальний статус регламентований Кримінальним процесуальним кодексом Франції, Кодексом судової організації і ордонансом, загальними законодавчими актами та галузевим законодавством. Особливістю є те, що структура прокуратури відповідає структурі судової системи. Прокурори дуже близькі до суддівського корпусу, так як вони отримують однакову підготовку та в ході своєї роботи часто переходять із прокурорів у судді і навпаки. Усіх прокурорів призначає й усуває з посади президент республіки за рекомендацією міністра юстиції. Особливістю правового статусу французької прокуратури є те, що нормами Конституції регламентуються лише окремі принципи засади її діяльності, тоді як основні норми, які стосуються функціонування органів прокуратури, передбачаються переважно в актах процесуального законодавства [3, 118].</p>	<p>Прокуратура функціонує під контролем Міністерства юстиції. При Касаційному суді діють перший генеральний прокурор і кілька його помічників – генеральних адвокатів, які дають висновки з правових питань. В апеляційних судах виступають генеральні прокурори. У трибуналах першої інстанції та комерційних трибуналах – королівські прокурори та їх заступники, що підтримують обвинувачення в кримінальних справах та дають висновки в окремих категоріях цивільних справ [4, с.201].</p>	<p>Органи прокуратури функціонують при загальних судах усіх рівнів. До складу Верховного Федерального Суду входить Генеральний федеральний прокурор і підпорядковані йому федеральні прокурори. Генеральний прокурор призначається на посаду Президентом Німеччини за згодою Бундестагу. Генеральний федеральний прокурор виконує свої повноваження під загальним керівництвом Міністра юстиції Німеччини. Також при вищих судах земель і окружних судах діють прокурори, що підпорядковані міністру юстиції кожної із земель. Діяльність прокуратури регламентується Федеральним законом про судоустрій, Кримінальним процесуальним кодексом, Положенням про організаційну структуру прокуратури та Правилами внутрішнього розпорядку прокуратури. Крім положення, що стосуються діяльності прокуратури, визначені в Конституції Німеччини [5, с. 16].</p>

До другої групи належать країни, де прокуратура повністю входить до складу судової системи і знаходяться при судах або користується в межах судової влади адміністративною автономією. До таких країн відносять Латвію, Іспанію, Болгарію.

Цікавим є організація прокуратури у Латвії. Відповідно до спеціального закону прокуратура є органом судової влади, що самостійно здійснює нагляд за дотриманням законності в межах установленої компетенції. До її системи входить Генеральна прокуратура, прокуратури судових округів, прокуратури районів та спеціальні прокуратури. Генеральний прокурор затверджується сеймом за представленням Голови Верховного Суду строком на 7 років. Прокурори призначаються на посаду Генеральним прокурором Латвії. Закон Латвії «Про прокуратуру» передбачає створення колегій, на засіданнях яких вислуховуються повідомлення та пояснення керівників міністерств, державних департаментів, відомств та інших органів, підприємств, установ про дотримання законності у підпорядкованих їм організаціям [2, с. 145].

До третьої групи відносять країни, де прокуратура є самостійним органом та підзвітна парламенту і главі держави. До таких країн відносять Литву, Кубу, В'єтнам та ін. Зокрема, у Литві функції прокурора визначаються у Конституції Литовської Республіки. Відповідно до цього прокурори здійснюють організацію та управління процесом досудового слідства, а також підтримують державне обвинувачення у кримінальних справах. Прокуратура у Литві надає підтримку судам у процесі здійснення правосуддя. Система прокуратури складається з Генеральної прокуратури та територіальних прокуратур. Генеральний прокурор призначається терміном на 7 років. Звільнення прокурора здійснюється Президентом Литовської Республіки за погодженням Сейму [6, с. 30].

Що стосується четвертої групи, то до неї належать країни, де прокуратури як органу взагалі немає. Такою країною є Велика Британія. У системі органів державної влади функціонує Служба королівських прокурорів, діяльність якої координує Генеральний аторней. Це головний державний орган Англії у сфері кримінального переслідування, що діє незалежно в розслідуванні кримінальних справ. Властиві для прокуратури завдання та функції виконують Генеральний аторней та його представники, місцеві аторнеї. Генеральний аторней є керівником адвокатури в Англії та одночасно виконує роль представника держави й уряду в цивільному процесі у справах, що мають суспільний характер щодо впливу на широкі верстви населення [3, с. 119].

Враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що серед зарубіжних країн немає єдиного стандарту щодо моделі прокуратури. Всі вони мають переваги і недоліки, але жодна з них не виключається. Саме через це при вдосконаленні сучасної системи прокуратури у нашій державі необхідно враховувати історичні, культурні та правові аспекти становлення і розвитку держави.

Список літератури

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2-3. Ст. 12.
2. Ліпінська І. В. Функціонування органів прокуратури України та міжнародний досвід. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2018. Т. 29 (68), № 6. С. 143-147.
3. Заїка О. В. Один з шляхів модернізації юстиції України: міжнародний досвід щодо правового статусу прокуратури. Перспективні напрямки наукової думки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2018. Т.1. С. 117-120.
4. Омельчук Л. В., Клітинська А.Р. Європейський досвід організації органів прокуратури. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. 2016. Вип. 1. Т.3. С.199-204.
5. Рибалка Н. О. Зарубіжний досвід управління органами прокуратури та можливості його використання в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 1. С. 15-19.
6. Прокуратура: статус, структура, функції та організація діяльності. Матеріали міжнародного науково-практичного семінару «Запровадження антикорупційної спеціалізації прокурорів: європейський досвід і перспективи в Україні». URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/lawenforcement/41651559.pdf>. (Дата звернення: 14.05.2021).

УДК 343.1

Максименко М. І., директор *Чернігівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України*

Полегешко Ю. В., студентка гр. ПД-171

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

22 листопада 2018 року народні депутати Верховної Ради України проголосували за прийняття законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», внаслідок чого вказаний законопроект був прийнятий і набув чинності з 1 січня 2020 року. Таким чином, завершився довгий процес унормування, приведення у відповідність положень Кримінального процесуального кодексу з нормами Кримінального кодексу України.

Вказаним законом внесено зміни до Кримінального кодексу (далі – КК) України та запроваджено інститут кримінальних проступків. До кримінальних проступків віднесено дії чи бездіяльність, за вчинення яких передбачено основні покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інші покарання, не пов'язані з позбавленням волі.

Фактично, до прийняття зазначеного закону єдиний та належним чином обґрунтований підхід до юридичної природи кримінального проступку, критеріїв та засад поділу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки не існував [1, с.56].

Наукові розвідки фахівців кримінального права та процесу носили дослідницький характер і внаслідок відсутності емпіричної основи (у зв'язку з відсутністю законодавчого визначення кримінальних проступків та відповідних критеріїв їх класифікації) базувались лише на припущеннях.

Терміни «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок» вперше отримали легального значення з часу набрання чинності Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, тобто з 20 листопада 2012 року. Однак, законодавчого визначення зазначених словосполучень КПК не містив. Відсутні такі визначення і в КК України. Внаслідок системного аналізу положень КПК 2012 року, в яких: вживається перше із зазначених словосполучень, зокрема, статті 2, 19, 32, 60, 88, 214, 218 КПК та інші; використовується словосполучення «кримінальний проступок» - п. 4 ч. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 38, ч. 2 ст. 217, п. 1 ч. 1 ст. 219, ч. 1 ст. 294, ст. 298, статті у главі 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» КПК та інші та з урахуванням норм закону України про кримінальну відповідальність в частині визначення злочину (як передбаченого Кримінальним кодексом суспільно небезпечного винного діяння (дії або бездіяльності), вчиненого суб'єктом злочину), слід дійти висновку про те, що термін «кримінальне правопорушення» включає в себе і злочини і кримінальні правопорушення та є узагальнюючим.

При оцінці якісної характеристики злочину суб'єкту правозастосування достатньо визначити важливість об'єкта, на який відбулося посягання. І в цьому сенсі дана характеристика є постійною (незмінною). Інша річ, що на різних етапах розвитку суспільства зміст суспільних відносин змінюється, тому змінюються і законодавча оцінка соціального значення заборонених діянь, і встановлення відповідальності за їх вчинення. У той же час, кількісна характеристика суспільної небезпеки злочину непостійна і залежить від безлічі факторів, пов'язаних з вчиненням конкретного злочину.

Слід звернути увагу на позицію Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який вказав, що незалежно від того, чи є діяння кримінальним правопорушенням (Франція), дрібним правопорушенням (Німеччина) або адміністративним правопорушенням (Росія), в будь-якому випадку він відносить його до *criminal matter* (кримінальної сфері) з точки зору

обов'язків держави забезпечувати особу належними процесуальними гарантіями, встановленими Конвенцією про захист прав людини і основних свобод 1950 р, при пред'явленні обвинувачення [2, с. 187]. Це пов'язано з тим, що законодавствам інших країн не відомі некримінальним правопорушення, в системі їх кримінального законодавства існують статті, що передбачають склади злочинів, і статті, в яких передбачаються склади кримінального проступку. А, як відомо, ЄСПЛ прагне забезпечити рівномірні кримінально-правові гарантії у всіх країнах Ради Європи.

Позиція ЄСПЛ про розширення сфери кримінального права викликає протилежні думки серед юристів. Так, Д. В. Гурін пише, що гідністю даної концепції є забезпечення універсальної дії принципів законності і справедливості судового розгляду - їх застосування перестало залежати від суб'єктивного розсуду держави [3, с. 132]. Дійсно, у багатьох країнах правопорушення, які закріплені в КУАП, іменуються «кримінальними проступками», і відповідальність за них настає відповідно до кримінального закону.

Наприклад, в Кримінальних кодексах Німеччини, Австрії та Швейцарії двочленна класифікація злочинного діяння на злочини і проступки має наступне кримінально-правове значення:

- 1) для караності замаху;
- 2) при законодавчому формулюванні складу конкретного злочину;
- 3) не є кримінально-карним підбурювання до проступку;
- 4) при призначенні додаткових покарань [4, с. 89].

А. А. Арямов вважає неправильним підхід ЄСПЛ у визначенні протиправності діяння тільки як порушення приписів кримінального закону без урахування всієї системи права і кореспондуючих зв'язків норм кримінального закону з положеннями інших галузей права, а також без урахування практики правозастосування, яка фактично склалася в місці і під час вчинення інкримінованих дій [3, с. 78].

У літературі вказується, що створення права адміністративних правопорушень в радянську епоху було обумовлено не особливою їх природою, а швидше необхідністю забезпечити спрощене притягнення до відповідальності правопорушників без належних судових гарантій [5, с. 82].

С. Д. Князев звертає увагу: «У повсякденній свідомості адміністративна відповідальність сприймалася як якийсь сурогат кримінального примусу, який має на меті в спрощено-прискореному форматі реагувати на протиправні діяння, що «не дотягують» за рівнем суспільної небезпечності до необхідності криміналізації і кримінальної пеналізації» [6, с. 143].

На сьогоднішній день система репресивного права дуалістична, в неї входять два блоки відповідальності: кримінальна і адміністративна. До тих пір, поки термін «адміністративний» буде вказувати не на сферу суспільних відносин, де здійснюється правопорушення, а на обставини, які свідчать про наслідки у вигляді адміністративного примусу, говорити про можливість введення до КК інституту кримінальних проступків безглуздо. На наш погляд, законодавець повинен в першу чергу провести чіткий поділ об'єкта посягань КУАП та передбачити відповідальність виключно за правопорушення, що посягають на порядок адміністративного управління.

Цікаво відзначити, що в КК Республіки Казахстан і в КК Литовської Республіки включення категорії кримінальних проступків не вплинуло на класифікацію злочинів, які в залежності від характеру і ступеня суспільної небезпеки поділяються на злочини невеликої тяжкості, злочини середньої тяжкості, тяжкі злочини і особливо тяжкі злочини. У КК Республіки Таджикистан, КК Туркменістану, КК Республіки Вірменія злочини поділяються на такі ж категорії, але кримінальний проступок як різновид кримінального правопорушення не виділяється. У КК Республіки Білорусь, КК Республіки Узбекистан та КК Азербайджанської Республіки передбачена наступна класифікація злочинів: не становлять великої суспільної небезпеки; менш тяжкі; тяжкі; особливо тяжкі. У КК Киргизької Республіки замість «що не становлять великої суспільної небезпеки» вживається термін «невеликої тяжкості». За КК Республіки Молдова в залежності від характеру і ступеня шкоди злочини класифікуються за такими категоріями: незначні злочини, середньої

тяжкості, тяжкі, особливо тяжкі і надзвичайно тяжкі злочини. За КК Грузії в залежності від максимального терміну позбавлення волі, передбаченого статтями чи частинами статей КК, злочини поділяються на три категорії: а) менш тяжкі злочини; б) тяжкі злочини; в) особливо тяжкі злочини.

Відповідно до ч. 2 ст. 15 КК РФ злочинами невеликої тяжкості визнаються навмисні і необережні діяння, за вчинення яких передбачене КК максимальне покарання не перевищує 3 років позбавлення волі. КК Російської Федерації нараховує понад 70 складів злочинів, у санкціях яких відсутнє покарання у вигляді позбавлення волі. У той же час з близько 780 складів злочинів, що містяться у Кримінальному кодексі України, чверть - близько 200, відносяться до злочинів невеликої тяжкості.

Фактично, до прийняття зазначеного закону єдиний та належним чином обґрунтований підхід до юридичної природи кримінального проступку, критеріїв та засад поділу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки не існував.

Наукові розвідки фахівців кримінального права та процесу носили дослідницький характер і внаслідок відсутності емпіричної основи (у зв'язку з відсутністю законодавчого визначення кримінальних проступків та відповідних критеріїв їх класифікації) базувались лише на припущеннях.

Терміни «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок» вперше отримали легального значення з часу набрання чинності КПК України, тобто з 20 листопада 2012 року. Внаслідок введення категорії кримінальних проступків до законодавства про кримінальну відповідальність у слідчо-судовій практиці будуть використовуватись наступні категорії кримінальних правопорушень: злочини та кримінальні проступки.

Розглядаючи питання провадження досудового розслідування, окремо слід зупинитись на процесуальному статусі такого суб'єкта кримінального провадження, як детектив Національного антикорупційного бюро (далі - НАБУ). Аналіз норм КПК та прийнятого 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України закону «Про Національне антикорупційне бюро України» дає підстави стверджувати про наявність у детективів НАБУ виключного права здійснення досудового розслідування корупційних злочинів, за умов визначених ч. 5 ст. 216 КПК України. Особливістю повноважень детектива є те, що він уповноважений як здійснювати оперативно-розшукову діяльність, так і провадження досудового розслідування [7; 8]. Однак, до цього часу поняття детектив законодавчо не визначено, відповідні зміни до КПК стосовно права детектива розпочинати досудове розслідування, його процесуального статусу з відповідним переліком прав та обов'язків не регламентовано, що призводить до певних труднощів при реалізації його повноважень. В. І. Чечерський, акцентуючи увагу на зазначеній проблематиці, наголошує що, крім технічного закріплення терміна «детектив» шляхом доповнення відповідних положень кримінального процесуального законодавства, будь-яких інших власне системних змін законодавцем не запропоновано [9, с. 146].

До проблемних та неврегульованих аспектів, пов'язаних з початком досудового розслідування детективами НАБУ, відноситься проблема неврегульованості порядку реєстрації, обліку та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, які відповідно до закону є підслідними НАБУ. Такий порядок, відповідно до положень ч. 3 ст. 19 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», має визначати Директор НАБУ, проте у ст. 214 КПК будь-які посилання на повноваження детектива з цього приводу відсутні, а законодавцем до цього часу вказані суперечності не усунуті.

З метою унормування процесуальної діяльності, запобігання можливим зловживанням владою або службовим становищем службовими особами НАБУ та усунення зазначених суперечностей пропонуємо:

1. внести зміни до ст. 214 КПК України, доповнивши її частиною наступного змісту: «Детектив Національного антикорупційного бюро України невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, що відповідно до 5 ст. 216 КПК України здійснюється детективами Національного антикорупційного бюро, зобов'язаний внести

відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань».

Список літератури

1. Серебренникова А. В. Классификация преступных деяний по законодательству Германии, Австрии и Швейцарии и ее значение. Бизнес в законе. 2012. № 5. С. 41-45.
2. Арутюнов А. А. До питання про співвідношення кримінального та адміністративного права. Бібліотека криміналіста. 2013. № 2 (7). С.67-72.
3. Арямов А. А. Вектори формування «сфери кримінального права» в прецедентну практику міжнародних судів. Бібліотека криміналіста. 2016. № 4 (27). С.56-62.
4. Кузнецова Н. Ф. Головні тенденції розвитку російського кримінального законодавства. Кримінальне право в XXI столітті. Москва, 2001. 254 с.
5. Гамід Р. Т. Соціальна обумовленість кримінальної караності. Бізнес в законі. 2014. № 6. С.78-82.
6. Гурин Д. В. Концепція «кримінальної сфери» в новітній практиці Європейського Суду з прав людини. Бібліотека криміналіста. 2016. № 4 (27). С.67-72.
7. Про Національне антикорупційне бюро України / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/print1464154462040811>. (дата звернення: 15.05.2021).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T124651> (дата звернення: 15.05.2021).
9. Чечерський В. І. Окремі проблеми нормативного регулювання статусу Національного бюро розслідувань України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 32. Т. 3. С. 145-148. (Серія «Право»).

УДК 351.74/.76

Мосін А. В., аспірант кафедри політології та філософії

*Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)*

МІСЦЕ І РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ЛІСОВОЇ ОХОРОНИ В СИСТЕМІ ПРАВООХОРОНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Однією з провідних функцій держави є забезпечення охорони прав та законних інтересів громадян, фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань, забезпечення принципу законності, а також охорони встановленого в державі правопорядку. Кожне з цих завдань якраз і виконується за допомогою правоохоронної діяльності, що реалізується відповідними органами держави – правоохоронними органами.

Наразі до правоохоронних органів в Україні віднесено органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [3].

Особливе місце серед правоохоронних органів України займає державна лісова охорона, яка діє у складі Держлісагентства, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства [4].

На Державну лісову охорону, як на правоохоронний орган покладаються обов'язок з організації охорони і захисту лісів, що передбачає, серед іншого здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового та мисливського законодавства, забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового та мисливського господарства та ін.[2,4].

З метою виконання покладених на Державну лісову охорону правоохоронних функцій її посадові особи, круг яких визначений законом, наділені правом, зокрема складати протоколи про адміністративні правопорушення передбачені ч. 2, 5 ст. 85, 85 - 1, 88-1, 90 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також розглядати справи про адміністративні правопорушення передбачені ст.ст. 49, 63-70,73,75, 77, 188-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Для виконання завдань із запобігання адміністративним правопорушенням посадові особи Державної лісової охорони вправі застосовувати заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, зокрема зупиняти на території лісового фонду транспортні засоби та проводити їх огляд, огляд знарядь, добутих деревини та інших продуктів лісу, а також зупиняти на території мисливських угідь транспортні (плавучі) засоби та проводити їх огляд та огляд знарядь полювання, добутої продукції; доставляти особу, яка порушила лісове законодавство або законодавство у галузі мисливського господарства та полювання, до органів Національної поліції або в органи місцевого самоврядування у разі неможливості встановлення його особи на місці вчинення правопорушення для складення протоколу про адміністративне правопорушення; вилучати в установленому законом порядку у громадян і юридичних осіб, які порушили лісове законодавство або законодавство у галузі мисливського господарства та полювання, документи на право використання лісових ресурсів та на право полювання, добути деревину та інші продукти лісу, незаконно добути мисливські тварини і продукцію, що з них вироблена, та знаряддя правопорушень та застосовувати [1,4].

В той же час, якщо питання запобігання адміністративним правопорушенням посадовими особами Державною лісовою охороною, врегульоване діючим законодавством, що в повній мірі дозволяє виконувати покладені на них обов'язки, то в частині запобігання кримінальним правопорушенням діяльність посадових осіб Державної лісової охорони законодавством не врегульоване.

Так, відповідно до кримінального процесуального законодавства України, що регулює порядок кримінального провадження на території України органам державної лісової охорони та їх посадовим особам не відведено жодного місця, не надано відповідного статусу, та не наділено правом здійснення будь-яких процесуальних дій. Державна лісова охорона не відноситься до підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність[5]. Більш того посадові особи Державної лісової охорони навіть не наділені правом виконання доручень слідчого, дізнавача або прокурора наданих під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довілля.

Посадові особи Державної лісової охорони мають лише право надіслати у відповідні державні органи, матеріали про притягнення осіб, які порушили лісове законодавство або законодавство у галузі мисливського господарства та полювання до кримінальної відповідальності [4].

Вказані обставини негативно відображаються на дійсності з припинення, документування, розкриття та розслідуванні кримінальних правопорушень проти довілля, так як часом першими на місці події опиняються саме працівники державної лісової охорони, які і виявляють ознаки кримінального правопорушення і осіб, що його вчинили, тому виникає необхідність в проведенні першочергових процесуальних дій з документування правопорушень, збору доказів, а зволікання при вирішенні вказаних питань призводить до втрати доказової бази. Відсутність повноважень в посадових осіб Державної лісової охорони на проведення процесуальних дій в подальшому призводить до визнання отриманих доказів неналежними, а як наслідок уникнення винними особами законного покарання.

Таким чином, враховуючи суспільний резонанс кримінальних правопорушень проти довілля, важливість збереження надбання народу України у вигляді природних ресурсів, наразі постає питання про перегляд та удосконалення повноважень Державної лісової охорони в частині здійснення дій з припинення, документування, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти довілля, надання останнім права на проведення першочергових процесуальних дій.

Список літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 року № 80732-Х. Дата оновлення: 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 04.05.2021).
2. Лісовий Кодекс України: Закон України від 21 січня 1994 року № 3852-ХІІ. Дата оновлення: 30.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 04.05.2021).
3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ. Дата оновлення: 30.12.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (Дата звернення: 04.05.2021).
4. Про затвердження Положення про державну лісову охорону: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 076. Дата оновлення: 10.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.05.2021).
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ. Дата оновлення: 15.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#n20> (дата звернення: 04.05.2021).

УДК 343.238

Слиш М. В., студент гр. ПД-171

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЦИДИВУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

В практичній дійсності ми часто стикаємося із випадками, коли особа або група осіб вчиняє не одне, а два або більше кримінальних правопорушень. В результаті таких діянь винних осіб у вчиненні кримінального правопорушення притягують до кримінальної відповідальності, що передбачає судимість. Наявність правового стану судимості особи враховується при встановленні повторності та рецидиву кримінальних правопорушень та відповідно подальшого їх визнання кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками відповідного кримінального правопорушення або обтяжуючими покарання обставинами. Тому, рецидив кримінальних правопорушень має насправді дійсно важливе значення як для стану судимості особи, так і для кваліфікації кримінальних правопорушень та призначення покарання за їх вчинення [1, с. 82]. В зв'язку з вищевказаним з'ясуємо в чому полягає кримінально-правове значення рецидиву кримінального правопорушення.

Відмічаємо, що відповідно до ст. 35 КК України повторність, сукупність, а також рецидив кримінальних правопорушень враховуються при кваліфікації кримінальних правопорушень та призначенні покарання, при вирішенні питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених КК України [2].

Згідно зі статтями 45-48, ч. 1 ст. 97 КК України однією з умов передбачених ними різновидів звільнення від кримінальної відповідальності є вчинення особою кримінального правопорушення відповідного ступеня тяжкості вперше. Тому особу, в діяннях якої вбачається рецидив кримінальних правопорушень або яка має непогашену чи незняту судимість за попереднє, у тому числі й необережне кримінальне правопорушення, звільняти від кримінальної відповідальності на підставі цих статей не можна [2].

Разом з тим, зауважимо, що сутність правових обмежень особи, яка має судимість за вчинене нею кримінальне правопорушення, за своїм змістом не відрізняється від тих, які належать до змісту кримінальної відповідальності як інституту публічного права. Зокрема, на думку М. В. Грамматчикова, характеристика особи хоча й враховується під час призначення покарання, однак в деяких ситуаціях вона має використовуватися тільки при кваліфікації кримінального правопорушення, посилюючи відповідальність раніше судимих осіб, причому в цьому випадку особа, яка вперше вчинила кримінальне правопорушення, не

може бути засуджена за частиною статті, в якій передбачається підвищена відповідальність судимої особи [3, с. 98].

Також слід зазначити, що відповідно до показників статистики рецидивіст долучає до правопорушної діяльності в середньому три-вісім осіб, при цьому досить часто – неповнолітніх осіб, що підвищує суспільну небезпечність діянь. До того ж рецидивісти досить активно пропагують традиції кримінального середовища та часто виступають організаторами злочинних угруповань, нерідко їх діяльність набуває ознак професійної [4, с. 258].

На думку переважної більшості опитаних працівників правоохоронних органів (173 осіб – 86,5%), субінститут судимості має насамперед профілактичний потенціал в боротьбі зі злочинністю. Водночас при цьому 114 (57%) опитаних працівників правоохоронних органів не вважають чинне законодавство України про судимість достатньо ефективним у запобіганні рецидивній злочинності. З одного боку, це можна пояснити насамперед недосконалістю законодавства, а з іншого боку – такі висновки свідчать про можливість та необхідність оптимізації вказаних норм [1, с. 83]. Якщо ж при цьому рецидив кримінальних правопорушень утворює одночасно і їх повторність, яка передбачена в статті чи частині відповідної норми Особливої частини КК України як ознака кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, то за змістом ч. 2-4 ст. 67 КК України як повторність, так і рецидив кримінальних правопорушень суд не може ще раз враховувати при призначенні покарання як обставину, що його обтяжує [2].

Як справедливо зазначає В.М. Додонов, визнання рецидиву кримінального правопорушення обставиною, які відповідно обтяжує відповідальність особи, об'єктивно переносить акцент із діяння на діяча. Зокрема, теоретичне обґрунтування даного положення було запропоновано соціологічною школою кримінального права у виді розробленої концепції «небезпечного стану особистості», яка полягає насамперед у тому, що існують певні категорії осіб, чия особистість під впливом різноманітних чинників злочинності опинилася в такому становищі, а оскільки ці особи становлять загрозу для суспільства, то їх слід виявити до того, як вони вчинять кримінальне правопорушення, та як наслідок завчасно знешкодити їх і усунути можливість вчинення нового кримінального правопорушення [5, с. 43].

Погоджуємося з думкою А. Расюк, що помилки, яких припускаються деякі судді при кваліфікації кримінальних правопорушень, певною мірою зумовлені насамперед неточним, розрізненим формулюванням в нормах Особливої частини КК України та у роз'ясненнях постанови Пленуму Верховного Суду України (нині Верховного Суду) правового стану судимості, що характеризує особу як спеціального суб'єкта у складі відповідного кримінального правопорушення. Отже, зазначений кумулятивний недолік стосується, наприклад, таких зворотів:

- «вчинене ... особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених...» (ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153 КК України);

- «те саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за...» (ч. 2 ст. 164, ч. 2 ст. 165 КК України);

- «... вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею...» (ч. 2 ст. 204 КК України) [1, с. 87].

Отже, різноманітність законодавчих формулювань правового стану судимості як кваліфікуючої та особливо кваліфікуючої ознаки відповідних складів кримінальних правопорушень потребує уніфікації та приведення у відповідність до положень про судимість, що містяться у Загальній частині КК України. Тобто, фактично замість усіх цих висловлювань варто було б застосовувати лише такий зворот: «кримінальне правопорушення, вчинене особою, що має судимість» [2].

В контексті вищезазначеного зауважимо, що в п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 16 «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» зазначено: «Судимість може бути врахована при кваліфікації повторного злочину чи при призначенні за нього покарання...». Очевидно, варто було б вказати й на рецидив як специфічний вид повторності злочинів,

виклавши його таким чином: «Судимість може бути врахована при кваліфікації повторного злочину, рецидиву злочинів чи при призначенні за нього покарання» [6].

Якщо діяння особи, яка перебуває у правовому стані судимості, передбачене статтею або частиною статті Особливої частини КК України, що містить таку обов'язкову кваліфікуючу ознаку кримінального правопорушення, яка відповідно вказує на наявність судимості особи або на повторність вчиненого діяння (що охоплює як випадки вчинення кримінального правопорушення особою, яка має судимість, так і випадки повторного вчинення кримінального правопорушення без попереднього засудження особи), то покарання при вчиненні кримінального правопорушення особою повторно, а також при рецидиві кримінальних правопорушень призначаються без урахування правил, передбачених у п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України. Тобто, це означає, що в диспозиціях статей Особливої частини чинного КК України, які містять кваліфікуючу ознаку судимості при встановленні покарання за відповідні склади кримінальних правопорушень, законодавцем вже враховано ступінь суспільної небезпечності (шкідливості) особи, яка має одну або кілька судимостей [7, с. 189].

Таким чином, можемо зробити висновок, що врахування правового стану судимості для визнання рецидиву та повторного вчинення кримінальних правопорушень (за наявності не анульованої попередньої судимості) не суперечить принципу «non bis in idem» (формулі римського права: ніхто не повинен двічі нести покарання за одне кримінальне правопорушення), закріпленому у ч. 3 ст. 2 КК України [8, с. 197].

В свою чергу, кримінально-правові наслідки не знятої чи не погашеної судимості виявляються не тільки у випадку вчинення особою нового (повторного) кримінального правопорушення. Зокрема, вони полягають у тому, що під час вирішення низки питань, пов'язаних із кваліфікацією вчиненого кримінального правопорушення особою, призначенням і виконанням покарання, а також звільненням від нього враховується попередня судимість особи-рецидивіста. Наведені вище обґрунтування дають змогу стверджувати, що доцільно було б конструювати норми Особливої частини КК України у виді двоступінчатих або ж триступінчатих кваліфікованих складів, які передбачали б поряд із підвищенням відповідальності за повторне вчинення умисного кримінального правопорушення без попереднього засудження (кваліфікований склад) посилення кримінальної відповідальності за рецидив кримінальних правопорушень, тобто за вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення (особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення) [9, с. 187].

Таким чином, в результаті дослідження можемо зробити узагальнення, що рецидив кримінального правопорушення має важливе кримінально-правове значення як для стану судимості особи, так і для кваліфікації кримінального правопорушення та призначення покарання. Тобто, рецидив кримінального правопорушення фактично стосується всіх аспектів, які стосуються безпосередньо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, точної кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення та призначення особі покарання за його вчинення.

Список літератури

1. Расюк А. Судимість як кваліфікуюча ознака складу злочину. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 2. С. 82-90.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. ст. 131.
3. Грамматчиков М. В. Судимість: исторический, уголовно-правовой и уголовно-исполнительный аспекты: дисс. канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2003. 195 с.
4. Степанова Ю. П. Поняття рецидиву злочинів. Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення: м-ли міжнар. наук.- практ. конф. (13-15 квітня 2007 року): у 2 ч.. Львів, 2007. Ч. 1. С. 258-261.
5. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть: монография. Москва: Юрлитинформ, 2009. 448 с.
6. Про практику застосування судами України законодавства про погашення та зняття судимості: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 16. Вісник Верховного Суду України. 2004. № 2. С. 9-11.

7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. За ред. С. С. Яценка. Київ. 2002. 968 с.

8. Пономарьова Т. І. Дія принципу «non bis in idem» у межах інституту судимості неповнолітніх. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2(2). С. 195-199.

9. Маршенев А.Ю. Развитие института судимости в уголовном праве Российской Федерации: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2002. 198 с.

УДК 349.2

Старчун Я. М., студентка гр. ПД-171

Науковий керівник: Марущак О. А., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ РІВНОСТІ, ТОЛЕРАНТНОСТІ І НЕДИСКРИМІНАЦІЇ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Поняття "принцип" у науковій літературі визначається по-різному. Іноді принцип розглядається як основний принцип, на якому базується будь-яка наукова теорія, правило; і як закон він використовується як організатор емпіричного матеріалу або як функція засобу пояснення факту [1, с. 81]. В енциклопедичній літературі «принцип» розглядається як наукова чи моральна основа, правило, від якого вони відступають [2, с. 43]; переконання, норма, правило, яким керується хтось у житті, поведінці, канони [3, с. 899]. Позиція щодо поняття принципів лягла в основу визначення поняття принципів правозастосування.

Так, зокрема, Григоренко І.А. під принципами правозастосування слід розуміти вихідні принципи, об'єктивно притаманні даному виду соціальної діяльності, незаперечні вимоги, що ставляться перед суб'єктами здійснення правового захисту і виражають найважливіші закони та основи цього типу відносин і є вирізняються універсальністю, найвищою імперативністю, загальною значимістю та стабільністю [4, с. 25].

Таким чином, принципи рівності, толерантності та недискримінації втілюються у виконанні службових обов'язків представниками правоохоронних органів, як надання допомоги особам, яким загрожує заподіяння фізичної чи психологічної шкоди (наприклад, жертвам торгівлі людьми або ненависті злочини за різними ознаками), надання допомоги тим, хто не може піклуватися про себе, вирішення конфліктів; розслідування злочинів; підтримання громадського порядку; створення та підтримка атмосфери безпеки в суспільстві тощо.

У юридичній науковій доктрині України юридична рівність розглядається у таких планах: як рівна повага в рамках певного процесу прийняття рішень (вимога виявляти однакову повагу до думки кожного), як об'єктивне неупереджене ставлення (вимога до той самий розгляд однакових ситуацій), як рівність розподілу вигод (вимога отримати кожен рівну частку певного товару), як рівність результату (вимога, що особи після процедури розподілу повинні бути в однакових умовах). Крім того, виділяють такі види рівності: рівність прав і свобод, рівність обов'язків, рівність перед законом, рівність перед судом [5, с. 166].

Принцип недискримінації є продовженням принципу рівності, але не збігається з ним, має своє значення, про що свідчить аналіз багатьох міжнародно-правових актів, розмежовують принципи рівності та недискримінації. Отже, у ст. 1 Загальної декларації прав людини міститься таке положення: «Усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах» та ст. 2 читається: "Кожна людина повинна мати всі права та свободи, проголошені цією Декларацією, без різниці раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, власності, класу чи іншого статусу".

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» толерантність визначається як поблажливість, толерантність до думок, поглядів, переконань, а також основою визнання загальнолюдських прав і свобод людини »[6, с. 76-87].

Тож у своїй щоденній роботі правоохоронці стикаються з людьми, які дотримуються різних світоглядних позицій, культурних традицій та національних звичаїв. Іноді ці погляди, традиції та звичаї здаються такими незвичними для сприйняття, викликають настороженість і підозру, що може призвести до відповідних дій.

Слід згадати Декларацію принципів толерантності, в якій зазначено, що толерантність означає повагу, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження та способів прояву людської індивідуальності. Цьому сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думок, совісті та переконань. Толерантність - це гармонія у різноманітті, це не лише моральний обов'язок, а й політична та юридична потреба, толерантність - це чеснота, яка дає змогу досягти миру та сприяє заміні культури війни культурою миру.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що сьогодні не існує єдиної системи принципів правозастосування, вчені виділяють інший перелік останніх, але факт існування принципів рівності, толерантності та недискримінації в правоохоронні органи безсумнівні.

Таким чином, принципи рівності, толерантності та недискримінації втілюються, коли їх здійснюють представники правоохоронних органів, засновані на принципах законності, поваги до прав і свобод, честі та гідності особистості; визнання та повага прав і свобод інших громадян та задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку та соціального добробуту в демократичному суспільстві; представники правоохоронних органів поважають та захищають людську гідність, підтримують і захищають права людини для всіх осіб; повинні дотримуватися права та особливий статус жінок та неповнолітніх; до жертв та свідків злочинів слід ставитись із співчуттям та повагою до їх гідності; застосування сили та вогнепальної зброї працівниками правоохоронних органів повинно здійснюватися з належною повагою до прав людини тощо.

Список літератури

1. Голованов В. Н. Законы в системе научного знания. М. : Мысль, 1970. 231 с.
2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : [в 4 т.] / под ред. проф. И. А. Бодуэна де Куртене. М., 1998. Т. 4. 414 с.
3. Новий тлумачний словник української мови : [у 3-х т.] / [укл. : О. Яременко, О. Сліпушко]. [вид. 2-ге, випр.]. К. : Аконіт, 2003. Т. 2. 926 с.
4. Григоренко І.А. Принципи правоохоронної (поліцейської) діяльності в Україні та Німеччині. Наше право. № 7, 2013. С. 24-30.
5. Бачинська О.М. Співвідношення принципів недискримінації та рівності у праві. № 9, 2017. С. 165-168.
6. Завірюха Л. А. Оволодіння засадами толерантності у студентському середовищі. Педагогіка толерантності. 2003. № 2. С. 76–87.

УДК 343.232

Тищенко С. В., студент гр. ПД-171

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

В загальній теорії держави і права загальновизнаною є підхід, відповідно до якого правопорушення поділяються на злочини та проступки в залежності від ступеня суспільної небезпеки. Так, наприклад, в правовій доктрині поряд із злочинами виділяють адміністративні,

дисциплінарні, цивільно-правові та інші види правопорушень (проступків). При цьому, межа між злочином та вищезазначеними видами правопорушень (проступків) існує у вигляді поступового переходу як оцінки діяння зі сторони держави, так і реакції на нього. Тому, цілком закономірно, що поряд із законодавцями європейських держав в Україні також було висунуто позиції щодо необхідності формування самостійного інституту кримінальних проступків поряд із злочинами. В результаті вже із прийняттям нового КПК України постало актуальне питання: як запровадити в національне кримінальне законодавство інститут кримінального проступку, що вимагає у першу чергу визначення його місця в правовій системі України? [1, с. 384]. В результаті активної законотворчої роботи згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII з 01 липня 2020 р. було запроваджено в законодавство кримінальний проступок, при чому, злочин було перейменовано на кримінальне правопорушення [2]. Тому, можемо констатувати, що інститут кримінальних проступків в кримінальному праві є новим інститутом кримінального права.

Незважаючи на відносно нещодавню появу в законодавстві кримінального проступку, раніше вже були спроби запровадити кримінальний проступок в законодавство. Так, Концепцією реформування кримінальної юстиції України, що затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року №311/2008 було розроблено механізм реалізації інституту кримінальних проступків. Зокрема, в Концепції як ознака недосконалості чинного КК України та недолік існуючої законодавчої класифікації злочинів зазначається однаковий юридичний наслідок, тобто, судимість для всіх осіб, які визнаються винними у вчиненні злочинів, незалежно від ступеня їх тяжкості та класифікаційної категорії [3, с. 234].

Відповідно до положень даної Концепції до категорії кримінальних проступків повинні були віднесені:

1) окремі діяння, що за чинним КК України належать до злочинів невеликої тяжкості, що відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства повинні бути визначені законодавцем як такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки;

2) передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) діяння, що мають судову юрисдикцію та не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю.

З точки зору авторів даної Концепції, такий підхід до розмежування злочинів та кримінальних проступків повинен був забезпечити подальшу гуманізацію кримінального законодавства. Проте, необхідно мати на увазі, що даний документ має програмний характер та не є прямим керівництвом до дій [4]. Тому, в результаті вищезазначені напрацювання так і не знайшли свого легального закріплення.

Слід зазначити, що на цього робота по впровадженню кримінальних проступків в законодавство не припинилася. Так, наприклад, вітчизняним парламентом із метою запровадження кримінальних проступків в кримінальне законодавство розглядалися такі проекти Законів України як: «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» від 28.02.2012 № 10126; «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» від 03.03.2012 № 10146; «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» від 08.01.2013 № 1202; «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» від 17.10.2013 № 3438; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» від 16.04.2014 № 4712; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» від 19.05.2015 № 2897 [5, с. 103]. Вищезазначені законопроекти мали на меті інтегрувати в вітчизняне законодавство кримінальний проступок, але незважаючи на всі намагання законодавця цього так і не було зроблено. Тільки в 2018 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» було запроваджено кримінальний проступок в кримінальне законодавство.

Поняття кримінального проступку закріплено в ч. 2 ст. 12 КК України відповідно до якої кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (51 тисяча гривень) або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [6]. Тобто, законодавець кримінальний проступок пов'язав із двома ознаками:

- штрафом в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- іншим покаранням, що не пов'язане із позбавленням волі.

Зауважимо, що такий підхід законодавця до визначення поняття кримінального проступку підтримують й науковці. Наприклад, В. О. Туляков зазначає, що під кримінальним проступком необхідно розуміти вид кримінального правопорушення, яке має занижений ступінь суспільної небезпеки, за який може бути призначено тільки те покарання, що не пов'язано із позбавленням або обмеженням волі, а саме: штраф, громадські роботи, виправні роботи, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що не тягне за собою судимості [7, с. 41].

Також в науці є погляди що кримінальний проступок може пов'язуватися із позбавленням волі. Наприклад радянська дослідниця Н. Ф. Кузнецова, під кримінальним проступком розглядає умисне або необережне малозначне за своїм характером та ступенем суспільної небезпеки діяння, за вчинення якого до осіб може застосовуватися максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк до одного року або інше, більш м'яке покарання, або в санкції кримінально-правової норми має бути передбачена альтернативна форма відповідальності: кримінальне покарання чи заходи суспільного впливу [8, с. 115].

Натомість П. Л. Фріс та І. Б. Медицький стверджують, що кримінальні проступки не можуть каратись суворіше, ніж на строк до трьох років позбавлення волі, при цьому, вони не повинні тягнути за собою судимість [9, с. 170].

Таким чином, як ми бачимо, законодавцем використано більш м'який підхід до визначення кримінального проступку, не пов'язаний із позбавленням волі. В цьому вбачається гуманізація кримінального законодавства України [10, с. 187].

Проте, сьогодні існує чимало думок щодо недоцільності запровадження кримінальних проступків в законодавство. В цьому контексті досить слушною є думка Г. Крайника, який вважають, що запровадження кримінальних проступків може дуже негативно вплинути на стан корупції в нашій державі через прагнення суб'єктами права уникнути вироку за кримінальний проступок шляхом надання неправомірної вигоди. При цьому, на думку дослідника запровадження інституту кримінального проступку зумовить незручність у використанні, оскільки існуватиме три акти, які регулюватимуть проступки – КУпАП, КК України та КПК України та. Це, в свою чергу, може суттєво збільшити зростання чисельності колізій в праві та, як результат, неправомірності притягнення до кримінальної відповідальності. Співробітники Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого також спираються на висновок Головного науково-експертного управління від 12 листопада 2019 р., в якому вважається сумнівною необхідність змін до КК України та КПК України та низки інших законодавчих актів, адже сьогодні в нашій державі відбувається реформування багаточисленних сфер життя суспільства, а тому, в найближчому майбутньому можуть ввести нові ініціативи, що зовсім суперечитимуть ідеї з кримінальними проступками [11, с. 217].

Крім того, вітчизняні науковці звертають увагу, що нормативно-правові акти, які запровадили інститут кримінальних проступків, не відповідають на досить суперечливі питання про те, що лежать в основі поділу кримінальних правопорушень на проступки та злочини. Основа для їх диференціації перебуває у сфері матеріальної ознаки цих діянь. Так, злочини являють собою суспільно небезпечні діяння, тоді як кримінальні проступки такими визнати не можна і вони характеризуються меншим ступенем суспільної небезпеки, але відмінність не зафіксована в законах. Тому, зараз не можна категорично стверджувати, які конкретно діяння необхідно відносити до кримінальних проступків, а які до злочинів. Саме

тому, для того щоб визначити їх коло, необхідно здійснити відповідні наукові дослідження, тобто визначити межу, що відокремлює злочин від кримінального проступку, а вже після того й здійснювати структурування карних правопорушень на злочини і проступки [12, с. 73].

Вирішення даної проблеми можливе двома шляхами:

- створенням самостійного кодексу кримінальних проступків;
- виокремлення групи кримінальних проступків у системі чинного КК України (тобто, формування поряд з Особливою частиною КК України, так званої додаткової Особливої частини з переліком кримінальних проступків).

В контексті вказаних пропозицій, на думку М. І. Хавронюка найбільш доцільним було б розроблення самостійного Кодексу кримінальних проступків, оскільки шлях розміщення кримінальних проступків в чинному КК України не може бути визнаний оптимальним, адже такий шлях вимагав би суттєвої та невиправданої ревізії КК України, і в результаті б створив тісну плутанину в структурі його норм та інститутів. Одночасно, таке реформування призвело б до невиправданої криміналізації значного масиву діянь, що негативно відобразилося би н криміногенну ситуацію в суспільстві, штучно збільшило би статистичні показники, що, створило би негативне уявлення про ситуацію про стан злочинності в державі [13, с. 431].

Проте, нам більше імпонує думка позиція О.О. Дудорова, який стверджує, що ідея диференціації кримінальної відповідальності за діяння, які мають різний рівень суспільної небезпечності для людини, суспільства та держави, цілком успішно могла бути б реалізована й без допомоги інституту кримінальних проступків [14, с. 148]. Наприклад, що заважало внести до чинного КК України зміни, відповідно до яких судимість не виникатиме у випадку засудження особи за злочин невеликої тяжкості, а кримінальна відповідальність не наставатиме у разі вчинення замаху на такий злочин? Що перешкоджало переглянути санкції кримінально-правових норм таким чином, щоб вони стали адекватним мірилом суспільної небезпечності злочинів?

Аналіз конструкції диспозиції ст. 12 КК України дозволяє констатувати, що внаслідок запровадження кримінального проступку зазнала змін класифікація злочинів, які згідно з останніми змінами поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Тобто, фактично, кримінальний проступок замінив собою злочини невеликої тяжкості тільки з тією відмінністю, що за злочини невеликої тяжкості можна було застосувати покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років а за кримінальний проступок ні.

Таким чином, з 01 липня 2020 р. в кримінальному законодавстві запроваджено інститут кримінального проступку. Кримінальний проступок – це передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. На нашу думку, запровадження кримінального проступку в вітчизняне законодавство є передчасним, оскільки нормативно-правові акти, що запровадили інститут кримінальних проступків в вітчизняне законодавство, не відповідають на досить суперечливі питання про те, що лежать в основі поділу кримінальних правопорушень на проступки та злочини. Для вирішення даного питання, на нашу думку, необхідно удосконалити конструкцію ст. 12 КК України таким чином, щоб чітко відмежувати між собою кримінальний проступок від нетяжкого злочину, оскільки як кримінальний проступок, так і нетяжкий злочин за винятком позбавлення волі передбачають фактично однакові покарання. На наше переконання критеріями відмежування кримінального проступку від злочину повинні бути: 1) ступінь суспільної небезпечності; 2) вид та розмір міри кримінального впливу (вид та розмір кримінально-правових наслідків).

Список літератури

1. Туляков В. Категорія кримінального проступку в правовій доктрині. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 45. С. 384-390.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 17, ст.71.
3. Ковтун І. В. Проблеми запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 230-240.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008. Офіційний вісник Президента України від 21.04.2008. 2008 р., № 12, стор. 79.
5. Федотова Г. В. Щодо поняття «кримінальний проступок» у кримінальному праві України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2016. Вип. 19. С. 103-105.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. ст. 131.
7. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві : монографія; за заг. ред. В. О. Тулякова. Одеса : Юридична література, 2012. 424 с.
8. Кузнецова Н. Уголовное право ФРГ, Москва. Изд-во МГУ, 1980. 214 с.
9. Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Збірник наукових праць. 2007. № 2. С. 166-171.
10. Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини. Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матер. міжнарод. наук.-практ. конф., 11-12 жовтня 2012 р. Харків : Право, 2012. С. 186-191.
11. Крайник Г. С. Щодо недоцільності появи «кримінального проступку» в кримінальному законодавстві України. Молодий вчений. 2020. №1. С. 216-219.
12. Курінний Л. В. Кримінальний проступок – нова правова реалія. Юридичний Вісник України. 2012. № 3. С. 71-73.
13. Хавронюк М. І. Щодо відмежування злочину від кримінального проступку. Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань ; тези доповідей учасників Міжн. симпозіуму, 23-24 вересня 2011 року. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів : Львів. Держ. Ун-т вн. Справ, 2011. С. 429-432.
14. Дудоров О.О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. Правова доктрина України. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. С. 131-150.

УДК 351.74

Хамула А. М., студентка гр.ПД-171

Науковий керівник: Марущак О. А., к.ю.н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах розвитку демократичної та правової держави відбувається переоцінка цінностей, які визначають сутність та специфіку діяльності правоохоронних органів. Це зумовлено насамперед процесами демократизації держави, які відбуваються в останні роки. Зокрема, демократизація суспільних відносин та останні зміни соціально-економічних та політико-правових умов функціонування правоохоронної системи нашої держави, а також остання конституційно-правова реформа, активізація процесів європейської інтеграції та удосконалення законодавства в напрямку посилення захисту прав і свобод громадянина вимагають якісно нового визначення механізму реалізації правоохоронної функції держави на сучасному етапі її становлення.

Принципи правоохоронної діяльності об'єктивно обумовлені характером суспільних відносин, на яких базується певна система права. Це означає, що кожна система суспільних відносин регулюється не довільно, а відповідно до об'єктивних вимог, які відображаються в системі права і становлять її сутність [1, с. 135]. При цьому, характер принципів тієї чи іншої правової системи не можна визначити відокремлено відповідно від соціально-економічних умов, структури і змісту державної влади, принципів побудови і функціонування всієї політичної системи суспільства. Тому, принципи правоохоронної діяльності у демократичному суспільстві відіграють дійсно важливе значення [2, с. 119-120].

Слід зазначити, що значення принципів правоохоронної діяльності полягає в тому, що вони:

- виступають першоджерелом, що обумовлює порядок здійснення, ефективність, спрямованість і причинність правоохоронної діяльності, а також дають змогу говорити про існування правоохоронної системи;

- виступають правовими гарантіями забезпечення прав і свобод людини та громадянина в процесі здійснення правоохоронної функції держави;

- синхронізують систему юридичних норм та забезпечують узгодженість правових інститутів в процесі виконання правоохоронної функції держави;
- вважаються правовою базою для тлумачення правових норм і вирішення суперечливих питань, сприяючи правильному правозастосуванню;
- виступають визначальними положеннями для вдосконалення окремих правових інститутів, розвитку процесуальної форми й процесуальних гарантій правоохоронної діяльності [3, с. 17].

Крім того, на думку деяких дослідників роль та значення принципів правоохоронної діяльності тісно пов'язане із значенням принципів права в цілому, оскільки принципи правоохоронної діяльності базуються саме на принципах права. Тому, взаємодіючи між собою принципи права та правоохоронної діяльності в демократичному суспільстві зумовлюється тим, що вони:

- мають властивість вищої імперативності, загальності, універсальності, значущості, їм притаманні стійкість та стабільність протягом невизначено тривалого часу. Тобто, правоохоронні органи функціонують постійно, в чому проявляється принцип безперервності функціонування правоохоронної діяльності;
- принципи правоохоронної діяльності спрямовують розвиток та функціонування всієї правової системи, тобто принципи на яких ґрунтується діяльність правоохоронних органів з плином часу можуть еволюціонувати і в подальшому модифікувати принципи права;
- зумовлюють напрямки правотворчої, правозастосовної та інших форм правової діяльності;
- являються найбільш важливим критерієм законності дій громадян, посадових осіб та інших суб'єктів права;
- сприяють заповненню прогалін у діяльності правоохоронних органів в державі;
- забезпечують підвищення рівня правосвідомості в суспільстві [4, с. 198-199].

Отже, враховуючи вищезазначене, призначення принципів правоохоронної діяльності в демократичному суспільстві полягає в тому, що вони забезпечують однакове формулювання норм права, дотримання їх за допомогою державно-владної сили примусу, а також їхній вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання й інших форм правового впливу, визначають шляхи врегулювання суспільних відносин, виступаючи як провідні ідеї для законодавця. За умови їх закріплення в Конституції принципи правоохоронної діяльності забезпечують стабільність правового порядку і охорони прав і свобод людини і громадянина.

Крім того, необхідно зазначити, що саме принципи правоохоронної діяльності виступають критерієм оцінки права і методологічною основою його подальшого вдосконалення [5, с. 99]. Тому, необхідно констатувати, що саме принципи правоохоронної діяльності і принципи права є дійсно пов'язані між собою.

Значення принципів правоохоронної діяльності доцільно розглянути безпосередньо на конкретних прикладах. Так, наприклад значення принципу верховенства права виражається в можливості здійснювати судовий контроль за правоохоронними органами. Це підтверджується в практиці ЄСПЛ.

Так, принцип верховенства права має на увазі судовий контроль над втручанням органів виконавчої влади у здійснення права особистості на свободу, який відповідно повинен користуватися суспільною довірою [6, с. 545]. Так, наприклад, у справі «Класс і інші проти Німеччини» від 06 січня 1978 р. ЄСПЛ підкреслив, що із принципу верховенства права випливає, зокрема, що втручання органів публічної влади у права людини повинно підлягати ефективному нагляду, який, як правило, повинна забезпечувати судова влада. При цьому, гарантованість прав судовим захистом включає право на справедливий судовий розгляд, доступ до правосуддя, рівність сторін; єдність громадянських і інших прав та їх соціальну еволюцію тощо [7, с. 70-71].

Дійсно значення верховенства права як принципу правоохоронної діяльності відображається в можливості здійснювати судом ефективний контроль, тобто відповідні контрольні механізми, які місять в собі необхідні контролюючі інструменти над діяльністю правоохоронних органів, які відповідно до законодавства повинні попереджувати свавілля правоохоронних органів в процесі реалізації прав людини. Такий контроль безпосередньо

має здійснюватись судовою гілкою влади, оскільки вона є найбільш незалежною та незаангажованою у правильності дотримання даної процедури. Така позиція ЄСПЛ відображена в справі «Грютер проти Нідерландів» [8]. Крім цього, як зазначено в судовому рішенні в справі «Сілвер та інші проти Сполученого Королівства» у законі, який залишає свободу розсуду, повинні бути визначені його межі» [9]. Тобто, згадана правова позиція ЄСПЛ тягне за собою остаточне закріплення принципу судового рішення. Він включає в себе неможливість перегляду остаточного судового рішення, яке вже вступило в силу, з метою повторного розгляду справи для винесення нового рішення. Загалом «верховенство права» має на меті судовий контроль з метою невтручання інших гілок влади (особливо виконавчої) у здійснення та реалізацію права особи на свободу.

На жаль, на сьогодні недовіра до суду в Україні є досить вагомою проблемою, оскільки через недоліки в минулому судова система втратила авторитет суспільства. Саме тому, для того, щоб відповідно виправити цю ситуацію, законодавча гілка внесла ряд реформ у судоустрій, внівши зміни до Конституції України в частині правосуддя та прийнявши в новій редакції Закон України «Про судоустрій і статус суддів», в яких зазначили підвищення вікового та професійного цензів до кандидатів на посаду судді. Встановлено новий порядок формування Вищої ради правосуддя, відповідно до якого більшість у її складі становитимуть судді, обрані суддями. Встановлено порядок, відповідно до якого суди утворюватимуться та ліквідуватимуться законом тощо. Таким чином, необхідно констатувати, що вищезазначені зміни вносились з метою підвищити реалізацію принципу верховенства права у судовій системі, зміцнити довіру до суду, зробити його більш відкритим та прозорим для звичайних осіб [10, с. 43].

Таким чином, практичне значення принципів правоохоронної діяльності в демократичному суспільстві полягає в тому, що вони забезпечують однакове формулювання норм права, дотримання їх за допомогою державно-владної сили примусу, а також їхній вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання й інших форм правового впливу, визначають шляхи врегулювання суспільних відносин, виступаючи як провідні ідеї для законодавця. За умови їх закріплення в Конституції принципи правоохоронної діяльності забезпечують стабільність правового порядку і охорони прав і свобод людини і громадянина. Принципи правоохоронної діяльності виступають критерієм оцінки права і методологічною основою його подальшого вдосконалення. Тому, принципи правоохоронної діяльності і принципи права є дійсно пов'язані між собою. На прикладі принципу верховенства права було досліджено практику ЄСПЛ, яка підтверджує, що вищезазначені принципи є основою для функціонування судових і правоохоронних органів і порушення яких призводить до порушень прав людини.

Список літератури

1. Черданцев А. Ф. Теория государства и права. Москва: Юрайт, 2000. 432 с.
2. Протасов В. Н. Теория государства и права : учебное пособие для вузов. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2017. 192 с.
3. Молдован В. В., Чулінда Л. І. Правознавство. 2-ге вид. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 184 с.
4. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.
5. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 240 с.
6. Крижова О. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2017. № 865. С. 544-549.
7. Темченко В. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України. Вісник Академії управління МВС. 2007. № 1. С. 68-74.
8. Справа «Грютер проти Нідерландів»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 19.03.2002. URL: <http://base.garant.ru/58160471/>. (дата звернення: 04.05.2021).
9. Справа «Сілвер та інші проти Сполученого Королівства»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 13.03.1983. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168044e84d>. (дата звернення: 04.05.2021).
10. Грубінко А., Галашин І. Застосування принципу верховенства права в практиці Європейського суду з прав людини. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 3(15). С. 40-44.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
VIII Всеукраїнської науково-практичної
конференції молодих учених і студентів**

(м. Чернігів, 18-19 травня 2021 р.)

Технічний редактор
Комп'ютерна верстка

*Селецький О. В., Гузь К. П.
Селецький О. В.*

Підписано до друку 02.06.2021. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. – 16,28. Тираж 100 пр. Замовлення № 21/21

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.